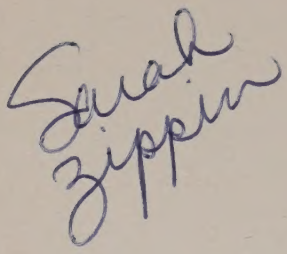
Sarah
Zippin

אלע ווערק
פון
אַברהם רייזען.
אין 12 בענדער.

יובילעאום אויסגאַבע.

צווייטע אויפלאגע.

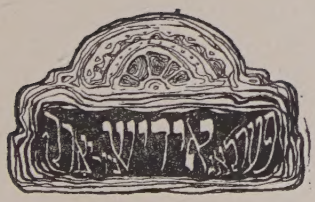

אברהם רייזן.

דריטער באַנד:

הייִמישע מענשען.

אַרויסגעגעבען פון פערלאג א י ד י ש
1917 ניו־יאָרק תרע"ז.

Copyright, 1917
by
JEWISH BOOK AGENCY

היימישע מענשען.

פערלאָרען דעם קול

אין קלעמענקער גרויסען בית־המדרש איז שוין געווען צו ענדע דער וואָכענדיגער דאוונען. דער שטעדטעלשער חזן, וואָס זינגט יעדע תפלה, אפילו ביחידות, און בלייבט דעריבער שפּעטער, האָט שוין צוזאמען געלעגט דעם טלית און האָט אונטערגעברומט מיט א ניגון דעם „יום". די עטליכע לעצטע ווערטער פון „יום" האָט ער אויסגעלאָזט חזנ'יש הויך:

„הוא ינהגנו על מות"...

אין דעם לעצטען וואָרט „מות" האָט ער, ווי זיין שטייגער איז, געוואָלט מאכען א קונץ: ארויפטאפּען זיך נאר אויף דער הויכער אקטאווע, נאָכדעם אראָבלאָזען זיך נידריג און טאקי באלד וויעדער צוריק אין דער הויך, עס האָט זיך איהם אבער ניט איינגענעבען: א טאָן האָט זיך פערטשעפּעט אין האלז און עס איז ארויס ניט „דאָם".

ער האָט זיך דערשראָקען, און דערשראָקענערהייט האָט ער זיך אומגעקוקט, צי שטעהט ניט ווער נאָהענט נעבען איהם; אז ער האָט נעבען איהם דערזעהען דעם אלטען העניך איז זיין שרעק קלענער געוואָרען: ער האָט געוואוסט, אז העניך איז טויב.

נעהענדיג אהיים מיט'ן טלית און תפילין אונטער'ן ארעם, האָט איהם דער ניט געראָטענער „מות" אין די אויערען געקלונגען און עס האָט איהם געמאכט טרויריג.

— צו אלדע שווארץ־יאהר! — האט ער נעמורמלט — דאס האט נאך ביז אהער ביי מיר קיינמאל ניט געטראפען.

ער האט זיך אבער באלד דערמאנט, אז פאר צוויי וואכען „שבת־מברכים", בעת ער האט מיט די משוררים אין בית־מדרש פאר'ן עמוד נעראוועגט, האט איהם כמעט דאס איינענע נעטראפען ביי'ן „שמע ישראל" אין דער קדושה, וועו ער האט אליין זיך צעוונגען „הוא אלהינו". צום גליק האט דאס קיינער ניט בעמערקט. אלענפאלס האט מיט איהם דער „באס" דערפון ניט נערעדט.

און די עראינערונג אן פאר־צוויי־וואכענדיגען ניט נעראטענעם „שמע־ישראל" און דעם היינטיגען „על מות" ביחידות, האבען זיך צוואמענגעמישט און האבען זיך אוועקגעלענט ווי א שווערער שטיין אויפ'ן הארץ.

איהם האט זיך נעוואלט, געהענדיג, פרופען נעהמען נאך אמאל דעם טאג, נאר גראד איז די גאס פול נעווען מיט מענשען, און ער האט זיך נעשטארקט איינצוהאלטען זיך, ביז ער וועט אהיים קומען. ער האט אנגעהויבען מאכען, ניט נאך זיין נעוואנהנהייט, גיכע טריט, און עס האט אויסגעזעהן, ווי ער אנטלויפט פאר עמיצען.

או ער איז אריין אין שטוב האט ער שטיל, אהן א נוט־מארנען, אוועקגעלענט דעם טלית און תפילין אוועקגעדיג זיך אביסעל פון ניכען נאנג, האט ער זיך נענומען צו זינגען.

הוא ינהגנו על מות!

—שוין, האסט קיין צייט ניט! דער טאג איז דיר קליין!— האט זיך די חזן'טע צובייזערט — עס גרילצט אזוי אויך אין די אויערען.

— ווי הייסט, עס גרילצט? — האט דער חזן דערשראקען אויפגעשטעלט די אויגען — איך נעהם א טאן און דו זאגסט עס גרילצט. וואס הייסט — עס גרילצט?...

ער האָט אויף איהר נעקוקט מיט תהנונים, זיינע בליקען האָבען שטום נערעדט: האָב רחמנות! זאָג נישט אז עס גרילצט, וואָרום אויב עס גרילצט, בין איך אומגליקליך, עקט זיך מיין לעבען!... נאָר די חזן'טע איז נעווען צו פיעל פערטהאָן און צו־טראגען וועגען אָנבייסען, אז זי זאָל קענען מיטפיהלען און פער־שטעהן, וואָס עס טהוט זיך מיט איהר חזן, און זי האָט זיך נאָך מעהר צושריען:

— אודאי גרילצט! וואָס דען? איך וועל פערטויבט; מילא, אז דו זיננסט נאָך צוזאמען מיט די זיננער, מוז איך אויסשטעהן, אבער איצטער אליין... וואָס?...

דער חזן איז נעוואָרען בלאָס, ווי קרייד, ער האָט קוים אויסגערעדט:

— גרונע, וואָס ביזטו משוגע? וואָס רעדסטו?

— וואָס טהוט זיך הייַנט מיט איהם? — איז שוין גרונע פון געדולד ארוים — נענוג דיר שוין צו מאכען זיך נאָריש, גענוג וואש זיך עסען.

עסען האָט זיך דעם חזן נישט געוואלט, נאָר ער האָט זיך בעטראכט, אז צוליעב א רפואה מוז ער עסען; ניט עסען וועט נאָך ערגער זיין, אוז ער האָט זיך נעוואשען.

די „המוציא" האָט ער געמאכט הויך אוז חזן'יש אויסנע־זונגען אוז געקוקט אויף דאָם ווייב, צי בעמערקט זי ווידער עפעס ניט, נאָר דערויף האָט שוין דאָם ווייב נאָר ניט נעזאגט, אוז דאָם האָט דעם חזן בערוהיגט.

— מיר דאכט זיך נאָר, מיר דאכט זיך נאָר.... האָט ער זיך נעטרייסט, ס'איז וועלט א שפיי! ניט אזוי ניך פערליירט מען דעם קול!

ער האָט זיך אָבער דערמאָנט, אז ער איז שוין אלט פערציג יאָהר אוז בייַם חזן, מאיר ליעדער, האָט עס נעטראפען פונקט אין דעם זעלבינען עלטער...

דאָס איז געווען נענוג, ער זאל זיך וויעדער אַנהויבען צו שרעקען.

ער האָט אַראָבגעלאָזען דעם קאָפּ און האָט זיך טיף פּער־טראכט, און באלד האָט ער אויפגעהויבען דעם קאָפּ און א שטאַרקען נעשריי נעגעבען:

— גרונע!

— שא, וואָס איז? וואָס שרייסטו, ווי ניט מיט דיין קול? — האָט גרונע צולויפענדיג, זיך געבייזערט.

— אוי, לאָז מיך לעבען! — האָט זיך דער חזן געבעטען— וואָס רעדסטו „ניט מיט מיין קול" — מיט וועמעס קול רייד איך דען?... האָ... וואָס ווילסטו פון מיר?... —

אין זיין קול האָבען זיך ווי טרעהרען געהערט.

— דו ביזט היינט טאַקי משוגע, טשעפּסט זיך צו... נו וואָס ווילסטו? — האָט גרונע זיך געבייזערט.

— קאָך מיר אַב א פּאָר שיטערע אייער, — האָט דער חזן שטיל געבעטען.

— נא דיר א נייעם יום־טוב! — האָט זי זיך וויעדער צושריען. — אין מיטען מיטוואָך — אייער! דאַרפסט דען שבת „דאוונען"? עס איז איצטער אזא יקרות — א פּינפּער איין אוי.

— גרונע! — האָט דער חזן געפּאַדערט — עס מעג זיין א רובל איין אוי, צוויי רובל, פּינף רובל, הונדערט רובל, הערסט! קאָך מיר אַב צוויי שיטערע אייער און רער נישט!

— ביזט דאָך טאַקי א גרויסער פּערדיענער! — האָט זיך גרונע געקרימט.

— דו מיינסט שוין טאַקי, אז אוים!... — האָט דער חזן זיך געשטאַרקט — ניין, גרונע!..

ער האָט איהר געוואָלט זאָגען, אז ער וויים נאָך ניט אויף געווים, א גליעד שלאָגט נאָך, עס קען זיין, אז איהם דאכט זיך נאָר, עס איז אפשר נאָר אן איינבילדעניש, אַבער ער האָט דאָס

מורא געהאט צו אויסרעדען און גרונע האָט ניט פערשטאַנען, וואָס ער שטאַמעלט, זי האָט געקוועטשט מיט די פּליצעס:

— מיינע שונאים!..

זי איז אוועקגענאנגען אַבקאַכען אייער. דער חזן האָט דערוויילע זיך צעזונגען. ער האָט זיך אויפמערקזאם צונעהערט צו יעדער טאַן, ווי ער וואָלט זיך אליין עקזאמינירט; וועו ער איז ניט געווען אימשטאַנד צו בעקומען די הויכע אַקטאַווע, האָט ער זיך פערצווייפעלט צושריען:

— גרונע, דערלאַנגט גיכער די אייער!...

אין די אייער האָט דער חזן איצטער נעזעהן זיין איינציגע רעטונג...

די חזנ'טע האָט איהם מיט א ברוגז־פּנים צוגעטראַגען די צוויי אייער אוו האָט בייז ארויסגעברומט:

— נא, אייערלעך וויל זיך איהם... מען דאַרט אוו מען קוואַרט...

דער חזן האָט פאר איהר געוואָלט אויסניסען זיין הארץ, זאָל זי ניט מיינען, אז ער מיינט טאַקי די אייער, ער האָט איהר געוואָלט זאָגען: גרונע, איך בין, דאכט זיך, פארביי!... ער האָט זיך אבער געשטארקט אוו זיך איינגעהאַלטען.

— „טאַמער דאכט זיך מיר נאָר", האָט ער געטראכט.

אוו ער האָט זיך אָהן ווערטער גענומען טרינקען די אייער, ווי א רפואה.

אויסטרינקענדיג די אייער, האָט ער געפרופט מאכען א פּאָר קונציגע חזנישע „שטייגערס". איהם האָט זיך עס איינגעגעבען, אוו ער איז פרעהליכער געוואָרען.

— נישקשה, גאָט לעבט! — האָט ער געטראכט — ניט אזוי ניך פערליר איך מיין קול... מאַלע וואָס „מאיר ליעדער", — ער איז געווען א שכור... איך טרינק נישט, אויף א ברית נאָר אביסעל וויין!...

עס האָט זיך איהם נעוויזען אפּעטיט און ער האָט נעשלאָפֿן־נעזען א ביסעזען נאָך א ביסעזען. —

נאָר זיין פּרעהליכקייט האָט לאַנג נישט נעדויערט. דער פּריהעדינער נישט נעראָטענער „מות" האָט איהם אין די אויערן א קלוגג נעטהאָן און די „טרה־שחורה" האָט זיך וויעדער אנגעהויבען.

די מורא צו פּערליערען דעם קול האָט דעם חזן זיין נאַנץ לעבען נעמוטשעט. זיין איינציגע זאָרג, זיין איינציגער רעזון איז נעווען: וואָס וועט דאָס זיין, וועז ער וועט וועז עס איז דעם קול פּערליערען? איהם האָט דאָס שוין אפּילו אמאָל נעטראָפֿען. ער איז דאמאָלס נעווען אלט זיבעצעהן יאָהר און האָט נעהאָט א טענאָרען־שטים און האָט פּלוצים עס פּערלאָרען. נאָר דאמאָלס האָט דאָס איהם ניט נעארט. פּערקעהרט, עס האָט נאָך איהם הנאה נעטהאָן, ער האָט נעוואוסט אז דאָס בייט זיך זיין שטים און ער וועט אין א האַלב יאָהר ארום בעקומען א באריטאָן, אויף וואָס ער האָט מיט אונגעדולד נעהאָפּט. אז ער האָט בעקומען דעם באריטאָן, האָט ער נעוואוסט, אז אויב ער וועט איהם פּערליערען איז שוין פּערפאַלען, קיין אנדער שטים קריגט ער ניט. און ער האָט דעריבער שטארק דעם קול נעהיט, וועז דערט אז ער איז נעווארען א „בעל־הבית'ל" און האָט אננענומען קלעמענקער חזנות, האָט ער ניט צונעלאָזט צום „האַלז", אז א ווינדטעל זאָל א בלאָז טהאָן; אין די נרעסטע היצען איז ער נענאנגען פּערבונדען מיט א פּאטשיילע. איינענטליך האָט ער דעם קול ניט נעהיט פּאר די קלעמענקער בעלי־בתים. ער איז נעווען זיכער, אז וועז ער וועט אפּילו אין נאנצען דעם קול פּערליערען, וועלען איהם די קלעמענקער בעלי־בתים פון חזנות נישט אבזאנגען. זיינע שכירות וועט ער אלע מאל האבען. ווייל סיי ווי סיי טראנט מען איהם די שכירות אין שטוב ניט אריין, נאָר ער

סוז אלע פרייטאג נעהן פון שטוב צו שטוב אליין מאהנען, אוז קלעמענטער אידען זיינען ווייכהערציג, זיי זאגען קיינעם נישט צב, ווער עס שטרעקט נאר אויס די האנד. דעם קול הצט ער נעהיט אוז געשראקען זיך פאר'ן פערלירען איהם, נאר אויס ליעבע צום זינגען. פון די קלעמענטער בעלי־בתים האט דער חזן שטארק נעהאלטען. אזוינע אידען זיינען אין דער גאנצער וועלט ניטא, נאר אין הלכות „נגינה" זיינען זיי גרויסע עמי־הארצים, ממש בהמות, זיי האבען קיין שום נעפיהל ניט, אוז ווען ער פלעגט מאכען, פאר'ן עמוד דאוונענדיג, קונציגע שטיי־נערס, רייסען זיך אויף דער העכסטער אקטאווע, איז דאס נאר נעווען פ א ר ז י ך, ער האט אליין דערפון גרויס הנאה נעהאט, אויך פאר די 8 זינגער זיינע, אין וועלכע ער האט די גאנצע וועלט געזעהען. די זינגער זיינען איהם נעווען איינגע־כאקען טיף אין הארצען אוז ווען א זינגער פלעגט איהם זאָ־נען: „אי חזן! אי זינגט איהר!" פלעגט ער זיין אויף דער העכסטער מדרגה פון גליק.

די אלע זינגער זיינען נעווען אנגעפאהרענע פון פערשיע־דענע שטעדט אוז שטערטלעך, אוז זייערע אלע שמועסען אוז מעשיות האבען זיך נאר געדרעהט אוז געוויקעלט אויף חזנים אוז נגינה. די מעשיות אוז לעגענדען זיינען נעווען דעם חזן'ס „זוהר". ער פלעגט זיך נאך יעדער מעשה שטארק פערטראכטען אוז פלעגט ארויסלאזען א טיעפען זיסען זיפץ:

— א קליינינקייט נגינה! א שפילכעלע צו זאגען — א נע־פיהל!...

אוז איצטער, ווען דער חזן האט אנגעהויבען מורא צו הא־בען פאר'ן קול, האט זיך איהם אלץ געדאכט, אז די זינגער זיי־נען נאר אנדערע — שלעכטע! זיי מוזען פון איהם, אונטער די אויגען, לאבען.. אוז ער האט זיך אנגעהויבען היטען פאר זיי, ניט צו נעהמען פאר זיי א הויכען טאָן, זיי זאלען ניט דערקאנען,— אוז ער האט דערפון נאך מעהר גלייטען.

און וואס וועלען זאגען די ארומיגע חזנים? דער נעדאנק האט דעם חזן נאך מעהר געמוטשעט. — ער האט געוואוסט, אז ער האט געהאט א שם ביי די ארומיגע חזנים, מען האט פון איהם שטארק געהאלטען, וועגען זיין קול האט מען פיעל נעדעט. איהם פלעגט זיך מאהלען פאר די אוינען, ווי עם שטעהט א קופקעלע חזנים און רעדען שטיל און שאקלען טרויריג מיט די קעפ: דאס בעדויערן זיי איהם.

— נעביך, נעביך, איהר האט געהערט, דער קלעמענקער חזן...

ביי דעם נעדאנק פלעגט ער זיך אינגאנצען פערליערען.

— „און אפשר דאכט זיך מיר נאר!" פלעגט ער זיך אין אזוינע שרעקליכע מינוטען אנהייבען טרייסטען און ער פלעגט גלייך אנהויבען זינגען, פרופען זיך נעהמען די העכסטע נאטעז. ער האט אבער פון שרעק פערלארען דאס געהער און ער האט ניט געקענט משער זיין, צי איז ביי איהם דער קול ווי געהעריג, צי ניט.

אין פערלויף פון צוויי וואכען איז זיין פנים געוואָרען בלאס, און מאגער, די אויגען טיף אייגעגראבען, און ער האט געפילט, אז איהם געהען אוים די כחות.

— וואס איז מיט אייך, חזן? — האט איהם אין דער צייט א זינגער א פרעג געטהאן.

— הא, וואס איז מיט מיר? — האט זיך דער חזן דערשראקען, מיינענדיג, אז מען איז שוין זיך דערנאנגען — וואס זאגסטו איז מיט מיר? דו ווייסט דען עפעס, הא?...

— ניין, איך ווייס ניט, דעריבער פרעג איך דאס אייך: וואס זענט איהר אזוי צורודערט?

— צורודערט. זאגסטו, צורודערט, מעהר ניט ווי צורודערט, הא? מעהר ניט?!...

— דער חזן מוז „קלערען" וועגען א גרויסארטיגען יום־נוראים־דינגען שטיק — האבען די זינגער זיך משער געווען.

עס איז פערגאנגען נאָך א חודש און דעם חזן האָט דער שרעק אלץ ניט אבגעלאָזען. עס איז איהם נמאס געוואָרען דאָס לעבען.

וואָלט ער שוין וויסען, אז ער האָט געווים דעם קול פער־לאָרען, וואלט ער זיך אפשר בערוהיגט. פערפאלגן! א מענש קען אייביג ניט לעבען (פערלירען דעם קול און שטארבען איז ביין חזן אלץ איינס געווען), נאָר די ספקות, דאָס וואַרפען זיך צווישען יא און ניין, דאָס בלאָנזשען אין „עולם־התוהו", דאָס אלץ האָט דעם חזן ביטער געמאכט דאָס לעבען.

איינמאָל, א דאָנערשטאג פאר שבת מברכים האָט דער חזן בעשלאָסען צו דערגעהן דעם אמת—ער קען שוין מעהר ניט פער־טראָגען.

עס איז געווען פאר נאכט, דאָס ווייב איז אוועק אין יאטקע נאָך פלייש און די משוררים זיינען זיך צוגאנגען, עס איז נאָר געבליבען דער חזן מיט'ן עלטסטען זינגער — יוסיל באָס.

דער חזן האָט אויף איהם געקוקט, געעפענט דאָס מויל און צוריק פערמאכט, עס איז איהם געווען שווער ארויסצורעדען דאָס וואָס ער וויל. ענדליך האָט ער ניט אויסגעהאלטען:

— יוסיל!

— וואָס איז, חזן?

— זאָג מיר, דו ביזט איין עהרליכער מאן?

יוסל האָט אויסגעשטעלט די אויגען אויף דעם חזן און האָט געפרעגט:

— וואָס עפים היינט פרעגט איהר מיך, חזן?

—ברודער, יוסיל! — האָט זיך דער חזן שיער ניט פור־נאָנדערגעוויינט, — ברודער, יוסיל...

ער האָט מעהר א ווארט ניט געקאָנט אויסרעדען.

— חזן, וואָס איז מיט אייך?

— ברודער, יוסיל! זיי איין ערליכער מאן און זאָג מיר דעם אמת, דעם אמת...

— איך פערשטעה ניט, וואס איז מיט אייך, חזן ? !

— זאג מיר דעם אמת, דו בעמערקסט אין מיר עפעס א פערענדערונג ?

— זעהר ! — האָט יוסיל געענטפערט, קוקענדיג ווי דער חזן איז בלייך און דאר — זעהר א גרויסע פערענדערונג...

— איצטער זעה איך, אז דו ביזט אן עהרליכער מאן. זאגסט דעם אמת אין די אויגען, ווייסט, ווי לאנג דאָס איז שוין ?

— דאָס וועט שוין זיין באלד א חודש, — האָט דער זינגער געענטפערט.

— יא, ברודער, א חודש, א חודש, איך האָב אבער נע־פיהלט...

דער חזן האָט אבגעווישט דעם שוויים, וואס האָט בע־דעקט זיין שטערען און האָט ווייטער געזאגט :

— און ווי רעבענסטו, יוסיל, שוין טאקי פערלאָרען אויף אלע מאל ?

— וואָס פערלאָרען ? — האָט יוסיל געפרענט, אנהויב־בענדיג צו פערשטעהן גאר עפּיס אנדערש.

— נו, וואָס פרענסטו נאָך ?... הא ?... וואָס קען איך פער־לירען ? געלד ! קיין געלד האָב איך ניט — איך מיין, פער־שטעהט זיך, דעם קול.

דא האָט שוין יוסיל אלץ פערשטאנען, ער איז געווען צו פיעל זינגער ער זאל דאָס ניט בערשטעהן. מיט רחמנות'דינע בליקען האָט ער געקוקט אויפ'ן חזן, און האָט געפרעגט :

—נעווים ?

— וואָס, נעווים ? ! — האָט זיך דער חזן ערמונטערט — עס קען זיין, אז ניט נעווים ? אדרבה, אדרבה, הלואי זאל דאָס טאקי זיין א טעות.

יוסיל האָט געקוקט אויפ'ן חזן און ווי א דאקטאר בע־נעהט זיך מיט זיינעם א חולה, איז ער זיך מיט איהם בענאנגען:

— נעהמט „דא“ ! — האָט ער נעקאָמאַנדעוועט.

דער חזן האָט געהאָרכזאָם, ווי א שילער, געצויגען „דא“.

— ציהט, ציהט ! פיער פערטעל — ציהט; — האָט יוסיל געקאָמאַנדעוועט, איינהערענדיג זיך מיט אויפמערקזאמקייט.

דער חזן האָט נעצויגען.

— איצטער, זייט מוחל, נעהמט „רע“ !

דער חזן האָט נעצויגען : רע־רע־רע ! דער זינגער האָט זיך אַבגעשטעלט, טיעף פערטראכט און האָט באלד מיט א טרוירי־גען טאָן ארויסגעזאָגט :

— עס איז ניט „דאָם“... פערלאָרען !...

— טאָקי אויף אייביג ? — האָט דער חזן אויסגעשטעלט די צוויי דערשראקענע אויגען.

— וואָס דען, א יונגעלע זענט איהר, נאָך אמאל וועט איהר דען בעקומען א שטים ? ! אין אייערע יאָהרען איז שוין פערפאַ־לען !

דער חזן האָט פערבראכען מיט די הענד, א וואַרף געטהאָן זיך צום טיש און אדיינלעגענדיג דעם קאָפּ אין די הענד האָט ער זיך צעווויינט, ווי א קינד.

אויף מארגען האָט דאָס גאנצע שטעדטעל שוין געוואוסט פון דעם אונגליק, אז דער חזן האָט פערלאָרען דעם קול.

— אויך א געשעפט ! — האָט יעקב דער שענקער, א פיי־נער בעל הבית, געמאכט עם צו קליין־געלד — וועט ער „שבת מברכים“ וועניגער האלטען דעם עולם מיט זיין זינגעכץ — בעט ביי מיר א ביטערע ציבעלע פאר'ן גאנצען קול...

וויבערשער שרעק

איינגעשלאָפען איז חייענע מיט א וואויל־ער אידעע: מאר־
גען וועט זי, אם ירצה השם, קאָכען אויף מיטאג ארבעס מיט
קארטאָפעל, עס וועט זיין א „נייס", און איהר לייבע וועט הנאה
האָבען.

אז אין קליין שטיבעלע האָט דער בלאָסער טאָג קוים אריינ־
געקוקט, האָט זיך שוין חייענע אויפגעכאפט. אָבגעגאָסען נעגעל־
וואסער, אָבגעוואָגט „ברכה", זיך דערמאָנט אָן דער „וואויל־ער
אידעע", וואס עס איז איהר פאר'ן שלאָף איינגעפאלען, און
האָט זיך געגומען צום ביסעל ארבעס, וואָס האָט זיך געפונען
גרייט אין איהר בעל־הבתיש'קייט.

די קינדער און לייבע זיינען נאָך פעסט געשלאָפען. אין
שטיבעל איז שטיל געווען. נאָר דער האָהן, וואָס חייענע האָט
געהאלטען אויף יום־כפור, האָט אלע 5 מינוט פון קאטוך אויס־
געקרעהט זיין קוקעריקו און האָט געשטערט די שטילקייט.

חייענע האָט אויסגעשאָטען אויף א קליין טישטיכעל, וואָס
האָט פערדעקט א האלבען טיש, די ארבעס פון פאפיער, האָט
אָבגעשארט פון דעם גרויסען קופקעלע א קליין קופקעלע און האָט
זיך געגומען איבערקלויבען. די וועדמדיגע האָט זי געווארפען אין
א גלאָז און די ריינע אין א טעלער. יעדעס קופקעלע האָט זי דריי
מאָל איבערגעזוהן, עס זאָל חלילה קיין וועדימדיגער ארבעס
ניט בלייבען און זי זאָל דערמיט יענע וועלט ניט פערשפיע־

לעז, ווייל א וועלימדיגער ארבעס איז צעהן מאל מעהר טרייף ווי חזיר. אזוי האט איהר די מאמע אמאל געלערנט, וועז זי איז נאך א מיידעל געווען.

אז זי האט איבערגעקליבען א העלפט פון די ארבעס, האט איהר אין די אויגען אנגעהויבען צו פינטלען. די ארבעס האט ווי א נעפעל פערדעקט און דאס קלויבען איז איהר שווער געווארען. יעדען וועלימדיגען ארבעס האט זי מעהר אנגעטאפט מיט די הענד, אידער אנגעקוקט מיט די אויגען.

— עפעס איז מיר טונקעל אין די אויגען! — האט זי זיך דערשראקען און זי איז ניט געווען זיכער מיט יעדען ארבעס, וואס זי וואלפט איהם אין טעלער אריין פאר א ריינעס.

לכתחילה האמ זי בעאונרוהיגט דער גערענק, אז זי נעהמט אזא זינד אויף זיך, ניט דערזעהענדיג קען זי חלילה אריינ־ווארפען וועלימדיגע ארבעס אנשטאט ריינע. באלד איז אבער צו דעם שרעק נאך א גרעסערער צוגעווואקסען: זי איז ערשט אלט ביי א יאהר אכט און דרייסיג און די אויגען זיינען איהר שוין אזוי טונקעל.

זי האט זיך דערמאנט, אז די לעצטע צייט, וועז זי לייענט שבת ביי טאג דעם „טייטש חומש" און צעווייזט זיך ביי די מעטיגע ערטער, פערציהען זיך איהר אלע אותיות, ווי מיט א שלייער אוז מיט גרויס מאטערניש קומט איהר אן נאכדעם ווייטער צו לייענען.

— אויסגעווייזט די אויגען פאר דער צייט! צו אכט און דרייסיג יאהר! — האט זי געזיפצט, זיצענדיג מיט א געבויגענעם קאפ ביי דעם קופקעלע ארבעס.

און חייענע האט זיך דערמאנט, אז איהר גאנץ לעבען איז אוועק אין טרעהרען. מיידעל־ווייז האט זי געווייזט ביי יעדע פאר שיך, ביי יעדען קלייד־על, וואס דער ארימער טאטע האט איהר געדארפט מאכען; כלה־ווייז האט זי געווייזט ביי יעדער עקשנות פון חתן, וואס האט אלץ געסטראשעט אבשיקען די

תנאים, אויב מען וועט איהם ניט געבען דאס און יענעם: אונטער דער חופה שטעהענדיג האט זי געווויינט, דערמאנענדיג זיך מיט וועמען זי פערבינדט זיך: נאך דער התונה האט זי געווויינט, וועז לייבע האט אויף איהר דעם ערשטען ברום געטהאן. היינט ווער קען צעהלען די טרעהרען ביי'ן „טראגען", ביי'ן „האבען", ביי די קינדערס קראנקע „וויעגעלידיך"... ביי די יונגע קברים'לעך", וואס זי פלענט אלע תשעה באב בעזוכען.

— א היבש ביסעל טרעהרען! — מאכט זי א סך הכל און זיפצט.

נאר באלד דערמאנט זי זיך, או עס איז נאך ניט נאר. ניט וועניג טרעהרען האט זי ביים טייטש־חומש געלאזען: ביי עקדת־יצחק, ביי „מכירת יוסף", ביי פרעה'ס „גזרה" — אריינ־ווארפען די אינגלעך אין טייך, ביים חורבן בית המקדש... דער נאכצער „טייטש חומש" איז נעל...

נאך געלער פון אלע זיינען די בלעטער פון דער פרשה „ויצא", וואו עס דערצעהלט זיך מיט רחל און לאה'ן, ווי יעקב אבינו האט רחל ליעבער געהאט פאר לאה'ן, ווייל לאה האט נעהאט שוואכע אויגען. זי האט זיי אויסגעווויינט מיידעל־וויי מורא האבענדיג, או עשו הרשע זאל ניט זיין איהר מאן, ווי זי האט ברוח הקודש נעזעהן.

— דאס הארץ האט מיר דאמאלס געזאגט! — לויפט דורך אין חייענעם קאפ, דערמאנענדיג זיך די טרעהרען, וואס זי האט אויף לאה'ס מזל פערגאסען.

און חייענען האט זיך איצט נעדאכט, אז לייבע וועט זי פון היינט אן נאך מעהר פיינד האבען (מה־דאך יעקב אבינו אזא צדיק!...), ער וועט נאך מעהר ברומען און נאך אפטער חוזק מאכען: „יפיפיה". און ווער וויים: אפשר וועט ער זי נאך אמאל א רוף טהאן „בלינדע!".

דער לעצטער נעדאנק האט זי א שטאך נעטהאן. זי האט זיך געסטארעט איהם צו פערטרייבען און האט אננעוועדעט

אלע פעהינקייטען פון די אוינען איבערצוקלויבען ריין רעם רעשט ארבעם.

— עס איז נאך פינסטערליך, זעה איך ניט אזוי גוט! — האט זי זיך נעטרייסט.

זי האט אבער א קוק נעטהאן אין פענסטער און האט דערזעהן, אז אויף דער נאם איז שוין גוט ליכטיג, און די טרייסט איז איהר פערשוואונדען.

*

אין א שעה ארום זיינען שוין אלע אין שטיבעל אויפנעשטאנען. די עלטערע טאכטער, יענטיל, א מיידעל פון א יאהר זעכצעהן, האט זיך נעשווינד אנגעטהאן און גענומען זיך העלפען דער מאמען, וועלכע האט שוין אין אויוון אייגנעהייצט.

— מאמע, וואם זאל איך טהאן? — האט יענטיל נעפרענט.

חייענע האט זיך אומגעקוקט אין אלע פיער ווינקעלעך, ווי זי וואלט א סור וועלען זאגען, און אז זי האט דערזעהען אויף זיבער, אז לייבע איז שוין נישטא, האט זי שטיל און שוואך, ווי זי וואלט ערשט פון א קרענק אויפנעשטאנען, געענטפערט:

— זעה איבער, מיין גאלד, די ארבעם.

— דו האסט נאך ניט איבערגעקליבען, הא, מאמע?

—איך האב אפילו יא איבערגעקליבען, אבער א קשיא אויף א מעשה — טאמער האב איך נעלאזען ווערימדינע. די אויגען, מיין קינד, דיענען מיר שוין נישט. מען קען זיך נאך חלילה מיט „טרפות" אנעסען — א ווערימדינער ארבעס איז טריפה, ווי חזיר...

יענטיל האט זיך געזעצט ביים טיש איבערצוזעהן נאך אמאל די ארבעם און האט אלע ווייל אנגעוואנט דער מאמען ווי מיט א שמחה:

— אט איז א ווערימדינער... אט איז נאך אייגער!... אוי,

וואָס וועריטריגע ארבעט דו האָסט, מאמע, נעלאָזען! וואָס איז דאָס עפּים?

די פּראָגע האָט חייענען געשניטען ווי מיט א טעמפּען מעסער איבער'ן הארצען און זי האָט נעענטפערט ווי מיט גאָר:

— איך זעה שוין ניט!

יענטיל האָט אויסגעשטעלט דערשראָקען די אויגען און האָט ניט געוואוסט וואָס צו ענטפערן.

— דער טאטע וועט מיך גט'ן!... — האָט זי צוגענעבען מיט א געמאכטען שמייכל.

— אי, רעד ניט, מאמע! — האָט די טאכטער זיך שמערצליך פערקרימט.

— וואָס איז, נאָרעלע, — עס טרעפט ניט?... — האָט חייענע, אליין ניט וויסענדיג פאר וואָס, אלץ געשראקען איהר קינד, — דער טאטע איז נאָך א יונגער מאן און איך בין שוין אן אלטע יודענע — איך זעה שוין ניט...

— גוואלד, געוונג, מאמע! — האָט זיך יענטיל צושריען ווי מיט כעס און האָט קוים זיך איינגעהאלטען, ניט צו פונאנדערווייגען זיך...

חייענעם אויגען זיינען וואָס א וואך אלץ טונקעלער געוואָרען, און איהר שרעק איז אלץ גרעסער געוואָרען. עפּעס האָט זיך איהר געדאכט, אז לייבע וועלט צו איהר וואָס א טאָג קעלטער, קוקט ניט אין איהר זייט, און ווי ער עסט אָב, געהט ער אוועק אין מארק.

אויסער איהר שרעק פאר'ן מאן, האָט זי געליטען שבת אין שוהל ביים דאוונען און איבערהויפּט ביי די „תחינות". מילא די תחינה ביים „אויסנעהמען" האָט זי שוין געקענט אויסוועניג; אז עס פלעגט אָבער קומען א „שבת מברכים" און מען פלעגט דארפען לייענען די תחינה פאר ראש־חדש בעגטשען, פלעגט זי מיט קנאה קוקען אויף די ווייבליך אין איהרע יאָהרען, וואָס זיצען, ווי די שררה'טעס מיט די תחינות אין די הענד און לייע־

נעז ווי א וואסער אוז ווייגעז. זי פֿלעגט דאז די תחינה צו־טראָגעז, וואָס נעהענטער צו די אויגעז, בעמיהעז זיך ניט צו ווייגעז (חאָטש, מישטייגס געזאָגט, וואס פֿאר א טעם א תחינה האָט אַהן טרעהרעז — אַלץ אייגס ווי א חתונה אָהן כלי־זמר...) נאָר דאָס האָט איהר וועניג געהאָלפֿעז: די אותיות פֿלעגעז זיך ווי צוזאמענגיסעז אוז זי פֿלעגט קוים א וואָרט דערזעהז, אויסער די גרעסערע ווערטער, וואָס שטעהעז פוז אַנהויב, ביי יעדער „רבונו של עולם". נאָר די גרעסערע ווערטער זייגעז לשון־קדש, זיי זייגעז טאָקי מעהר הייליג, די מצוה וואס מעז האָט פוז זיי איז נאָך אפשר אויף יענער וועלט גרעסער, דאָך זייגעז זיי איהר עפעס פרעמד, זי פערשטעהט זיי ניט... א י ה ר ע וועו־טערליך, וואָס זייגעז געדרוקט מיט קלייגע אותיות'ליך ווי פֿע־רעליך, וועלכע רעדעז צו איהר הארצעז אוז זייגעז איהר אזוי נאָהענט אוז ליעב, — אָט די אותיות'ליך וויליעז איהר מעהר ניט דיענעז, ווי זיי וואָלטעז ברוגז אויף איהר געווארעז, אוז ווי זי הויבט זיי אַז צו „זאָגעז" הויבעז זיי אַז צו שפּרינגעז אוז בע־האלטעז זיך אונטער א שווארצעז שלייער..

— מיט וואס האָב איך אזוי פערזינדיגט ביי דיר, רבונו של עולם? — ווייגט חייענע אין דער שטיל, זיצענדיג אין שוהל ביי דער תחינה — וואָס האָסטו מיר אזוי יונג גע־שטראָפט, טאָטע זיסער!...

אוז שבת ביי טאָג איז איהר אייגציגער פערגעניגעז אוז טרייסט, וואָס זי פֿלעגט געניסעז פוז „טייטש־חומש", אויך אָבגענומעז נעווארעז. זי פֿלעגט אפילו אבזיצעז ביי איהם די זעלבע צייט, וואָס אלע מאָל, זי האָט מורא נעהאט, אז ליבב זאָל ניט א חשד וואַרפֿעז אויף איהרע אויגעז, אויב זי וועט נאָר ניט לייענעז. נאָר אנשטאָט, וואס אלע מאָל פֿלעגט זי לייענעז אוז ווייגעז צוזאמעז, פֿלעגט זי הייגט ווייגעז אליין אויף איהר פּריהצייטיגעז וועלקעז, אוז ליבב פֿלעגט ניט איינמאָל ברו־מעז, צוכענדיג זיך פוז שלאָף נאָך'ן שבת'דיגעז טשאָלעגט:

— וואס האט זי זיך דאַרטען צויאכמערט, מיין „צדקניות“ ?...

„אלטע יודענע! פלעגט חייענען אבקלינגען אין די אויערען און זי פלעגט שטילער ווערען...

איהר „פעהלער“ האט זי איינמאל אין שוהל שבת פערטרויט דער „רבי'צין“, א אידענע, וואס האט אויסגעזוהן גלטערט פאר דער צייט, מיט א נעקנייטשט פנים, מיט שוואר־צע גוטע אויגען, וועלכע האבען פרום און טרויריג נעקוקט, אונטער די שפאקולען, וואס זי האט נעטראגען ביי די תהינות, ווי זיי וואלטען אויסגעדריקט עפעס א בענשאפט, א ציהענניש צו אנדערע וועלטען.

— וואס טהוט מען רבי'צין? — האט זיך חייענע נעוועגדעט צו איהר בשעת „קראת התורה“. — איך זעה שוין ניט ווי צו לייענען.

— איז וואס, מיין טאכטער, — האט זי די רבי'צין נעטרייסט — קוק א פאר שפאקולען ווי מיינע...

חייענע האט א ציטער נעטהאן.

— עס קאסט סך הכל א גילדען און עס עפענען זיך די אויגען! — האט די רבי'צין ווייטער נעזאגט, בעמערקענדיג חייענעס פערלענענהייט.

— איך בין, רבי'צין, ערשט אכט און דרייסיג יאהר אלט! — האט חייענע שוואך ארויסגעראדט — איך שעם מיך...

— איך גלויב דיר, מיין טאכטער, איך האב מיך אמאל אויך נעשעמט... נאר וואס זאג איך אמאל? ערשט צוויי יאהר, אז איך טראג זיי... אודאי שעמט מען זיך לכתחילה, וואס זאל מען אבער טהאן? — מעסט אן אויף טשיקאוועס מיינע שפאקולען, דאכט זיך, זיי וועלען זיין גוט אויף דיר.

און די רבי'צין האט ארבענגומען פון איהר שמאלע נאז

די שפאקולען, און האט מיט א ליעבליכען שמייכעל אנגעטהאן זיי אויף חייענעם נאז..

חייענעז האבען זיך נעביטען די פארבען, דא איז זי רויט און דא בלייך נעווארען, ווי עס טרעפט מיט א יונג־מיידעל, ווען זי מעסט אן א מאנסביליש היטעל...

— נו, פרוב אין זיי אביסעלע לייענען דא אין מיין תחינה.

די רבי'צין האט איהר אונטערגעטראגען די תחינה און חייענע האט מיט א קלאפענדען הארצען אריינגעקוקט.

— נו? האט די רבי'צין געפרעגט, ווי א דאקטאר — זעהסט?

— שויך, איך זעה! — האט חייענע געענטפערט פרעה־ליך. עס איז מיר ליכטיג אין די אויגען געווארען, פונקט ווי א חדש נאך דער חתונה...

„רבונו של עולם — האט חייענע אנגעהויבען לייענען — „הארר פון אלע וועלטען, דערפיל דאס בעגעהר פון מיין הארץ צו גוטען און טהו אויסציהען מיין רצון און טהו געבען מיין געבעט און דיין שכינה זאל אויף אונז טהאן רוהען און מאך צייגען אויף אונז איין געמיטה פון קלוגהייט און פערשטאנד־און עס זאל מקוים ווערען אויף אונז דער פסוק: ונחה עליו און עס וועט אויף איהם רוהען א געמיטה פון גאט און א נע־מיטה פון חכמה"...

— דא לייענטטו אלע שבת — ביזטו גענויט — האט די רבי'צין איבערגעשלאגען, פון דאנען איז נאך קיין ראיה ניט. או דו זעהסט אין די שפאקולען. נא לייען אט דא אין דער תחינה — עס איז א שפאגעל נייע תחינה, דו האסט זי נאך קיינמאל ניט געהאט.

די רבי'צין האט פערריכט אויף חייענעם נאז די שפאקו־לען, נעמאכט איהר א בעמערקונג, או מען דארף זיי טראגען העבער, חייענע האט קרענקליך א שמייכעל נעטהאן און האט זיך אנגעהויבען לאזען עקזאמינירען אין דער שפאגעל נייער תחינה:

„רבונו של עולם, הערר פון אלע וועלטען, וואם דו ביזט דער בעשעפער פון מענשען און האסט איהם בעשאפען א גוף מיט א נשמה דער גוף איז עפר מן האדמה..."

— שטויב פון דער ערד... — האָט די רבי'צין אונטערגע־חאפט, ווי א דאַרשטיגער חאפט די קווארט פון א צווייטענס האנד, וועו יענער האלט אין טרינקען...

„שטויב פון דער ערד — האָט חייענע פּאַרטנעזעצט, אריינגעהענדיג אלץ מעהר אין א טרויעריגען תחינה־נגון — „און די נשמה איז געגומען געוואָרען פון אונטער דיין היילינגען כסא הכבוד און וועו דער מענש שטאַרבט שיידען זיי זיך פער־נאַנדער, יעדערער געהט אוועק צו זיין אָרט, דעם גוף לעגט מען אין קבר..."

— וואם דען! — האָט די רבי'צין איבערגעשלאָגען — אודאי אין קבר! מען האלט נישט דעם זינדיגען גוף....

„דעם גוף לעגט מען אריין אין קבר און ער וועלט פער־פוילט און ער וועלט אומגעקעהרט צו דער ערד..."

— נו, גענוג! — האָט די רבי'צין איבערגעשלאָגען. — זעהסטו, ווי אזוי דו לייענסט אין שפאקולען!

— שייך, איך זעה, ממש ווי ניי געבוירען — האָט חייענע זיך ענטציקט — ווי א חדש נאָך דער חתונה.

— אט וועסטו קויפען, אם ירצה השם, נאָך שבת א פּאָר שפאקולען, וועלען זיך עפענען דיינע אויגען.

חייענע האָט זיך טרויריג פערטראכט. פיהלענדיג אויף דער נאָז די שפאקולען, האָט זיך איהר געדאכט, אז זי זעהט אוים אלט און מאום... און איהר האָט זיך פארגעשטעלט, ווי זי זיצט שבת ביי טאָג, ביים טייטש־חומש, — די שפאקולען אויף דער נאָז און לייענט. לייבע שטעהט אויף פון שלאָף, גענהט צו צום טיש, קרימט זיך ביזן קוקענדיג אויף איהר און מורמעלט:

— אלטע באָבע!

זי וועט זיך ניט קענען איינהאלטען: „דיר ניט געפעלען! — וועט זי איהם ענטפערן — „קענסט מיך גט'ן, אז דו ווילסט".

— חאטש מארגען! וועט זיך לייבע אנהאפען מיט שמחה.

און לייבע וועט האלטען וואלט, וועט זי שלעפען צום רב אויף מארגען און וועט איהר אין א האלבע שעה אב'גט'ן (ווי־פיעל געדויערט עס דען?...) קיין כתובה וועט ער איהר ניט געבען — ער האט ניט וואס, וועט זי אויף מארגען נאכ'ן גט וועט־רען אזא אונגליקליכע, ווי חאשע די „ענונה" וואס דער מאן האט זי אוועקגעווארפען. און זי געהט אום אין אלע בעל־בתי'שע חייזער און בעט מיט טרעהרען מען זאל איהר געבען גרעט וואשען, גענז פליקען, דייזשעס קנעטען...

חייענען האט אנגעהויבען צו שוידערן. זי האט ארויסגעקוקט דורך די „פענסטערליך" אין דער מאנסבילשע שוהל. לייבע איז געשטאנען נעבען זיין „שטאדט", דער טלית פערווארפען פראנטיש איבער די אקסלען, האט גענלעט צופריעדען דאס קליין־שווארץ בערדיל און האט, ווי געשמייכעלט.

— נאך נאר א יונגער מאן — האט זי קוקענדיג אויף איהם נעטראכט — ער וועט נאך נעהמען א מיידעל...

דער נעדאנק האט איהר א קלאפ געגעבען.. זי האט געשווינד, ווי עס וואלט א דונער געטהאן, זיך אבגערוקט פון די „פענסטערליך".

— נאט אייך די שפאקולען! — האט זי זיך געוועגדט צו דער רבי'צין און ארבגעריסען געשווינד פון נאן די שפאקולען, ווי זי וואלט זיך געוואלט ראטעווען פון א גרויסער סכנה, וואס איהר שטעהט פאר...

— נו, וועסט אם ירצה השם, קויפען שפאקולען מארגען, הא? — האט די רבי'צין בעזארגט געפרעגט.

— ניין, רבי'צין! עס וועט איבערגעהן... — האט חייענע נעשטאמעלט פאר שרעק — איך בין ערשט אלט אכט און דרייסיג יאהר, עס איז נאך פריה... „מיינער" זעהט נאך גאנץ גוט...

איך וועל ביי א דאקטאר א פרעג טהאן.... טעז זאגט, עס איז פארהאן צו אויגען אזא וואסער... עס ווילט זיך, טהייערע רבי'צין, ניט וועדען יונגערהייט קיין באבע, עס ווילט זיך ניט...

חייענע האט זיך אבגעהאקט, ווי זי וואלט א נרויסע נאדישקייט ארויסגערעדט.

די רבי'צין האט אויף איהר אויסגעשטעלט די אויגען, נעשאקעלט מיט'ן קאפ און געזופצט:

— אוי, זינדיגע וויבער!

אויף מבינות

די כלה האָט מען אראָבגעבראכט אויף די אנדערע טעג יום־טוב. זי איז געווען א הויכע, א דארע, דאָס געזיכט א קלייגס, די אויגען שווארצע מיט א פּאר לאָשענעם גלאנץ, און עם איז אין זיי געלעגען א טרויעריגער ערנסט, עפּעס א מין יאוש.

די תנאים זיינען געווען מיט א חדש צוריק. דעם חתן׳ס פּאָטער איז אויף די תנאים ניט געפּאָהרען, ער האָט קיין צייט ניט נעהאט. און אגב האָט די מחותנת׳טע, דעם חתן׳ס מוטער, זיך נעהאלטען, אז זי איז מעהר מבין אויף א כלה ווי ער.

דער וועג איז נעווען א שלעכטער. די גאנצע פינף שעה, וואָס די רייזע האָט געדויערט, האָט נענאָסען א קאלטער רעגען, און א ווינט, א בייזער, א כעסן, האָט געריסען די טוך, אין וועלכע די כלה איז נעווען איינגעוויקעלט און אז ער האָט ניט נעקאָנט נובר זיין די טוך האָט ער אריינגענעבלאָזען אונטער דער טוך, און זי איז נעקומען צו פּאָהרען א דערפרוירענע.

— לאָמיר נאָר אָנקוקען די כלה — עפּעס א שעהנע?

— האָט דעם חתן׳ס פּאָטער ר׳ חיים, דערהערענדיג אז די כלה איז נעקומען, פּרעהליך מיט א וויצעלע אויסגערופען.

ער האָט זיך אויסגעצוויינען מיט די הענד אין די באָקעס, אויסגעשטעלט זיינע גרויסע סארע אויגען און האָט אָנגעהויבען קוקען מיט אן ערענסטען שמייכעל.

— נישקשה! — האָט ער ענדליך ארויסגעזאָגט און וויי־טער זיך געגומען בעטראכטען, און ענדליך צוגעגעבען:
— חשך אביסעל!
די כלה האָט זיך געסטארעט צו שמייכלען און האָט נע־ענטפערט:
— איהר וועט מיר גוט צוזעהן וועל איך זיך ביי אייך אין געסט פאָפראווען.
— געראכט, גערעכט! — האָט ר' חיים צופריעדען אויס־גערופען — און ער האָט שוין בעשלאָסען ביי זיך אין געדאנק, אז זי איז ניט קיין נאר.
באלד איז אין שטוב געווארען א גרעסערער גערודער. די קינדער, וועלכע זיינען ווער אויפ'ן גאס און ווער אין א צווייטען צימער געווען, זיינען זיך צוזאמען געקומען און אנגעהויבען אהן שום צערעמאָניעס אריינרוקען זייערע גאנצע פנים'ער אין דער כלה'ס פנים אריין, כדי איהר בעסער צו בעטראכטען, און דאָס יונגסטע אינגעל בערטשיק, מיט ניט גאר קיין ריינעם נעזל, האָט זיך אזוי נאָהנט צו איהר צוגערוקט, אז די כלה וויַ העפליך זי האָט זיך ניט געוואָלט האלטען, האָט זיך דאָך אבגעקעהרט פון איהם...
באלד איז א פערסאָפעטער פון גאס אָנגעקומען דער חתן.
ער האָט איהר גלייך געגעבען די האנט, געפרעגט מיט האלבען מויל: וואס מאכ.. די איבעריגע אותיות האָט ער פער־שלונגען, עס זאָל ניט זיין קענטיג, צי ער „דוטשעט" זי, צי ער „איהרצט" זי און איז זיך געלאָפען איבערטהאָן.
— די כלה מוז וועלען עסען! — האָט דעם חתן'ס מוטער, בייל'ע, א נארישע אידענע, וואס האָט זיך געהאלטען פאר א גרויסע חכמה, בעמערקט.
— נייז, א דאנק! — האָט די כלה, וועלכע האָט זיך שוין צוגעזעצט, געענטפערט — איך וויל נאָך ניט עסען.
—וואו האסטו געגעסען?—האָט די מחותנת'טע געפאָרשט.

— ארויספאהרענדיג פון דער היים! — האָט די כלה נע־ענטפערט און האָט ארָאבגעלאָזען די אויגען אויף איהר קיי־טעלע, וואָס דער חתן האָט איהר צו די תנאים נעגעבען א מתנה.

— די כלה וויל בעסער אברוהען! — האָט ר' חיים הויך אויפ'ן קול גערעדט, וויל איהם האָט זיך גערַאכט, אז וואָס העבער ער וועט רעדען וועט ער אלץ מעהר פריינדליכער זיין.

די כלה האָט זיך געפיהלט ווי בעפרייט פון עפעס שווע־רעם און האָט לייכט אבגעאָטעמט. זי האָט געוואָלט א הוסט טהאָן, נאָר זי האָט זיך איינגעהאלטען.

— איך וואָלט זיך טאקי וועלען צושפּארען א ביסעל!— האָט די כלה זיך ארויסגעחאפּט און האָט גלייך חרטה געהאט, וויל דאָס לעצטע וואָרט האָט זי ארויסגעזאָגט מיט א הייזע־רינגליכען קול און זי האָט בעמערקט ווי די מחותנים האָבען איי־נער אויפ'ן צווייטען א קוק געטהאָן.

דעם חתן'ס מוטער האָט זי אריינגעפיהרט אין א זייטיגען האלב־פינסטערן צימער, האָט איהר אָנגעוויזען וואו צו לעגען זיך און איז ארויס.

די כלה האָט זיך געפיהלט ווי בעפרייט פון עפעס און האָט לייכט אבגעאָטעמט. זי האָט געוואָלט א הוסט טהאָן, נאָר זי האָט זיך איינגעהאלטען.

אז זי האָט אבער איינגעדרעמעלט•האָט זי זיך פערגעסען וואו זי איז און האָט זיך צוהוסט ווי אין דער היים, פריי און אונגעשטערט.

דער מחותן, ר' חיים, וועלכער איז געשטאנען נעבען טהיר פון צימער! און האָט זיך איינגעהערט צו יעדען מינדס־טען שאָרף, וואס דאָרט קומט פאָר, האָט דעם הוסט גלייך דער־הערט, האָט א וואונק געטהאָן צו דער מחותנת'טע און האָט שטיל געזאָגט:

— ר״ר דאכט, אז זי איז א קראנקע!...

די מחותנת׳טע, וועלכע איז נעווען די נאנצע מבינ׳טע אויף דער כלה, האט ניט אויפגעשטימט.

— נאך א נייעם! וואס נאך וועסטו אויסקלערען!

— זי איז א קראנקע! — האט זיך ר׳ חיים געהאלטען ביי זיינס.

— נעה, נעה, משוגענער! — האט שוין די מחותנת׳טע זיך נעבויערט.

— ביזט א שארפע מבינ׳טע! — האט ר׳ חיים זיך נעקרימט, — האסט נעקליבען און טאקי פיין אויסגעקליבען.

די כלה האט זיך גענומען וועקען. די מחותנים ביי דער טהיר האבען געוואונקען עם זאל זיין שטיל. באלד האט זיך דערהערט א הוסט...

— נו? — האט דער מחותן אויסגעשטעלט די אויגען אויף דעם ווייב.

— מאלע וואס א מענש הוסט, זיך אודאי צוגעקיהלט, פאהרענדיג.

— דאס קאן אויך זיין אמאל! — האט דער מחותן אייגענשטימט. — פונדעסטוועגען קאן מען זיך דערויף ניט פערלאזען. מען דארף זי גוט בודק זיין. מען וועט נאך זעהן: ממה נפשך: גוט — גוט, ווען ניט, איז ניט געפידעלט.

— שששש! — האט די מחותנת׳טע געלעגט דעם מיטעלסטען פינגער פון האנד אויף דער נאז — רעד ניט אזוי הויך...

אין א שעה ארום איז די כלה אויפגעשטאנען. אייז באק, אויף וועלכע זי איז געלעגען, איז געווען ניט נאטירליך רויט, די אנדערע באק בלאס און פערוועלקט. די מחותנים האבען געקוקט אויף איהר מיט חשד. מעהר אבער האט געקוקט די מחותנת׳טע. זי איז געווען די מבינ׳טע, זי איז פעראנטוואָרטליך! זי מוז ארומזעהן די כלה פון אלע זייטען.

אין קוקענדיג אויף איהר א היבשע ווייב, פון וואס די כלה האט ניט געהאט וואוהין צו טהאן איהרע בליקען, האט די מחותנת'טע בעמערקט עפעס א שראם אויפ'ן שטערען.

— וואס איז דאס ביי דיר, טאכטערקע, פאר א צייכען אויפ'ן שטערען? — האט זי געפרעגט גאר אהן צערעמאניעס.

די כלה האט זיך דערשראקען. איהרע ליפען האבען זיך געקרימט פון פיין... דער שראם איז איהר געקומען פון א פאל נאך אין דער קינדהייט. זי האט עפעס געוואלט פארצעהלען. זי וויסט דערפון די גאנצע מעשה. די מאמע איהרע פלעגט עס פאר אלע ווייבער פארצעהלען. נאר די צונג האט איהר ניט געדיענט. און זי האט עפעס ניט דייטליך ארויסגעשטאמעלט:

— דאס איז גאר נישט... דאס איז גאר נישט... די מחותנים האבען זיך וויעדער איבערגעקוקט, שוין אבער מיט מעהר ערנסט. דער חתן, וועלכער האט זיך שוין איבערגעטהאן און איז אומגענאנגען הין און צוריק אין דעם נייעם אנצוג, די הענד אין די קעשענעס, האט זיך אויך אבגעשטעלט, צוגענאנגען נאהענט צו דער כלה, און האט טיעף אריינגערוקט זיין פנים מיט א מינע פון א שארפען מבין..

די אנדערע טעג יום־טוב האט מען געפיהרט די כלה אויף „כיבוד" צו קרובים. דער מיין איז אבער געווען הערען מבינות אויף דער כלה. די משפחה איז געווען א גרויסע: מען האט זי געפיהרט פריהער צום חתן'ס זיידען, ר' לייזער. דארט איז עס צוגענאנגען גרינג. ערשטענס האט דער אלטער נישט געקוקט אויף וויבער, צווייטענס, האט ער געלאזען אין שוהל די שפאקולען און אהן שפאקולען זעהט ער סיי ווי סיי גאר נישט. די באבע האט גראד דעם טאג געליטען אויף רעווומאטיזם און האט געקרעכצט אין בעט. שווערער איז עס צוגענאנגען ביי די פעטערס און מומעס. דארט פלעגט די מחותנת'טע אברוכען די וויבער אן א זייט, אנווייזען מיט'ן פינגער אויף דער כלה און

פרענען אזוי שטיל, אז די כּלה פלענט הערען יעדעס וואָרט:
— וואָס זאָגסטו? דער „אלטער" זאָגט, אז זי איז א קראנקע.
— הא... פלענט א מומע אויסשטעלען די אויגען און קוקען אויף דער כּלה...

דאָ פלענט שוין די כּלה ניט הערען. דער נעשפּרעך פלענט שטיל־ער ווערען. נאָר זי האָט זיך פּאַרגעשטעלט אזעלכע מיי־נונגען, פון וואָס דאָס בלוט פלענט איהר ווערען פערקיהלט.

איין עלטער־מוהמע, ביי וועלכער מען איז געווען צום לעצ־טען, א נידריגע דיקע פרוי, האָט איהר נאָר אַבגעזאָגט אינגאנ־צען דאָס לעבען.
— זי איז דאָך א מסוכנת... זי איז דאָך א געשטאַרבענע... האָט זי אין א ווינקעל, אברופענדיג די מחותנת'טע — בע־שלאָסען... זי פערזוכט דאָך נאָר נישט פון טיש...
— יא, יא... האָט די מחותנת'טע געזיפצט. איך וויס נאָר ניט וואו זיינען מיינע אויגען געווען!... וועה איז מיר...

— נו, וואָס טהוט מען איצטער? האָבען די מחותנים נע־שמועסט, קומענדיג אהיים, צווישען זיך, וועז די כּלה איז ארוים־געגאנגען אין א צווייטען שטיבעל.
— איך וויים? — האָט געזאָגט דער מחותן.
— איך וויים? — האָט געענטפערט די מחותנת'טע.
— נו, וואָס זאָגסטו, חתן?
— איך וויים? — האָט דער חתן געדריקט מיט די פּלוי־צעס. — טהוט ווי איהר פערשטעהט.
און דערהערענדיג טריט האָט ער א וואונק געטהאָן:
— שא, זי געהט!...
די כּלה איז אריין אין שטוב. פערשטעהענדיג, אז מען האָט וועגען איהר גערעדט, האָט זי זיך ניט געהאלט וואוהין צו טהאָן.

— נו, ווילסטו שוין אפשר עסען? — האָט די מחותנת'טע ווייטער געפרעגט.

— ניין, א דאנק...

— דו עסט אלע מאל אזוי וועניג? — האָט דער מחותן געפֿארשט, ווי א דאקטאר.

— פערקעהרט.... האָט די כלה געשטאמעלט. פערשטע־ הענדיג וואוהין מען זיעלט מיט דער פראגע.

— הייסט עס, האָסט יא אפעטיט.

— ניט צו פערזינדיגען! — האָט די כלה געפרובט שמייכ־ לען.

עס איז געווארען שטיל א ווילע. דער מחותן האָט ארֿאב־ געלאָזען דעם קאָפֿ אויפֿ'ן טיש און האָט זיך פערטראכט. באלד אָבער האָט ער זיך ערוואכט, ווי אין קאָפֿ וואָלט איהם ארויינ־ געפאלען א גרויסע אידעע און האָט זיך געוועגדעט צו דער כלה מיט א קוראוש:

— זאג מיר מיין טאָכטער, דו ביזט, חלילה, ניט קיין שטי־ קעל חולה?...

די כלה איז בלייך געווארען, זי האָט אינגאנצען א ציטער געטהאָן און האָט א ווארט ניט געקאָנט אויסרעדען...

נאָך יום־טוב איז זי אוועקגעפאָהרען א קראנקע אויף אן אמת....

דער קוש

חיה ביילה'ס „שטוב" האָט געהאט א נאָמען אין דער נאנצער נאס. דעם נאָמען האָט די שטוב פערדיענט ניט צוליעב איהר עשירות, ניט צוליעב איהר צדקה, נאָר צוליעב די שטענדינע קריגערייַ, קולות, געשרייַען און קללות, וואס האָבען זיך פון דאָרט שטענדינ געטראנען. סיי זומער — דורך די קליינע אָפענע, סייווינטער — דורך די צווייענדיגע פערמאכטע און נוט ארומגעקלעבטע פענסטער...

די ערשטע צייט, כיט יאָהרען צוריק, וועו די דאָזינע קולות האָבען זיך צוליעב דעם אונטערגעוואקסענעם „הויזגעזינד" נאָר וואס זיך אָנגעהויבען צו ענטוויקלען, פלעגט ניט זעלטען בייַ דער שטוב א נאנץ רעדיל זיך צונויפקלייבען, מאנכע פון רעדיל פלענען לאכען, מאנכע פלענען בעדויערן און אנדערע, רודף־שלום'ניקעם, פלענען זיך טאקי אין שטיבעל אריינכאפען און אָנהייבען צו מוסר'ן:

— פע, חלשות, די נאָם איז דאָך אויף! עס איז דאָך א חרפה פאר לייטען!

נעוועהולין פלעגט אוא „רודף־שלום'ניק" חאפען א פסק, ווי ער האָט פערדיענט פאר זיין גרויס חכמה אריינצומישען זיך דאָרט, וואו דער דלות, דחקות און פערביטערטקייט קריגען זיך, און האָט שוין נאָכדעם פערזאָגט א צעהנטען, ניט צו מישען זיך אין פאמיליען לעבייי

שפעטער אבער איז מען שוין צו דער דאזיגער שטוב נע־ווארען. מען האט שוין אויף דער שטוב מיט דער אנד אוועקגעמאכט:

— א פערשאלטענע שטוב!

קריגען, זידלען און שעלטען. דערהויפט שעלטען. פלעגט זיך די מוטער מיט'ן מאן, מיט די קליינע קינדער און דער עיקר מיט דער עלטערער טאכטער, — דוקא מיט דער עלטערער, פון וועלכער זי האט אזוי גענארט נחת צו זעהן, פיהרען זי צו דער חופה און דערלעבען פון איהר אייניקלעך...

דאס אבער פלעגט זי טראכטען אין הארצען אין גוטע מי־נוטען, ווי שבת נאך וואכעמס, וועז דער טשאלענט איז ארוים געראטען, און דער קוגעל איז ניט צוקראכען געווארען, וואס פלעגט אייגענטליך זעלטען טרעפען, אדער אין שוהל ביי דער „תחנה פאר קינדער" און אין נאך אזוינע גליקליכע רוהיגע מי־נוטען.

דאס זיינען איבריגענס נאר מינוטען געווען. דאס לעבען אבער בעשטעהט פון יאהרען, לאנגע וויסטע יאהרען אין דחקות און אין נויט. און אין אזוינע יאהרען זיינען גוטע מינוטען ביי דער מוטער פון דער שטוב זעהר וועניג געווען, און אום אויסצוקיהלען דאס „פערביטערטע הארץ" איז געווען דאס אייג־ענע מיטל — שילטען...

אין קללות איז חייה ביילע געווען געניט. מען קען זאג־גען, אז זי איז געווען א שילטערקע מיט גאטס גנאד. אין קללות איז זי געווען שטארק אריגינעל. איהר פערביטערטע נשמה האט פיינד געהאט א געווהנליכע שאבלאנע קללה, וואס יעדע „יענטע" אין נאס בענוצט זיך מיט איהר. חיה ביילע האט נע־האט איהר אייגענעם רעפערטואר קללות, קללות אין פראזע און אין גראמען. די קללות אין גראמען פלעגט זי בענוצען אין א רוהיגער צייט, אפט מאל אלס א גוט ווארט, א פרייגדליכ־קייט. א קינד פרענט, למשל: מאמע, וואו איז דער מעסער?

ענטפערט חייה בײַלע : זאָלסט ניט וואקסען גרעסער! וועז א קינד רופט אמאָ : מאמע ! ענטפענט חייה בײַלע צום גראם : זאָל דיר זיין א יאמע ! דאָם וואם יאמע איז ניט קיין ריין אידיש וואָרט האָט איהר ניט נעארט. זי האָט געשאָלטען, ווי נע־זאָגט, נאָר אום אויסצוקיהלען איהר הארץ, וועלכעם איז שטענ־דיג געווען פערביטערט, אבער ניט צוליעב דער קונסט..

א זומער פריה־מארגען.

די עלטערע טאָכטער, זעלדע, איז געשטאנען איינגעבויגען ביי דער באנק, וואָם האָט געדיענט אנשטאָט א קיך, און האָט געוואשען דאָם געפעם פון דער נעכטיגער וועטשערע. די וועי־טשערע איז נעכטען בעשטאנען פון קארטאפפל מיט בעבלעך, א שטארק אָנגעלגטער מאכל ביי חייה בײַלען אין שטוב, פאר זואָם די קינדער שלאָגען זיך ממש. אמת, די עלטערע קינדער זיינען שוין אויסגעשטאקעוועט, אויסג'דרך־ארץ'ט, זיי ווייסען, אז ווי פיעל מען גיט, דארף זיין נענוג, אבער די דריי קלענערע קינדער זיינען נאָך ניט נענוג ערצויגען, נאָך וועניג קלעפ און קלוגות האָבען זיי בעקומען, און זיי שרייען שטענדיג : נאָך ! נאָך ! — און מען רייסט איינם ביים אנדערן פון די טעלער, פאר וואם חייה בײַלע שילט צום גראם און אהן גראם...

יא, די וועטשערע איז געווען א גוטע. די קארטאפפל איז ממש צוגענגען אין מויל. פון די בעבלעך רעדט מען שוין ניט. ווער וויים דאָם ניט, אז בעבלעך איז אזא מאכל וואָם היילט ממש אין הארצען !... דערפאר אבער האָט די דאָזיגע וועי־טשערע א חסרון, וואָם דאָם געפעם נאָך איהר איז שווער צו דערוואשען. אז מען חאפט זיך גלייך נאָך דער וועטשערע אוסיצואוואשען עם איז נאָך א האלבע צרה, קען מען זיך נאָך אן עצה געבען; ווער האָט אבער צייט צו וואשען זיי ביי נאכט ? גלייך נאָך וועטשערע מוז מען אויסבעטען די בעטען. צוליעב די בעטען וואלט אפילו די ארבייט ניט נעדויערט. סך הכל גע־

פינען זיך אין שטיבעל צוויי בעטען. דאָס ארבייטען געדויערט אבער טאקי דערפאר, וואס קיין פיעל בעטען זיינען ניטא... אוו יעדע נאכט מוז מען אין דער גיך, ווי מען בויט באריקא־דען, להבדיל, אויסבויען צו די צוויי נאך פיער בעטען... אוו די ארבייט נעהמט אוועק די צייט אוו דאָס געזונד אוו דאָס לע־בען... די ארבייט איז אפילו א פרעהליכע, בשעת זעלדע ארבייט, האלט אונטער חייה בייל מיט קלוות, מיט געשרייען, אוו די קלענערע קינדער, וואס ווילען שוין שלאפען, שווייגען אויך ניט. שטעהענדיג שוין מוכן ומזומן צום שלאפען נעהן, האלט יעדער די אלע צעהן פינגערליך אין קאפ, קראצען זיך מיט כונה אוו רייסען זיך אויפ'ן האלז. אודאי קען זיך זעלדע ביי דער ארבייט ניט לאנגווייליען, אבער קיין צייט אויך די געפעם וואר־שען, ווי געזאגט, בלייבט איהר שוין ניט, אוו זי לענט עם אב אויף מארגען פריה.

אוו שטעהענדיג א נאנצע נאכט, ווערען די טעלער, לע־פעל אוו די גרויסע שיסעל פערטרינקענט. דערזעהענדיג זיי אין דער פריה, ווערט זעלדע א פערציטערטע. איהר דאכט זיך, אז זי וועט פון דער ארבייט ניט ארויס, אוו בייז אוו אויפגערענט גיט זי א זאג ווי פאר זיך:

— קיין אנדערע מאכלים ווי בעבליך מיט קארטאפעל קען זי נאר ניט אויסקלערען!

עס פערשטעהט זיך, אז חייה ביילה פערשווייגט ניט אזא אויסרייד, חאטש א שטילער, אוו דאן וואשט שוין זעלדע די טעלער אונטער דער מאמעס מוזיק...

אוו דאָס מאל זיינען נאך די טעלער מיט די איבערגעבליע־בענער וועטשערע מעהר ווי אלע מאל פערטריקענט געווארען. זעלדע, וואס איז געווען צורייצט פון ניט דערשלאפען די נאכט, פון היטץ אוו דושנעקייט, האט געברומט אוו געשאלטען אונ־טער דער נאז אוו הויך אוו שטארק געריבען עפעס א טעלער, וואס איז בעזונדער פערטריקענט געווען.

פֿלוצים האָט זיך דערהערט א קלאפּ.

— צעבראכען!! — האָט פּאר שרעק אויסגעשריען די מוטער, צולויפענדיג צו זעלדען...

זעלדע איז געשטאנען מיט אראבגעלאָזענע הענד און האָט ניט געענטפערט.

— דיין קאָפּ זאָל צובראכען ווערען! — האָט הייה בייזלה אנגעהויבען, בעטראכטענדיג שוין קלאָר דאָס אונגליק. ווי רייבט מען דאָס אזוי א טעלער? צעריבען און צעבראָכען זאָל עס ווערען... אוי, וועה איז מיר! די מויד ווערט מיך אין גרוב אריינטרייבען, זאָל זי בעסער אליין א מיתה משונה איינגעמען...

זעלדע האָט געשוויגען.

— זי שווייגט! די צונג זאָל איהר אבנעהמען, רבונו של עולם! וואס שווייגסטו, וואָס? איז זי אויף איהר ארויפגעפאלען. זאָג, וואס שווייגסטו? איז זי שוין אין רציחה אריין. מיין בלוט גיעסט זיך און דו שווייגסט, הא? דו שווייגסט? איך האָב געלד אויף נייע טעלער צו קויפען?! זאלסט אזוי האָבען א חתן!...

— שווייג, ווארים איך צעברעך באלד אלע טעלער! —איז זעלדע אויפגערעגט געווארען פון דער לעצטער קלאָפּ... שווייג! שווייג! איז זי שוין אויפגעשפרונגען פון אָרט און זיך געלאָזען, ווי א ווילדע טיגערין איבער'ן שטיבעל.

— דו ביזט נאָך גערעכט? — האָט חייה בייזלע אויסגעגלאָצט די אויגען אויף איהר — דו ברעכסט טעלער, דו פערגיעסט מיין בלוט ווי וואסער, און דו ביזט נאָך גערעכט? נא דיר גערעכט, נא!

און חייה בייזלה האָט זיך אריינגעריסען מיט איהרע דארע לאנגע הענד אין זעלדעס לייב, ווי זי זאָל זי וועלען דערשטיקען. זעלדען האָט פערחאפּט דער אטהעם, דאָס בלוט האָט איהר געגעבען א זעץ אין קאָפּ, און וועראנדיג ווילד פאר צארען, האָט זי מיט אלע כחות א שטויס געטהאָן פון זיך די מאמען.

עס האט זיך דערהערט א קלאפ פון א קערפער, נאכדעם א געשריי, שפעטער א וויילע — א שטילער קרעכץ דורך טרערן:

— זי האט מיך גע'הרג'עט... קינדערלײך, זי האט מיך גע־הרג'עט... כרות יאהרען וועט זי האבען... געהט רופט דעם טא־טען... כרות...

די קלײנע קינדער האבען זיך צעווײנט און האבען זיך אלע א ווארף געטהאן אויף זעלדען, ווער מיט די הענד, ווער מיט א שטעקען.

— וואס האסטו גע'הרג'עט די מאמען?... — האבען זיי געשריען... — מאמעלע שטעה אויף!...

חייה בײלע איז אויפגעשטאנען און אנפאנגם שטיל גע־קרעכצט. באלד אבער איז זי געקומען צו זיך און האט געזומען פלוכען:

— כרות יאהרען דיר... כרות יאהרען. א מאמען געשלא־גען... נאך דיין לויה זאל איך געהן, רבונו של עולם, ווי דערלעב איך דאס!...

— נאך דיינער בעסער! — האט זעלדע צוריק געשאל־טען און גלײך הרטה האבענדיג אויף דער קללה, וועלכע זי האט דאס ערשטע מאל געגעבען דער מאמען, איז זי ארויסגע־לאפען אויפ'ן גאס.

———

א שווערער טאג איז עס געווען. די שערבלײך פון דעם צע־בראכענעם טעלער זיינען געלעגען אויף דער ערד און האבען ווי עדות געזאגט אויף דעם. וואס איז פארגעקומען... די נאכט איז געקומען און פערמאטערט זיינען אלע אין דעם דאזיגען שטיבעל אויף די געלעגערם אוועקגעפאלען. און אהן וועטשערע הארט אייגגעשלאפען...

זעלדע האט אבער ניט געקאנט איינשלאפען. אזוינע טעג זיינען אפילו א סך אין איהר קורצען און דאך לאנגען לעבען גע־ווען. אבער שלאגען און שילטען צוריק די מאמען האט זי נאך

קיינמאל ניט... זי האָט ניט מורא פאר כרות... וואס איז כרות? — מען שטארבט! נו וואס איז? הלואי וואלט זי שוין טאקי געשטארבען. וואס וועט זי פערלירען?... א קליינער חלוק פון איהר לעבען ביז איהר טויט. דאָ לייגט זי אויף דער ערד, אוז דאָרט אביסל טיעפער. אבער דערפאר — רוהיג... זעלדען פערדריסט נאָר, וואס זי האָט איהר מאמען, איהר אייגענער מאמען. אזא צער פערשאפט. קיינמאל איז די מאמע ניט געווען אזוי צעטראגען ווי היינט. זי האָט זיך אפילו ניט געשאלטען... א נאנצען טאָג איז זי אומגעגאנגען ווי צומישט און שטארק פערטראכט. דעם צעבראכענעם טעלער האָט זי אפילו ניט דערמאנט. זעלדע האָט דערפיהלט, וואס זי האָט היינט געטהאן דער מאמען, און איהר הארץ איז צוגאנגען, לייגענדיג אויף דער ערד.

די ארימע מאמע! וואס איז זי שולדיג, אז זי שילט אוז שלאגט זיך אפילו? דאָס ביטער לעבען איז דאָך שולדיג. זי האָט דאָך א גאלדען הארץ. זי גיעט דאָך א שכן דאָס לעצטע אוועק.

זעלדען האָט צונויפגעדריקט דאָס הארץ. זי האָט ניט געקענט איינלייגען.

זי שטעלט זיך אויף און גיהט צו צו דער מאמע בעט.

חייה ביילע לייגט מיט'ן פנים ארויף. די דאָרע ברוסט אפען. אויף דער מיטען ברוסט זעהען זיך צוויי בלוטיגע קראצען.

זעלדע קוקט אויף די צוויי בלוטיגע פאסען און קען זיך ניט אבריסען פון זיי... עפעס ציהט זי אזוי צו דער מאמען. אוי, ווי זי האָט ליעב די מאמען! זי האָט גאר ניט געוואוסט ביז אהער!... דאָס ערשטע מאל זינט זי געדענקט זיך, פיהלט זי אזא מאדנעם וואַרעם געפיהל... אָט וואלט זי צוגעפאלען צו איהר און ארומגעהמעז און קושען זי, אבער אזוי שטארק...

— די מאמען קושען! — דערמאנט זיך זעלדע — און איהר דאכט זיך, אז דאָס איז א משוגענער פערלאנג... קושען די מאמען! זי איז שוין אלט 25 יאהר און האָט נאָך די מאמען

קיינמאל ניט געקושט. עס קומט עפּעס אויס מאדנע: קושען די מאמען...

די צוויי בלוטיגע רויטע פאסען אויף דער ברוסט ווינקען אבער אוך ציהען אזוי שטארק...

זעלדע קען זיך ניט אברייסען. עפּעס א געהיימע קראפט בייגט זי, בייגט זי נידעריגער צום בעט. איהרע ליפּען ציטערן פון א מאדנעם בענעהר: זי ווי׳ קושען די מאמען!.. זי קען זיך ניט איינהאלטען... עס ציהט אזוי...

— מאמע, מאמע! פּליסטערט זי שטי׳! אונגליקליכע מאמע. אוי, דיין וויסט לעבען! אוך זי בייגט זיך צו אוך ריהרט אן מיט איהרע ליפּען דער מאמעס דארע ברוסט.

— אוי וועה איז מיר! — האפּט זיך אויף חייה בייל׳ע— ווער איז דא?

זעלדע בלייבט שטעהן דערשראקען אוך קען זיך פון ארט ניט ריהרען.

— אוי, זעלדע! קרעכצט די מאמע — דו ווי׳סט מיך טאקי הרג׳ענען!.. אוי וועה איז מיר, וואס איך האב דערלעבט!

זעלדען שניידען די ווערטער, ווי מיט מעסער. זי שעמט זיך, זי קען ניט, אבער זי וועט איהר זאגען.. זאל זי ניט מיינען, אז זי האט זי געוואלט הרג׳ענען...

— מאמע! איך האב דיך געקושט!

— קינדערלעך! איז שוין חייה בייל׳ה געקומען צו זיך — די מויד איז משוגע געוואָרען! אוי זאל זי טאקי שוין משוגע ווערען!

דערהערנדיג די קלה איז זעלדע א בערוהיגטע אוועק צו איהר געלענער...

דער גמילות חסד

דער גרעסטער יריד אין ק ל ע מ ע נ ק ע איז אולאם. דאָס שטערטעלע ווארט אויף „אולאם" מיט א קלאפענדינען האָרצען און מיט גרויסע האָפנונגען. „אולאם", זאָגען די קלע־מענקער קרעמער און הענדלער „איז א גאָטס בענשונג". ווען ניט אולאם וואלט קלעמענקע שוין לאנג אויס קלעמענקע נעווען. אמעריקא וואלט שוין די רעשט ביסעלע אידען פון דאָרט צונע־נומען צו איהר".

צו אולאם דארף מען אבער האָבען „נעצייג". די קרעמער דארפען האָבען סחורה און די סוחרים — נעלד. אָזוי די נעצייג איז אולאם אויף בלאָטע!

און חיים דער תבואה־הענדלער געהט ארום א טויטער. צו אולאם איז געבליעבען סך־הכל נאָך דריי טאָג און ער האָט נאָך ניט א „קאָפיקע" מיט וואס דעם שפייכלער אויפצומאכען.

און אויפ'ן מארק דרעהען זיך אום די תבואה־הענדלער מיט פערדרעהטע דאשיקעס, מיט גראָבע טיטונענע פאָפיראָסען אין די מיילער, מיט די שטעקלעך אין די הענד און מען הערט שטארק וועגען יריד.

— אין דריי טעג אויף ד ע ר צייט! — רופט אויס אייגער.

— פשששש! קריגט התפעלות א צווייטער — אין דריי טעג אויף דער צייט וועט זיך „ברעכען".

„זיך ברעכען" הייסט אויף מארק לשון: עס וועט זיין א גרויסער עולם.

און חיים וועדט בלאס. ער וואלט בעטען א מפלה אויפ'ן ירידּ, עס זאל דעם טאג רעגענען, שנייען, שטורמען, אז קיין משוגענער הונד אפילו זאל צום מארק ניט קומען, חיים וויים אבער, אז „אולאם" איז ניט קיין שרעקעדיג־אינגעל: „אולאם" האט קיין מורא ניט פאר דער גרעסטער זאוואדוכע — „אולאם" בלייבט „אולאם"!

און ביי חיים'ן שפארען ארויס די אויגען פון קאפ: א נמילות־חסד, וואו קריגט מען א נמילות־חסד? א פינף־און־צוואנציגער חאטש...

ער בעט ביי אלעמען, נאר יעדער ענטפערט מיט א פרעה־ליכען געלעכטער:

— צי משוגע! פאר א ירידּ געלט?

און חיים'ן דאכט זיך, אז ער וועט טאקי משוגע ווערען...

— וואלסט אריבערגעהן צו לייבע־בערעם, עצה'ט איהם דאס ווייב, נעמענדיג א טיעפען אנטהייל אין זיין וועהטאג.

— איך האב דאס שוין אליין געקלערט — ענטפערט חיים פערטראכטערהייט.

— נאר וואס? — פרענט דאס ווייב.

חיים וויל איהר ענטפערן: נאר איך קען ניט אריינגעהן. איך האב קיין מוטה ניט. פאר דעם ווייב אבער פאסט איהם ניט צו זיין אזוי אפענהערציג און ער ענטפערט:

— נעהט ער צום טייוועל! ער וועט ניט לייהען.

— פרובען זיך שאדט ניט — רעדט זי איהם איין.

און חיים בערעכענט זיך, אז ער האט טאקי קיין אנדער ברירה ניט און לייבע־בערעם איז א איד א גביר, און וואהנט מיט איהם אין איין גאס, דאס הייסט „שכנים", און קיין געלד צום

ירידּ דארף לייבע־בערעם ניט — ער אליין איז נאָר א וואלד־סוחר.

— נעהם מיר ארויס דעם שבת'דיגען אויבער־בגד! — וועגדעט ער זיך צום ווייב מיט א בעשלעיעסענדען טאָן.

— וואָס דען? — ענטפערט איהם דאָס ווייב — די בעס־טע זאך אריינגעהן צו „איהם".

און חיים האָט זיך געשטעלט קענען האלבצובראָבענעם קליין־שפיגעלע, וואס איז געווען צוגעשלאָגען צום וואנד, האָט א גלעט געטהאָן מיט ביידע הענד די באָרד, פערקאשערט די פֿאות, דערנאָך האָט ער אראָבגענומען דאָס היטעל פון קאָפּ און א פיהר געטהאָן איבער איהם מיט דעם ארבעל.

— זעה נאָר, איך בין פון הינטען ניט אויסגעריבען אין קאלך?

— א קשיא! — האָט איהם דאָס ווייב נעענטפערט און האָט זיך ענגומען איהם קלאפען מיט ביידע הענד איבער'ן פלייצע.

— ביי אונז איז דאכט זיך אמאל געווען א שטיקעל בערש־טיל פון „זאכען". וואו איז זי, הא?

— דיר האָט זיך אפשר גע'חלום'ט! — האָט דאָס ווייב נעענטפערט, קלאפענדיג איהם איבער'ן פלייצע און מורמלענדיג:

— נו, זיך אויסגעריבען אביסעל!

— נו, נענוג צו קלאפען! — האָט חיים כמעט ווי מיט כעס ארויסגעברומט — איך וועל שוין געהן.

מיט א זיפץ האָט ער אנגעטהאָן דעם שבת'דיגען אויבער־בגד, ארויסגעמורמעלט: זאל ער אזוי לעבען, ווי ער וועט לייר־העז, און איז ארויסגענאנגען.

און נעהענדיג צו לייבע־בערעם האָט חיים'ן דאָס הארץ גע־ציטערט. פאר'ן נאנצען לעבען זיינעם, זינט לייבע־בערעם וואהנט דא אין עק נאם, איז ער ביי איהם אין נאנצען נעווען

צוויי מאל, און ביי חיים'ן איז דער איצטיגער נאנג געווען א מין עקזאמען.. דער „אריינגאנג" צו איהם, די ליכטיגע צימערן, די גרויסע שפיגלען, די ווייכע מעבל, לייב־בערעם אליין מיט זיין לאנגער ברייטער בארד, מיט זיינע שטרענגע גביר'עשע אויגען; די גבירה, די פרעהליכע גליקליכע קינדער, אפילו די דינסט, וועלכע איז איהם נעבליבען אין זכרון פון יענע צוויי מאל, — דאס אלעס האט איהם געשראקען און ער האט זיך אליין געפרעגט: „וואו אהין נעהסט דו, צי משוגע, געה צוריק!" און ער פלענט זיך מינוטען־וויים אבשטעלען אין מיטען וועג. נאר דער געראנק, אז באלד איז „אולאם" און ער האט ניט מיט וואס צו עפענען דעם שפייכלער האט איהם געטריבען געהן ווייטער.

— ער וועט ניט לייהען — עס איז נאר ניטא וואס צו האפען אומזיסט!... האט ער געהענדיג זיך מכין געווען צום קלאפ, נאר ער האט דערפיהלט, אז ער וועט ניט קענען דאס מויל עפענען ארויסצוריידען זיין בקשה, אויב ער וועט אזוי אראב פאלען ביי זיך, און ער האט זיך געטרייסט:

— אז מען זאל איהם צוטרעפען אין א גוטען הומאר וועט ער לייהען. וואס וועט ער מורא האבען צו לייהען מיר עטליכע רובעל איבער'ן יריד? איך וועל איהם זאגען, ווי נאר איך פער־קויף די סחורה בעקומט ער גליך דעם גמילות־חסד. איך וועל איהם שווערען מיט ווייב און קינדער... ער וועט גלויבען.. און איך וועל דאך איהם ט א ק י אבגעבען...

דאס מאכט אבער חיים'ן אלץ נישט שטארקער ביי זיך און ער זוכט איין אנדער נחמה, איין אנדער רפואה צו שטאר־קען זיך:

— ער איז ניט קיין שלעכטער מענש... און אנב קאן ער מיר דאך ניט פון היינט אן. שוין א יאהר צוואנציג אז מען וואהנט אין א י י ז נאס — פאראבאצקער נאס...

און חיים דערמאנט זיך, אז פאר צוויי וואכען, וועז לויב־בערעם איז געגאנגען פארביי זיין שטיבעל אין מארק און ער,

חיים, איז געשטאנען גראד אויפ'ן הויף און האט איהם פריינדלעך, ווי עס פאסט פאר א גביר, גוט־מארגען אבגענעבען (איך וואלט געשוואלגן, אז איך האב איהם די האנד געגעבען— וויל ער זיך דערמאנען) האט לייבע־בערעם איהם צוריק פריינדלעך געענטפערט, ער האט זיך אפילו אבגעשטעלט און געפרעגט איהם גאר ווי א גוטער בעקאנטער:

— וואס מאכסט דו עפים, חיים?

און חיים שטרענגט אן זיין בחֿ־וברון און דערמאנט זיך, אז געענטפערט האט ער איהם אזוי:

— א דאנק פאר'ן פרעגען! ניט צו פערזינדיגען... מען האנדעלט!...

און חיים בלייבט צופריעדען מיט דעם ענטפער.

— געענטפערט האב איך איהם גאנץ בריוט!...

און חיים בעשלוסט, אז איצט וועט ער מיט איהם אויך ריידען וואס בריוטער, וואס שטאלצער, פאלען — ניט!

חיים דערזעהט שוין פון ווייטען לייבע־בערעם הויז... ער הוסט זיך אוים, גיט א גלעט די באָרד און בעטראכט אויף זיך דעם בגד.

— נאָך גאר א גוטער בגד, רעדט ער פאר זיך ארוים, ווי ער וואלט זיך וועלען איינשמועסען, אז דער בגד איז נאָך גוט כדי ער זאל מעהר מוטה האבען, מעהר שטאלץ זיין...

אז ער איז אבער צוגענעקומען צו לייבע־בערעם גרויסען הויז, אז פאר זיינע אויגען האבען א פינקעל געטהאן די אכט גרויסע פענסטער צום גאס, דורך וועלכע עס האט זיך דורכגעשלאָגען דאס העלע ליכט פון אינוועניג, האט איהם דאס הארץ א ציטער געטהאן.

— אוי, רבונו־של־עולם, העלף! — האט זיך ביי איהם ניט ווייענדיג פון הארצען ארויסגעריסען. ער האט זיך אבער באלד פערשעמט פאר זיך אליין און ער האט זיך פערחאפט:

— עס, נארישקייט!...

א ציה טהועגדיג די טהיר, האָט זיך ביי איהם די „תפלה" נאך שטארקער ארויסגעריסען:

— העלף, שטארקער נאָט! מיין בלוט ניעסט זיך!...

לייבע בערעם איז געעזסען ביי א נרויסען טיש, איבערנע־דעקט מיט א קלאָר טישטוך און האָט נעטרונקען טהיי, שמוע־סענדיג פרעהליך מיט זיין געזינדעל.

— עפעס א איד איז געקומען, טאָטע! — האָט הויך אויס־גערופען א איננעלע פון א יאהר צוועלף, דערזעהענדיג חיים'ן שטעהן ביי דער טהיר.

—טאָקי א איד! — האָט א צווייטער איננעלע נאך פרעה־ליכער אויסגעשריען, אויסשטעלענדיג אויף חיים'ן זיינע גרוי־סע שווארצע „ממזר'שע" אויגלעך.

דאָס נעזינדעל ביים טיש האָט זיך א נעהם נעטהאָן שמארק בעטראכטען חיים'ן און איהם האָט זיך נעדאכט, אז באלד פאלט ער אנידער. „עס ווען זיין זיער מיאום, אז איך וועל פאלען"... האָט ער זיך נעשטארקט און האָט נעמאכט א טריט ווייטער און אהן א נוט־אבענד צו זאנען האָט ער ארויס־נעשטאמעלט:

— איך בין נעגאנגען פארבי, פערשטעהט איהר מיך, איך זעה איהר זיצט... הייסט דאָס איהר זייט אין דער הויס... נו, קלאָר איך: — מען דארף ארייננעהן... שכנים...

— נו, מהיכא־תית, מהיכא־תית! — האָט לויבע־בערעם ליעבליך נעשמייכעלט, — ביזט איין אננעלענטער נאסט, זעץ זיך!

חיים'ן האָבען זיך ווי שטיינער פון הארצען אראָבנעפוי־קעלט נאך אזא ענטפער און קוקענדיג אויף די צוויי איננלעך, האָט ער זיך שטיל אוועקגעזעצט.

— לאה! דערלאנג ר' חיים'ן א גלאז טהיי! — האָט רער נביר א קאָמאנדעוע נעטהאָן.

— א גאנץ גוטער מענש! — האָט חיים א טראכט געגעבען — זאָל איהם דער אויבערשטער העלפען!

ער האָט נעקוקט מיט דאנקבארע בליקען אויף איהם, עס האָט זיך איהם געוואָלט פאלען דעם נביר אויפ'ן נראָבען האלז און קושען איהם.

— נו, וואָס מאכסט דו? — האָט דער נביר נעפרעגט.

— גאָט צו דאנקען! מען לעבט!

די דיענסט האָט איהם דערלאנגט א גלאָז טהעע, ער האָט איהר געזאָגט: א „יישר" און האָט גלייך חרטה נעהאט: א דיענסט פאסט ניט צו דאנקען. ער איז רויט נעווארען און האָט נעביסען די ליפען.

— טרינק מיט „וואַרעניע"! — האָט לויבע־בערעם איהם פארגעלעגט.

— „א טייערער מענש, א טייערער מענש!" —איז חיים איבערראשט נעווארען — „ער וועט זיכער לייהען..."

— דו האנדעלסט עפעס? — האָט לייבע בערעם נעפרעגט.

— ווי דען? — האָט חיים בריט נעענטפערט — מען האנדעלט א דאנק נאָט, ניט ערנער ווי אלע סוחרים.

— ווי האלט איצט האבער? — איז דער נביר אויסנעפאלען צו פרעגען.

האָבער איז די לעצטע צייט נעפאלען, נאָר חיים'ן האָט אויסגעווייזען צו זאגען בעסער, אז האָבער איז נעשטיגען.

— גאנץ הויך נעהויבען! — האָט ער אויסגעלאָזען מיט א סוחרישען טאָן.

— נו, און דו האסט עפעס אנגעריט האָבער? — האָט דער נביר ווייטער נעפאָרשט.

— איך האָב נאר א פיין־פעקעל האָבער, קאסט מיר ניט טהייער, נאגץ ביליג! — האָט חיים מיט מעהר היץ נעענטפערט, פערגעסענדיג בשעת ריידען, אז ער האָט שוין פון עטליכע וואכען קיין קערענדיל האָבער ניט אין שפייכלער.

— און דו ביזט ביכולת צו „ספעקולירען"? — האָט לוי־בע־בערעם געפרעגט, — דאָרפסט נאָר קיין געלד ניט?

— נאָט צו דאנקען! — האָט חיים שטאָלץ געענטפערט — געלד האָט מיר קיינמאָל ניט אויסגעפעהלט.

„וואָס רעד איך דאָס? וועה איז מיר!" — האָט חיים זיך דערשראָקען פאָר זיינע אייגענע ווערטער — ווי אזוי בעט מען איצטער לייהען א גמילות־חסד? און חיים האָט געוואָלט צו־ריק א שלעפ טהאָן דעם וואגען, נאָר לייבע־בערעם האָט איהם איבערגעשלאָגען:

— הייסט עס, דו מאכסט נוטע געשעפטען. ביזט א שטי־קעל נגיד....

„מיינע נגידות אויף שונאים געוואָגט געווארען" האָט חיים געוואָלט צוריק צייהען, א קוק טהוענדיג אבער אויפ'ן גביר'ס שיינעגדיג פנים, אויפ'ן בלאָהען קריגעל „ווארעניע" האָט ער שטאָלץ געענטפערט:

— נאָט צו דאנקען, איך האָב זיך ניט אויף וואס צו בע־קלאָגען.

„אָט איז דיר א גמילות־חסד!" האָט חיים'ן ווי עמיצער א זעץ געטהאָן הינטען אין קאָפ. פראָ־אָדם, דו שוטה!... וואָס בעריהמסט דו זיך? דערצעהל איהם, אז דו דאָרפסט האָבען צו „אולאָם" א פינף־און־צוואנציגער — זאל ער דיך ראטעווען, זאָג איהם, אז דו פאלסט, אז...

נאָר חיים איז וואס ווייטער אלץ מעהר אריינגעפאלען איז א צופריעדענעם גליקליכען טאָן, אלץ מעהר נעריהמט זיינע געשעפטען און פערבראכט מיט'ן גביר, ווי מיט נאר א גלי־כען מענשען...

באלד האָט ער אבער דערפיהלט, אז ער איז דאָ איבעריג, אז ער האָט ניט אזוי געדארפט זיצען, ניט אזוי געדארפט רע־דען. ער וואָלט בעסער רעדען וועגען יריד, וועגען גמילות־חסד... איצטער איז שוין פערפאלען; „קיין געלד פעהלט מיר נישט..."

און חיים האָט מיט פערצווייפעלטע בליקען א קוק נעמהאן אויף לייבע־בערעם פרעהליכען פנים, אויף די צוויי איינלעך, וואָס זיינען געזעסען קענען איהם און האָבען מיט מזור'שע לוסטיגע אויגעלעך נעקוקט אויף איהם און זיך עפעס מאַרגע געשושקעט און נאָך מאַרגער געשמייבעלט...

א קאָלטער שוויים האָט איהם בעגאָסען. ער האָט זיך אויפגעהויבען פון ארט.

— דו געהסט שוין אוועק? — האָט לויבע־בערעם העפליך אפערענט.

„אָט איצט אפשר קען איך א בעט טהאָן", איז חיים'ן אייגעפאַלען צו ראָטעווען זיך פּאַרט — נאָר א קוק טהוענדיג אויף די צוויי איינגלעך מיט די ממזר'ישע אויגעלעך, וואָס האָבען אזוי כיטרע געקוקט, האָט ער מיט גדלות נעענטפערט:

— איך מוז! נעשעפטען! ניטא קיין צייט!... און לאָזענדיג זיך צום טהיר האָט זיך חיים'ן נעראָכט, אז היינטען שטעלען איהם אויס די צוויי איינגעלעך מיט די ממזר'שע אויגעלעך אייגען. צינגען און לייבע־בערעם אליין שמייבעלט. דאָכט זיך, און זאָגט זיי:

— גרעסערע, גרעסערע!...

און חיים'ן האָט זיך נעראָכט, אז די פליצע ברענט איהם אין היינטען און ער איז נעשווינד ארויסגענאַנגען...

דער אלטער משכיל

חיים נאטליב איז נעבוירען אין ליטא, נאר ער ווּאהנט שוין א לענגערע צייט אין ווארשוי און האלט דאָרט א רעסטאָראַן.

ער איז א איד פון א יאָהר 50, זויבער נעקלייידעט, מיט א רונד בערדיל, וועלכעם איז שטענדיג פערקעמט און עס דאכט זיך, אז ער שערט עס אונטער, חאטש ער האָט עס קיינמאל אין זינען נישט געהאט. ער איז ניט רייך, ציהט די חיונה מיט שוערקייטען, דאָך קלאָגט ער זיך קיינמאל ניט — ער האָט העכערע שטרעבונגען, ווי די טרוקענע פרנסה, ער האָט די לשון־קודש'דיגע ליטעראטור!...

דעם לשון הקודש איז חיים נאטליעב איבערגענעבען מיט זיינע בעסטע טיעפסטע געפיהלען. קיין שעהנערע שפראך איז אויף דער וועלט ניטא, לשון קודש, זאגט ער, איז די נאטירליכע שפראך.

ער האָט דאצו א ווייסענשאפטליכען בעווייז:

אז מען זאל א קינד נלייך פון נעבוירען טאָג האלטען אליין אין א צימער און מען זאל מיט איהם קיין שום אנדער לשון ניט רעדען, וועט ער אנהויבען רעדען פון זיך אליין לשון קודש...

— דאָס איז ריכטיג ווי גאָלד !... לאָזט ער אויס מיט פילאָזאָפי־זיכערקייט — דאָס ווייסען אַלע.

אין זיינע מיינונגען וועגען יונגע לייט, צו אזוי אידען, שפּיעלט א גרויסע ראָלע זיין שטענדיגע התּפּעלות:

— ער איז א שארפער בעל־לשון־קודש !... ער שרייבט הפלא !...

כיי חיים'ען אין ביבליאָטהעק געפינען זיך אַלע אַלטע אידישע קלאָסיקער, ווי מרדכי אהרן נינזבורג, מאפו, סמאָלענסקין, אדם הכהן און זיין זוהן מיכה יוסף. די אַלע פערגעטערט ער, רעדענדיג וועגען זיי, לייכט אין זיינע דונקעלע אויגען עפעס א מין הייליג פייערל, וואס מען קען זהען ביי קליינשטעדטלדיגע חזנים, וועו זיי רעדען איבער א גראָטענעם „יחדשהו"... אמת פון מיכה יוסף'ן האלט ער שוין וועניגער:

— „ער האָט אויך „געקענט", שמייכעלט חיים ליעבליך. ער איז שוין אַבער יונגער, — עס איז שוין ניט דאָס, גיט ער צו פערשטעהן און ווייזט אויף, אז וואָס דער שרייבער איז יונגער איז אַלץ דער לשון ערנער...

צווישען זיינע שטענדיגע געסט, וואס עסען ביי איהם געפינען זיך אייניגע העברעאישע לעהרער, א פאָר אַלטע מחברים און אייניגע היינטיגע משכילים, ציוניסטען; צוליעב זיי שרייבט ער אויס דעם „המליץ" און אבאָנירט היע דעם „הצפירה" און ער לעזט זיי אַליין אויך. היט יערער נומער ווי דאָס אויג, און בינדט זיי אַלע יאָהר איין. נאָר טיפּ אין הארצען איז ער פון זיי ניט צופריעדען, ער בענגט נאָכ'ן אמאָליגען „המגיד".

— עס איז היינט נאָר ניט די מליצה! קלאָגט ער זיך פאר זיינע אַלטע געסט.

יענע זיינען איהם מורה און שאקלען טרויריג מיט די קעפ. די יונגערע געסט אבער קוקען זיך איבער און שמייכלען אירוניש. אַיינער פון זיי, שטילמאן, א העברעאישער לעהרער איז ברילען, וועלכע ער נעהמט אַלע 5 מינוט אראָב און נאָר אָהן

א שום נויטיגקייט, נאר אויס געוואהנהייט, ווישט ער זיי אי־בער מיט'ן ברעג טישטוך — ער שלאגט אב חיים'ען מיט א דייטליכען שפאטישען שמייכעל:

— עט, פאני גאטליעב, איהר האט א טעות! היינט שרייבט מען העברעאיש בעסער, אייראפעאישער. מען ענטווי־קעלט זיך, מען בלאזט אריין אין איהר א „רוח חיים באפה"... אמאל האט מען פסוקים געשריעבען, אלטע מליצה...

חיים איז בטבע א היציגער איד — ווען אזא מיז דיספוט טרעפט זיך אין בית המדרש צי ערגיץ אנדערש וואו, וואלט ער זיך שוין זיכער צושריען: פרעגט אייך בחרם — איהר ווייסט נאר ניט. א. ד. ג. מיט זיינעם א גאסט אבער איינרייסען קאן ער ניט, לאזען עס ווידער אזוי, דאכט זיך איהם, ווען ער א גרויסע זינד בעגעהן, און מיט גרויס פארזיכטיגקייט הייבט ער אן צו פערטיידיגען דעם אלטען לשון־קודש:

— נייז, פאני שטילמאן, אמאליגער לשון קודש איז געווען אביסעל ווייכער, בע'טעמ'טער... נעהמט, למשל, גינזבורגס א „דביר"... צוקער!

און די באקען זיינע בערעקען זיך מיט א רויטער פארב. אזוי פערשעהמט זיך אן אלטער מאן, דעמאנענדיג זיין ערשטע ליעבע...

די עלטערע געסט פאדטאקעוועז: א קליניגקייט אמאליגער לשון־קודש! א ווערטעלע אויסצורעדען! די יונגע קוקען זיך איבער און שמייכלען שטיל. שטילמאנען אבער פערדריסט עס שטארק, עס ריהרט איהם פערזענליך אן: ער אליין איז פון „מהלך החדש", זיינס א שיר האט זיך שוין געדרוקט אין „אשכול" און ער זוכט אלע טאג מיט א קלאפענדען הארצען אין די בלעטער א מיינונג וועגען זיין כשרון"... ער רייסט אראב נערוועז די ברילען פון נאז, ווישט זיי מיט'ן ברעג טישטוך און רעדט פרעך אויס:

— לאָזט צורוה אייערע אמאָליגע! לאָזען זיי זיך רואַרטען רוהען בשלום על משכבם..

— חע־חע־חע! יונגווארג! לאכט כלומרשט חיים פאר די עלטערע געסט. מען דארף אבער זיין א מבין, וואָס ביי איהם טהום זיך אין הארצען. ער נעהט אום איבער'ן ציטער, הוסט מיט כעס און צופט דאָס בערדעל.

— יונגווארג! רעדט ער וויעדער צו די עלטערע געסט — איין איינפאל צו זאָגען, אז היינטיגער לשון־קודש איז בעסער פאר אמאָליגען... כ'וויים... דאכט זיך פאני שטילמאן איז א מבין אויף „לשון", נאָר, פערשטעהט איהר מיך, דאָס יונגע בלוט... ער דארף זוכען חסרונות אין אמאָליגען לשון... מען זאָל למשל, נעהמען אדם'ס „ההמלה" — דאָס איז דאָך, וואָס אי. שייך, צאצקע, קרוין!... אזא לשון, אזא מליצה... וואו זעהט מען עס היינט?...

— און זיין „דל מבין"! חאפט אונטער איין עלטערער עסער — א קלייניקייט אדם'ס מליצה!

— אדם'ס מליצה! וועדט חיים בעניסטערט — יענער האָט נעקענט תנ"ך אויף אויסוועניג. היינט זיין וויסען דקדוק! א שפאס! היינטיגע קענען דאָך א וואָרט דקדוק נישט!... ניטאָ נאָך היינט אזא אדם הכהן! —

—ער איז דאכט זיך „א ווילנער" נעווען — זאגט איינער פון די עלטערע עסער, צו בעווייזען, אז ער וויסט אויך עפּיס.

— א ווילנער, א מיחיילישאקער — עס איז אלץ איינס!— ענטפערט חיים צוקאכט — ער איז דען נאָר איינער? וואו איז מאפוס „עיט צבוע", וואו איז סמאָלענסקינ'ס „התועה"!.. — דאָס זיינען דאָך נעווען נאונים! זייער „לשון" — א שפאס זייער לשון... עס איז דאָך נעווען פששש! עס עקט זיך די וועלט!...

זיין קורצע בילדונג, די ביסעלע וועדטער וואס ער האָט וועגען ליטעראטור, זיינען ניט אימשטאנד אויסצודריקען זיינע וחשבות פון אמאָליגע אויטאָריטעטען זיינע, און ער ניט עס

ארויס מיט פערשיידענע בעוועגונגען און מיט קלאנגען...

עס העלפט אבער ניט: שטילמאן ענטפערט מיט א ריפלא־מאטישער נעלאסענהייט:

— איהר האט א טעות, ר' חיים, א גרויסען טעות — דאס דאכט זיך אייך. לעזט היינטיגע שרייבער די נייע. לעזט טשער־ניחאווסקי'ס שירים... לעזט מיין שיר אין „אשכול", איהר האט איהם נעלעזען? פרעגט ער צום סוף ניט דרייסט.

— יא, ווי דען? איהר האט דאך מיר געווייזען...

און ר' חיים האקט זיך אב. וואס טהוט מען דא? אויס ערעלקייט מוז ער דעם „משורר" אין די אויגען זאגען, אז דער שיר איז הפלא, נאר ווי אזוי זאגט מען עס? — געבען דעם שונא א שארפע שווערד אין האנד און פאלען טויט אונטער זיינע פיס... און חיים בעשלוסט צו ראנגלען זיך אליין מיט'ן שווערד, ניט אונטערגעבען זיך. די געשטארבענע העברעאישע שרייבער שוועבען פאר זיינע אויגען און בעטען דאכט זיך: האלט זיך שטייף, פערטיידיג אונז!

און אז שטילמאן פרעגט מיט אונגעדולד:

— נו, וואס זאגט איהר אויף מיין שיר?

— עס איז א שיר!... — ענטפערט חיים קאלט — די „חרוזים" קלינגען טאקי, אבער דער „לשון" איז געמאטערט. האדטליף.

— און ביי אדם הכהן איז ווייך? — פרעגט מיט גזלנישע אויגען שטילמאן.

— איהר פרעגט נאך? איהר זענט דען קיין מבין ניט אויף נוט? — ענטפערט חיים מיט א זיעגערישען שמייכעל.

ער פיהלט, אז ער האט דעם שונא בעזיגט, שטילמאן איז געבליבען אהן ווערטער. ער האט זיך אויפגעהויבען פון ארט. האט בעצאהלט פאר'ן מיטאג און איז אהן אן אדיע ארויסגענאנ־גען.

— ער איז ראכט זיך ברוגז געווארען! — זאגט חיים מיט

א זיפץ. עס פערדריסט איהם דאָך א מיטאנ־עסער, די פּרנסה איז אזוי אויך קליין.

און דאָך פיהלט ער, אז עס וואלט זעהר גוט ווערען ער זאל שוין מעהר קיינמאל ניט קומען, ער קען אויך זיין פּרצוף ניט קוקען. ער ווי‌ל ביי איהם אוועקרויבען דאָס, וואס ביי איהם איז אזוי הייליג, אזוי טהייער...

— א פּרא אָדם, א בחור! שרייט ער ענדליך אוים מיט כעס פאר די געסט, זאל ער געהן בשם אלהי ישראל...

ביים דאונען.

מיכל בערעם איז א רייבער בעל־הבית מיט א שעהנעם נאָמען אין זיין שטעדטעל, מיט א שעהן הויז און מיט נאָך א שעהנערען גאָרטען.

דעם גארטען האָט ער פערפלאנצט מיט פונפצעהן יאָהר צוריק, וועו זיינע געשעפטען זיינען גלענצענד אַוועק. די ערשטע יאָהרען, אז די בוימעלעך זייענן נאָך יונג געווען, פלעגען זיי איהם שטארק רייצען. „אריינגלעגט א שטיק גאָלד און גאָר נישט! וואָרט ביז וואנען מען וועט עפעס פון זיי א נחת הערלעבען, קענען אן עפעל צי א בארנע אָבריסען!" ציגט אָבער, אז די בוימעלעך זיינען בוימער געוואָרען און זיינען געווען אָנגעזעצט מיט רויטע עפעל, מיט פולע בארנעס, האָט מיכל שטארק נחת געקליבען פון זיין גאָרטען און איז שטאָלץ געווען מיט זיין אונטערנעהמונג.

— וועמען וואָלט דאָ אין שטעדטעל אייגנעפאלען צו האָבען איין אייגענעם גאָרטען — פלעגט ער מיט שטאָלץ טראכטען, — זיי וויסען דען עפעס?

אין אייגעם א הייסען זומער־פריה־מאָרגען, איז ער אויפגעשטאנען זעקס א זייגער אין דער פריה. ער האָט אבגענאסען נעגעל וואסער, ארויפגעהאפט אויף זיך דעם שלאָפראק און איז ארוים אין גארטען. עס איז געווען ענדע תמוז, די זונן האָט הערליך גענפלאקערט און בעשאָטען מיט גאָלדענע שטראהלען די

צווייגען, די פייגעלעך האבען פרעהליך און אויפגעקבט געטשיריקעט, בעהאלטענדיג זיך ערנעץ צוויישען די בעריבטע צווייגען, ווי זיי וואלטען מורא האבען צו הערזעהן א מעשיבע געשטאלט... פון דער מילדער ווארעמקייט, וואס די שטראהלען האבען געגאסען, פון די פייערליכע פוינעל־נעזאנגען גוט דער הויפט פון זיין איינעגם — דעם נאכטען, איז ר' טיבל'ען געווען רען זעהר פרעהליך אין זיין סוהרישען הארצען, די בעסטע זייטע האט זיך עפעס ווי א הייב געטהאן און ער האט אנגעהויבען אונטערזינגען א יום נוראים'דינען ניגונדיל.

און אונטערזינגענדיג דאס ניגונ'דעל מיט א פרעהליכקייט מיטה, איז ער פאוואלי אומגענאנגען איבער די שטאדט וועגען לעך פון נאכטען און האט בעטראכט די בוימער, וואס הובען זיך נעבזינגען אונטער דער שווערער משא פון די פרוכט, וואס זיי אויף זיי נעהאנגען, און עם האט זיך נעדאכט, אז די בוימער בעטען זיך רחמים: נעם אראב פון אונז די פרוכט, וואס זיינען מיר מחויב צו טראגען זיי אויף זיך, מיר האבען שוין קיין כח ניט!...

— א נערטען־יאהר! — האט מיכל נערערט צו זיך אליין, בעטראכטענדיג מיט מבינישע בליקען יערעס צווייגעלע כעזונדער — עס זאלען נאר, רבונו של עולם, קיין ווינדען ניט זיין!

דער נעראנק וועגען ווינדען דערשרעקט איהם, ער ווערט אביסעל צורודערט. נאר די זון, וואס ווארימט איהם וואס ווייטער אלץ מילדער, דערלאזט איהם ניט צו אריינלאזען זיך אין טרויעריגע נעדאנקען און זיין פרעהליכע לוינע קומט ווידער צו איהם.

ער נעהט אום איבער'ן נארטען און איז זיך מיישב צו ראוונען דער ווייל פון „פארענט".

ער הייבט אן די ברכות צו זאגען און איז סכון יערעס וואורט.

„אלו דברים שאין להם שיעור. הפאה והבכורים"...

דאָס דערמאָנט איהם אן ארץ ישראל. דאָרטען פלעגט מען „על פי דין" מוזען געבען די אָרימע לייט און די כהנים פאה און בכורים און מעשר... ווי אזוי איז עס צוגעגאנגען קען ער זיך יעצט ניט דערמאָנען, ער האָט שוין לאנג קיין משניות אין האנד ניט געהאט. „א שאָד! טראכט ער, מען דארף דורכקוקען נאָך אמאָל זרעים... פון פרות דאכט זיך האָט מען נאָר נישט גע־דארפט געבען... און אפשר יאָ...

ער מעסט אָב מיט די אויגען די פרוכט פון זיין נארטען און וויל משער זיין: פיעל וואָלט אָנגעקומען די כהנים, צי די אָרימע לייט, וועז דער דין וואָלט דאָ אין חוץ לארץ אויך געהערשט.

דער רעבעזונג קומט ביי איהם אויס נאָר א גרויסער, אז „מעשר" — א צעהנט־חלק — וואָלט אויסגעקומען זיבער א פוד צעהן.

— א היבש געשעפט וואָלט נעווען! קלערט ער אירָאָניש, איהם דאכט זיך אבער, אז נאָט, דער „יודע מחשבות", וויים. וואָס ער טראכט אין הארצען, און ער קען נאָך איהם דערפאר שטראפען מיט א שטורים־ווינד און ער מורמעלט ווי פאר נאָט ארויס:

— אז דער דין וואָלט געווען נעזאָגט אויף חוץ לארץ וואָלט איך אודאי נענעבען! ווי דען?

אז ער בערוהיגט זיך אביסעל פון נאָט'ס שטראף און בלייבט צופריעדען, וואס מען דארף קיין מעשר ניט געבען, ווערט ער וויעדער פרעהליך און זינגענדיג דאָס פריהערדינג נגונ'רעל, נעהט ער אום איבער'ן נארטען און בעטראכט יעדער בוים בעזונדער.

צוקומענדיג צו דעם ווינקעל פארקאן, וואס צוימט אב די בוימער פון נאָס, דערשרעקט ער זיך, ער האָט נאָר ביז אהער ניט בעמערקט וואס פאר א שאָדען ער קען האָבען. עטליכע בוימער, די בעסטע בוימער, וואקסען אריבער דעם פארקאן און שטעהען

אין א גרויסער סכנה. אז מען זאל זיך פון נאס אוועק שטעלען אויפ'ן שפיץ פארקאן און איינבויגען די צווייגען קען מען לייכט רייסען עפיל. ער ווערט שוין שרעקליך אויפגעבראכט, זיין פאנטאזיע מאלט איהם שוין אויס א בילד, ווי אזוי איין אבגע־ריסענער מאוסער גאסען־יונג שטעהט אויפ'ן שפיץ פארקאן, בויגט די צווייגען צו זיך און פרעסט עפיל...

— א רוח אין איהם! — שרייט ער אויס כמעט ווי אויפ'ן קול, גלייך ווי ער וואלט שוין דעם גנב געזעהען. זיין פרעהליכע לויגע פערשווינדט, ער הערט אויף צו זינגען, לאזט דאס דאונען פון פאַרענט, ווי ער וואלט א וויכטיגערע תפלה געפונען און הייבט אן צו טראכטען צו דעם אונגליק א מיטעל.

„מען דארף איבערשטעלען דעם פארקאן, העבער מאכען איהם", מאכט ער פלענער — באלד אבער בלייבט ער אונצו־פריערען דערמיט: „עס וועט קאסטען א מטמון מיט נעלד!"

און קלערענדיג און זוכענדיג א מיטעל, ווי אזוי צו פערהי־טען די עטליכע בוימער פון נאסען יונגען און פון גנבים, אז זיי זאלען ניט קענען צוקומען צו זיינע עפיל, דערמאנט ער זיך, אז אמאל, געהענדיג הינטער'ן שטעדטעל צווישען די גויעשע נעס־ליך, האט ער בעמערקט, ווי דאס רוב זיינען דארט די פארקא־נעס פון די גערטנער אנגעשלאגען מיט צווייעקעס, מיט די שפי־צען ארויף. לכתחלה האט ער דאמאלט נערעכענט, אז דאס שלאגען אן די גויעשע וויבער אויף צו העננען און צו טריקע־נען וועש, אז ער האט אבער נעפרענט ביי איין אלטען „בעל־הגוף", צוליעב וואס זיינען די פארקאנעס אנגעשלאגען מיט צוועקעס, האט איהם יענער נעענטפערט:

— קאב זלאדאי ניע קראלי: גנבים זאלען ניט גנבה"־נען...

ער דערמאנט זיך איצט, אז דער „בעל־הגוף" האט איהם דערצעהלט דער צו א געשיכטע, ווי אזוי איינער האט אין א פינסטערער נאכט געוואלט אריינקריכען אין גארטען עפיל צו

גנב'נען. האָט ער אזוי צובלוטיגט די הענד און געבליעבען הענגען אויף די צוועקעס, אז ער האָט געמאכט א גוואלד, מען זאל איהם קומען ראטעווען. עס פערשטעהט זיך, אז מען האָט איהם געראטעוועט מיט קולאקעס און אוועק געפיהרט אין פאליציע.

מיכל'ען איז דער איינפאל דאמאלס שטארק געפעלען געוואָרען, נאָר דאמאלס זיינען נאָך זיינע בוימער „ערלה" געווען און ער האָט זיך מיט'ן מיטעל ניט שטארק אינטערעסירט, איצט אָבער האָט דער מיטעל איהם די אויגען געעפענט.

איהם האָט זיך שוין פארגעשטעלט, ווי אזוי א שמוציגער גנב הענגט אויפ'ן פארקאן מיט פערבלוטיגטע הענד און שרייט: „אוי, ראטעוועט!"...

— רעכט אויף דיר, קריך ניט גנב'ענען! — האָט מיכל געערעדט פאר זיך, גלייך ווי דער גנב וואלט שוין געהאנגען אויף די צוועקעס...

און ער בעשליעסט זיך, אז נאָכ'ן דאוונען קויפט ער צוועקעס און שלאָגט אָן דעם גאנצען פארקאן מיט די שפיציגען ארויף.

— די צוועקעס זאלען זיין וואָס שפיציגער!.. — מורמעלט ער מיט נקמה־געפיהל.

ער מעסט אוים מיט די אויגען די גרויס פון פארקאן און איז משער, אז עס וועט אוועק נעהן אודאי פאר א רובעל צוועקעס...

— מילא, פערפאלען — טראכט ער זיך — וואָס דען? לאָזען זיי פרעסען מיינע עפעל? א תכלית!

און מיכל בערוהיגט זיך און נעמט זיך וויעדער דאוונען פון פאָרענט, ער האָט פערגעסען וואו ער האלט און העבט אָן אויף דאָס ניי, ווי ער וואלט נעטראכט: זאל, רבונו של עולם, בעסער מיינע איבער נעהן!...

און קומענדיג צו „הפאה והבכורים", דערמאָנט ער זיך וויעדער אָן ארץ ישראל, אָן דער משניות און ער איז דאכט זיך צו־

פריערען, וואס ער וואהנט אין חוץ לארץ און איהם איז פער־שפארט צו נעבען „מעשר"...

ער דערשרעקט זיך וויערער פאר זיינע מחשבות און הויבט אויף די אויגען, צי קוקט אויף איהם ניט נאָט...

— ותלמוד תורה כנגד כולם! — ענדיגט ער מיט א התלהבות'דיגען ניגון.

— דער עיקר איז תורה — מאכט ער א פשרה, און איז שטארק צופריעדען, וואָס אלע מצות זיינען קענען תורה לערנען א שפּיי.

— מען דארף איבערקוקען „זרעים" נאָך אמאָל, בער שליעסט ער פעסט. מען דארף זעהן, וואס טהוט זיך דאָרטען מכח מעשר און בכורים.

און ער בלייבט צופריעדען מיט זיין גוטען רצון און פער־טיעפט זיך אין פרומע נעדאנקען ביז ער קומט צום נעראנק, אז נאָכ'ן דאוונען, אי"ה, דארף מען אָנשלאָגען דעם פארקאן מיט צוועקעם מיט די שפּיצען ארויף.

— א פיינע המצאה, כ'לעבען... האָט ער נעשמייכעלט און וויטער נעדאוועט...

שבר למוד.

— טאטע, דער רבי האָט געבעטען געלט! —האָט שלום׳קע אויסגעשאָסען, אריינקומענדיג פאר נאכט א היים פון חדר.

— ווייטער גאָרנישט! — האָט חנן זיך שמערצליך פערקרימט — ווי לאנג האָב איך מיט דיר געשיקט דריי רובל!

— ער האָט געזאָגט, אז עס איז שוין באלד סוף הזמן און דו האָסט ערשט אָנגעגעבען זיבען רובל, נאָך אכט רובל קומט. ער דארף האָבען! — האָט שלום׳קע שוין בייזליך געענדיגט, קראצענדיג זיך אין קעפל.

— שא, נאָר בייזער זיך ניט, מיין תכשיט! — האָט חנן נערוועז געזאָגט, דערמאָנענדיג זיך, אז עס איז שוין טאקע לאנג צייט צו שיקען געלט.

ער איז אנשטויגען געוואָרען און האָט מיט יאוש געצופט דאָס בערדל, ווי ער וואלט פרעגען ביי איהם: „וואָס זאָגסטו, מיין בערדל, צו אזא אומגליק"...

ניט דערוואַרטענדיג פון בערדל קיין שום עצה, האָט ער געטומען פיהרען מיט׳ן האנד איבער׳ן גאנצען פנים, און אז דאָס האָט אויך ניט געהאָלפען, האָט ער געהויבען פון קאָפ די היטעל, ארויף און אראָפ, דא אין גאנצען עס אראָפגענומען און אין האנד צוגעהאלטען, דא ווידער עס אָנגעטהאָן, און איבערגע׳חזר׳ענדיג דאָס עטליכע מאל, איז דער וואלקען פון זיין צוקנייטשט פנים, ווי העלער געוואָרען, אין די אויגען האָט עפעס זיך א

פּיצל בעוויזען אוּן ער האָט שוין נוטמוטהינער ארויסגעוואגט, ניט קוקענדיג קיינעם אין די אויגען:

— מען דאַרף מארגען פּערקויפען דעם פּעקיל זוימען!...

— וועסטו מארגען געבען נעלד? האָט שלום׳קע געפרעגט, דערהערענדיג, אז דער טאַטע וועט מארגען פּערקויפען דעם פּעקיל זוימען.

— איבערמארגען, מיין זוהן!

—איבערמארגען! איבערמארגען! — האָט זיך שלום׳קע געווארפען, פארשטעלענדיג זיך אין זיין דמיון, ווי אזוי ער וועט מארגען דארפען אריין אין חדר אוּן קוקען דעם רבי׳ן גלייך אין פּנים אריין אוּן זאָגען איהם: „ניטא"...

— שטיל! — האָט חנן ווייך זיך געבייזערט — איך זאג דיר איבערמארגען, איז איבערמארגען — נעזאָגט איז נעזאגט!..

— אין דער אמת׳ן וואס מאכסטו אזוינע העווינות! — האָט זיך שוין די מאַמע אריינגעמישט — עס ברענט דאָך ניט! דער טאַטע זאָגט איבערמארגען איז איבערמארגען.

שלום׳קע האָט זיך מישב געווען, אז עס איז טאַקע ניט קיין אומגליק, האָט זיך גלייך פערגעסען אַן דעם, אוּן געבעטען וועטשערע.

— אלץ ווילסטו! — האָט די מאַמע האלב ערנסט אוּן האלב שמייכלענדיג גערעדט, — אי געלד פאר׳ן רבי׳ן, אי וועטשערע, ניעחאי וואלסטו פערדיענען...

—איך בין דאָך נאָך א קליינער! — האָט שלום׳קע זיך פערענטפערט...

— א שהנער קליינער — 12 יאָהר א בחור! — האָט די מוטער נעזיפצט גלאט אין דער וועלט אריין.

אויך מארגען פריה נאָכ׳ן דאוונען האָט חנן געעפענט דעם שפייכלער, וואס האָט זיך געפונען אויפ׳ן הויף, אוּן האָט בעטראכט דעם פּעקיל זוימען, וואס איז געלעגען רוהיג אין א וויכ־

קעל פון נרויסען זאסיעק. די איבריגע צוויי זאסיעקעס זיינען געווען ליידיג און האָבען מיט אומעט און מיט פּאַרווירפע נע־קוקט אויף חנן'ן, וואס ער האָט אין זיי שוין אזוי לאנג ניט אריינגעשאָטען קיין תבואה.

חנן האָט אריינגערוקט אין זאסיעק די האנד, ארויסגענע־מען א הויפען זוימען און האָט געטראכט אויפ'ן קול:

— שעהנער זוימען — ער וועט אודאי האָבען 7 מאס!

ער האָט געפיהרט מיט איין פינגער פון דער לינקער האנד אויפ'ן ביסעל זוימען, וואס האָט זיך געפונען אין דער רעכטער האנד — און האָט ווייטער געטראכט:

— ער קאָסט אבער שעהנע געלד! מהייערע מקחים נע־צאָהלט, פרוב אבער, ווייז דאָס דעם סוחר לעווינען, וועט ער פערקריכען די נאָז און זאגען: ס'איז שוואכע סחורה, און ער וועט דיר אָבשניידען נאָז ון אויערען, א קלייניגקייט — א י י ן סוחר!... האָט ער זיך צוויפצט.

און חנן מאכט א חשבון, אז דער פּעקעל זוימען קאָסט איהם דורכשניטליך צו זיעבצן גילדען א פוד: אז דער סוחר זאָל אפילו נעבען צו 7 מיט צעהן, קען ער האָבען פון הונדערט פוד הונדערט צעהנערלעך — פינף רובל, איז פּראָ־צענט פון נעלד שוין אָננעוואקסען אודאי צוויי רובל, בלייבט איהם ריינער ריוח דריי רובל.

חנן זיפצט און טראכט עצות, ווי אזוי פערדיענט מען פון דעם פּעקעל זוימען חאָטש צעהן רובל.

און ער צופט דאָס בערדעל, רייבט דאָס פנים, מישט דעם זוימען און הויבט די אויגען צום בוידעם פון שפייכלער...

אויפ'ן בוידעם איז יא דאָ א מיטעל, ווי צו פערדיענען: דאָרטען לינט דריי זעקלעך מיט „זעלניא*) עס קאָסט סך הכל צו גילדען א פוד, דאָס זאָל מען אריינשיטען, נאָכדעם, ווי דער סוחר וועט דעם פּעקעל זוימען אָנקוקען, א דריי פיער פוד, קען זיין עטליכע רובל רויח...

עס איז אבער „אבמאן", גנבה, חנן ווי זיין איין עהרלי־
בער סוחר, חנן האָט מורא פאר גאָט און פאר זיך אליין...
פאר זיך אליין מעהר ווי פאר גאָט... נאָך אזא מעשה, וועט
איהם גאָט אפשר מוחל זיין, גאָט ווייסט דאָך, אז ער איז ניט
שולדיג — די נויט, זי טהוט עס. אָבער ער, חנן, איז א שלעכ־
טער, ער וועט זיך אזעלבע מעשיות קיינמאל ניט מוחל זיין
און נאָכדעם עסט ער שטענדיג זיך אליין:

— וואָס האָסטו דאָס געטהאָן, חנן, הא? שעהן אזוי,
גוט אזוי, עהרליך אזוי?.. בערעכען זיך, חנן?...

און חנן הערט אויף צו קוקען אויפ'ן בוידעם וואו די זעק־
לעך מיט די פּסלות ליגען און בעשלוסט צו האנדלען עהרליך...

— עהרליך, עהרליך, עהרליך! — שרייט ער אוים און
פערשלוסט דעם שפייכלער און געהט רופען דעם סוחר...

דער סוחר לעווין, א הויכער איד, מיט א רויט פנים, מיט
קלייניע שווארצע אויגלעך, פערקאטשעט די ארבעל און לאָזט
זיך אראָב גרונטעווען אין ווינקעל פון זאסיעק.

— עס איז? מאָסיגער! ניטאָ גאָר וואס צו שמועסען!—
קען זיך חנן ניט איינהאלטען און לויבט זיין סחורה, נאָך איי־
דער דער סוחר בעטראכט עס אליין.

דעם סוחר פערדריסט, וואס חנן, אזא קליין ווערימעל,
זאָגט איהם פריהער, איידער ער אליין האָט נאָך בעטראכט, ווי־
פיעל מאָס דער זוימען האָט, און ער זאָגט ארוים קאלט:

— באלד וועלען מיר אליין זעהן וויפיעל מאָס ער האָט!

חנן'ן קלאפט דאָס הארץ פאר שרעק, טאמער געפינט דער
סוחר, אז דער זוימען איז ניט זיעבען מאָס, — עס איז דאָך א
גזלן א איד — טראכט ער, און ער פרובט זיך ווירקען אויפ'ן
סוחר'ס מבינות מיט א גוט וואָרט:

— אייך, פאני לעווינען, דארף מען שוין ניט זאָגען, איהר
ווייסט, פאני לעווין, אליין — איך וואלט עס פערמאגט יעצט

א צעהנט־חלק, וואס איהר האָט שוין איבערגעשיקט זוימען קיין קעניגסבערג...

— יאָ, ברודער, מעגסט זיך עס ווינשען! — זאגט לעווין מיט גדלות, גרונטעוועדיג זיך אלץ אין די זוימען—וואס וואלס־טו אבער נעטהאָן מיט אזוי פיעל געלד?

— חע... חע... חע... — לאכט ביטערליך חנן... — איך וואלט שוין נעוואוסט וואס צו טהאָן... איך וואלט געהאנדעלט ווי איהר „אויף קעניגסבערג"..

— דער זוימען האָט מעהר ניט ווי פינף מיט א האלבע מאָס — העכסטענס זעקס! — האָט פלוצלונג לעווין ארויסגעזאגט זיין מיינונג.

חנן'ס געמאכטער שמייכעל, וואס איז געלעגען די גאנצע צייט אויף די ליפען, איז פערשוואונדען; קוים שטעהענדיג אויף די פים, האָט ער ארויסגערעדט:

— וואָס רעדט איהר, פאני לעווין?

— אָט דאָס וואס דו הערסט! — האָט דער סוחר קאלט געענטפערט.

— איז וויפיעל, הייסט דאָס, ניט איהר? — האָט חנן מיט א געקלעמטען קול געפרעגט.

— צו 98 קאָפיקעס — דאָס איז הויך געצאָהלט. זוימען איז יעצט געפאלען, האָט לעווין רוהיג ארויסגעזאָגט.

— פאני לעווין, איהר פערלאנגט איך זאָל נאָך צולעגען?... האָט זיך חנן געבעטעט און בשעת־מעשה האָט זיך איהם געוואלט אויסשרייען: „אָ, דו גראָבער גזלן!" און אריינשטעכען איהם א מעסער...

— איך קען אודאי ניט צולעגען! — האָט לעווין טרוקען געענטפערט און געוואלט ארויסגעהן.

— זייט עפים מוסיף! — האָט זיך חנן געבעטען און איז זיין קול האָט זיך ווי טרעהרען געהערט.

לעווין איז צוגענאנגען נאָך אמאָל צום זאסיעק, פערקא־

טשערט נאָך אמאל די ארבעל פון זיין שווארצען ראָק, זיך נע־
לאָזט נרונטעוועון, און ארויסנערעדט:

— מילא, דו האָסט נאָך צוויי קאָפיקעס, נלייך צו רובל, —
דו טשעפעסט זיך צו, ביזט ווי א פּערד...

— מעהר נים איהר טאקי ניט?

לעווין האָט נעמאכט א מינע ווי ער איז אין כעס און האָט
ניט נעענטפערט. חנן האָט זיך דערשראָקען פאר דער מינע. וואס
וועט ער איהם טהאָן, או ער וועט דערפאר נאר ניט וועלען קוי־
פען ביי איהם? און א קוק מהועגדיג אויפ'ן בוידעם, וואו די
זעקליך פּסלות זיינען נעלענען, האָט חנן, ווי מיט א נעמאכ־
טען כח ארויסנעריסען פון מויל:

— מילא, פאר אייך. וועז וועט איהר עס צונעהמען?

— פיער דעם זיינער שיק איך דעם „מענשען" מיט פוה־
רען.

— נוט! — האָט חנן מסכים נעווען און נעקוקט מיט
שרעק אויפ'ן בוידעם. דער סוחר האָט שוין נעוואלט אוועק־
נעהן און האָט נעוואַרפען זיינע שווארצע אויגלעך איבער'ן
שפייכלער.

— נאָר דו שיט מיר ניט אריין קיין „פסולת", ווי איהר
אברהה העגדלער האָט ליעב... האָט ער נעוואַרענט.

חנן איז בלייך נעווארען און כדי דער סוחר זאל עס ניט
פערשטעהן, האָט ער נענומען זיך שווערען:

— אך, זאל מיר נאָט אויסהיטען פון אזעלבע זאכען —
וואס רעדט איהר? נאָר הנ'ן האָט זיך נעדאכט, אז דער סוחר
פערשטעהט זיינע נעדאנקען, און כדי דער סוחר זאל אויף איהם
קיין חשד אפילו ניט האָבען, האָט זיך ביי איהם ארויסנעריסען
פון מויל:

— איהר קענט אייך נעהמען ביז פיער דעם זיינער דעם
שליסעל פון שפייכלער...

— יא, דאס וואלט טאקי ניט נעשאדט, — איז לעווינען

נעפּעלען נעווארען דער פּלאן — אן עהרליכער מאן ביזטו יא, נאָר האנדעלשאפט, ווייסט דאָך.

— מיט'ן גרעסטען כבוד, מיט'ן גרעסטען כבוד! — האָט חנן געשריגען, ווי פערצווייפעלט פאר חרטה, וואס ער האָט אזא זאך פארגעלאנט, דאָס פּנים האָט איהם געברענט, אין די שליר־פען געקלאפט און מיט נרויס מאטערניש איז איהם נעלונגען זיך אייניצוהאלטען, ניט אויסצושרייען:

— קוילע! קוילע! קוילע!...

מיט ציטערענדינע הענד האָט ער פערשלאָסען די טהיר. ארויסגענומען דעם שליסעל און מיט א שמייכעלע, וואס האָט נעקענט שטעכען אין זיעבעטען ריפּ האָט ער זיך נעוועגדעט צו לעווינען:

— אָט האָט איהר אייך דעם שליסעל!...

— גוט, גוט! — האָט לעווין צופריעדען אויסגעזופּט. בעהאלטענדיג דעם שליסעל טיעף אין קעשענע.

— נאָר שפּעטינט זיך ניט, פּאני לעווין, — האָט חנן במעט ווי נעווייגט — מען דארף אמאל עפּעס האָבען אין שפּייכלער. נאָר לעווין איז שוין ווייט נעווען און חנן האָט זיך אליין נעזידעלט:

— אוי, דו תרת, תרת! וואס האָסטו דאָ געטהאָן, דו ועסט דאָך איצטער בדלות ווערען... וואו וועסטו נעהמען שכר למוד?...

און חנן האָט פערבראכען די הענד, די אוינען האָבען מיט פונקען נעשאָסען, ער איז אזוי געבליבען שטעהן בייס שפּייכלער און אננעהויבען זוכען אן ארט וואו אריינצונעהן צוריק... נאָר רער שפּייכלער איז נעווען פערמאכט פון אלע זייטען, אויסער א קליין לאנג־שמאל פענסטערל, אהן א שייבעל... חנן האָט נעקוקט אויפ'ן פענסטערל, נעקוקט, נעפרובט מעסטען, צי וועט ער קענען אריינגעהן, נאָר אומזיסט, ווי ניט אויסגעדארט ער איז נעווען, איז ער פּאָרט פאר דעם פענסטערל צו דיק נעווען.

צוויי א זייגער איז געקומען שלומקע פון חדר.

— נו, טאטע, וועסט געבען געלד מארגען דעם רבי'ן?

חנן האט ניט געענטפערט. ער האט אויסגעשטעלט די אויגען און שטארק פערטראכט האט ער געקוקט אויף שלומקען.

— וואס קוקסטו אזוי אויף מיר, טאטע? — האט שלומקע געלאכט.

שלומקע האט זיך פערשעמט און האט אראבגערוקט דאס היטעלע און ניט קוקענדיג אויפ'ן טאטען האט ער וויטער געפרעגט:

— זאג, וועסט געבען?

שלומקע! ווילסט זיין א חוואט? — האט חנן אנשטאט צו ענטפערן געפרעגט.

— וואס איז?

— קום אויפ'ן הויף, איך וועל דיר עפעס זאגען.

א נייגיעריגער איז שלומקע ארויסגענאנגען נאכ'ן טאטען אויפ'ן הויף.

— וואס טאטע?

חנן האט איהם צוגעפיהרט צום שפייכלער און, אנווייזענדיג אויפ'ן פענסטערל, וואס איז ניט הויך געווען, האט ער געפרעגט:

— דו וועסט קענען דורכקריכען דורכ'ן פענסטערל?

— אויך מיר א פאראדע! — האט שלומקע געראדט אויפגיונגעלשען לשון, דערהערענדיג, אז דער טאטע אליין הייסט איהם „שטיפען" אביסעל.

— טא קריך, מיין גאלד, אריין, — האט חנן געראדט און האט זיך געשעמט פאר זיין יונגעלע און פאר זיך אליין — און קריך נאכדעם ארויף אויפ'ן בוידעם... דארטען לייגען זעק מיט זעליא... וווייסט דאך.

— איך וויים, איך וויים... וואס מען שיט אין זויטען! איך

האָב אמאל געזאהן! — האָט שלומקע פרעהליך פון זיין ענגיט־קייט אויסגעשריגען.

— שא, שריי ניט, נאריש אינגעל! — האָט זיך חנן ענ־בייזערט, — קריך ארויף אויפ'ן בוידעם, בינד אָפּ א זאק און שיט אריין אין דעם זאסיעק זוימען, אבער מען דארף נאָכדעם גוט אויסמישען... וועסט קענען?

— יאָ, יאָ! — האָט זיך שלומקע אָנגעחאפט, איך מיש אלע מאל מיט'ן שופעל.

— נו, קריך! נאָר פאמעליך...

שלומקע האָט זיך אָנגעהאנגען אויפ'ן פענסטערל און ג־שווינד, ווי א קאץ, איז ער פערשוואונדען דורכ'ן פענסטערל אין שפייכלער אריין.

חנן איז געשטאנען מיט'ן פנים צום גאס און געהיט. דאָס הארץ האָט איהם געקלאפט און פאר די אויגען איז איהם ג־שטאנען לעווין מיט'ן שליסעל אין האנד...

— נו, וואס הערט זיך? — איז ער צוגעגאנגען צום פענסטערל אין פינף מינוט ארום.

— איך מיש! — האָט שלומקע פרעהליך אויסגעשריגען.

— צוויי זעק האָב איך אריינגעשאָטען.

חנן איז לכתחילה א פערציטערטער גע־וואָרען און האָט שטיל־ערהייד אין פענסטערל אריינגעשריגען:

— גזלן! איך וועל דיך הרג'ענען! האָסט גע־פאָטערט דעם זוימען.

— איך מיש אוים גוט! — האָט שלומקע גע־שריען. עס וועט ניט זיין קענטיג.

— נו, א אינגעלע! — האָט חנן געטראכט און א גע־פיהל פון וועהטאג און פערגעניגען האָט איהם דורכגענומען — מילא צוויי זעק איז צוויי זעק! — האָט ער זיך בערוהיגט, איצטער וועט אפשר זיין עפעס פרנסה... וואס זאל מען טהאָן?...

— שוין, טאטע! — האָט שלומקע אין 10 מינוט ארום אויסגעשריען דורכ'ן פענסטעריל.

— נוט אויסגעמישט?

— נוט!

א פערשוויצטער איז שלומקע ארויסגעקראָכען, זייער שטענדיג בלייבע דאָרע בעקלאָגן זיינען נעווען רויט, די אויגעלאָך האָבען געגלאנצט, און אינגאנצען שיינענדיג פאר גלייק, וואס דער טאטע האָט איהם געטרויט אזא ארבייט, האָט ער פון קעשענע ארויסגענומען א פראָבקעלע זוימען און געוויזען דעם טאטען.

— נוט? — האָט ער געפרעגט א צופריעדענער.

— חאפט איהם דער טייוועל — עם וועט זיין נוט... דער גזלן... ער גטרויט ניט... דעם שליסעל נעהמט ער צו, ער איז אליין א גנב...

שלומקע האָט נעקוקט אויפ'ן טאטען און ניט פערשטאנען, וואָס ער איז אזוי צוטראָגען.

— נו, מארגען וועסטו נעבען נעלד פאר'ן רבי'ן?... — האָט ער געפרעגט.

— ווי דען מיין זוהן! — האָט דער טאטע זיכער נעענטפערט, 5 רובל ניב איך דיר מארגען...

און ווירקליך איז אויף מארגען שלומקע נעפלויגען מיט א נייער 5 רובלדינע אין חדר אריין. דער רבי האָט איהם א קניף געטהאָן אין באק און נעזאָגט: א שהנער בחור. שלומקען האָט זיך פאר שמחה נעווארלט דערצעהלען נעכטיגע בריה'שאפט זיינע, נאָר ער האָט זיך דערמאָנט, אז דער טאטע האָט איהם פערואָגט, אז ער זאל למען השם קיינעם, קיינעם ניט דערצעהלען.

און שלומקע האָט זיך נענומען לערנען גאָט'ס תורה, האלטענדיג דעם נעכטיגען סוד טיעף אין זיין קליין יונג הערצעלע, וואָס דאָס האָט איהם שטארק נעדריקט.

אנדערש אבער האָט דער סוד נעדריקט זיין טאטען חנ'ען...

די נרויסע סוכה.

דאָס קלענסטע שטיבעל אין גאַס איז נעווען ברוך׳ס. דאָס ראָזיגע שטיבעלע האָט נעהאַט מעהר עהנליכקייט צו א האַטקע אין א דאָרף איידער צו א שטעדטעלשען בנין. נאָר דער דאַך מיט צופוילטע שינדלען איז נעווען איין עדות, אז דאָס שטיבעלע איז א שטעדטעל׳שע און די מזוזה ביים טהיר — אז עס איז א אידישע.

דאָס שטיבעלע אינווענדיג האָט קיינע צימערן ניט נעהאַט. די עלטערע טאָכטער האָט אפילו אמאָל נעפרובט די צווייטע העלפט פון שטיבעלע, וואס איז נעווען אבנעצוימט מיט א הילצערנעם ניט נעפארבטען אלמער, א נאַמען נעבען „די פינסטערע קאַמער", דאָס האָט זיך איהר אבער ניט איינגענעבען. פינסטער איז אפילו אין דער אנדער העלפט נעווען נענוג, אבער קיין איינדרוק פון א „קאַמער" האָט דאָס ניט נעמאכט. צווי מאָל האָט זי עס מיט דעם דאָזיגען נאַמען אנגערופען, אבער, אז די אלע הויזיגע האָבען איהר ניט אונטערגעהאלטען, האָט זי אליין אויך אויפנעהערט צו נלויבען אין די ריכטינקייט פון נאַמען, און זי האָט צונלייך מיט אלע הויזיגע אנגערופען די צווייטע העלפט — „דער פינסטערער ווינקעל"...

עס פערשטעהט זיך, אז איין אלמער אין אזא ענגען שטיבעל איז ניט אזא אנגעלענטער נאסט. הויך און שטאלץ און

קאלטבלוטיג איז ער געשטאנען אין מיטען שטיבעלע און האָט זיך ניט געלאָזען א קעהר טהאָן דעם לעבעדיגען מענשען... דער אלמער איז אבער געווען א ירושה פון ברוך'ס עלטערען און מען האָט זיך מיט איהם געמוזט האלטען, בעטענדיג אויף איהם אלע טאג אין הארצען א מפלה...

אָבער נאָך מעהר אָבקומענישׂ איז געווען דער אויוועז. אָט דער אכזר האָט פערהאפט כמעט דריי חלקים פון שטיבעל. דער אלמער איז זיינער גאָר א נאָהנטער שכן געווען, נאָר שטארק ליעב איינע די אנדערע האָבען זיי זיך ניט געהאט: זיי האָבען ביידע זיך שטענדיג ביזיז אָנגעקוקט. סיידען ערב פסח, וועז צביה, די בעל־הבית'טע פון שטיבעלע פלענט דעם פּאָרענט פון אויוועז אבקאלבען, דאז פלענט ער עפעס אָנהייבען אביסעל ווי פריינדליכער קוקען אויף זיין שכן...

ווי קומט אין אזא קליין שטיבעלע אזא גרויסע אויוועז, וויסען אפילו ניט זיינע בעלי־בתים. דאָס שטיבעלע שטאהט שוין אודאי הונדערטער יאָהרען. וועד וויים, וואס פאר א משוגעים פארצייטען זיינען געווען, וואס פאר א מיין זיי האָבען דערמיט געהאט. זיי, די בעלי־בתים, האָבען דאס שטיבעל ניט געקויפט. גלייך נאָך ברוך'ס חתונה האָט דער פאָטער איהם אריינגעזעצט אהער, און אָט אזוי זיצט ער שוין עטליכע צעהנדליג יאָהר. צו דערגעהן די געשיכטע פון דעם שטיבעלע האָט ער קיין צייט ניט, ער האָט בילכערע זאכען: ברוך איז א איד, וואָס האָט א ווייב מיט א סך קינדער און מיט וועניג פרנסה...

בכן איז איינס פון די ערשטע אונגליקען אין ברוך'ס הויזגעזינד די ענגשאפט. ברך'ס ווייב, צביה איז אפילו א בריה א אידענע, די עלטערע טאכטער האָט נאָך איהר אריבערגעשטיגען, און אָט די צוויי בריות ארבייטען נעכוג, כדי צו מאכען עפעס ארדנונג, געוויסקייט אין שטיבעלע. אבער וויפיעל זיי זאָלען ניט ארבייטען העלפט עס ניט. אָט איז נאָך אָנבייסען; די מוטער און טאכטער האָבען דאָס געזונד אוועקגעלעגט

אויפצורוימען, מאכען א שטיקעלע דורכנאנג צום טיש. עס גע־דויערט אבער ניט קיין צעהן מינוט, עס פאלט עפעס אראָב אויף דער ערד, עפעס ניט פאַרזיכטיג אוועקגעשטעלט, עטוואס די באנק א דרעה געטהאָן, און אין שטיבעל קאן מען שוין וויעדער נישט דורכגעהן, חאָטש נעהם און שפרינג! וואָרים אויסער דעם אלמער און אוויוען האָבען זיך נאָך, פערשטעהט זיך ממליא, געפונען אין שטיבעל צווי בעטען, א טיש און צווי לאנגע בענק פון וועלכע איינע, די לענגערע, האָט מיט איהרע שפיצען גע־לעכערט די וועגד; און קלענערע כלי־בית.

— האָט אונז דיין טאַטע א ירושה געלאָזען! — פלעגט צביה ניט איינמאל „שטעכען" איהר ברוך'ן, וועז די ענגשאפט איז געווען ניט צו דערטראגען, למשל ביים אויסבעטען די בע־טען, ביים חלה באקען, טשאָלענט רוקען און נאָך אזוינע צייטען פון הו־הא.

ברוך פלעגט איהר קיינמאל נישט ענטפערן, וואָרום ער אליין איז אָט מיט דער דאָזיגער ירושה אויך ניט געווען צו־פריעדען. חאָטש צייטענווייז פלעגט ער טראכטען: פון דעסט־וועגען פאַרט אן אייגענער ווינקעל...

אויסער וואס די בעלי־בתים פון שטיבעלע האָבען געליטען פון דער ענגשאפט פיזיש, האָבען זיי אויך גייסטיג געליטען אוז מען קאן זאגען, אז די גייסטיגע ליידען זיינען פיעל גרעסערע געווען...

אמת, ברוך איז געווען אן ארימער איד, אבער דאָך איז ער געווען א בעל־הבית, געשטאמט פון שעהנעם יחוס, איצע זלאטעם למשל איז געווען זיינער גאר א נאָהנטער קרוב, און איצע זלאטעם איז א איד אן עושר... אויסער דעם דאָזיגען קרוב האָט ער געהאט נאָך פיעל קרובים: צביה איז אויך ניט געווען חלילה קיין עלענדע, אויך ניט פון א שטיין געבוירען. פון ביידע צדדים האָבען זיך אָננעקליבען מומעס, פעטערס, שוועסטער־קינדער, שני בשלישי א היבשע ביסעל. און אָט טאקי צוליעב

דער דאָזיגער משפחה האָט ברוך מיט זיין צביה מיט דער עלטערער טאָכטער, נעהאט ניט זעלטען שפּיכות דמים.

עס טרעפט זיך, און ניט זעלטען, אז צביה ווערט נעלענגט מיט א איינגעל. עס פערשטעהט זיך אז עס איז א שמחה, זאל זיין אפילו — דאָס דריטע איינגעל. אין שטיבעלע איז מאקע ענג, אבער די ערשטע וואָך ליענט דאָס נייגעבוירענע קינד נעבען דער קינפּאָטאָרין און פערנעהמט וועניג פּלאַץ, שפּעטער אז עס דארף האָבען א וויעגעלע איז אויך ניט קיין בייז. צביה האָט אלע קינדער אויסגעהאָדעוועט אין העננ־וויעגעלע, וואס דאָס פערנעהמט נור א פּלאַץ אין דערלופטען, עלעהיי א צווייטער נאָרען.. אבער דעם ברית מאכען איז ניטאָ וואו, אין ברוך'ס שטיבעלע קאָן זיך ניט אפילו דער נויטינער מנין פּאָטויפען און ווי נעוואָגט, ברוך מיט צביה'ן זיינען בעלי־משפּחה און רופען מוז מען יעדען.

און דאָ הייבען זיך אָן די שפּיכות דמים. די רייכערע מר מעם און פעטערם, וואס זיינען די נאנצע „שיינדעל", קומען ערשט נאָכ'ן ברית און אויך ניט אלע צוזאמען נאָר פּאַרוויז, און ברוך מוז זיך פּאר יעדען פערענטפערען, וואס עס איז אזוי ענג, און וואַרפט פערצווייפעלט בליקען אויף די וועגנ, ווי ער וואָלט וועלען זיי בעטען: ווערט עפּעס ברייטער, גזלנים!..

אבער נאָך נרעסער זיינען די שפּיכות דמים ביי יעדען יום־טוב, ווען די קרובים ווי דער מנהג איז, לאדען איין איינע די אנדערע אויף „כיבוד".

— זאָלסט זיך אקערשט ניט לאָזען בעטען אויף ברכה! — קלאפט איהם אין שוהל א יעדער קרוב אין פּלייצע נאָכ'ן יום־טוב'דינען דאָוועגען — למען השם מיט צביה'ן און מיט דער קינדערלעך. הערסט, ברוך?

ברוך הערט. ווי דען? ער וועט ניט נעהן און אָנמאכען א ברוגז?... אודאי קומט ער צו יעדערן מיט זיין נאנצען נעזינד. מען מאכט ברכה, מען ווינשט לחיים, און נאָכ'ן כבוד, וועז ער

דארף צו זיך רופען, לויט דער מנהג אין שטעדטל, דיענט איהם ניט די צונג ארויסצורעדען זיין איינלאדונג, און עך שטא־מעלט קוים ארויס:

— איצטער וואלט מען נעדארפט צו מיר געהן...

— אי"ה, אז דו וועסט בויען א גרעסערע שטוב... נאָט וועט העלפען...

בעקומענדיג אזא ענטפער, וויל ער צוריק ענטפערן: וואס איז? אין א גוט לעבען איז ניט ענג.—וואס קאן זיין אין גרונד, א קליינגערער ענטפער?... אבער דער ענטפער בלייבט ביי איהם ווי אין האלז, און ברוך קאן איהם בשום אופן ניט ארויסרעדען, חאָטש נעהם און שלעפ איהם ארויס פון דאָרטען מיט די הענד...

און פערנעסענדיג צו בעדאנקען „פאר אלעם גוטען", ווי דער דרך־ארץ איז, געהט ער ארויס פון קרוב, נאָכשלעפענדיג נאָך זיך דאָס געזינד, און איהם דאכט זיך, אז ניט פון „כיבוד" נעהט ער, נאָר פון א מאָלצייט, וואס א גביר האָט נעמאכט פאר אָרימע לייט.

און דאָס פנים פלאמט איהם פאר חרפה, און מיט'ן דאָזיגען געפיהל געהט ער אוועק צו א צוויטען קרוב, א דריטען, א פיערטען. וואָס דען? ניט נעהן און אָנמאכען א ברוגז?...

אבער יעדער יום־טוב צו נעהן אויף „כבוד" און צו זיך די „משפחה" קיינמאָל ניט איינלאדען, וואלט ברוך נישט געקאָנט פועל'ן ביי זיך פאר קיין פאָל ניט. אזוי געפאלען זיין וואלט שוין אפילו ברוך, דער אָרימער אין דער משפחה, ניט געקאָנט.

פסח, שבועות, חנוכה אויף לאטקעס, פורים צו דער סעודה, קאן ער טאקי צוריק צו זיך אויף כבוד ניט רופען: זיין שטיבעלע קאָן אזא גרויסען עולם ניט אויפנעהמען. דערפאר אבער איז ידאָך דאָ נאָך א יום־טוב — סכות. סכות לאכט ברוך פון דער גאנצער וועלט!

ברוך'ס שטיבעלע איז טאקי די קלענסטע אין גאס, אבער

דער הויף איז דער גרעסטער. „פּלאץ" איז אין שטעדטל נישט קיין גרויסע מציאה, דער עיקר איז דאָס בויען, און ווען ברוך איז ניט ביכולת אויסצובויען א גרויס הויז אויף זיין גרויסען הויף, קאָן ער אבער דערפאר אוועקשטעלען סוכות אוא סוכה, וואס זאל זיין די גרעסטע פון אלע סכות. ווען א גאנץ יאהר לעבט ברוך מיט'ן הויזגעזינד אין ענגשאפט, ווי ל ער כאטש לעבען אין רחבות זיעבען טעג אין יאהר. א חיי־שעה איז אויך א לעבען, בפרט זיעבען טעג, — א קליניגקייט זיעבען טעג אין נערוימקייט, היינט דאָס ניט פערשעהמט ווערען פאר דער משפחה!....

און גלייך נאָך יום־כפור נעהמט זיך ברוך בויען זיין פּאַלאץ — די סוכה. קודם־כל שיקט ער ארויף זיין עלטערן בחור'ל אויפ'ן בוידעם, וואו עס ליגען א פיער־פינף ברעטלעך, אויף ירושה נאָך פון זיין טאטען. עס פערשטעהט זיך, אז די עטליכע ברעטלעך, וואלטען אפילו „אויף א צאָהן נישט גענקלעקט" אויף א נעוועהנליכער סוכה. בפרט אויף אוא גרויסע, ווי ברוך נעהמט זיך פאָר צו מאכען. מען דארף אבער ניט פערגעסען, אז ברוך איז א גרויסער „עקאָנאָם", די סוכה בויט ער ניט אין מיטען הויף, ער זאל דארפען האָבען פיער גאנצע וועגד, נאָר ער שטעלט זי צו צום וואנט פון שטיבעל. די סוכה דארף דאָך אבער זיין גרעסער פאר זיין שטיבעל, שטוקעווט ער טאקי צו צום וואנד די עטליכע ברעטער, וועלכע גרייכען ביז דעם שכו'ס גארטען, וואס האָט צום גליק א פּארקאן פון ברעטער. האָט שוין ברוך צוויי וועגד, כמעט פארטיגע, בלייבט איהם נאָך אנדערהאלבען, נעהמט ברוך אראָב די דריי ווינטער־פענסטער פון בוידעם, די צוויי טהירלעך פון אלמער, דאָס איבריגע בארגט ער צו ביי די שכנים, וועלכע „גהאלן ארויף אין זיין לאגע" און בארגען איהם פון דאָס לעצטע, און די סוכה האָט שוין פיערטהאלבען וועגד און א חלול אויף א טהיר. די טהיר איז שוין ניט פון ברעטער, נאָר פון קאָלדרע און דוקא פון צוויי

קאלדרעם, ווייל א גרויסע סוכה מוז האבען א גרויסע טהיר און איין קאלדרע קלעקט ניט...

אז דער בנין פון דער סוכה ווערט פערטיג און קיין מאנס־ביל׳שע ארבייט דארף זי שוין ניט, נעהמען זיך צו איהר ערשט די ווייבער — צביה מיט דער עלטערער טאכטער. זיי קעהרען זי גוט אוים, שיטען אוים מיט גאלען זאמר און מען טראגט ארויס די גאנצע מעבל פון שטיבעל, ד. ה. דעם טיש מיט צוויי בענק און די צוויי טאבורעטען אין סוכה אריין. דאם שטיבעל בלייבט פוסט, פיהלט זיך ווי בעליידיגט, און די פיער וועגד מורמלען דאכט זיך: גרויסע יחסנים!... אבער וועמען פון הויזגעזינד ליעגט יעצט אין קאפ דאם שטיבעל, וועז אויפ׳ן הויף שטעהט אזא גרויסע סוכה! אלע לאכען איצט פון שטי־בעלע און ווילען פערגעסען, אז נאך סוכות וועט מען צוריק צו איהר מוזען אנקומען און זי וועט זיך גענוג דאמאלס נוקם זיין מיט איהר ענגשאפט...

ווער גערענקט אין א גליקליכער צייט, וואם שפעטער וועט זיין?...

יעצט אבער איז די סוכה די אייניציגע דירה פון הויזגע־זינד און דאם שטיבעל דיענט אלס א קיך...

— א קיך — זאגט צביה אירע־ניש — איז א גאנץ גרויס־סע...

דאם שטיבעלע הערט און ווערט נעבעך צופלאצט און די פיער וועגד קלערען: ווארט, ווארט, מיר וועלען זיך מיט אייך אברעכענען!...

ווער הערט זיין אבער יעצט? די גרויסע סוכה איז דער־ווייל די יחסנ׳טע. די משפחה וועט טאקי אויף כבוד אהער קומען און ניט אין שטיבעלע.

און ווירקליך, דעם אנדער׳ן טאג יום־טוב פעררופט ברוך אויף „ברכה" דאם שיינדעל פון זיין משפחה.

— איהר וועט אנקוקען א סוכה! זאגט ער מיט א שטאל־

צען שמייכעל: — א סוכה — א פעלד! א רחבות!...

— אהא! — ענטפערט איהם וועד פון זיין משפחה — סכות ביזטו דאך טאקע א קיסר...

און די משפחה נעהט צו ברוך'ן אויף ברכה און ברוך נעהמט־אויף מיט כל הכבודים, וואס זיין צביה האָט פאר'ן לעצטען גראשען אָנגעגרייט, און ער שטעהט הינטער זיי און בעדיענט זיי מיט א שטראהלענדען פנים, און קאן זיך ניט איינהאלטען און מוז האָטש צו איינעם פון די קרובים א זאָג טהאָן:

— מיר דאכט זיך, אז מיין סוכה איז גרעסער פון אייער...

דער „מיר דאכט" איז נאָר פון עדעלקייט וועגען. ברוך איז זיכער אז זיין סכה איז די גרעסטע אין שטאָדט.

און גרויס איז זיין שמחה, וועז דער רייכסטער קרוב זייר נער ענטפערט איהם מיט א מין געפאלענקייט:

— מיין סכה איז א ברעקעל... זיך ניטאָ וואו א קעהר צו טהאָן...

אָט דעם ענטפער נעדענקט ברוך א נאנץ יאָהר און דער ענטפער ניעט איהם מוט און העזה צו נעהן די איבריגע יום־טובים צו זיין משפחה אויף כבוד: נישט קשה, סכות בעצאָהלט ער זיי כפל־כפלים...

אַריכע מצה.

עלף א זיינער ביי נאכט.

ביי חיים לייבעס אין „פּאַרדיאד" וואו א גאנצען טאָג רוישט און טומעלט, איז געווארען שטילער. די וועלנערינס, מיידלעך און יונגע ווייבלעך, פיהלען זיך זעהר מיער און האבען קיין כוח ניט צווישען זיך צו רעדען. אפילו חיה ביילע, דאָס יונג פרעהליכע ווייבעל, וואס זינגט א גאנצען טאָג ליערער, ניט קוקענדיג אויפ'ן שטרענגען משניח, וועלכער ווייזט איהר אויף, אז א פרוי טאָר בפירוש ניט זינגען, — אפילו זי איז אויף שטיל, נאָר פאר זיך אונטער'ן נאָז ברומט זי דאָס ליערעל:

„זיי־זשע נעזונד, מיין נעטרייע מוטער,
איך פאָהר שוין פון דיר אוועק"...

און דאָס איז נישט דערפאר, ווייל זי איז יעצט אויפגעלענט צו זינגען, נאָר גלאט אזוי: זינט זי האָט דאָ אין דער פרעמדער שטאָדט חתונה נעהאט, געהט איהר דאָס ליערעל קיינמאָל פון זינען נישט ארויס.

וועז ניט דאָס קלאפען פון די פאצעלקעס איבער די ברעמער, דאָס סקריפען פון רעדעל איבער'ן בלעך, וואלט זיך נעדאכט, אז זיי שלאפען אלע שטעהענדיג, אזוי מיער און אבנעמאטערט זעהען זיי אוים. עפטערס נאָר רייסט זיך ארויס א נעשרייי פון א נערוועזער מיידער וועלנערין אויף דער קנעטע־

רין: „פערשטייפט זיך, מען קען דאָך ניט וואלגערן!" אויף וואָס די קנעטערין ענטפערט אזוי ווי פון אונטער דער ערד: „גאָה דו צום בעקען, וועסטו וויסען ווי צו פערשטייפען זיך, אויף מיינע שונאים געזאָגט געווארען מיין כח"...

און עס ווערען וויעדער אלע ענטשוויגען.

און אז די שטילקייט דויערט צו לאנג און די מידיגקייט ווערט שווערער, הויבט אָן אין פאָדריאד צו רוישען:

— איך פאל פון די פיס, אויף נאמנות, — קלאָגט זיך איין וועלגערין פאר דער צווייטער.

— און איך האָב שוין קיין הענד ניט — ענטפערט איהר די צווייטע, קרעכצענדיג — אָט דאָ אין דאלאָנעם שטעכט מיר, ווי מיט נאָדלען, קוים וואס איך ריהר אָן די קאצעלקע.

א דריטע וועלגערין, מיט א בלאס געזיכט, מיט גרויסע טיעפע גריבער אונטער די אויגען, קלאָגט זיך פאר זיי ביידען, אז איהר ברעכען אלע ביינער, זי וואלט אוועקגענעבען א האלב לעבען מען זאל איהר לאזען איצטער אוועקגעהן אהיים צושפאַרען זיך. ביי די ווערטער „צושפארען זיך" בייגט זי אָן דעם קאָפ אָן א זייט, ווי זי וואלט וועלען פרובען ווי גרויס עס איז דערפון דער תענוג.

נאָך א וועלגערין פערצעהלט הויך מיט א שטימע פול צאָרן, אז ביי עשקע בינוש'עס האָט מען שוין מיט א שעה צוריק געענדיגט. דאָס ווירקט זעהר שלעכט אויף די וועלגערינס, און דער גאנצער פאָדריאד, אויסער דער קנעטערין און דעם זעטצער, ביידע אין די מיטעלע יאָהרען, — צעבונטעוועט זיך מיט א געפילדערי:

— ווען וועט מען שוין געהן אהיים! אין אלע פאָדריאדען האָט מען שוין לאנג געענדיגט. נאָר אויף אונז איז עפעס איין אויסנאָם, ערגער ווי אומעטום.

דער זעטצער, א הויכער דאָרער איד, מיט א שפיציג בערדעל, מיט א פערפלאמט פנים אויף וועלכען עס שטעהען גרויי-

סע טראפען שוויים, לויפט צו צום בלעך, קלאפט אן מיט'ן שטעקען און צובייזערט זיך:

— מצה, מצה! א לעריגער אויוועז! וואס האט איהר זיך צע'דרשנ'ט! דער טאג איז אייך וועניג?!

אויך זיין נעשריי לויפט אריין פון א זייטיגען חדר'ל די בעל־הבית'טע, א נידריגע פרוי מיט א נעקנייטשט פינסטערן פנים מיט גוטע שווארצע אויגען און זי הויבט זיך אן בעטען ביי די וועלגערינס:

— באלד, קינדערלעך, באלד! —פארהאן נאך אפשר זעקס „מיירעם" אין זעקעל.

— שהנע זעקס! — קלינגט אוים פון ערגעץ א ווינקעל א יונג־קינדיש קול'כעל. דאס איז דער „שיטער" אליין. ווער וויים נאך אזוי ווי ער, פיעל „מיירעם" עס זיינען נאך דא! ער הויבט אויך מיט זיינע דארע העגדטלעך דאס זעקעל און איז זיך משער, אז עס וועט זיין נאך שטארקע צהן „מיירם".

די וועלגערינס צושרייען זיך ווייטער, נאר דער זעצער בייזערט זיך און מיט'ן שטעקען קלאפט ער איבער'ן בלעך:

— מצה, מצה! עס קיהלט דער אויבען!

— אי זאל איהם, רבונו של עולם, קיהלען אין בויך! — שעלט א וועלגערין.

— וואס איז ער שולדיג! — פערענטפערט איהם דאס יונ־גע פרעהליכע ווייבעל — איהם איז נאך אפשר שוועראר ווי אונז, און קיין גרויסער גבור איז ער אויך ניט, נאר וואס זאל ער טהאן? ער וויים אז מען מוז ענדיגען. פריהער, שפעטער, מען וועט אין מיטען ניט לאזען און צוגעהן זיך.

עס איז ווידער שטיל געווארען, אזוי ווי אלע וואלטען נעקומען צו איין איבערצייגונג, אז מיט'ן קלאגען זיך מאכט מען זיך נישט גרינגער. פערפאלען, ענדיגען מוז מען! שטיל נאר פלעגט א מאל א וועלגערין ארויסלאזען א שווערען קרעכץ, אנחאפענדיג זיך דא פאר'ן הארצען, דא פאר'ן זייט: און וויע־

דער דאָם זעלבע קלאפען מיט די קאצעלקעס איבער די ברעטער, דאָם סקריפען מיט'ן רעדל איבער'ן בלעך.. און די צייט ציהט זיך אזוי לאנג...

נאָר אָט קריכט ארויס די קנעטערין פון איהר „ווינקעל", מיט פערקאשערטע ארבעל און מיט גרויסע טראָפען שוויים אויפ'ן פּארמעט-פּנים. פרעהליך הויבט זי אויף אין דער הויך די „מיירע", ווי זי וואָלט ווייזען די וועלגערינס אזא מין אטיקעל וואס זיי האָבען קיינמאָל דאָ ניט נעזעהען. מיט א הייזערינ קול, דאָך נעענוג הויך, רופט זי אויס:

— די לעצט מיירע!

— די לעצטע מיירע! קלינגט עס איבער'ן פּאָדריאר. און אלע וועלנערינס צוכאפען די טיינלעך פון דעם מהיילערם האנר מיט שמחה, אונטערזינגענדיג: באלד, באלד, באלד!

„באלד", „באלד" — קלינגט אב ביי יעדערער אין לאָפּ.

דער רעדלער וואס איז געשטאַנען די נאנצע צייט ביים בלעך מרה שחורה'דיג האָט זיך אוועק געשטעלט מיט א קוראזש צו דער ארבייט, קונציג ווארפט ער איבער יעדע מצה אויף דער קאצעלקע און ער נעהמט זיך געשווינד אבצורעדלען די פיעל אָננעקליעבענע מצה אויפ'ן בלעך.

ער האָט מיט צוויי מינוט פריהער נישט געקאָנט נובר זיין דעם „יצר הרע" זיינעם, ער האָט זיך אבגעשטעלט מאכען א פּאָפּיראָם און ער מוז דערפאר איצטער צוהאָרעווען, דער זעצער האָט איהם שוין צוויי מאָל א פּאָרע געטהאָן מיט'ן שטעקען, ער זאָל פּארטיג מאכען די מצה. נאָר דערהערענדיג אז עס איז שוין די לעצטע מיירע ארט איהם נאר נישט. דאָם ווארט „באלד" קלינגט איהם אויך פרעהליך אין קאָפּ און פלינק קנאקט דאָם רעדל איבער'ן בלעך און איהם דאכט זיך, אז עס שרייט: נזז'באלד, נזז'באלד, נזז'באלד!...

—י—חד—ש—הו ק—דוש ברוך—הוא! — זינגט ער אונטער צום טאקט.

און דאָס פּרעהליכע ווייבעל דערהערט זיין זינגען און
מנטפערט איהם צוריק מיט א ליעדעלע:

יאקיל איז א יונג מיט ביינער
און דערצו א חוואט
און צו ציפקעלע דער שענער
האָט ער חשק געהאט...

דאָס מיינט זי איהם פּאַרצוואוואַרפען זיין „ליעבע", וואס
ער פּיהרט דאָ נאָך איהר מיינונג, מיט ציפקעלע די וועלנערין.
נאָר ער מאכט זיך, ווי נישט הערענדיג. ציפקעלע אבער שמיי־
כעלט חנ'דיג צום ווייבעל:

— אי, א קלאָג נאָך חיה'בייל'ען, ווי זי מאכט דאָס אב
אביסעל!

— וואס? אפשר א ליגען! דאגה נישט, איך האָב היינט
אליין נעזעהען בשעת „אַנוואַרפען" דעם אויוועז...

נאָר דער נייער געטומעל געפעלט נישט דעם זעצער און
ער גיט א קלאפ מיט'ן שטעקען איבער די ברעטער:

— מצה, מצה! שטעהט נישט, רעדט נישט!

נאָר איצט לאכט מען איהם שוין אויס! א פּאָר וועלנערינס
האָבען שוין אַבגעשיקט די לעצטע מצות צום רעדלער, מיט
עפעס א אינגעלע, וואס האָט זיך, נאָט ווייסט צולליעב וואס, דאָ
א נאנצען אבענד אומגעדרעהט, די איבריגע וועלנערינס ברויכען
נאָר צו פּערנליכען די שפּיצען פון די מצות, וואס זיינען ביי
זיי ארויסגעקומען פון גרויס אייליעניש.

און אָט איז שוין געענדיגט! די קנעטערין ווישט שוין דעם
בעקען, דער רעדלער האלט שוין ביי דער לעצטער מצה, איבער
וועלכער זיין האנד פּליהט ווי א וויכער אונטער דאָס ווילדע
נעסקריפּערי... דער זעצער ערוואַרטעט זי מיט אונגעדולד,
חאפט זי ענדליך ארויף אויפ'ן שטעקען און מארש אין אויבען,
וואו עס טריקענען זיך נאָך א צוויי לעצטע מצות.

די וועלגערינס ווישען זיך דעם שוויים און קלויבען זיך שוין אוועק צו געהן.

— אי, וועל איך דאָס א פאל טהאָן נלייך אין בעט! — זאָנט איין וועלגערין דער צווייטער:

— און „וועטשערע"? פרעגט יענע.

— ווער האָט כח צו עסען? איך וועל זיך אפילו ניט אויסטהאָן — נלייך אין בעס.

—איך וויים ניט, צי וואלט איך נעקענט פערנאנדער וועלגערען נאָך איין טייגעל, — מישט זיך אריין א דריטע אין שמועס — אזוי מאט בין איך!

— נו, קומט שוין. קומט שוין! — שרייט צו א פערטע. פסח אי"ה, וועלען מיר שמועסען.

—אוי, ווי דערלעבט מען שוין פסח! — האָט זיך אייגע צווישפצט.

— מען וועט, נישקשה, דערלעבען. א לעבעדיגער מענש דערלעבט אלץ! — טרייסט דאָס פרעהליכע ווייבל!

נאָר פלוצים איז אין פאָדריאד א טומעל געווארען.

די בעל־הבית'טע איז ארויס פון דעם זייטיגען חדר'ל און האָט ארויסגעזאגט עטליכע ווערטער מיט א געבעס, כמעט מיט טרערהרען, נאָר אין פאָדריאד האָבען זיי יעדערען ווי א דונער געטראפען.

— נאָך א פוד, נאָך א פוד! אי, וועה! האָט זיך געהערט קולות. וואס שטעהען מיר, קומט אוועק!

נאָר די בעל־הבית'טע האָט זיי מיט ביידע הענד פערצוימט דעם וועג און האָט ווייטער זיך געבעטען:

— איהר ווייסט, דאכט זיך, קינדערלעך, אז איך יאָג זיך ניט אזוי נאָך דער פרנסה, און אז אימיצער וואלט מיר יעצט געגעבען פאר א פוד הונדערט רובל, וואלט איך זיך נישט געשטעלט באקען און מוטשעט אייך. נאָך דעם פוד מוז מען אָפּבאקען. איך וועל פאר איהם אפילו א גראשען נישט

נעהמען, דאָס איז חיענע דער אלמנה'ס. שווין א וואך, אז איהר זעקיל מעהל וואלגערט זיך דא, און איך לעג אלץ אב, עס איז אלץ דא בילבערע, רייבערע, זאל נאָט ניט שטראפען פאר די רייד... יעצט איז שוין אבער די לעצטע צוויי טעג, מעהר קען איך שוין נישט אבלעגען, זי קען נאָך חלילה אהן מצה בלייבען. איהר קענט דאָך זי — אמאל איז זי א פיינע בעל־הבית־טע געווען, זי פלעגט זיין ביי מיר פון די ערשטע און שטענדיג אויך דעם „ערשטען אויוועז". פאר די וועלגערינס פלעגט זי אין בערלאָזען א רובעל, היינט דעם רעדלער... דעם זעצער, דער קנעטערין... דאָס איז געווען אביסעל א „בעל צדקה"!... איך וויים ניט פאר וואס האָט זי נאָט אזוי געשטראפט... איצטער קען זי אפילו פאר'ן באקען נישט בעצאָהלען. זי מוז נעביך באקען שפעט ביי נאכט, אז אָח און וועה וויי די מצה וועלען שוין טויגען — פלעצליך!... נאָר אבי קיין חמץ נישט! האָט רחמנות קינדערלעך, רוהט אייך אויס אביסעל און לאָמיר זיך נעהמען אָפבאקען איהר די מצות. נאָט וועט אייך געבען כח... נו, איז וואס זאָגט איהר?... האָט די בעל־הבית'טע ווי פערצוויי־פלעלט אויסגעלאזען איהר בקשה, זעהענדיג די מיערע און פער־מאטערטע פנימער.

— אוי, רבונו של עולם! — האָט זיך ארויס געריסען ביי יעדען א שווערער זיפץ, אנשטאָט אן ענטפער.

א שווערע מלחמה איז ביי זיי אין אינוועניג פארגעקומען. עס האָט מלחמה געהאלטען א רוהיג בעטיל, א זיסער שלאָף מיט א שווערער קאצעלקע מיט ברענענדיגע מאזאלייעס. נור איין אָרימע אלמנה מיט פערווייינטע אויגען האָט ביי זיי גיך שלום געמאכט, און דאָס פרעהליכע וויבעל חיה בוילע האָט די ערשטע אויסגעשריען:

— איך בלייב די ערשטע!

— איך אויך! — האָט זיך געהערט א צווייטע שטימע.

— און איך אויך! — האָט א דריטע אויסגערופען.

— נו, מען וועט שוין אלע בלייבען. — האָט א פירטע נע־ענטפערט פאר אלע איבעריגע, ווי זי וואלט נעווען זיכער, אז קיינער וועט ניט האָבען די העזה זיך אָבצוזאָגען.

— אבער איהר וועט רעדלעך ! האָט זיך ענדליך איין רעד־לער נעפונען צו פראָטעסטירען. איך האָב קיין כח ניט צו שטעהן דא ביז צוויי א זיינער. איך האָב שוין קיין פינגער ניט. און מיין „פאָמאָצניק" שלאָפט שוין אין דער היים, ווי א נע־הרג'עטער.

— נו, זיי נישט קיין שיינעץ — האָט זיך דער זעצער האלב ערנסט, האלב שמייכלענדיג געבייזערט — דו וועסט לאזען אן אלמנה אהן מצה? שיינעץ !...

— שיינעץ... שיינעץ ! — האָט דער רעדלער נאָכגעקרימט און האָט זיך אוועקגעזעצט ביים בלעך.

די קנעטערין איז שטיל נעזעסען אויפ'ן בענ־קיל, וואו דער אלמנה'ס מעהל איז שוין נעשטאנען און האָט דערוויה, ווי פערצווייפעלט, נעקוקט, זי האָט ניט נעוואוסט ווי צו בענעהן זיך דא. אבזאָגען זיך האָט זי ניט נעקענט — א קליינינקייט אן אלמנה ! עס איז א ביטע־דער רחמנות. היינט קען נאָך דער אויבערשטער שטראָפען... נאָר בלייבען האָט זי מורא געהאט נאָך מעהר ווי אוועקצונעהן. איהר האָט זיך ניט נענלויבט, אז זי זאָל קענען אבשטעהן ביים בעקען נאָך א שעה. איהר האָט זיך נעדאכט, אז ביי דער ערש־טער „מיירע" וועט זי פאלען.

— איך וועל נעווים אנידערפאלען. — האָט זי שטיל נע־שפטשעט.

אין קאָפ איז איהר דורכגעפלויגען א מאָרנער נעדאנק: „אין ניסן איז גוט צו שטארבען"...

נאָר דאָס פרעהליכע וווייבעל האָט בעמערקט דער קנע־קנעטערינס טויט־בלייכען פנים און זי האָט מיט א ליעבליכע מינע אויסגערופען:

— אי, אונזער קנעטערין איז נאר א באבע. זי איז שוין צונעשטאנען! נעהט אייך נעזונטערהייט א היים שלאפען. איך וועל פאר אייך קנעטען — איך בין מעהר בריה.

אלע אין פאדריאד זיינען פרעהליכער נעווארען און יעדע־רע פון זיי האט דערשפירט עפעם נייע כחות, ווי מען וואלט פלוצים זייערע צעבראכענע ביינער עלעקטריזירט.

און באלד האט מען זיך נענומען צו דער אלמנה'ס מצה. לעבעדיג און לוסטיג איז צונעגאנגען די ארבייט. דאס פרעהליכע ווייבעל איז נעווען זעהר צופריעדען מיט איהר נייע שטעלע און האט ביי יעדער „מיירע" שמייכלענדיג נעפרענט די וועלנערינס: „נו וואס זאגט איהר? אויך וואס אלע פלעגען איהר איינשטי־מיג ענטפערן: „בעסער פאר דער קנעטערין!" ביים בעקען האט זי אין נאנצען זיך אויסגעלאכט פון משניח. אבנעלייקענט זיין נמרא און נעקנאקט איין ליעד נאך דעם צווייטען, איבערנע־העענדיג ענדליך צום ליעד „יאקל איז א יונג מיט ביינער", ביי וועלכען ציפקעלע די וועלנעחין פלעגט רויטליך ווערען און חנו'דיג ענטפערן:

— אי א קלאג אין חיה ביילה'ן.

דער רעדלער מיט א פערלאשענעם פאפיראס אין מויל האט נעיאגט איין מצה נאך דער צווייטער, ער האט נעוואלט ניכער אבפערטיגען די בלעך מצה און פערריכערען, נאר איהם איז עס ניט נעלונגען און ער האט דערפאר אויסגעזעהען ווי נערוועז.

און דער זעצער, ניט קוקענדיג, וואס ער האט נאכאנאנד נעהאט א פולען אויוועז מיט מצה, האט אלץ נעקלאפט מיט'ן שטעקען איבער'ן בלעך:

— מצה, מצה. א לעריינער אויוועז.

און די בעל־הבית'טע, וועלכע איז נעשטאנען ביים ברעם

און, גלייך מיט די וועלגערינס, געוועלגערט, האָט זיך אלץ נע־
בעטען:

— דינאָר, דינער! קינדערלעך, מאכט ניט קיין פלעצלעך!
עס איז א ר י מ ע מ צ ה! א רחמנות!...

די צוויי בריידערלעך.

יענקעלע און בערעלע — צוויי בריידערלעך, דער ערשטער פיערצעהן יאָהר אלט, דער צווייטער זעכצעהן — לערנען אין דער ישיבה, וואָס געפינט זיך אין דער גרויסער שטאָדט, פינף מיל פון זייער געבורטס־שטעדטעל דלותאָוו־קע".

יענקעלע איז אַ דאַרינקער, א בלייכינקער מיט צוויי שוואַר־צע אויגעלעך, וואס קוקען חיטרע ארוים פון אונטער די צוויי שוואַרצע ברעמען. בערעלע איז העכער און פולער פאר יענ־קעלען, אויגען האָט ער העלערע, און זיין קוק איז שטרענגער, און פערטראכטער.

די צוויי בריידערלעך האָבען געהאט סטאַנציע ביי אן אַרי־מער קרובה, אן אלמנה, א טענדלערין, וואס האָט זיך ביז שפעט אין דער נאכט אין שטיבעל ניט געפונען. קיין בעט האָבען די צוויי בריידערלעך ניט געהאט, דערפאר אבער האָט דער קופערט, וואָס איז געגוג בריט געווען, געדיענט זיי פאר א בעט, און די צוויי בריידערלעך פלעגען ביידע געשמאק שלאָפען אויף איהם, איינדעקענדיג זיך מיט זייערע לאנגע צעריסענע בגדימלעך און פלעגען אין חלום זעהן זייער שטעדטעלע, זייער געסל, דאָס שטיבעלע און דעם טאטען מיט דער לאנגער באָרד, מיט די אויסגעלאָשענע אויגען, מיט'ן געבויגענעם רוקען און פלעגען זעהן די מאמען מיט'ן לאנגען בלייכען אומעטיגען פנים, און

פלענען הערען, ווי די קליינע ברידערלעך און שוועסטערלעך קרינען זיך, רייסענדיג זיך פאר א שטיקעל הערינג... און נאך פלענט זיך זיי חלום'ען פון דער היים און אין דער פריה פלענען זיי בענגען, און עס פלענט זיי ציהען, ציהען, און דאמאלס פלענען זיי לויפען אויף דער דלות'אווקער אכסניא פרענגען ביי די בעלי־העגלות א גרוס, צי א בריוועלע פון דער היים...

און די דלות'אווקער בעלי־ענלות זיינען נעווען גוטע אידן, האבען נעהאט ווייכע הערצער און וואלטען אודאי רחמנות נעהאט אויף די צוויי ארימע אינגלעך, וואס נארען אזוי עפעס הערען פון דער היים, וואס זייערע איינעלעך ברענען און זייערע הערצעלעך קלאפען אזוי שטארק, אזוי שטארק, — זיינען אבער די בעלי־ענלות נעווען שטארק פארשמייעט: קומען פלענען זיי אהער מיט טויזענטער שליחות פון דלות'אווקער קרעמער און סוחרים, און בריוף האבען זיי נעהאט מעהר פאר דער פאסט, און די ארדענונג איז ביי זיי נעווען א סך וועניגער אלס אין פאסט; בריוף פלענט ביי זיי פערלענען ווערען, פאר־סילקעם פלענט ביי זיי פארפאלען ווערען, און צעטומעלט, קראצענדיג זיך אין די פאטילייצעם פלענען זיי יעדערען ענטפערען:

— אט באלד, באלד, באלד נעפין איך... ניין... דאכט זיך פאר אייך האב איך נאר נישט...

אזוי פלענען זיי ענטפערן נרויסע אידן, וואס פלענען קרמען צו זיי; די ברידערלעך אבער פלענען שטעהן און שטעהן, קרקען מיט דארשטינע אויגען און מיט צוקלעמטע הערצער אויף לייזער בעל־עגלה—א בעוואקסענער איד, אין א קורצען וואטע־ווען קאפטאן סיי זומער, סיי ווינטער — און פלענען וואריען טאמער ווען ער זיי בעמערקען און זאנען זיי עפעס, חאטש א וואר... נאר לייזער איז נעווען פערהאוועט: דא האט ער אויפ'ן הויף דעם פערד עסען נענעבען, דא פלענט ער אריינלויפען אינ־ווענ'ג אין אכסניא, דא פלענט ער זיך פונאנדערערדען מיט א

פּריקאזטשיק פון א גרויסען מאגאזין, וואָס האָט איהם א „רשימה" מיט סחורה נעבראכט, אבצופיהרען אין דלות'אָווקע פאר א קרעמער. און די ברידערלעך פלעגען אלץ שטעהן... ביז דעם עלטערן ברידערל — בערלען — פלעגט די געדולד פלאצען און א פארביסענער שיער ניט פונאנדערווייזענדיג זיך פאר פארדרוס, פלענט ער קוים אויסרעדען:

— איהר האָט, ר' לייזער, א בריפעלע פון טאטען?

נאָר לייזער פלעגט אָדער פלוצלונג ניט ווערען, ענטלויפען אין נאס אריין מיט וועמען עס איז, אָדער זיין פערטראגען אין שמועס און בערעלע פלעגט זיך קוים דערווארטען אויף עפעס אן ענטפער, וועלכען לייזער פלעגט, ניט קוקענדיג בערעלען אין פנים, קאלט ארויסזאָגען:

— ניטא... ניטא...

— ניטא! — פלעגט בערעלע ארויסקרעכצען און א צע־קלעמטער, אוועקרופען יענקעלען, און פלעגען זיך לאָזען נעהן אויף זייערע „טעג", אומעטיגע, דערשלאָגענע...

— ער מוז אודאי פערליערען די בריף! — פלעגט יע־קעלע נאָך דעם אין עטליכע מינוט ארום ארויסרעדען, געהענ־דיג.

— א שלעכטער איד! — פלענט בערעלע ברומען פער־דרים לויף...

נאָר איין מאל האָט זיי לייזער דאָך א בריוועלע איבערגע־נעבען, און דערצו א קליינע פאָסילקע. אין בריוועלע איז גע־שטאָנען:

„ליעבע קינדער, זייט מענשען און ווילט לערנען. מיר שי־קען אייך דא א האלבען קעז און א פיערטעל פונט צוקער און אין גלעזל א ביסעל יאנדעם־סאָק, עסט געזונטערהייט און קריגט זיך ניט.

ממני אביכם חיים העכט"...

דאמאלם איז ביי זיי אין די אויגען לייזער בעל־עגלה גע־

וועז דער בעסטער מענש אין דער וועלט, זיי וואלטען זיך ניט געשעמט, וואלטען זיי איהם מיט זיין פערד און וואגען פאר ליעבשאפט אויסגעקושט. זיי האבען גלייך אנגעשריעבען א בריעפעל (פאפיער פלענען זיי אויסרייסען אין ישיבה די ערשטע בלעטער פון די נמרות און זייערע הערצלעך פלענען געגנג דאמאלס קלאפען) און האבען עס אויף דער נאכט ביידע אבנעטראגען לייזער בעל־עגלה. לייזער האט עס קאלט צוגענומען, אריינגערוקט אין בוזעם און עפעס ארויסגעברומט א ווארט עהנליך צו „גוט".

— וואס האט ער געזאגט, בערל? — האט יענקעלע מיט הארצקלאפעניש געפרעגט.

—גוט, דאכט זיך... — האט בערל מיט ספקות געענטפערט.

— מיר האט זיך אויך געדאכט, אז ער האט געזאגט „גוט!", האט יענקעלע זיך אליין בערוהיגט. ער האט א זיפץ געטהאן און צוגענעבען מיט שרעק:

— ער קאן נאך דעם בריעף אנווערען!

— ביים בעסער אב די צונג! — איז בערעלע איז כעס נעווארען.

און פערקלערט וועגען גורל פון זייער בריעף א היים, האבען זיי זיך גלאזט געהן אויף זייערע „טעג", וואס זיי האבען געהאט אין בעזונדערע גאסען.

אזוי זיינען די צוויי ברידערלעך דריי מאל אין וואך, וועז לייזער בעל־עגלה קומט צופאהרען אהער, אלע אין דערפריה, ניט נעגאנגען, נאר געלאפען אויף דער דלות'אווקער אכסניא, פרעגען אן „ענטפער" אויף זייער בריעפעלע, און לייזער דער בעל־עגלה איז וואס אמאל אלץ מעהר צעטראגענער, בייזער און ענטפערט זיי, אדער האלבע ווערטער, וואס די צוויי ברידערלעך בענעהמען עס ניט און וואלטען וועלען איבערפרעגען, וועז זיי

וואָלטען קיין מורא ניט געהאט, אַדער ער ענטפערט זיי גאָר ניט און זיי געהען אוועק מיט צעקלעמטע הערצער...

איינמאָל אמער האָבען זיי דערהערט פון לייזער דעם בעל־עגלה גאנצע וועלטער, וואָס זיי האָבען גוט פערשטאַנען:

— וואָס האָט איהר זיך, קונדיסים, צוגעטשעפּעט? וואָס דולט איהר מיר א קאָפּ: בריוועל, שמיוועל!... איהר צאָהלט מיר א סך?... איך בין אייערער א פֿאָסטאָליאָן? וואָס? געהט אייך געזונטערהייט...

די צוויי ברידערלעך זיינען טאָקי אוועקגענאַנגען, אבער ניט געזונטערהייט, ווי ער האָט זיי געהייסען: די הערצעלעך האָבען זיי מאָדנע געדריקט, שטארק וועה געטהאָן און די יונגע דינע פּים האָבען זיך געבויגען און טראָפּענס טרעהרען האָבען זיך זיי אין די אויגען געשטעלט און אראָבגערונען אויף דער ערד און צעטרעטען געוואָרען פון מענשליכע שווערע טריט...

און מעהר זיינען זיי שוין ניט געגאַנגען צום בעל־עגלה פרעגען א בריעף.

— לייענט ער אין דר'ערד! — האָבען זיי געשאָלטען, חאָטש זייערע הערצלעך האָבען עס ניט געמיינט, און זיי האָט געצויגען חאָטש געהן זעהן לייזער בעל־עגלה, זיין פערד און וואָגען: זיי זיינען דאָך פארט דלות'אָווקער און לייב זיינען זיי די צוויי ברידערלעך געווען...

איינמאָל אין א פֿאָר וואכען ארום, נאָך דעם ה'י דער בעל־עגלה האָט זיי אזוי פעריאגט, זיינען די צוויי ברידערלעך געזעסען ביי דער אָרימער קרובה אין שטיבעל און האָבען גערעדט וועגען דער היים. דאָס איז געווען א זומערדיגער טאָג, פרייטאג.

— וואָס קאָהר איצטער צו טהאָן דער טאָטע? — האָט יענקעלע א זאג געטהאָן, אריינקוקענדיג אין די קלייגע שייבלעך פון די קלייגע פענסטערלעך.

— ער שניידט אודאי די נעגעל. — האָט בערעלע כיט אן אומעטיגען שמייכעלע נעענטפערט.

— ער מוז גאר איצטער צעהאקען א „פיסנאָהע"... האָט יענקעלע זיך פארגעשטעלט אין דמיון. — און די מאמע מוז קעמען איצטער חייענעלען, און חייענעלע מוז אודאי ווייגען...

— נעגוג צו רעדען נארישקייט — האָט בערעל איהם אבגעשטעלט. וואס קען מען וויסען אונטער די אויגען, וואָס דאָרטען טהוט זיך. אפשר איז עמיצער גאָר געשטארבען — האָט ער צום סוף נענומען שרעקען יענקעלען.

— נעה, נעה, משוגענער! — האָט יענקעלע איבערגעשלאָגען — אז מען שטארבט, זאָגט מען דאָך אן...

— אפשר האָט מען אָנגעזאָגט און דער בעל־ענלה ניט אונז ניט איבער...

— אי, נענוג צו פלוידערן! — האָט שוין יענקעלע זיך צעבייזערט אויפ'ן אמת...

— שא, נארעלע, איך לאָך דאָם! — האָט בערעל איהם בערוהיגט — אלע לעבען...

יענקעלע איז פרעהליך נעווארען און האָט פלוצלונג א שפרונג געטהאָן אין דער הויך און מיט לוסטיגע אויגעלעך אויסגעשריגען:

— בערל! פאָלג מיר, לאָמיר שיקען גאר אויף פאָסט א בריעפעל אהיים.

— ביט נערעכט! — האָט בערל איינגעשטימט — איך האָב אבער קיין געלד ניט.

— איך האָב א פיערערל, מיר איז געבליבען פון נעכטיגען צעהנערל. אויף מיין „דאָנערשטאג" גיט מען דאָך מיר, וויים דאָך, א צעהנערל אויף וועטשערע, איז מיר א פיערערל געבליבען.

— און איך האָב אויך א קאָפיקע! — האָט בערעל געזאגט — אקוראט אויף אן אטקריטקע.

— וואר וועט אבער שרייבען? — האָט יענקעל געפרענט.
— איך. — האָט בערעלע געענטפערט — איך בין דאָך על־
טער, איך בין דאָך א בכור...
— איך גיב דאָך אבער א פיערער.
— א בכור איז מעהר וואָרט ווי א פיערער.
— ניין! איך וועל שרייבען א האלבע און דו א האלבע,
הא?
— זאָל זיין אזוי. קום קויפען א קארטל!
און די צוויי ברידערלעך זיינען אוועקגעלאָפען קויפען א
קארטל אין פאָסט.
— דאָ וועט זיך גאָר ניט אויסשטעלען! — איז יענקעלע
ניט געווען צופריעדען בעטראכטענדיג, צוריקגעהענדיג אהיים,
דאָס קלייגע קארטל.
— מיר וועלען שרייבען קלייניקע אותיות'לעך, מאַ־
טשינקע, — האָט בערעלע אן עצה געגעבען.
— וועט דער טאטע ניט קענען איבערלייענען...
— נישקשה! ער וועט אַנטהאָן די ספאקולען!
— נו, קום ניכער! — האָט יענקעלע געטריבען.
— זיין הערצעל איז שוין פול געוואָרען מיט וואָרטער,
און ער האָט זיי געוואָלט שוין אויך דער גיך אויסניעסען אויפ'ן
שטיקעלע פאַפּיער, פאר וועלכען ער האָט זיין גאנצען פערמענען
אוועקגענעבען...
זיי זיינען נעקומען אין שטיבעל און האָבען זיך נענומען
מכין זיין צום שרייבען.
בערל האָט נענומען שרייבען דער ערשטער, יענקעלע איז
געשטאנען און נעקוקט.
— הייב אָן העכער, דאָ קאן מען דאָך שרייבען א שורה.
וואו האָסטו אזוי ווייט אוועקגעשטעלט דעם לאהובי! — האָט
יענקעלע געשריגען.
— וואו זאָל איך איהם שטעלען? אויפ'ן הימעל — וואָס?

— האָט בערעלע נערעדט און נעטריבען פון זיך יענקעלען:
— נעה אוועק! איך וועל דיר לאזען א האלבע, טומעל מיר ניט...
— שא! שא! — איז יענקעלע אבגעטראטען און נעקוקט פון דער ווייט מיט דאַרשטיגע אויגעלעך אויף בערעלען, ווי אזוי יענער זיצט פערטיעפט און שרייבט, שרייבט, קנייטשט דאָס שטערנדל און טונקט די פּען און פערטראכט זיך און שרייבט ווייטער.
— געזונ שוין! — האָט יענקעלע אין עטליכע מינוט ארום א געשריי געגעבען.
— עס איז נאָך ניט קיין האלבע, — האָט בערעלע שרייבענדיג געענטפערט.
— מיר קומט דאָך מעהר ווי א האלבע! — האָט יענקעלע שוין בייז געשריגען. דער חשק צו שרייבען, אויסגיעסען דאָס הארץ פאר די הייזינע האָט איהם שוין איננאנצען דורכגענומען.

נאָר בערעלע האָט שוין ניט געהערט. ער האָט זיך צום אָנהויב אריינגעלאזט אין מליצות, ווי „ראשית כאתי להודיעך שאני בריא וקים". פונקט, ווי ער האָט אויסגעלערנט אין מכתב משולש. די ביסעלע אייגענע ווערטער איז נאָך איהם אין קאָפּ געבליבען: ער דאַרף נאָך פער'מסר'ן לייזער דעם בעל־עגלה, ער דארף נאָך שרייבען, וויפיעל בלאט ג מ ר א ער האָט אבגעלערנט, ער דארף נאָך געבען אנצוהערעניש, אז מען זאל זיי שיקען עפעס א פאסילקעלע, ווייל עס פעהלט זיי צו מאנטאג און צו מיטוואך, און דער „דיענסטאג" איז אויך ווי נאָר נישט.

און בערעלע שרייבט און שרייבט און יענקעלע קען זיך שוין ניט איינהאלטען, ער זעהט ווי בערעלע פערנעהמט מעהר ווי א האלבע.

— נעגוג! — איז ער צוגעלאפען מיט א געשריי און אנגע־חאפט פאר דאם הענטעל פון פעדער.

— נאך דריי ווערטער! — האט זיך בערעלע געבעטען.

— אבער געדענק זשע: מעהר ניט! — האט יענקעלע געשריגען און די אויגעלעך האבען איהם געפלאקערט...

און בערעלע האט זיך נענומען שרייבען די דריי ווערטער, נאר דער געדאנק, וועלכען ער האט געדארפט אויסדריקען, האט נעפאדערט נאך א צהן—פיפצעהן ווערטער און בערעלע, א בעגיינסטערטער פון שרייבען, האט געפיקט, געפיקט אויפ'ן פא־פיער און פארנומען נאך א שטיק פון דער אנדערער העלפט פון קארטל.

— דו הערסט אויף! — האט יענקעלע אויסגעשריגען און זיך היסטעריש פונאנדערגעוויינט, בעטראכטענדיג דאם קליין שטיקעלע, וואם פאר איהם איז געבליבען.

— שא, נאך ממני בנך... — האט זיך בערעלע געבעטען — מעהר ניט!...

נאר יענקעלע דערמאנט זיך, אז ער האט געגעבען א גאנצען פיהרערל און בערל'ס וועט מען אין דערהיים לעזען אזוי פיעל, איז אזוי צעקאכט געווארען, אז ער האט נענומען מיט ווילדקייט רייסען פון אונטער בערל'ס הענט דאם קארטל.

— לאז מיר שטעלען נאך ממני בנך! — האט זיך בערעלע שטארקער געבעטען — מעהר ניט!..

— עם וועט זיין רעכט אהן ממני בנך... — האט יענקעל נעשריגען, חאטש ער האט ג ע פ י ה ל ט, אז ממני בנך מוז זיין. דער כעס האט איהם אבער נעגנומען קאכען און ער האט נענומען שלעפען מיט געוואלד דאם קארטל; בערעלע האט פעסט צוגערריקט, נאר יענקעל האט אזא שטארקען שלעפ געטהאן, אז דאם קארטל האט זיך אויף צווייען צעריסען.

— וואם האסטו געטהאן, גזלן? — האט בערל ווילד אויסגעשטעלט זיינע אויגען אויף יענקעלען.

— איך האָב נעוואָלט אזוי! — האָט יענקעל נעזאָגט דורך פערשטיקטע טרערען.

— וואָס האָסטו נעטהאָן? — האָט בערל ווייטער נעפרעגט קוקענדיג מיט פערצווייפעלטע בליקען אויף די צווייי האַלבע צעריסענע שטיקער פון דעם פאַסט־קאַרטל.

נאָר יענקעל האָט ניט נעקענט ענטפערן, די טרעהרען האָבען איהם נעווארגען, און ער איז א פערצווייפעלטער א פאַל נעטהאָן צום וואנד, רייסענדיג זיינע האָר... דאָ האָט שוין בערל אויף ניט אויסגעהאַלטען און דאָס קליינע שמיבל איז פול נעווארען מיט יאַמער....

דער אריס־אַקראַט.

אהרן מיכל לעווין איז אייגער פון די אנגעזעהענסטע בעלי־בתים אין זיין שטעדטעל, וואו ער לעבט שוין באלד פופציג יאהר.

אז אהרן מיכל געהט אמאל דורך אין נאם, צי אין מארק, גיט איהם יעדער אַב גוט מאַרגען מיט א „יראת־הרוממות" און חאַטש אהרן מיכל ענטפערט אויף יעדערען „גוט מארגען" זעהר שטיל, און אמאל בלויז מיט א שוואכען שאקל מיט דעם קאָפּ, איז זיין ענטפערן דאָך זעהר אַנגענעגט. עס איז א שטיקעל זכיה, ווארום „קיין סך אזעלכע אהרן מיכל'ס זיינען אין שטעדטעל ניטא", אזוי זאגט יעדער. אהרן מיכל וויים, ווי אזוי מען שעצט איהם אין שטעדטעל, אבער ער בעציהט זיך דערצו גלייכגילטיג; פערקעהרט, אַפטמאל אין דאם איהם דערוויעדער, ער וואלט זיי מוחל געווען זייער אכטונג, נאר זיי זאלען איהם לאזען צורוה.

אהרן מיכל איז א איד, וואם ס'הייסט „פאר זיך", ער האט אייגענטליך מיט קיינעם ניט צו טהאן. דאם נעשעפט פיהרט דאם וויב און ער זיצט אין דער היים איבער זיינע ספרים.

זיין בעציהונג צו ספרים איז אויך פון דער הויך, ווי צו די מענשען אין שטעדטעל. ער איז אייגענטליך מיט זיי אויך ניט צו נאהענט. אז עס נעהט ארויס פון דרוק א נייער ספר קויפט ער, נעמט זיך צו דער הקדמה און בעמערקענדיג נאר די ערשטע נארישע פאר ווערטער פון מחבר, גיט ער א שמייכעל און מיט

דעם זעלביגען שמייכעל בלעטערט ער שוין דורך דעם גאנצען ספר, לענט איהם אוועק אין דער אונטערשטער פאליצע און מורמלט ארויס:

— שטות'ערייַ. „ספרים זיינען ווי מענשען", טראכט ער דאמאלם, „ניטא קיין סך קלוגע".

און אהרן מיכל נעמט זיך דאן צום אבן־עזרא.

— דאם איז געווען א חכם! טראכט ער יעדעם מאל, ענטדעקענדיג עפעם עמקות אין אבן־עזרא. ער האט פערשטאנען!

אויסער'ן אבן־עזרא האט ער נאך ספרים, וואס אינטערעסירען איהם, דאם זיינען דער „כוזרי", דער „פעראן" און פון די נייערע — דער „תורת אל מות".

דאם זיינען ספרים, וואס מען דארף פערשטעהן! — טראכט ער וועגען זיי און איז צופריעדען, וואס ער איז דער אינציגער אין שטעדטל, וואס פערשטעהט זיי. רעדען אבער וועגען די דאזיגע ספרים מיט וועמען עס איז, רעדט ער ניט. ער האט אמאל געפרובט א שמועס טהאן מיט'ן שטעדטיל'שען משכיל, בונים אפיקורס, האט יענער איהם עפעס א זאג געטהאן אזא נארישקייט, אז פון דאמאלם אן וועכט אהרן מיכל פון איהם, לאזט אראב די אויגען וועג ער בעגעגענט איהם און האלט שוין ניט פון דער גאנצער השכלה.

— אין די נייע פעהלט די עמקות! — אזוי פלענט ער טראכטען אליין. זאגען פלעגט ער קיינעם ניט — עס איז ניט בדאי! עס־האַרצים זיינען זיי אלע!

אהרן מיכל איז פרום, אבער אויף זיין שטייגער. די עמי־האַרצי'שע פרומקייט ליידט ער ניט. דאוונען געהט ער אלע טאג אין שול, אבער ער איז דערפון ניט צופריעדען. איהם ציהט צו דאוונען „ביחידות"... און אפילו דאוונענדיג בציבור, האלט ער אויך קיינמאל ניט מיט מיט דעם בעל־תפלה... וועג דער בעל־תפלה האלט די הלליוי'ס, האלט ער ביי הודו, און געהט אזוי דאם גאנצע דאוונען מיט זיין אייגענעם וועג... עפעס איז איהם

פריקרע נאכצוגעהן דעם עס־האַרצ'דיגען שלעכ־ציבור, וואס פער־שטעהט אודאי ניט דעם פירוש המלות...

אבער אן אמת'ע אבקומענש איז פאר איהם די ימים נוראים, איבערהויפט יום כפור.

אריינגעהענדיג אין שוהל, וואס איז שוין געפאקט מיט אידען און וואס זאגען מיט א פריקרע ווייגעדיגען ניגון די תפלה זכה, דערשפירט ער עפעס א וויעדער־טעם אין זיין נאנ־צען קערפער. ער וויים זייערע יעצטיגע גערענקען: אויפ'ן הי־מעל איז א יריד און זיי זיינען געקומען איינהאנדלען... די היי, מיט וואס די פאדלאגע איז אויסגעבעט רעגט איהם אויף. „נא־רישע מנהגים" — טראכט ער — „עבודה זרה'ניקעם!"... און מיט אזוינע געדאנקען קומט ער צו צו זיין „שטאדט", וועלכע איז שוין פערנומען פון א אידען מיט א געלער באַרד. דער איד מיט דער גע'לער באַרד, דערזעהענדיג אהרן מיכלען, שטעלט זיך גלייך אויף און נעהט אוועק ווי דערשראקען אויף עטליכע טריט ווייטער. אהרן מיכל נעהמט ארוים דאס טאשען טיכעל, גיעט א וויש דעם אַרט, וואו דער איד איז געזעסען און הייבט זיך אן מכין צו זיין: נעמט אריבער דעם טלית איבער'ן קאפ און בעהאלט זיין פנים פון דעם גאנצען עולם...

אהרן מיכל איז א איד ניט קיין גיבור, אבער כמעט א גאנץ יום־כפור זעצט ער זיך ניט צו. ער שטעהט אויף די פים האַרט אנגעשפאַרט אן זיין שטאַדט, וואס איז צום וואנד. ער האט ניט ליעב אויפשטעלען זיך גלייך מיט אלעמען צו יעדער „תפילה" און איהם איז ליעבער די גאנצע צייט צו שטעהן.

אז ער קעהרט אב אויף א ווייל דעם קאפ צום עולם צו, בעמערקט ער ווי אנדערע אידען שמעקען „שלאק־וואסער" צו שטארקען זיך... דאס ווירקט אויף איהם זעהר שלעכט און ער קעהרט זיך אום וויעדער צו דער וואנד.

דער גע'לער איד, וואס האט ניט קיין אייגענע שטאַדט און וואס חאפט זיך צוזעצען יעדע ווייל אויף א פרעמדער, האט

אויף איהם שטארק רחמנות, דערזעהענדיג ווי ער שטעהט לאנג אויף די פיס. און בשעת חזרת הש"ץ, גיעט ער איהם „אייר־דעל" א זאג:

— איהר וואלט זיך צונעזעצט, ר' אהרן מיכל אביסעלע— דאס איז ביי אייך דען א נדר?

— א יישר! — ענטפערט ער טרוקען און קערט זיך ניט אב.

פאר נעילה, וועו מען מאכט אין שוהל א פויזע נעמט אהרן מיכל ארויס דעם קאפ פון אונטער'ן טלית און קעהרט זיך אום מיט'ן פנים צום עולם. דער נעלער איד בענוצט זיך גלייך מיט דער נעלענענהייט צו האבען די זכיה עפעס רעדען מיט אהרן מיכלען און זעצט גלייך אוים מיט א שאלה:

— איך מיין, ר' אהרן מיכל, אז אין א שעה ארום אין דער ציים וועט מען שוין אנביסען? ווי מיינט איהר?

אהרן מיכל'ן אבער עקעלט די נאנצע פראנע וועגען אנביי־סען און קענען זיין ווילען שווייגט ער.

— איהר מיינט, אז ניט? — שטעהט צו דער נעלער איד וויעדער, ניט בעקומענדיג קיין ענטפער.

— איך מיין נאר נישט... — ענטפערט אהרן מיכל נאנץ טרוקען, לאזענדיג דעם נעלען אידען אין א פערלענענהייט, דעקט זיך וויעדער איבער מיט'ן טלית איבער'ן קאפ און קעהרט זיך אום צום וואנד, טראכטענדיג:

— קיין אנדערע שאלות האט עו ניט ביי מיר צו פרע־נען... גראבע מענשען!....

דער נבור.

חייקיל קרעמער רופט מען איהם אין נאס. אין אמת'ן אבער האָט ער דעם נאָמען ניט פערדיענט, ווייל אין קראָם זיצט א גאנצע וואָך דאָס ווייב, חנה, און ער זיצט אין דער היים, אמאָל אין בית מדרש און לערנט.

— זונטאג אבער, מוז ער פריהער ווי אלע טאָג אבדאוונען, אבזופען דעם שיעור חוק לישראל, אין דער ניך אוועקלויפען אהיים עפים איבערבייסען און נאָכדעם אוועקגעהן אין מארק העלפען חנה'ן אין קראָם.

דאָס איז פאר איהם איין אָבקומעניש, א נסיון, און ווען ניט דער זינדיגער גוף, וואס מוז האָבען א שטיקעל ברויט און א בגד, וואלט ער, דאכט זיך, דאמאָלס געבעטען זיין נוטער חנה'ן, וואָס זאָגט איהם קיין זאך ניט אָפּ, אז זי זאָל נאָר זונטאג פערמאכען די קראָם...

פאר זונטאג ציטערט ער ווי פאר פייער!..

דער מארק רוישט ווי א וואלד; די פויערן פון די נאָהענטערע דערפער קומען זיך צונויף מיט זייערע פערד און וועגען, די האָלאָביעס אין דער הויך, און פיהלען זיך אויפ'ן אידישען מארק ווי ביי זיך אין דער היים... חייקעל שטעהט ביים קראָם און בעטראכט די גרויסע מחנה פויערן, הערט זיך צו צום ווילדען פערמישטען געטומל אוז דאָם האַרץ ציטערט איהם: וואס

„זנאטשעט", רבונו של עולם, דאָס ביסעלע אידען קענען אזא עם רב?"...

און אז די פויערן קונים בעלעגערען די קראָם, ווערט זיין שרעק נאָך גרעסער, ער קען ניט פערשטעהן ווי אזוי זיין חנה, א שוואכע אידענע, טענה'ט מיט יעדען בעזונדער, מיט קוראוש און שטאָלץ, זידעלט נאָך אב איין אנדערען, ווען ער באט א העלפט פון דעם, וואס קאָסט זיך אליין.

— גזלנ'טע, האָב רחמנות! ווילט זיך איהם אויסשרייען— דו וועסט נאָך עפעס „אָנמאכען".

וואָס אָנמאכען, זאגט ער קיינמאָל ניט ארוים — דאָס איז זעהר א שהעקליך ווארט... דאָס וואָרט געדענקט ער שוין זייט יאהרען... און דאָס וואָרט עגבערט איהם יעדער זונטאג א גאנצען טאָג, און ווען דער טומעל אויפ'ן מארק ווערט צוליעב וועלכער עס איז אורזאכע עפעס גרעסער, דאכט זיך איהם, אז אט־אט שוין איז דאָס... און א בלייכער, שטעהענדיג קוים אויף די פים, שרייט ער אויס צו חנה'ן:

— חנה! חנה! זעה, וואס איז דאָרטען?...

נאָר חנה איז פערטהאָן אין פֿריון, זי מעסט און וועגט, בייזערט זיך און שרייט, שמועסט איין און לויבט, און הערט אפילו ניט וואס איהר „למדן" רעדט. נאָר אז דער עולם פוי־ערן וועלט זעהר גרויס ארום קראָם און זי אליין קען זיך ניט צורייסען, וועגדט זי זיך צו חייקלען, א הייזעריגע, א צוטומעל־טע, און זאגט איהם:

— חייקעל, גיעב אכטונג!...

— און חנה'ס פערזאָג איז ביי חייקלען הייליג. ער הייבט אָן אומוואַרפען זיינע צוויי קורצזיכטיגע אויגען, קעהרט זיך אין אלע זייטען, וואו די גויים שטעהען, און ווען אייגער רוקט זיך צו איהם נאָהענט און בעט עפעס הויך אויפ'ן גראבען לשון, רוקט זיך חייקעל אביסעל אב פאר שרעק און ענטפערט:

— זאריעם, טשועש'ל, זאריעם...

און חייקעל האָפט, אז נאָך אזא ווייכען ענטפער ווי „טשוויעש'ל", ווועט דער גוי, ווי שלעכט ער זאָל ניט זיין, איהם גאר נישט טהאָן און ווועט קיין פאגראם ניט מאכען.. און חייקעל בערוהיגט זיך אויף א ווייל...

פאר נאכט ווערט חייקעל נאָך מעהר איבערגעשראָקען. די פויערן האָבען זייערע תבואות און בכלל סחורות פערקויפט די אידען, האָבען זיך גוט אָנגעטרונקען און הויבען אָן זינגען זיי־ערע ווילדע פרעהליכע „פיעסניעס", ווּאס חייקעלס אויער, ווּאס איז ערצויגען געוואָרען פון קינדווייז אָן אויף גמרא־ניגונים, קען זיי ניט פערטראגען, און יעדער טאָן, דאכט זיך איהם, איז א געשריי:

— שלאָגט די אידען, שלאָגט!...

און חייקעל טרייסעלט זיך פאר שרעק און רעדט שוואך ארוים מיט א תחונים־קול:

— חנה, פאָלג מיר, פערשליים שוין די קראם!...

חנה אבער הערט ניט, זי איז פערטהאָן מיט פדיון, זי לעבט מיט'ן זונטאג א גאנצע וואך, און חייקעל שטעהט און ציטערט...

נאָר אָט ווערט שוין גוט פינסטער, די פויערן שכור'ערהייט, צופאָהרען זיך, דאָס געטימעל ווערט קלענער, קלענער, ביז ער פערשווינדט אין גאנצען, די קראָמען הויבען זיך אָן איינער נאָך דער אנדערער צו פערמאכען, דער „סאָטסקי", א הויבער גוי, מיט גרויסע וואָנצעס געהט צו צו חנה'ן, זאגט עפעס א פאָר ווערטער, וואס זיינען פאר חייקלען שווערער ווי תרגום, און חנה רוקט איהם עפעס אריין אין האנד.

— דאָ ווערט שוין חייקעל שטייפער.

— דאנקען גאָט — דאנקען גאָט! — זינגט ער אונטער אין דער שטיל, גלעט דאָס בערדעל און קוקט אויפ'ן הימעל...

חנה צעהלט איבער דעם פדיון פאר'ן טאָג, רעכענט זיך אויס פאר זיך, קנייטשט דעם שטערען און הויבט אָן ענדליך

צו צוגרייטען זיך צו נעהן אהיים. זי קלינגט שוין מיט די שליסלעך.

איז דער מינוט פיהלט זיך חייקעל שוין א זיכערער פון אלע זייטען און עס פערווילט זיך איהם זיין א בריה און שטעהן נאך נעבען קראם...

— חנה — רופט ער ענדליך מיט ווייכקייט — וואס איילסטו זיך — לאמיר זיצען נאך אביסעל.

— חנה איז אבער מאט, אין האלז איז איהר מרוקען, דער קאפ שווינדעלט איהר, און זי ענטפערט אהן כח:

— צייט א היים צו נעהן, קוים וואס איך שטעה אויף די פיס.

און חייקעל נעהט צוואמען מיט איהר אהיים און פיהלט זיך שטייף און זיכער ווי אן אמת'ער גבור...

אין סאד.

אברהם דער מלמד האָט, נאָך דעם, ווי ער האָט אבגעקנעלט עטליכע יאָהר און נעקרינגען א ברוסט־פעהלער, אנגעהויבען צו האנדלען מיט פרוכט־סעדער. מיט זיין נייעם עסק איז ער זעהר צופריעדען געווען. זיין גאנץ לעבען האָט ער טאָקע נעזוכט אזא געשעפט, וואו ער זאָל ניט דאַרפען האָבען צו טהאָן מיט א סך מענשען, צו וועלכע ער האָט זעהר וועניג צוטרוי געהאט און מיט וועלכע ער האָט זיך שלעכט געפיהלט. מענשען האָבען א מאָדנע טבע — פלעגט ער טראכטען, — זיי וואלטען נאָר גערעדט! אלץ וואלטען זיי אויסדערצעהלט, אלץ וואָלטען זיי אויסגעפרעגט און אלץ וואלטען זיי פערענטפערט... אז ער איז נאָך א ישיבה־בחור געווען, פלעגט ער שטענדיג אויסקלויבען אן אָרט אין א ווינקעל ערגיץ, וואו ער זאל קיינעם און קיינער זאל איהם ניט זעהן, און אויף א שטילען ניגון פלעגט ער ברומען דעם שיעור, און זיין שטיל־לערנען פלעגט איהם דערמאָהנען יענע חורבה, וואס ר' יוסי האָט אין וועג געפונען, וואו עס האָט זיך געהערט א ברומען ווי פון א טויב אויף דעם גלות. און דעמאלט פלעגט זיך איהם וועלען אוועקשוועבען אין יענער חורבה ערגיץ, אין דער מדבר, און ברומען דאָרטען, ווי א טויב און קיינער, קיינער זאל איהם

ניט איבערשלאָגען, אפילו דער בת־קול אויך ניט. נאָר זיין פאנ־טאזיע פלעגט גלייך צושלאָגען וועלט פון א הארבער קשיא, וואס א חבר, א ישיבה־בחור, פלעגט קומען פרענגען, דערע־הענדיג מיט'ן פינגער און שרייענדיג אויף א הויכען גמרא־גיגון.

אין א סאָד אבער, וואס אברהם פלעגט דאָס רוב דינגען אין עק גאס, ביי די גוים, פלעגט ער מיט קיינעם ניט דארפען אי־בערייד רייזען. קיין גרויס קאפיטאל האָט אברהם ניט געהאט אין מעהר ווי פאר דרייסיג רובל פלעגט ער קיין סאָד ניט קענען דינגען. עס פערשטעהט זיך, אז אזא סאָד איז ניט גרויס נע־וען, פלעגט נאָר פערמענען א צוואנציג עפיל־בוימער, עטליכע בארג־בוימער און א מאָל אויך א קארשען־בוים. בעוצען זיך אין סאָד פלעגט אברהם גלייך נאָך שבועות, האָטש דאמאָלט איז נאָך צו פריה געווען, די פרוכט האָבען נאָך זיך אפילו ניט „פערבונדען", פאר גנבים איז נאָך ניט געווען וואס צו היטען; נאָר אברהם האָט שוין ניט געקענט איינזיצען אין זיין שטיבעלע, וואו דאָס ווייב שרייט, די קינדער ווייגען, און עס איז א שטענדיגער יריד. וואס דארף ער עס האָבען? ער וויל בלייבען אליין מיט זיינע מחשבות, דמיונות און שטילע ניגונים, וואס וועבען זיך שטענדיג ביי איהם אינוועניג און וועלט דאָרטען שיער ניט דערשטיקט... גלייך נאָך שבועות איז טאקע נאָך פריה צו געהן אין סאָד, נאָר אברהם'ן געהט עס ניט אָן. עס ציהט איהם אהין צו די שטילע בוימער, וואס קענען אזוי פיעל טראכטען, אזוי פיעל הערען און אזוי פיעל סודות איינהאלטען אין זיך.

און אברהם ציהט זיך איבער אין סאָד. ער נעהמט מיט דעם טלית און תפלין, א סדור מיט תהלים און מעמדות, די גמרות ברכות און חולין, וואס ער פערמאגט אליין, עטליכע ספרים פון די לעצטע גאונים, ספורי ירושלים, נעהמט מיט זיין ווינטערדינגען וואטאָווען בגד, א קישעלע, בינדט עס איין אין א

פּעקעל, גיט א קוש די מזוזה, זאָגט אונטער דער נאָז א גוטען טאָג און געהט אוועק אין סאָד.

אז ער קומט צו צום סאָד, הויבט איהם אָן דאָס הארץ מעכטיג צו קלאפען פאר פרייד, ער האָט אבער א שטיקעל עיכוב גלייך אריינצוגעהן. אויפ'ן הויף, וועלכען מען דארף דורכגעהן, ליגט א הונד. שפּעטער, אז ער וועט מיט איהם בעקענט ווערען, וועט ער איהם אפילו אין סאָד אריינגעהמען, נאָר דאָס ערשטע מאָל איז א שטיקעל סכנה, — מיט א הונד מוז מען גוט בעקאנט זיין, וועז גיט בילט ער און פאר'ן בילען האָט אברהם ערגער מורא ווי פאר'ן בייסען: עס היילכט אין די אויערן!

און אברהם וואַרט, ביז וואנען דער בעל־הבית פון סאָד נעהט ארוים און פיהרט איהם דורך.

— שוין געקומען! — וואונדערט זיך דער בעל־הבית און לאכט אונטער...

— וואָס דען? — גיט אברהם א מורמעל ווי פערשעמט, פיהלענדיג טאקע, אז עס איז נאָך פריה.

— וואָס וועסטו טהאָן? — פרעגט שוין ערנסטער דער בעל־הבית: עס איז נאָך קיין ביידעל ניטאָ. די פאר א יאָהריגע איז שוין איינגעפאלען.

— נישקשה, נישקשה! — בעט זיך אברהם — עס וועט זיין גוט.

— נו, אז דיר ווילט זיך, גהה, — דריקט מיט די פלייצעס דער גוי און לאָזט איהם אריין אין סאָד.

אברהם לעגט גלייך אוועק דאָס פעקיל אויף דער ערד, ציהט זיך אוים אליין אויפ'ן גרינעם גראָז און מורמעלט שטיל:

— אָט דאָ איז טאָקי גוט!

און ער וועַרט גלייך אנטשוויגען און הערט זיך צו צום שטילען גערויש פון די בוימער. איהם דאכט זיך, אז די בוימער וואונדערן זיך אויך זיין פריה־קומען און מיט בעטענדע

בליקען קוקט ער זיי אָן, ווי ער וואלט געזאגט:

— בוימער, איהר אויך? איך האָב אנדערש ניט נעקענט... עס האָט מיך געצוויגען...

און באלד דאכט זיך איהם שוין טאקע, אז די בוימער פערשטעהען שוין אלץ און זיי ברומען צו:

— גוט! ביזט אן אנגעלענטער נאסט!

און אברהם פיהלט זיך שוין ווי א הייסישער אין סאָד. ער הויבט זיך אויף פון דער ערד, נעהט צו צו יעדען בוים בעזונדער, ווי ער וואלט זיך בעקענען וועלען, און נעהמט זיך בעטראכטען דאָס ביידעל, וואס שטעהט אין מיטען סאָד. אביסעל איז זי טאקי איינגעפאלען, נאָר אברהם'ן געפעלט עס נאָך בעסער. אברהם האָט ניט איבעריגען ליעב א נייע זאך, א שטארקע. עפעס איז איהם נעהענטער, אנגענעהמער, א בנין וואס זעהט אויס ווי א חורבה. אזא חורבה אינוועניג איז פול מיט סודות, מיט טענער, מיט ניגונים. דאָרט ווייניג זיך אין דער שטיל, דאָרט בענקט די נשמה, און ווי עפעס, וואס האָט ניט קיין נאָמען, ניט קיין פָּרט, ניט קיין צייט....

און אברהם קריכט ארונטער אין דער איינגעפאלענער ביידעל, וואו עס איז פינסטערליך און שמעקט מיט ריחות פון אן אנדער וועלט. ער קנייטשט זיך דאָרט אין ווי א קנויל און ער בעהאלט זיך פון דער נאנצער וועלט...

פון דער וועלט אָבער זיך בעהאלטען איז אברהם'ן ניט אזוי גרינג. די ערשטע צייט קען ער עס לייכטער. איידער די פרוכטען וועלען צייטיג דארף ער קיינעם ניט און קיינער דארף ניט איהם. ברייננט איהם א קינד אמאל עפעס עסען, רעדט ער מיט איהם א פאָר ווערטער, פרעגט וואס הערט זיך אין דער היים, וואס מאכט די מאמע, און ער איז יוצא, בלייבט נאָך פרייטאג זו נאכטס און שבת פריה, וועלן ער מוז אהיים געהן, אבער דאָס קומט זיך איהם איבער. נאכ'ן טשאלענט איז ער וויעדער אין סאָד, לענט זיך אוועק אונטער א בוים און קוקט אריין אין

„ספורי ירושלים" און ווערט ביי די פאנטאסטישע נעשיכטעס אנטשלאפען, און איהם חלומט זיך דער כותל מערבי, דער מו־טער רחל׳ס קבר, די מערת המכפלה און נאך אזוינע הייליגע שטילע ערטער, וואס אין זייער לופט שוועבען אלטע מעשיות. וואס ווערען אזוי שעהן איבערגעגעבען אויף אזא גרינגען לשון קודש אין ספורי ירושלים...

אז די פירות ווערען אבער צייטיג און די בוימער הויבען זיך אן צו ברעכען אונטער זייער שווערער משא, מוז אברהם ניט וויילענדיג פערלאזען זיין רוהינע וועלט און ווערען א סוחר. ווי דער ערשטער ווינד צושפיעלט זיך אין סאד און פערווארפט די ערד פון סאד מיט עפעל און בארען, לאזט זיך אברהם זיי אויפקלויבען, צעלעגט זיי אין עטליכע קופעס, סארטירט זיי און ווארט אויף די מארק־וויבער מיט די גרויסע „מיילער", וואס צושטערען איהם די רוהיגקייט און שטילקייט פון זיין גן־ערן.

שבת וואלט ער שוין אבגערוהט, איז אבער דער מסחר פון עפעל אין די סעדער אויף אום שבת שטארק ענטוויקעלט, אמת אויף בארג, עס איז אין שטערטעל אזא מנהג, און אברהם קען איהם ניט אבשאפען... עס קומען צוגעהן בעל־הבתישע בחורים, בעלי־בתישע מיידלעך און אין סאד ווערט א מין חתונה: מען זינגט, מען לאכט, מען רעדט, מען פלוידערט, און אברהם מוז אלץ אויסהערען, אלץ פערטראגען און ווארטען אויף דער נאכט. ווען ער וועט קענען זיך וויעדער בעהאלטען אין ביידעל און קיי־נעם ניט אנזוהן, אויסער די בוימער; קיינעם ניט הערען, אויסער רעם וינד, אמאל דעם רעגען און דעם דונער.

* * *

נאך ערגער איז אבער אסיען־צייט, וועו אלע פירות ווערען שוין איבערצייטיגט און מעהר קען ער שוין אין סאד ניט בלייבען. מיט א קלעמענדינען הארצען זענענט ער זיך מיט די בוימער, מיט'ן ביידעל, וואו ער האט אזוי פיעל רוהיגע, שטילע

מינוטען נעהאט, פיהרט איבער די עפּעל אויף דעם בעל־הבית'ס פוהר אין א שפּייכלערל, וועלכען ער האלט אין דער ארענדע, זינט ער האלט סעדער, פּאר צעהן גילדען א חודש, און ציהט זיך איבער צוריק אין נאס אריין.

דרויסען איז דאמאלס בלאטיג און רענענדיג, שטיל־טעלטישע אידען שלעפּען זיך אום קראנק און דערשלאגען, הוסטען און קרעכצען, אברהם קוקט זיך אום מיט שטארע אויגען און דערקענט ניט די וועלט.

— ניט גוט! — מורמלט ער — מאום! — שפּייט ער — וואו טהוט מען זיך אהין?

און אברהם דערמאנט זיך אן די שעהנע מעשיות פון ספּורי־ירושלים, אן ארץ־ישראל. דאָרטען וויים ער, איז שטענדיג זומער, שטענדיג וואַרים און שעהן. און אין יעדער אסיען הויבט עס איהם אן צו ציהען אהין. נאָר אברהם האט קיין מעגליכקייט ניט צו פאהרען אהין. ער מוז פערקויפען די עפּעל, וואס ער האט פון סאד ארבענומען, און מוז שפּייזען זיין וויב און קינדער, וואס ער האט אין חוץ־לארץ. און א גאנץ אסיען און א שטיק אין וויינטער שלעפּט זיך אברהם אום מיט'ן קויש עפּעל אויף דער האנד און מיט א בענקשאפט אין הארץ, און וואַרט אויפ'ן ליעבען זומער, וועז ער וועט קענען צוריק זיך בעהאלטען אין סאד, פערשטעקען זיך אין ביידעלע און בלייבען מיט זיך אליין, ניט אנקוקען די שטעדטעלשע בלאטע, די פערחמארעטע אידען און ניט הערען דעם וואַבענדיגען טומעל.

זאל שטעהן ווי געשטאנען.

זעלדע גרשונ׳ס, א מיידעל פון א יאהר 19, האט אבגעראדט מיט די גאסינע חבר׳טעס איהרע, אז היינטיגען שבת זאל מען זיך אויפקלייבען טאנצען ביי איהר, ווייל ביי גרונע ישראל׳ס, וואו מען פלעגט אלע מאל טאנצען, קען מען שוין יעצט ניט. זייער גרויסע שטוב האט מען איבערגעצוימט אויף צוויי און פון איין האלבער האט מען געמאכט א שניט־קראם. די איבריגע חבר׳טעס וואהנען אין קליינע הייזלעך און עס וועט ניט זיין וואו א קעהר צו טהאן זיך. אמת ביי זעלדען איז אויך ניט איבעריג גערוים, נאר זעלדע האט צוגעזאגט, אז זי וועט אזוי צוקלייבען, אז עס וועט זיין גענוג ארט אפילו פאר אן אכט־פאַרינען קאדריל.

אז זי איז נעקומען אהיים, איז דער טאטע שוין ניט געווען, ער איז אוועק אין מארק. אין שטוב איז נאר געווען חייקע, די יונגערע שוועסטער, א פערצעהניעהריגע מיידעל, און די מוטער.

— מאמע! — האט זעלדע געמאלדען אריינגעהענדיג, — היינטיגען שבת וועט מען ביי אונז טאנצען — דו וועסט ניט שרייען?

די מוטער, א אידענע פון עטליכע און פערציג יאהר מיט גוטע פייכטע אויגען, האט א שמייכעל געטהאן:

— וואס עפעס שרייען. דער טאטע זאל נאר אין דערהיים ניט זיין, טאנצט אייך געזונטערהייד!

—דער טאטע וועט אוועקגעהן אין שוהל הערען דעם מגיד —

האָט זעלדע פערזיכערט, וועלען מיר דעמאָלט טאַנצען. ער וויסט זיך עטליכע שעה.

— גוט — גוט! — האָט די מוטער איינגעשטימט.

זעלדע האָט געמומען בעטראכטען די שטוב, ווי זי וואלט דאָס ערשטע מאל אין איהר לעבען אריינגעקומען און איהר פּנים האָט זיך פארקנייטשט.

— איך האָב מורא, אז עס וועט זיין ענגליך אביסעל. — האָט זי ענדליך ארויסגעזאָגט.

— איך האָב אויך מורא! — האָט די מוטער מיטגעשטימט — וואו וועט איהר זיך דאָ אויסדרעהען די „לאנסע".

— די לאנסע, ווי די לאנסע — האָט זעלדע געענטפערט — „האלב וועג" וועט געווים ענג זיין.

זי האָט זיך פערטראכט.

— וויסטו גאָר וואָס, מאמע — איז זעלדען איינגעפאלען א אידעע און איהרע אויגען האָבען אנגעהויבען לויכטען, ווי זי וואלט נעפינען א סנולה צו א שווערען וועהטאָג — איך וועל איבערשטעלען די בעטען נעבען אויווען, דעם קאמאָד נעבען די בעטען און דעם קופערס...

— דעם קופערס צוויישען די בעטען — האָט די מאמע נעהאלפען דער טאָכטער מאכען דעם פּלאן.

— יע... — האָט די טאָכטער זיך פערטיעפט אין איהר פּלאן.

— וועט זיין א לעדינע שטוב... נאנץ גוט...

— דו וועסט מיר העלפען מאמע?

— אח, חאטש שוין.

און די מוטער מיט דער טאָכטער מיט דער איננשרשר שוועסטער, האָבען זיך נעמומען צו דער ארבייט.

אין א האלבע שעה איז עס געווארען פערטיג.

— אוי, וואס פאר א גוטקייט! — איז חייקע נתפעל נעוואָרען.

— גרויסארטיג! — האָט זעלדע צוגעשטימט מיט פרעה־ליכע אויגען.

— שהנער ווי פריהער. — האָט די מוטער איהר מיינונג נעזאָגט.

— א שטוב ווי א פעלד! — האָט זעלדע ווייטער גערעדט.

— מען וועט קענען מאַנצען א זעכצעהנפּאָרינען קאַרריל, האָט די איינגערע שוועסטער געפּאַנטיזירט.

— אוו אן אכט פּאָריגער איז דיר וועניג?

— עס רעדט זיך אזוי! — האָט חייקע זיך פערענטפערט. אוו די צוויי שוועסטער מיט דער מוטער האָבען אָנגעקוואַ־לען פון דעם נייס.

— אָבער זעה א מאַדנע זאַך! — האָט זעלדע אנגעהויבען פילאָזאָפירען, פאר וואס האָבען מיר זיך ניט געהאפט שוין לאנג איבערצושטעלען, עס איז דאָך ליכטיג אין די אויגען געוואָרען.

— עס איז אלע מאל אזוי, טאַכטער — איז די מוטער אין א מוסר־השכל טאָן אריינגעפאלען — צו א גוטע זאַך האפט מען זיך שפּעט...

נעקומען פון נאס אין שטוב אריין, האָט גרשון אויסנע־שטעלט די אויגען אוו ניט נעקענט ווייטער א טריט מאכען.

— וואָס איז דאָס?

— וואָס „וואָס איז דאָס“? האָט זעלדע דערשראקען נע־פרעגט.

— וואָס איז דאָס? — צי איז האָב פערבלאָנדזשעט? איז ער שוין געקומען אביסעל צו זיך אוו האָט אָנגעהויבען רעדען מיט זיין לשון „סגיא נהור“.

— וואָס איז דען? — האָט די מוטער געפרעגט, אויך ניט אָהן שרעק.

— וואו איז דער קאמאָר אוו וואו איז דער קופערס, אוו וואו זיינען די בעטען? עפעס זעה איך זיי ניט? איך בין שוין אפשר בלינד נעוואָרען.

— אט שטעהען זיי דאך... מיר האבען איבערגעשטעלט — האט זעלדע ווי פארשולדיגט געענטפערט.

— אלמאי? — האט ער געפרעגט, כלומרשט קאלטבלוטיג.

— עס איז שעהנער — האט זיך די קליינע חייקע ארויסגעמישט.

— עס איז גערוימער — האט זעלדע פערריכט.

— זיין וועלען דא שבת — טאנ...

נאר זעלדע האט א ווינק געטהאן צו דער מאמען, און יענע איז ענטשווינגען געוואָרען...

— שעהנער, גערוימער... נייעסען גאר! — האט זיך דער פאטריארך צעהיצט, פאר מיר איז שעהן און גערוים, ווי עס איז פריהער געווען — נייעסען גאר אויפטהאן! נאך וואס פעהלט אייך? שוין שטעלט איבער צוריק אויף די אלטע ערטער!... זאל שטעהן, ווי עס איז געשטאנען, איהר הערט...

— וואס ארט דיר, אז אזוי, — האט זיך די מאמע נעפרובט משתדל זיין.

— רייד ניט! — האט ער זיך צוהיצט — איך ווייל נישט קיין נייעסען! זאל שטעהן, ווי עס איז געשטאנען...

אין קריעה.

צוויי זיהן האָט דער אלטער זלמן פסח'ס, און האָט פון זיי קיין נחת ניט: וועו ניט די שטיקעלע האָפענונג, וואס נאָך זיין טויט וועלען זיי נאָך איהם קדיש זאגען, וואלט ער שוין לאנג פון זיי זיך מיאש געווען: מילא וויי זיי וויללען זיך — איך קען זיך בעגעהן אָהן זיי. שטעהט איהם אבער דער „קדיש" וויי א ביין אין האלז, און ער מוז ליידען פון זיי און האלטען זיך מיט זיי.

און דאָס גאנצע אונגליק, וואס ער האָט אביסעל געלד! וועו ניט דאָס געלד, וואלט ער אפשר פון זיי נחת געהאט, וויי אלע טאטעס פון קינדער. זיי זיינען דען שלעכטע קינדער! פערקעהרט, גאנץ גוטע, למדנים, איידעלע, עהרליכע, האָט איהם אבער גאָט געשטראפט מיט אביסעל געלד און די צוויי ברידער וואלטען זיך אלע טאג וועלען צוטהיילען נאָך פאר זיין לעבען מיט דער ירושה...

מילא דעם עלטערען זוהן, חיים'ען, וואס איז שוין גאָט צו דאנקען א טאטע פון אכט קינדער, האלט ער נאָך ער היום אויף זיין קעסט, און מאכט חתונה אמאל זיינעם א זוהן, אמאל א טאכטער און האלט די נייע פאר־פאלקס וויערער אויף קעסט. וואס דען? א תירוץ איז דאס? וואס? איז אבער דער צווייטער זוהן, יענקעל, אן ארימער תבואה־סוחר, זיך מתקנא: סטייטש! וואו איז דאס געהערט געווארען, או עלטערן זאלען אלץ א י י ן

זוהן אוועקגעבען! א קליינינקייט — אויסהאלטען אזא געזינד אויף קעסט! און אויף דעם סמך נעהמט יענקיל ביים טאטען מ ז ו מ נ י ם און דער טאטע קען זיך אים ניט אויסצאהלען פאר די קעסט, וואס ער גיעט חיים'ען.

— וויפיעל מיינסטו איז ווערט חיים'ס קעסט? — פרענט דער אלטער זלמן, אז יענקיל האט צו אים טענות.

— חיים'ס קעסט? חיים'ס קעסט?... אט וועל איך דיר באלד זאגען — נעמט יענקיל די בארד אין האנד, קנייטשט דעם שטערען און מאכט אזא רעכענונג:

— דריי פוד ברויט געהט ביי זיי אוועק א וואך...

— דריטהאלבען! — האקט איבער דער אלטער טאטע.

— דריי פוד, ווי א האר! — ווייל יענקיל אפילו א פונט ניט ארבעלאזען.

— איצטער לאמיר נעהמען פלייש! — העבט וויעדער אן יענקיל צו רעכענען.

— פלייש עסען זיי זעלטען. — שלאגט איבער דער אלטער טאטע.

— טאטע! זיי עסען, זיי פרעסען! — שרייט שוין הער כער יענקיל און רעכענט אוים: 5 פונט פלייש אין מיטען וואך — פינף גילדען, שבת קאסט צוויי רובל, — היינט גרויפען, קארטאפעל, קלייניגקייטען, „דאס און יענץ", סאיע", „טאיע". א שוך, א בגד, שבת אן עליה — חיים איז דאך א יחסן — שלישי קויפט ער, אנדערש לויהנט איהם ניט. 10 רובל א וואך קאסט דיר חיים! צוהן רובל! — ענדיגט יענקיל דעם חשבון.

— נו, און וויפיעל קאסט דו מיך? — פרענט זלמן.

— איך — א העלפט ניט! — פערזיכערט יענקיל.

— נו, מאך א חשבון! — הויבט אן דער אלטער: — צום יריד פאקראוועס האסטו געגומען א נייענקע הונדערטער?

— נענומען! — גיעט נאך יענקיל.

— אין א חודש ארום, געדענקסטו, ביזטו געקומען זומאג

און געהאפט אויף א „ווייע" 25 רובל אבצאהלען א גוי פאר א מציאה עפעס — דיינע מציאות!

— יע! — גיט נאך יענקיל.

— צום יריד אולאם האסטו געזומען 50 רובל, אויף פסח האסטו געזומען 25 — היינט וואו איז — דא א צעהנרובעל־דינע, דא א פינף־רובעלדינע.

— אלץ ניט קיין צוהן רובעל א וואך! — טענהט יענקיל.

— דו נעהמסט דאך אבער מיט אמאל! גזלן! וועלט שוין דער אלטער אין כעס.

— נו, שא, שרייי ניט, טאטע! געה גיעב איהם אוועק די נאנצע געלד דיינע! דו האסט דאך איהם ליעב! גיעב איהם, קאזמע איהם, — שרייט יענקיל.

—איך גיעב דיר מעהר פאר איהם! — בייזערט זיך דער אלטער און נעהט אוועק א דערצארנטער אהיים.

אויפ'ן הארצען איז איהם שווער, עס דריקט איהם ווי א שטיין, און טרעפענדיג זיין „אלטע", ווי ער רופט זי, אדער ווי אלע רופען זי — זלאטע, ווייל ער אויסרעדען זיך פאר איהר. ער לאזט אראב דעם קאפ און קען ניט אנהויבען. די אלטע אבער פערשטעהט, אז ער איז שוין מסתמא נעווען ביי יענקלען און זי הויבט אן:

— נו, וואס ווייטער?

— נחת... — מורמעלט זלמן.

— וואס? ביי יענקלען נעווען? — שטויסט זי זיך שוין אליין. — וואס וויל ער?

חיים און די הויז־געזינד, וואס נעפינען זיך אין דעם זעל־בען הויז, הערען זיך צו ביי'ן וועגטיל פון קאמער, וואס די אלטע דיידען.

— ער פערנינט ניט חיים'ען! — קלאגט ער זיך. — אלץ, אגט ער, גיעב איך איהם אוועק, הייסט עס, חיים'ען.

חיים הערט אונטער און קריצט מיט די ציהן.

— און איהם גיעסטו וועניג! — זיפצט די אלטע.
— ער טענה'ט, אז חיים קאסט מיר צעהן רובל א וואך.
— צעהן מכות איהם! קען זיך שוין חיים ניט איינהאלטען און שיסט אויס הויך.
— צעהן געשווירען איהם! — העלפט אונטער חיים'ס ווייב.

— צעהן פלאטירען איהם! — העלפען די קינדער.
—שא, וואס איז דארטען? — חאפען זיך ארויס די אלטינקע פון זייער ציממריל.

דא ניט א שפרונג חיים צום טאטען און א ווילדער פון כעס מאכט ער מיט די הענד:
— א י ה ם גיעסטו אוועק אינגאנצען! א י ה ם! ער וועט דיך צו דער טארבע ברענגען. דו וועסט זעהן, טאטע.
— בייס בעסער אב די צונג! — מישט זיך אריין די אלטע.
— מיט דער טארבע וועסטו פון דיין „יענקלען" אוועקנעהן — נעדענק, טאטע! נעדענק! — סטראשעט איהם חיים.
— איך האב מורא. אז פון דיר וועל איך גיכער מיט דער טארבע אוועקגענהן, — זאגט זלמן און ווייזט אן אויף דער אלטערער טאכטער, חאשען.

דא טרעפט די קוילע חיים'ען אין סאמע מיט הארץ און ער נעהט אוועק אין א זייט.

אין שטוב אבער רוישט נאך און קאכט, יעדער קינד שילט בעזונדער יענקלען און יעדער קללה לענגט זיך אוועק ביי די אלטע אזוי ווי א שטיין אויפ'ן הארצען.
— ניט בעשערט קיין נחת! — קלאגען זיי זיך שטיל אייגער פאר'ן צווייטען.
— וואלטען מיר בעסער שטיינער געהאט, איידער געלד!

— אח, אח! — זיפצען זיי פאר זיך. — צוויי שטיקלעך קינדער און קענען זיך ניט טהיילען.

א גאנץ יאהר זיינען די צוויי ברידער ברוגז. גוט ווערען זיי נאר פורים צו דער סעודה.

עס געשיהט אזוי:

אז עס קומט פאר נאכט און ביי חיים'ען גרייט מען צו הער סעודה, געהען ארויס די „אלטע" פון זייער קאמעריל, זעצען זיך אוועק ביי'ן טיש און טיילען אויס די קינדער פורים־געלד. אין שטוב ווערט פרעהליך און אויפגערוימט. אלע פנימ'ער שטראהלען. די אייניקלעך, די יונגערע, לאסשצען זיך צו דער באבען און צום זיידען, קריכען זיי אויפ'ן שויס און זאגען: האלט דער באבען, האלט דעם זיידען... א גוטע באבע, א גוטער זיידע!...

פון די וואריעמע קינדערשע ווערטער, פון דעם געגרייטען טיש, פון דער ליכטיגקייט, ווערען די אלטע געריהרט. עס ערוועקט זיך אין זיי ביידען א ליעבעם געפיהל צו די קינדער און זיי דערמאנען זיך אן יענקלען, וועלכער פראווען נעבעך אליין די סעודה. ווער וויים צי האט די שנור דארט עפעס געמאכט יום־טוב'דיג.

— געדארפט רופען אהער יענקלען מיט דער ווייב און קינדער, גיעט א זאג די אלטע.

— נו, נו, אדרבא, לאז מען זיי רופען! — חאפט זיך אן דער אלטער.

— וואס זאגסטו, חיים? — פרעגט דער טאטע ביי'ן זוהן.

— פון מיינעטוועגען, רוח. — זאגט קאלט חיים.

— מען קען רופען! — זאגט די שנור.

— געה אריבער, ביילינקע! — וועגדעט זיך די באבע צו א צוועלף־יעהריגע מיידעלע — צום פעטער יענקלען און זאג, אז מען בעט זיי צו דער סעודה.

— זיי זאלען למען השם קומען! — פערזאגט פון זיין זיים דער זיידע.

— גוט! — לויפט ארויס פרעהליך דאס אייניקעל. אין א פיערטעל שעה ארום קומט זי צוגעהן א פרעהליכע און מעלדעט:

— דער פעטער האט געזאגט, אז ער וועט באלד קומען.

און וויזקליך קומט באלד יענקיל מיט זיין ווייב און מיט צוויי עלטערע קינדער.

— גום פורים!

— גום פורים!

פון אנפאנג געהט אלעס כשורה. יענקיל מיט דער ווייב וועצען זיך ביים טיש און הייבען אן קיין באב, וואס איז אנגעשטעלט אויפ'ן טיש אין גרויסע טעלער פון דער פולער האנד, חיים הייבט אן מאכען א שמועס וועגען שטאדטינע ענינים אין וועלכע ער איז שטארק, אלס לעדינ־געהער, בקי.

— ס'איז פארכעס! — זאגט ער — די באד שטעהט שוין דריי יאהר אהן א דאך, און אין קארבקע ליגען נאנצע 600 רובל און מען ניט ניט ארויס.

— מאקי א סקאנדאל! — גיעט יענקיל נאך, אבשיילעגדיג א באב.

די אלטע קוועלען אן. אט דאס זיינען עפעס נעראטען אויף ברידער. מען רעדט, מען פערברענגט, ווי נעהעריג איז, ניט קיין קנאה, קיין שנאה! פיין, ארענטליך!...

אין א וויילע ארום שטעלט זלמן אוועק אויפ'ן טיש א פלאש בראנפען, גיעסט אן די קעלישאקעס און זאגט:

— נעהמט, קינדער. צו בים־לעך בראנפען!

— נעהם דו פריהער, טאטע, — זאגט פרעהליך יענקיל.

— טאטע נעהם דו! — לעגט פאר פרעהליך חיים.

דער טאטע נעהמט דעם קעלישאק מיט א שמראהלענדיגים, מיט שיינעדע אויגען, מיט טרייסלענדיגע הענד אט שרייט אויס:

— לחיים קינדער!

— לחיים ולשלום! — ענטפערט יענקיל חיים'ען.

שפּעטער א ווייל דערלאַנגט מען געקאַכטע יאַגדעס מיט קיכלעך, מען צושטעלט די טעלער, מען צולעגט די לעפּעל און דער טיש בעקומט אַיין אויסזעהן פון א וואהרער שמחה.

יענקיל און חיים האַבען שוין אויסגעטרונקען צו עטליכע גלעזליך. די קעפּ טומלען זיך און דערהויפּט איז יעדערנס מויל פול מיט ווערטער, וואס בעטען זיך ארויס, האטש עס איז א גרויסע סכנה...

— וואַס, חיים! — קען זיך ענדליך יענקיל ניט איינהאַלטען. — ביזט אַהן אַיין עין הרע א בעל־הבית...

— פערגינסט מיר אפשר ניט! — לאכט פרעהליך חיים.

— ניין! אדרבא... איך מיין סתם אין דער וועלט אריין. די אלטע בלייבען טויטע. זיי ווילען פערשטיקען דעם נעשפּרעך און ווייסען ניט, ווי אזוי.

—ניין, יענקיל, פערגינסט מיר ניט! — שרייט אויס פּלוצלונג חיים, זהענדיג, ווי יענקיל בעטראכט די עטליכע זילבערנע לעפּיל.

—קינדערלעך, האַט רחמנות! — בעטען זיך דערשראַקענע די אלטע—פערשטערט ניט אונזער שמחה, איין מאל אין יאהר.

— מיר קריגען זיך ניט! — פערזיכערט יענקיל.

— חם וחלילה! — פערזיכערט אויך חיים. — די בעסטע גוטע פרייַנד! נאר גלאט, איך שמועס אין דער וועלט אריין, — יענקיל פערגינט מיר ניט. יענקיל וועט עס אליין מודה זיין. אמת, יענקיל?

יענקיל בעטראכט דעם רייכען טיש און שיעסט ארויס:

— אמת, ברודער!

חיים ווערט אַנגעצונדען.

— וואַס־זשע געהסטו צו מיר?

— טאקע א נאַרישקייט! — מורמלט יענקיל.

— קינדערלעך! — האָט רחמנות... — בעטען זיך די על־טערן מיט טרערן.

נאָר עם פערקריכט שוין צו ווייט: די פערשטיקטע שנאה, וואָס טליעט א גאנץ יאָהר ביי יעדער ברודער אין הארצען צום צווייטען, פלאקערט יעצט אויף, נאָך דעם ביסעל בראָנפען, אין א העליש פייער.

— דו טאָרסט צו מיר ניט געהן! — שרייט אויס חיים.

— שרים זאָלען צו דיר גערהן — ענטפערט יענקיל נאָך העכער.

— ארויס פון מיין שטוב! — שטעלט זיך חיים אויף און מעסט זיך אויף יענקלען.

— עס איז דעם טאָטענס שטוב, ניט דיינע! — קוראָשעט זיך יענקעל און בלייבט זיצען.

די מחלוקת ווערט וואָס א מינוט גרעסער, עס מישען זיך אריין די ווייבער און די קינדער ביז יענקיל פערלאָזט די שטוב, סטראָשענדיג דעם טאָטען:

— געדענק! זיי וועלען דיר צו דער טאָרבע ברענגען.

די אלטע בלייבען נאָכדעם זיצען צעמישט, ווי ארויסגעטרי־בענע פון גן־ערן געהען זיי אריין צו זיך אין צימערל. ביידענס פנימ'ער בעקומען א מינע פון נאָך תשעה־באָב בייגאכט צו די קינות.

— וואָס רופסטו איהם, דעם גזלן? — קען זיך ענדליך דער אלטער ניט איינהאלטען.

— איך רוף איהם? דו רופסט דאָך איהם! — פערענט־פערט זיך די אלטע.

אין דער אמת'ן אָבער רופען איהם זיי ביידע, חאָטש זיי ווייסען פאראויס. אז עס וועט זיך אזוי ענדיגען. ווער וויים וואָס פאר א רעכנונג זיי האָבען דערביי. אפשר ווילען זיי חאָטש גע־נישען די עטליכע מינוט נחת, וואָס זיי האָבען עהדער'ן סקאנ־דאל. ווער קען פערשטעהן עלטערנ'ס הערצער?...

פערשפעטיגט.

די ביסעלע קאַרן, וואס אנטאַש האָט אראָבגענומען פון זיין שטיקעל פעלד, וואס ער האָט פערמאָגט, האָט ער שוין לאנג צו־זאמען מיט זיין עלטערן אכצעהניעהריגען סערנייען צערראַשען און עם צומאָהלען אין דער נאָהענטער וואסער־מיחל, וואס איז געגאנגען אויף צוויי רעדער, און אויף דעם בוידעם בעהאלטען צו ווינטער אויף ברויט. נאָר איין פוד קארן האָט ער אין א זעקעלע אריינגעשאָטען, פערבונדען עם מיט א שטריקעלע און אין שטערטעל אויפ'ן מארק אוועקגעפיהרט. אויפ'ן מארק זיינען אידען אייגער נאָך דעם אנדערען צוגעקומען אלע ווייל צום וואגען, געטאפט דאָס זעקעלע און געפרעגט:

— טשאהאָ מאיש נא פראָדאניע? — וואָס פערקויפסטו?

— אויף וואס אנטאַש פלעגט ניט אָהן שטאָלץ ענטפערען:

— זשיטא, קאָרען...

און די אידען האָבען געדונגען און געריגען, געוואוינען און נעוואוינען מיט זייערע בעזמענס און געבאָטען פרייזען פון 40 קאָפ' ביז א האלבען רובל, און אנטאַש פלעגט די פרייזען אויסהערען, קראצען זיך אין פאטיליצע און בעטען פינף גילדען ביז ער פלעגט ארָאבגעהן אויף פיער גילדען. ביי פיער גילדען האָט ער זיך איינגע'עקשנ'ט און ס'האָט ניט געהאלפען שוין מעהר קיין דינגען זיך.

— טשעטירע זלאַטע! — האָט ער געזאגט.

פארנאכט אבער, אז די אידישע מארק־סוחרים זיינען זיך צוגאנגען און מעהר איז שוין קיינער צו איהם ניט צוגענאנגען, איז ער שוין מיט זיין ביסעל סחורה אראָבגעפאלען, און האָט שוין געזוכט א סוחר פאר א האלבען רובל.

דער איינציגער העגדלער, וואס איז אויף דעם מארק געבליבען, חגן דער קורצער, האָט שוין דאָס ביסעל מזומן, וואס ער האָט געהאט צוגעגרייט צום מארק, אויסגענעבען, און ער האָט דערפאר מיט א האלבען מויל געבאָטען נאָר דריי גילדען:

— טרי זלאַטיק, קאָלי חאָטשעש?

און אנטאָש, וואס האָט געראַטפט דאָס געלד אויף זעהר נויטיגע זאכען צו קויפען, אָהן וואס ער האָט א היים ניט געקאָנט פאָהרען, איז מיט הארץ־וועהטאָג מרוצה געוואָרען. דערהערט, א ער וויל שוין אוועקגעבען, האָט חגן אין דער רעכטער זייט הארצען דערפיהלט א קלאָפ פון פרייד, וואָס איהם מאכט זיך צו קויפען א „מציאה", פון וואס ער וועט האָבען א ריינעם צעהנערעל ריוח, אין דער לינקער זייט הארצען האָט איהם אבער א קלאָפ געטהאָן פאר הארצוועה־טאָג: גאָט וויסט, צי די מציאה וועט א י ה ם אָנקר מען, וויל זיין קאָפיטאל האָט זיך איבער'ן מארקס־טאָג אינגאנצען אויסגעלאָזט. פונדעסטוועגען האָט חגן די האָפנונג און דעם בטחון, ניט פערלוירען, און האָט געהייסען אנטאָש'ן פיהרען די סחורה צו זיין שפייכלערל. דאָרט, ביים שפייכלער, האָט ער געמאכט שותפות מיט א רייכערען העגדלער; יענער האָט געצאָהלט, און אנטאָש האָט בעקומען דריי זילבערנע גילדען. ער האָט זיי בעקוקט פון אלע זייטען, געפרענט עטליכע מאל: „צי ניע פאלשיווע?" און אז די צוויי שותפים האָבען איהם בערוהיגט, אז ס'איז אמת'ע גוטע געלד, האָט ער זיי אריינגעקרוקט טיף אין בוזעם און זיך געלאָזען מיט'ן וועגלע צו א קרעטשמע אין מארק. דאָרט האָט ער צוגעבונדען דעם

פערד צום סלופ פון נאניק און איז אוועק קויפען נויטיגע זאכען.

ער האט געקויפט צוויי טעפ זאלץ, וואס די אנטאשיכע האט איהם אנגעוואגט למע"ש צו ברענגען, דריי פעקלעך צו אכט גראשען מאחארקע, א פאר פונט זייף צו זעקס קאפיקעס, א קרענצעל בייגעלעך — א „גאסטינעץ" פאר די קליינע קינדער, און פאר דאס איבעריגע איז ער אין קרעטשמע אריין און געמאכט א כוסה, מיט וועלכער ער האט זיך גאר דערקוויקט און האט פרעהליך אנגעהויבען שמועסען מיט די איבעריגע פויערן.

— פוד זשיטא פראדאל! — האט ער, כטוב לבו ביין, איינעם פון די פויערן דערצעהלט, — אשוקאלי זשידי: טרי זלאטיך דאלי... מאלא!

דער אנדערער פויער, וועלכער איז געווען רייכער פאר אנטאש'ן, האט אויף איהם א פעראכטליכען בליק געווארפען און מיט נדלות געענטפערט:

— טשטא, פוד זשיטא! יא דיעסיאט פראדאל... פאניאיש? דיעסאט!

אנטאש האט מיט קנאה א קוק געטהאן אויפ'ן פויער, נעוואלט עפעס ענטפערען, נאר זיין שוואך קעפעל איז שוין געווען אביסעל בערוישט, האט ער נאר א קרים געטהאן מיט די ליפען, ארויס פון קרעטשמע האלב פרעהליך, האלב אומעטיג, זיך געזעצט אויף זיין קליינער דראבינע און זיך געלאזט פאהרען אהיים אין דארף אריין, וואס האט זיך געפונען פינף ווערסט פון שטעדטעל.

* * *

עס איז פערגאנגען א חודש. דער אסיען האט זיך אונטערגערוקט, די טעג זיינען געווארען קלענער און די נעכט גרעסער און אין אנטאשס קליין שטיבעלע האט מען שוין בעדארפט ביינאכט א לעמפעלע ברענען. דאס לעהמענע פלעשעל, וואס אנטאש האט ביי א טעפער מיט דריי יאהר צוריק געקויפט פאר

אכט נראשען איז א טרוקענע נעשטאנען און ס'איז ניט נעווען פאר וואס נאפט צו קויפען. אויסער דעם איז שוין דאס זאלץ אויך באלד אויסגענאננען, פון די זייף, וואס ער האט נעקויפט. איז נאר א שטיקעלע נעבליעבען, פון די מאכארקע איז נאר נאך בליבען אויף א פאר טעג, און אנטאש האט זיך נעקראצט אין פאטעליצע, נעשפייט און אלץ נעווארטשעט:

— סאלי ניעמא, מידלא ניעמא, מאחארקע ניעמא, נישטהא ניעמא. קעפסקי אינטערעס.

פערדיענען האט אנטאש ניט נעהאט וואו. דער אייגיגער איד, וואס האט אין דארף נעווואהנט איז אליין זעהר ארים נעווען, און אנטאש האט נעהאט נאר איין האפנונג: פאר סכות אנצוהאקען א פולען וואגען „סכך" און פיהרען עס אין שטעטעל אריין און פערקויפען עס פאר א פאר פערציגער. אלע יאהר טהוט ער אזוי, זייט ער האט דאס פערדעל זיינס, פאר וועלכען ער האט אבגעצאהלט אויפ'ן ירייד זעקס רובל.

און גלייך נאך ראש השנה האט ער אלע טאג אנגעהויבען פרענען דעם אידען, וואס האט נעווואהנט אין דארף: וועז איז ביי אייך סכות?

— האסט נאך צייט! — פלעגט איהם דער איד ענטפערען.

— אליע קאלי! — פלעגט אנטאש רוהען ניט לאזען.

דער איד, וועלכער איז גראד נעווען צוטראגען, האט איהם איינמאל א זאג נעטהאן, ניט פיעל טראכטענדיג:

— יעשטשע טידזיען! — אין א וואך ארום, הייסט עס.

אין אמת'ן אבער איז ניט מעהר נעווען ווי פינף טעג צו סכות, און אנטאש האט אויסגערעכענט, אז צוויי טעג פאר „קוטשקי" איז די רעכטע צייט צו פיהרען די סכך אין שטעטעל: דאס איז נעווען אקוראט דער ערשטער טאג יום־טוב...

ער איז דעם טאג פריה אויפגעשטאנען, איבערגעבליבען א שטיק נראב, שווארץ ברויט, וואס ער האט נעטונקט אין אליין

צעשטויסענע זאלץ, פארטונקען מיט א קווארט קאלט וואסער, האט איינגעשפאנט דאס האלב הונגעריג, האלב פערשלאפען פערדעל, נענומען די האס און זיך געלאזען אין נאהענטען וועלדעל.

ער האט זיך נענומען האקען די שטעכעדיגע צווייגען איינע נאך דער אנדערער. נעקליבען האט ער אלץ נעריכטערע און לענגערע; בעסערע סחורה פערקויפט זיך ניכער! האט ער דערביי געטראכט. דער וואגען איז אלץ נעוואקסען און נעוואקסען, ער האט נערעכענט לכל הפחות לייזען פאר זיין סחורה א נילדען דריי, און איהם האט זיך אלץ נעראכט, אז ס'איז נאך וועניג און ער האט אלץ געהאקט און געלעגט די צווייגען אויפ'ן וואגען.

ענדליך איז דער וואגען פול געוואָרען, אנטאש האט איהם בעטראכט פון אלע זייטען און איז צופריעדען געבליעבען.

— דאוואלנא בורזיע! — האט ער פאר זיך הויך ארויסגעברומט און נענומען דאס פערד פאר'ן צוים.

אז ער איז אבער אבגעפאהרען א פאר טריט, האט ער זיך אבגעשטעלט און וויעדער א קוק געטהאן אויף דעם וואגען.

— א מאזשע מאלא בורזיע? — האט ער זיך פלוצים דערשראקען, האט אויסגעהאקט נאך פינף צווייגען און האט זיך גענומען פאהרען שוין אויף זיכער.

ער איז געפאהרען לאנגזאם, טריט ביי טריט, און לאנגזאם. טריט ביי טריט זיינען אויך אזוי אין קאפ זייגע נעדאנקען נעגאנגען, ווי זיי וואלטען ניט וועלען נעהן ניכער פאר דאס פערדעל. אנטאש האט נערעכענט, וויפיעל זאלץ וועט ער קענען קויפען און וויפיעל זייף, וויפיעל „גאזע" און וויפיעל מאהארקע פאר דעם גאלד, וואס ער וועט אבליזען אין שטעדטעל ביי די אידען. ענדליך האט איהם דער חשבון פערמאטערט און ער האט בעשלאסען, אז ער וועט האבען די פאר נילדען אין האנד, וועט

איהם גרינגער זיין צו בערעבענען, ווי אזוי אלץ אייגצוקוויפען, און נאך דעם בעשלוס איז פון איהם ווי א משא אראב.

* * *

אז ער איז מיט זיין וואגען אריינגעפאהרען אין אנהייב שטעדטעל און האט דערזעהן די סכות שוין בעדעקט מיט סכה, האט זיך איהם ווי עפעס אבגעריסען אינוועניג און איהם האט זיך געראכט, אז די סכות און די הייזער — אלע דרעהען זיך און שפרינגען. ער האט זיך אבער געשטארקט און געטרייסט, אז אלע יאהר איז אזוי: א סך „זשידקעס" דעקען צו פריהער און א סך שפעטער. דערפאר איז שפעטער טייערער.

— דאראושיי וואזמו! איך וועל טייערער נעהמען... — האט ער בעשלאסען, און אנגעטאן האבען איהם בעשלאגען.

ער איז געפאהרען ווייטער. אויף א גאניק זיינען געשטאנען צוויי ווייבער, אייגע א יונגע און אייגע אן עלטערע, זיי האבען נעטייט מיט די פינגער און האבען נעקוקט פאר געלעכטער.

— טשאהא ווי סמעיעטעם? — האט אנטאש מיט בעס געפרעגט.

— בא טי טאק ראנא אוזש סכך וועזש. — האבען זיי איהם לאכענדיג געענטפערט.

— יאק טא ראנא? — האט אנטאש דאס לאכען ניט פערשטאנען.

— ראנא... ראנא... — האבען די פרויען געלאכט.

— טפו! — האט אנטאש מיט צארן אויסגעשפיגען און זיך געלאזט ווייטער, טראכטענדיג:

— יאק טא... בערקע האט אליין געזאגט — „זא טידזען". איך האב דאך אזוי גוט ג'חשבונ'ט: נאך צוויי טעג.

א קאלטער שוויים האט איהם בעגאסען, דערמאהנענדיג זיך, אז ער האט פון יענער צייט אן, זייט בערקע האט איהם געזאגט, אפשר ניט גוט געצעהלט. ער האט פערשפעטיגט! נעווים, נעווים! אלע סכות זיינען שוין בעדעקט מיט סכה... ער

וועט בלייבען אַהן זאַלץ, אַהן מאַחאַרקע, אַהן זייף, אַהן „גא־זע"...

טרויעריג האָט ער געפיהרט דאָס פערדעל, וועלכעס האָט קענטיג געשפירט דאָס גרויסע אומגליק, וואָס דאָ שטעהט פֿאָר זיין בעל־הבית, און האָט זיך קוים געשלעפּט, ארַאבגעלאָזען דעם מידען קאָפּ זיינעם.

דערווייל זיינען די בעלי־בתים שוין געגומען געהן ביסלעכ־ווייז פון שוהל, אויסגעפוצט יום־טוב'דיג מיט די טליתים און די מחזורים אין די הענד.

דערזעהענדיג לכתחלה דעם פויער מיט'ן וואָגען סכך, האָ־בען זיי ניט פערשטאַנען, וואָס דאָס איז אזוינס, און האָבען ער־שטוינט געקוקט אייגער אויפ'ן אַנדערען. נאָך זייער קוקען האָט זיך געדאַכט, אז זיי האָבען זיך דערשראָקען: אפשר האָ־בען ז י י א טעות געהאט און פריהער סכות געמאַכט?...

— טשאהאָ טי וועזש? — האָט איהם אייגער א פרעג געטהאָן.

— יאק טשאהאָ? — האָט אַנטאָש תמ'עוואָטע אויסגע־שטעלט די אויגען — סכך וועדו נא „קוטשקי". קופּיטע, האָ־לובטשיקי! קופּיטע! — האָט ער זיך געגומען בעטען מיט א ווייגעדיג קול.

די אידען האָבען זיך פונאַנדער געלאכט.

— וואָס דאַרף מען איצטער סכך? דוריען, דו! עס איז דאָך שוין יום־טוב, — האָט איהם אייגער געטרויסט.

נאָר אנטאָש איז פון גרויס אומגליק ווי צוטומעלט געווא־דען און האָט געשריגען, קראַצענדיג זיך אין דער פאטעליצע אוז האלב ווייגענדיג:

— קופּיטע, קופּיטע! סאָל טרעבע, מידלאָ טרעבע, גאזא טרעבע...

דער עולם אידען, וועלכער האָט אנפאנגס געלאכט פון דער גאנצער סצענע, איז ענדליך גריהרט געוואָרען. זיי האָבען בע־

טראכט דעם אָרימען דארען פּויערעל, דערזעהען זיין פערצווויי־פעלטען פּנים און א געפיהל פון מיטלייד האָט זיך אין זייערע הערצער דערוועקט.

— אן אָרימער גוי, א ביטערער רחמנות! — האָט איינער ארויסגעזאָגט, פערקרימענדיג מיט וועהטיג זיין פּנים.

— ער האָט געהאָפּט, נעבאך, מאכען גאנצע גלייקען פון די סכך, מיט אמאל — נא דיר! — האָט א צווייטער געזאָגט.

— עס וואָלט געווען א יושר אָבצוקויפען ביי איהם די סכך, — האָט נאך איינער פּערגעלעגט, — ס׳איז א חלול־השם.

— אים יום־טוב, ווי אזוי? — האָט א צווייטער אָבגעשלאָגען די פּערלעגונג.

— עס איז אויך האלץ וועדט דאָס געלד — האָט איינער געשאָצט, בעטראכטענדיג דעם פּולען וואָגען מיט דעם סכך.

— וועדט היינט, וועדט מארגען! אז ס׳איז יום־טוב...

— סאל ניעמא, גאזא ניעמא.... מידלא ניעכא... — האָט דער פּויער געזונגען זיין ליעדעלע, ניט פערשטעהענדיג, וואָס די אידען רעדען אויף זייער לשון, נאר פיהלענדיג, אז כעס טראכט וועגען איהם עפּעס גוטס.

— שא! ער דארף נאָר קיין נעלד ניט, ער דארף כחורה. סחורה אהן געלד מעג מען געבען אום יום־טוב אויך! — האָט אייגער געבוירען גאר א נייע אידעע.

דער עולם איז לעבעדיג געוואָרען. עס האָט זיך געפוגען צווישען רעדיל אידען א קרעמער, וואָס האָט געהאָט דערביי א קראָם.

— גיעב איהם, חיים, א פּאָר טעפּלעך זאלץ מיט נאך דארטען, וואָס ער דארף. גיעב איהם אויך א פּאָר גילדען. א רחמנות! מיר וועלען אלץ ליידען דעם היזק...

— נו, נו, מהיכא־תיתי! — האָט זיך ר׳ חיים אָנגעהאפּט — אן אָרימער גוי טאקי, א רחמנות...

— א מצוה, א מצוה! ווי איך בין א איד! — האָט יעדער פון עולם געוואַרעמט.

חיים האָט צוגערופען דעם גוי, נאָך וועלכען דאָס גאנצע רעדיל איז נאָכגענאנגען, האָט געעפענט די קראָם און האָט איהם געגעבען: צוויי טעפּ זאלץ, א שטיק זייף, א פלעשעל נאפט און צוויי פעקלעך מאחארקע.

דער פּויער האָט ניט געוואוסט וואָס צו טהאָן פאר שמחה, צי לאכען, צי ווייגען, ער איז נאָר אין שטאַנד געווען צו מורמלען:

— דזיענקויע! דזיענקויע!

— נאָ טעביע יעשטשע חלה! — האָט איהם פלוצלינג, אז ער האָט שוין די סחורה איינגעפאקט, עמיצער אונטערגעטראָגען א פּאָר „המוציאס" — דו וועסט בריינגען אהיים.

— נאָ טעביע יעשטשע! — האָט איהם נאָך אייגער דערלאנגט נאָך א שטיק חלה.

— נא יעשטשע!

— יעשטשע!

— יעשטשע!

און מען האָט גענומען טראָגען פון אלע זייטען חלה פאר אנטאָשען. ער איז צוטומעלט געוואָרען און האָט קוים געקאָנט אויסערדען: „דזינקויע".

דער עולם איז געווען צופריערען און יענקעל לייבעס, א פרעהליכער איד, וואָס האָט געמאכט יום־טוב פון דער פולער האנד און אראָבגעבראכט א חתן צו גאסט, האָט איהם ארויסגענטראָגען א גלעזעל בראנפען.

— נא פיי! אי פּאיעזשאי ז'באָגאָם דאָמאי!

אנטאָש האָט אין דער גיך אריינגעגאָסען דאָס גלעזעל בראָנפען אין האלז, פערביסען מיט א שטיקעל חלה און האָט פרעהליך אויסגעשריגען:

— ניקאָלי ניע זאבודו!

— איהר ווייסט, ניט קיין שלעכטער ערל... — האָט אייר נער פון דעם רעדל א זאָג געטהאָן.

— וואָם האָסטו געוואָלט, ער זאל דיך איצטער שלאָגען?... האָט א צווייטער א שמייכעל געטהאָן — — — —

דער עולם איז ביים וואָרט „שלאָגען" ווי אַבהענדיג געוואָרען, און מען האָט זיך געגומען בישלעכווייז פונאַנדערגעהן.

דער רב און זיינע ספרים.

אויסער די שטענדיגע שכירות, וועלכע דער קאַרעלצינער רב ר' אברהם פלעגט בעקומען — פינף רובל א וואָך — און קליינע זייטיגע הכנסות, וועלכע פלעגן איהם אויסטראגן נאָך עפעס א וואָך, האָט ער נעהאט נאָך א בעזונדערע הכנסה — שרייבען ספרים.

אמת, ער אליין פלעגט זאָגען, אז די ספרים, וואָס ער שרייבט און דרוקט דערנאָך, זיינען ניט צוליעב פרנסה. די תורה איז, חלילה, ניט ביי איהם א „קרדום לחפור בה"; ער מיינט נאָר מרביץ תורה זיין צווישען אידען. דאָך האָט ער אויף זיין ערשטען ספר „באר אברהם" ארויפגעדרוקט דעם מקח „א רו"ב אויסער פּאַרטאָ". און כדי דער ספר זאָל מעהר פערקויפט ווערען, האָט ער נעזאמעלט פיעל הסכמות פון בעוואוסטע רבנים. ער האָט אפילו שטארק חשק נעהאט, צו בעקומען חאָטש א קליין הסכמה'לע אויף פון מינסקער „גדול", אָבער דער גדול, עליו השלום, האָט זיך אביסעל געקווייקעלט.

— איך גיב אמאָל א הסכמה, אָבער, אָבער...

וואָס דער „גדול" האָט נעמיינט מיט אָט דעם „אָבער", האָט אונזער מחבר זעהר גוט פערשטאַנען, און ער וואָלט נעווים שטארק אין כעס נעווארען אויף איהם דערפאר, וועו ער וואָלט גראָד אין זעלבען ספר ניט צולאָזט זיך וועגען דער עבירה פון כעס...

דעם ערשטען ספר „באר אברהם" האָט ער געשריבען נאָך מיט יאָהרען צוריק און אָבגעדרוקט טויזענד עקזעמפלאַרען אין ראַמ'ס דרוק. קרוב פון דריי הונדערט האָט ער נעשיקט צו נרויסע נבירים, מיט א נרויסען „לכבוד" אויפ'ן שער־בלעטל. צוויישען די דאָזיגע נבירים איז אויך נעווען דער נביר אדיר קלוניסום זאָל וויסאָצקי...

עס פערשטעהט זיך, אז ניט אלע האָבען איהם אָבגעשיקט צוריק דעם פריז. עס זיינען אָבער געווען אזעלכע, וואָס האָבען נעשיקט דריי מאָל אזוי פיעל, און איינער פון די בראָדס־קים האָט איהם אפילו נעשיקט נאָנצע זיעבען רובל, און דער מחבר, וואָס האָט אין זיין ספר פערענטפערט אזוי פיעל קשיות, האָט בשום אופן ניט נעקאָנט נעפינען א תירוץ אויך דער קשיא: פאַרוואָס דוקא זיעבען און ניט ניין? ניין איז דאָך מעהר אידישליך: א האלב ח"י...

אָבער נאָך מעהר האָט ער זיך נעוואונדערט, וואָס רבי שילד, צו וועלכען ער האָט, פערשטעהט זיך ממילא, אויך נעשיקט א ספר, האָט איהם נאָרנישט נעענטפערט, נלייך ווי דער ספר איז אין וואָסער אריין! אויך אנדערע נבירים, וואָס האָבען ניט נעענטפערט און ניט נעשיקט קיין נעלד, האָט ער זיך ניט נעוואונדערט. עס זיינען דאָ נענוג נבירים חזירים... אבער ראָבי שילד! סטייטש? דו ביזט דאָך נעווים פון די נרעסטע מיוחסים, מיט אן אייזעלען תאראקטער, און ווי מען זאָנט, האלסטו דאָך אויך פון אידישקייט...

נישט אנדערש, סיידען דער אפטייקער, וועלכער האָט נעשריבען די אדרעס, האָט זיך טועה נעווען, און דאָס וויסט דער רב, אז א טעות אין אדרעס איז נע'הרג'עט... איין סומע — דריי רובל — וועלכע איז פאר איהם אננעקומען, האָט מען נעמוזט צוריקשיקען, וויל אָנשטאָט זיין ריכטיגען נאָמען „אברהם חאר־חורים", איז נעשטאָנען „חאכחורים", א נפקא מינה נאָר אין איין „ריש", און דאָך דריי רובל פערפאלען אויך אייבינ! נעח

נוך, אז דו ווייסט אפילו נישט, ווער ס'האט זיי נעשיקט...

און נאך אלעמען האט ער נוט פערדיענט פון ספר, אפילו אהן ראטשילד'ן און אהן די דריי רובל. אביסעל האט ער אליין פונאנדערגענאנגען. אויך צושיקט די בוכהענדלער אין די גרויסע שטעדט. אמת, ער האט זיי נענעבען א גרויסען „ראבאט", כמעט זעכציג פראצענט, און די „פארטא" האט ער אויך ניט נערעכענט, דאך האט ער פון „באר אברהם" נעהאט א שהן כיסעל נעלט, וועלכעם האט איהם געקלעקט צו מאכען חתונה זיין טאכטער: נענומען א בחור מיט א „סמיכה" און איצט וואוינט ער אויף א שטאדט...

כמעט אזוי פיעל פערדיענסט האט איהם אויך נעבראכט זיין ספר „ערן אברהם". אויך דעם „ערן אברהם" האט ער נעשיקט צו אלע גבירים אין רוסלאנד, דייטשלאנד און פראנקרייך; און פערשטעהט זיך, או וויסאצקי'ן, בראדסקי'ן און ראטשילד'ן האט ער אויך ניט פערגעסען. אבער ביים צווייטען מאל האט איהם שוין כיי וויסאצקי און כיי ראטשילד קיין נעלט ניט אבגענעשיקט, און איהם האט דאס מאל פערדראסען נאר אויף וויסאצקי'ן. אויף ראטשילד'ן איז איהם שוין דאס מאל ניט נעווען אזוי קשה: ער האט זיך דערוואוסט, אז זיין אידישקייט איז ניט אזוי אי־אי־אי. אבער דו, וויסאצקי! סטייטש?... עס האט איהם שטארק נעקרענקט, אבער קיין שאדען האט ער ניט נעהאט; אנשטאט וויסאצקי'ן איז אין קארעלצין גופא אויפגעקומען עפעס א איד, וועלכער האט דעם רב פאר'ן „ערן אברהם" מיט'ן אויפשריפט „לכבוד הגביר המפורסם" אריינגענעשיקט נאנצע צוהן קערבלעך...

און דורכ'ן „ערן אברהם" האט דער רב חתונה נעמאכט זיין צווייטע טאכטער, אויך נענומען א איידעם מיט „סמיכה" און מיט אן אויסקוק אויף א רבנות.

דעם דריטען ספר האט ער שוין נעשריבען די לעצטע יאהרען, פונקט וועז עס האט אויסגעבראכען דער קריעג צווישען

רוסלאנד און יאפאן. זיינע גוטע פרײנד האבען איהם אפילו נע־ראטען, ער זאל ניט דרוקען דעם ספר אין אזא שווערע צייט, אבער דער רב, ביי וועלכען דער חשק צו דרוקען ספרים איז שוין געווען שטארק איינגעווארצעלט אין דער נשמה, האט ניט נע־פאלגט און געטענה׳ט:

„נישקשה, אידען זיינען נאך א פאלק! אדרבא, נאר אין אזא צייט בעדארף מען דרוקען ספרים, כדי די תורה זאל ניט פערגעסען ווערען ביי אידען".

און ער האט געבארגט א ביסעל געלד פון ערשטען אוי־דעם, אביסעל פון צווייטען אוידעם, פון זייער נדן, און אבגע־דרוקט דעם דריטען ספר.

אנגערופען דעם ספר האט ער ווידער אויף זיין נא־מען: „מלחמת אברהם", א רמז אויף דער קריעגם־צייט... אויף אין דער הקדמה האט ער אין חרוזים דערמאהנט די מלחמה, און געבענשט די מדינה, וואו די אידען וואוינען אונטער די פליגלען פון בארימהערציגע מלכים — מיט גלויק און הצלחה, און אויסגעלאזט מיט א שטיקעל פון „הנותן תשועה".

אויסערדעם האט ער נאך א נייעם אויפגעטהאן — נע־צאהלט „צינס" דער נייער צייט, ווי לייט זאגען — דען אנ־שטאט וואס אין זיינע צווויי ערשטע ספרים האט ער ניט גע־וואוסט און ניט געוואלט וויסען פון „זנאקעם", און דאס נע־רעכענט פאר א חלול הקודש, האט ער שוין אין דעם נייעם ספר געשטעלט קאמעם נאך יעדע צווויי וועדטער און נאך יעדע פיער וועדטער — א פונקט. אזוי איז איהם אויסגעקומען דער חשבון. אויך אויף די „זנאקעם" האט ער פיעל געהאפט: נאכ־געבען אביסעל די משכילים, אפשר וועלען זיי אויך זיין בעלנים.

אבער אי דער נאמען „מלחמת אברהם", אי די חרוזים אין דער הקדמה, אי די „זנאקעם" האבען נישט געהאלפען. פון דרוק איז ארויס דער ספר א פאר וואכען פאר דעם פאסט־שטרייק; צושיקט האט ער איהם א פאר טעג פאר'ן שטרייק,

און געה ווייס, וואו די ספרים זיינען פערבלאנזשעט געווארען, און וואו זיי געפינען זיך ערגעץ...

ער וואלט געשיקט צו די גבירים אנדערע ספרים, אבער אלע גבירים זיינען אנטלאפען קיין אויסלאנד; די, וואס זיינען געבליבען, וועלען היינט נעווייס ניט געהמען קיין ספר אין האנד אריין, און וויסאצקי איז שוין לאנג געשטארבען...

דאן האט דער רב זיך אנגעהויבען בעטען רחמים ביי א גרויסען מוכר־ספרים אין דער גובערניע, ער זאל ביי איהם צוגעהמען די ספרים אין קאמיסיאן, אפשר וועט ער זיי ווי־עס־איז „ארויסשטופען"... דער מוכר־ספרים האט איהם געענטפערט, אז הגם די צייט איז איצט גאר אן אנדערע, נישטא די אמאליגע יאהרען, פונדעסטוועגען זאל ער איהם פרובען אריינשיקען א הונדערט שטיק און ער וועט, מיט גאט'ס הילף, זיך סטארען, זיי אויסצוברענגען.

מיט גרויס שמחה און מיט נאך א גרעסערער האפנונג האט דער רב איינגעפאקט הונדערט עקזעמפליארען „מלחמת אברהם", אבגעשיקט דורכ'ן קאמיסיאנער, וואס פאהרט יעדע וואך אין דער גובערניע, און ער האט אנגעהויבען ווארטען...

און אז ער איז מיעד געווארען ווארטענדיג, האט ער אנגעשריבען א פייעריגען בריעף: סטייטש?... דאן האט איהם דער מוכר־ספרים'ניק געענטפערט, אז דער ספר „מלחמת אברהם" ליגט, ווי א שטיין, וואס קיינער קאהרט ניט איבער, „כאבן שאין לה הופכים"... די מליצה איז אפילו געפאלען דעם רב, וועלכער איז געווען א שטיקעל „מליץ", אבער דער ענין גופא איז איהם כלל ניט געפאלען געווארען...

— סטייטש? וואס הייסט? — איז ער אין כעס געווארען אויף אלע אידען — צעהן מאל „שלעכטע צייטען", אבער א ספר, סטייטש? ווי קויפט מען דאס ניט קיין ספר? בפרט נאך אזא ספר, מיט א הקדמה אין גראמען, מיט זנאקעס, — נאך

יעדע צוויי ווערטער א קאמע און נאך יעדע פיער ווערטער א פונקט.

— עס קאן ניט זיין! — האט ער אויסגעשריען, אויסצולאזען זיין כעס. דאס אויסגעשריי האט איהם אביסעל גרינגער געמאכט, און כדי נאכמעהר גרינגער מאכען זיך, האט ער אויסגענאסען זיין גאנץ הארץ פאר זיין ערשטען איידעם, וועלכער האט שטארק געהאלטען פון זיין ספר.

— וואס זאגסטו, ישראל, הא? עס קען ניט זיין.

— פערשטעהט זיך, אז עס קאן ניט זיין — האט דער איידעם מסכים נעווען, מעהר פון איידעלקייט וועגען, עהדער פו אינערליכער איבערצייגונג.

— על כן, וואס זשע טהוט מען? — האט דער רב אנגעהויבען פרעגען מיט א ניגון פון דער גמרא.

— איך רעכען, אז ס'איז כדאי זיך דורכצופאהרען, אז מען קומט אליין, איז נאר עפעס אנדערש.

די עצה איז דעם רב געפעלען נעווארען. פאר איהם אליין וועט דער מוכר־ספרים האבען דרך־ארץ.

— שוין פיעל יאהר האנדעל איך מיט איהם, — האט ער געזאגט צום איידעם מיט א טאן פון א סוחר...

אין א פאר טעג ארום איז שוין דער רב געפאהרען מיט א בעל־עגלה אין דער גובערניע אריין. אמת, אהין געהט אויך די באהן, אבער מיט א בעל־עגלה איז ביליגער און ער האט זיך שוין גענוג מרבה הוצאה געווען...

אין אכסניא איז ער געקומען זייגער צעהן אין דער פריה. ותיקין האט ער געדאוועט אויפ'ן וועג, דערום איז ער באלד, נישט אויסטרינקענדיג אפילו קיין גלעזעל ווארימס, אוועקגענאנגען צום מוכר־ספרים'ניק, אויספרעגענדיג זיך פריהער נוט ביים בעל־עגלה, ווי אזוי מען נעהט, ער זאל חס ושלום ניט פער־

בלאַנדזען. א קלייניגקייט היינטיגע צייטען אין א גרויסער שטאַדט!

אָבער דער רב האָט ניט פערבלאַנדזעט; ער איז שוין דאָ געווען אייניגע מאָל, און א חוץ זיין שארפען קאָפּ האָט ער אויך נעהאט א גוטען זכרון.

אריינקומענדיג אין קראָם האָט זיך דער מוכר־ספרים באלד אויפגעשטעלט קענען איהם, אויסגעשטרעקט די האנד און אויסגערופען בריייטליך: שלום־עליכם, רבי, אָט דאָס הייסט א נאסט! א נאסט! זיצט! און איהם תיכף דערלאַנגט א שטוהל צום זיצען, — טאַקי דעם שטוהל, אויף וועלכער ער אליין איז פריהער געזעסען.

די אויפנאהמע האָט דעם רב צוגענעבען קוראַזש און ער האָט באלד נעפרענט:

— וואָס הערט זיך עפעס מכח די ספרים?

— איהר מיינט אודאי דעם „מלחמת אברהם"? ער ליענט ווי א שטיין — האָט דער מוכר־ספרים גלייך נעענטפערט.

— וואָס הייסט ווי א שטיין? — איז דער רב צומישט געווארען און ניט פערשטאַנען, אז „ווי א שטיין" הייסט פונקט ווי די מליצה „כאבן שאין לה הופכין", וואס עס איז איהם אין בריף אזוי געפעלען געווארען...

— פשוט, „ער נעהט נישט" — האָט דער מוכר־ספרים ערקלערט און זיך עטוואס איינגעהאלטען, קנאַקענדיג מיט'ן פינגער און נאָך אמאל נעזאגט: ער נעהט נישט!.. איך האָב איהם נעשטופט, געווארפט חלופ'ן, עס העלפט נישט!...

— טע־טע־טע! — האָט דער רב מאַדנע פערקרימט דאָס פנים, אבער פערשטאַנען האָט ער שוין, וואָס מען מיינט, און שטאַמלענדיג נעפרענט:

— טאַקי נאָרנישט?

— לגמרי נאָרנישט! — האָט יענער נעענטפערט קאלם ווי א גזלן.

— קיין איין ספר ניט?

— אפילו ניט קיין האלבער ספר... ער פערנעהמט בלויז אן ארט.

דערהערט די לעצטע ווערטער, איז דער רב צוטומעלט געוואָרען. איהם האָט זיך נעדאכט, אז באלד הייסט איהם דער בוכהענדלער נעהמען מיט זיך אהיים די ספרים און אזא חרפה ווען ער ניט אריבערטראגען. וואָס וועלען זאגען די איידעמס? וואָס ווען די רביצין זאָגען?

ער האָט ניט געוואוסט, וואָס צו טהאָן: זיצען אָדער אויפשטעהן און אוועקגעהן. ביידע זאכען איז איהם שווער געווען און ער איז געזעסען, ווי אויף הייסע קויהלען.

— אט דאָס „נעהט" — האָט דער בוכהענדלער געזאָגט, זועלענריג אביסעל צושטרייען דעם רב'ס טרויעריגע געדאנקען, און אָנגעוויזען אויף די אידישע בראָשורען, וואָס זיינען געלעגען אויפ'ן טיש.

דערהערט אזעלכע ווערטער איז דער רב אביסעל מונטער געוואָרען. האָט ער די ספרים ניט פערקויפט, אבער פיהרען צוריק ווען ער זיי ניט בעדארפען. וואָס האָט ער דאָ דערלעגט? ער איז זיך אביסעל דורכגעפאָהרען, אביסעל דורכגעלופטערט — א מענש איז דאָך נישט ערגער פון א ספר, ער בעדארף זיך אויך דורכלופטערן... ער האָט פריינדליך א בליק געטהאָן אויפ'ן טיש מיט די בראָשורען און נאָך מיט מעהר פריינדליכקייט געפרעגט:

— בבא־מעשות?

— דוקא ניט! — האָט דער מוכר־ספרים איבערגעהאקט — איצט איז שוין אריבער די צייט פון יענע מעשיות. היינט געהען גאָר אנדערע זאכען.

— וואָס הייסט עס? — האָט דער רב געפרעגט נעהמענדיג א ביכעל פון טיש און אָנגעהויבען לייענען דעם שער:

— ארטור שניצלער, — וואָס איז דאָס אזוינס?

— אזוי הייסט דער פערפאסער — האָט דער בוכהענדלער געענטפערט מיט גרויסקייט פון א מומחה.

— דער פערפאסער — וואונדערט זיך דער רב — דרוקט מען איהם גאָר אויבען?

— איצט דרוקט מען דעם נאָמען גאָר אויבען — ערקלערט דער בוכהענדלער מיט'ן זעלבען טאָן — שוין צעהן יאָהר דרוקט מען אזוי.

— דאָס הייסט מיט'ן קאָפּ אראָב — האָט דער רב נעשמייכעלט — וועלכער איז דאָס דער שניצלער?

— עפּעס א דייטש, אָט איהם חאָפּט מען.

— טאָקי? — וואונדערט זיך דער רב.

— פערשטעהט איהר מיך, ער קאָן די מלאכה, קונסט... בחור... מיידעל... פסיכאָלאָגיע... היינטיגע זאכען... — ערקלערט איהם דער בוכהענדלער.

— מען זאָל ניט פאָלגען טאָטע־מאָמע... — וויל דער רב טרעפען.

— מען זאָל ניט פאָלגען טאָטע־מאָמע... אלע זיינען גלייך... און נאָך אזעלכע מעשות.

— און דאָס „געהט"? — פרעגט דער רב ניט זיכער.

— נעהט און געהט, אין די טויזענדער. איך אליין האָב פערקויפט ביז צוויי הונדערט „שטיק".

— איז, הייסט עס, איצט שניצלערס צייט? — האָט דער רב נעשמייכעלט מיט קנאה.

— נאָר שניצלער? — האָט דער בוכהענדלער געזאָגט ווי צו רייצען זיך, — און וואו איז איבסען זייערע? און וואו איז די אייגענע חברה, אידישע מחברים: פרץ און די גאנצע חברה?

— עפּעס האָבען זיי אמאָל, האָב איך געהערט, א שמר'ן געהאט. וואס איז מיט זיינע מעשה־ביכלעך? — האָט דער רב

א פרעג נעמהאן צו זייזש, אז נאר קיין אלטערענקישער איר וויז ער נים...

— עט, — האט דער בוכהענדלער א מאך נעטהאן מיט דער האנד — שמר אליין איז שוין טויט און זיינע ספרים ליעגען אויך אין דער ערד.

— וואס־זשע בעראדף מען זאגען: „כן יאבדו" אדער „ברוך דין אמת"? — האט דער רב נעמאכט ליצנות מיט א כיטערען הארצען, און א דאנק דער הלצה איז איהם געראטען, ארויסגעהן באלד פון קראם, ניט דערמאנענריג מעהר זיינע ספרים...

— וואס וואלט איך נעטהאן, ווען ער היסט מיר נעהמען צוריק די ספרים? — האט ער געטראכט אין שרעק, נעהענדריג צוריק צו דער אכסניא, און האט נעראנקט גאט, וואס ער איז ניצול נעוואָרען פון אזא אומגליק; ער וואלט זיך דאך ניט נעקאָנט ווייזען פאר די איידעמס און אפילו פאר דער רביצין אליין...

א פארגרעבט שמערטעל.

וואס אזוינס האט דאס שטערטעלע געהאט צום רב איז געווען שווער צו וויסען. נאר קיין גוט לעבען האט דער רב ניט פערבראכט צווישען זיינע בעלי־בתים. אזוי האט דער רב ר' אהרן אליין געזאגט. און אז דער רב אליין, וועלכער האט פון עולם הזה בכלל ניט שטארק געהאלטען, וועלכער האט דאס דאזיגע וועלטעל נאר בעטראכט פאר א פארהויז — אז ער אפילו האט שוין געקענט ניט צופרידען זיין מיט זיין לעבען, קען מען זיך שוין שטויסען, ווי ניט גוט זיין לעבען איז נעווען, איהם איז אייגענטליך ניט גענאנגען אין די שכירות, וועלכע איז זעהר קליין געווען און פון וועלכע מען פלעגט פון צייט צו צייט איהם אברייסען, א דאנק פערשידענע תירוצים. וועז ניט די רביצין. וועלכע האט יא עפעס געהאלטען פון עולם־הזה און פלעגט ליעב האבען צו באקען שעהנע חלה אויף שבת, מאכען א גוטען קוגעל. וואס ניט שטענדיג האט זי דאס נעקענט אויספיהרען — וועז ניט זי, וואלט איהם אליין די אכילה נאר ניט געארט. א דירה האט ער געהאט אפילו א קליינע, אן ענגע, אבער זעהר גרוים איז געווען דער אלמער מיט די ספרים. וועלכער איז געשטאנען אין דעם חדר, וואו ער פלעגט שאלות פסק'ענען. און וואס האט ער מעהר געדארפט? די פאר ספרים, וואס איהם פלעגט פעהלען אמאל, פלעגט ער געפינען אין בית־המדרש. א שאר

נאָר, וואָס אין בית־מדרש קען מען לאַנג ניט זיצען נאָכ'ן דאוו־נען, ווייל אויבען איז די תלמוד־תורה געווען און די תלמוד־תורה־אינגלעך פלעגען זיך מעהר געפינען אונטען ווי אויבען און פלעגען פשוט דעם בית־מדרש איבערקעהרען. נעהמען ווי־דער א ספר אהיים, האָט געהערשט אן אלטער חרם, אז מען טאָר א ספר פון בית־מדרש ניט אַרויסטראגען. בלייבען אין בית־מדרש און די קינדער ארויסטרייבען איז פאר איהם געווען אן אונמענליכע זאַך. ערשטענס האָט ער די קינדער ליעב נעהאט און צווייטענס איז א סכנה אנהויבען זיך מיט זיי. קינדער טהוען נאָך גרויסע און אויך די קינדער וואָלטען איהם אויסגע־לאכט, ווי די גרויסע, ווי די טאַטעס זייערע.

און די גרויסע זיינען געווען ניט צו פערטראגען, די גרוי־סע האָט ער טאַקי ניט ליעב געהאט! אויסער וואס זיי זיינען אלע עמי־הארצים, זיינען זיי אלע געזונטע, הויך־געוואקסענע און שטארק־געבויטע. ווי אמת'ע גויים, זאָל נאָט ניט שטראפען פאר די רייד! פון די עטליכע קצבים שמועסט מען דאָך ניט, זיי זיינען אמת'ע פלשתים! א נס וואָס זיי קומען נאָך פרעגען א שאלה מאָל אויף א שטיק. הענר און פיס טרייסלען איהם טאקי דעמאָלט. ס'איז נארישקייט — פסק'ענען וועט ער אודאי לויט'ן שולחן־ערוך. אבער ביז ער פסק'ענט אָב די שאלה, איז איהם ניט ניחא דאָס לעבען. און ניט די קצבים זיינען דען בעסער? אלע זיינען אין שטעדטעלע קצבים. דאָס שטעדטעלע האָט ארום זיך א „וועלט" מיט דערפער און יעדער שטעדטעלדיגער איד קויפט א קאלב און קוילעט... פלייש בחצי חנם. וועי וויים, צי וואלטען זיי אזוי שלעכט געווען, וועו ניט זייער פיעל פלייש עסען. ער אליין עסט פלייש נאָר פון שבת ביז שבת, בלויז פון מצוה וועגען. דערפאר איז ער קענטיג אזא רך־לב... האָט אפילו רחמנות אויף זיין קהילה, וואָס נאָט האָט איהרע אידען גע־שטראפט מיט אזעלכע שטיינערנע הערצער. אפילו דער שוחט, וואָס איז שוין יאָ א שטיקעל בן־תורה, איז אויך ניט בעסער

פון זיי, ער איז אויך קענען איהם. קענען א רב!... אפילו די ווייבער זיינען קענען איהם — קענען זיך קיינמאל ניט צוטיי־לען מיט דער רביצין.

— ס'איז נאָרישקייט! — פלעגט ער אמאל טראכטען. וועז די שטעדטעלשע גראָבע יונגען פלעגען איהם דער'רגז'ענען — איך האָב בריעף פון די גרעסטע רבנים, כ'וואלט אפשר געקענט קריגען אן אנדער שטעדטעל... נאָר עס וויל ניט זיך האָבען צו טהאָן. אלע זיינען אידען... די ערנסטע פון אידען זיינען פול מיט מצוות, ווי א מילגרוים...

און אזוי איז דער רב געבליבען זיצען אין שטעדטעל, צווי־שען זיינע בעלי־בתים, וואס פלעגען איהם פון יאָהר צו יאָהר ארָאבריסען פון די שכירות, זאָגענדיג, אז אזא קהילה איז ניט בכח מעהר צו צאָהלען. טאָמער וויל ער ניט, זאל ער זוכען אנ־אנדער שטעדטעל...

נאָר דער רב האָט ניט געוזכט קיין אנדערע שטעדטעלך, אידען זיינען אומעדום אידען! האָט ער געטראכט און ווען די רביצין פלעגט זיך אמאל צוואווייגען אויף די רשעות פון דער קהילה און אמאל אויף דער נויט, וואס זי איז שוין צו דער עלטער ניט געווען אימשטאנד צו פערטראגען, האָט ער זי וויך געטרייסט:

— נארעלע, מען טאָר ניט זינדיגען... ס'איז גוט אזוי. איך בין גאנץ צופריעדען...

אזוי האָט דער רב זיך געעלטערט אין שטעדטעל אין נויטה, אין עלענד און אומכבוד...

איינמאל אין א וואכיגען ווינטער־פריהמארגען האָט דער עולם אין בית־מדרש ביים דאוונען זיך ארומגעקוקט, אז דער רב איז ניטא.

— וואו איז דאָס אונזער רבי? — האָט יענקיל דער דאָרפיגער אין א שפאס א פרעג געטהאָן, און ניט בעקומענדיג

קיין ענטפער, האָט ער צוגעלאָזט:

— איהם איז ביי אונז אזוי גוט, אז ער וויל שוין נאָר גיט דאוונען...

— וואָס דען? — האָט אייזיק דער שמיד צוגעבאמקעט— וואָס פעהלט איהם? זיצט אין דער וואַרים און שפּיעלט זיך מיט דער רביצין....

— זיי לעבען וויי די טייבעלעך... — האָט גרשון דער סטאָליער געלאַכט—איהר „דאָליע" געזאָגט געוואָרען אויף אַלע אונזערע טעכטער. א מאן זאל א וויב קיינמאָל ניט א פּאטש געבען!... און ניט בעקומענדיג קיין ענטפער אויסער א שמייכעל פון עטליכע דערביישטעהענדע, האָט ער צוגעלאָזט:

— איך וויים ניט פּאַרוואָס האָב איך איהם אזוי ניט ליעב, אונזער רב...

— אבי די רביצין האָט איהם ליעב! — האָט דער שמש וואָס האָט זיך געוואָלט אונטערהנפּ'ענען זיינע שפּייזער, זיך נעוויצעלט...

— ס'איז פונדעסטוועגען ניט קיין גלאַטע מעשה! — האָט אייזיק דער שמיד זיך געוואונדערט — און אויידער ער האָט בעקומען אן ענטפער, האָט זיך דערהערט הינטער'ן טהיר א געוויין פון אן עלטערער פרוי. באלד האָט זיך די טהיר געעפענט מיט האַסט און די רביצין איז אריינגעלאָפען מיט פערבראָכענע הענד און מיט א געוויין, דורכנעשארט זיך צווישען די מאנסבילען, ארויף צום ארון־קודש און אויסגעבראכען אין א יללה:

— רבונו של עולם, היילינע תורה, שענק נאָך יאָהרען מיין מאן...

— הייסט עס, ער איז קראנק! — האָט אייניער פון די דאוונער שטיל אונטערגעברומט.

— נו, וואָס מיינט איהר, שוין צייט! — האָט אייזיק דער שמיד זיך ניט נעקענט אויפהאלטען פון א וויץ.

— שוין א זעכצינער! — האָט דער שמש א מורמעל נע־מהאָן.

— אידען! — האָט זיך די רביצין נעוועגדעט מיט א צו־בראכען קול, אויסשפרייטענדיג די הענד — דער רב איז זעהר קראנק... שענקט איהם כאָטש א פּאָר קאפּיטלעך תהלים.

— איך האָב קיין צייט ניט! — האָט אייזיק דער שמיד דער ערשטער זיך ענטשאנט.

— וואָס קען העלפען אונזער תהלים! — האָט נחמן דער קצב טרוקענן נעענטפערט.

— אי, אידען, אידען! פון אייך געהט אוועק דער רב פון דער וועלט! — האָט זיך די רביצין צוויאָמערט און איז ארויס א נעבוינענע פון בית־מדרש, און איהר געוויין האָט זיך נאָכדעם נעהערט וויים, וויים פון גאָס.

— אָט איז א נייע אָנשיקענעש! — האָט אייזיק דער שמיד א מורמעל נעטהאָן אויף דער רביצינ'ס חשבון.

— נישקשה! ער וועט לעבען! — האָט נחמן דער קצב נעלאָכט. ער האָט זיך אודאי איבערנעפאָסט — ער איז דאָך אזא פוכלער אין תעניתים! ער עסט מעהר תעניתים, ווי מיר פּלייש... א איד זאָל זיך פערגינען אלע מאָנטאג און דאנערש־טיג צו פאסטען.

אייניגע פון עולם האָבען סארקאסטיש נעשמייכעלט און זיינען זיך ביסלעכווייז צוגאנגען.

וואָס אמת איז אמת — א לויה האָט דער רב נעהאָט א שענע. אפילו אייזיק דער שמיד, וואס האָט נעדארפט נויטיג אָנשמידען צוויי פויערשע פערד, האָט נעלאָזען די ארבייט און מיט אן עם־הארצישער שרעק נענאנגען צו דער לויה. אפילו נחמן דער קצב, וואָס האָט נעדארפט נויטיג ווי לעבען אבשיי־דען און צורעכט מאכען צוויי קעלבער, איז נאָכנענאנגען אוש צום בית־עולם, און נעווארט, ביז וואנען מען האָט דעם רב

בעגראָבען און פערשאָטען און א קדיש אָבגעזאָגט...

אויך די ווייבער האָבען געווויינט אויף דער רביצינ׳ס בראָך און עס האָט זיך געדאכט, אז דאָס שטעדטעלשע האַרץ איז ווייך געוואָרען...

געהענדיג צוריק פון דער לויה מיט ערנסטע פנימ׳ער, האָבען די שטעדטעלשע אידען, די דאָרפיגע, די קצבים, די שמי־דען מיט די סטאָליארעס זיך ביסלעכווייז צושמועסט און מען האָט דעם רב אָבגענעבען זיינע שבחים.

— מילא געשטאָרבען — געשטאָרבען! — האָט נחמן דער קצב אָנגעהויבען צוגעהן צום עיקר: וואו וועט מען איצט נעה־מען א רב?... ווער וועט וועלען אָננעהמען ביי אונז איצט די רבנות...

— דאָס האָב איך שוין אויך געקלערט — האָט נאָך א קצב געענטפערט.

— איך וויים גאָר ניט, וואָס וועל איך היינט טהאָן מיט די צוויי קעלבער? — האָט נחמן דער קצב שטארק פערזארגט גע־דעדט וויי צו זיך אליין. — זיי האָבען, דאכט זיך „סרכא׳ס".

עס איז טאָקי זעהר ניט פרעהליך! — האָט זיך אריינגע־מישט נאָך איינער. צווישען אונז גערעדט האָט ביי אונז דער רב קיין האָניג ניט געלעקט... וועלכער נאָר וועט איצט וועלען קומען צו אונז, זיין א רב ביי אונז...

— הערסטו, אָט דאָס האָב איך דאָך טאָקי מורא — האָט נחמן דער קצב מיט שטארק ערנסטער מינע געזאָגט.

— הייסט עס, בלייבען מיר אָהן א רב... — האָט איינער ווי האלב אין שפאס, האלב אין ערנסט א מורמעל געמהאָן.

— ס׳איז טאָקע א ביטערע מעשה... מיר קענען בלייבען אָהן א רב...

געהענדיג אזוי פון דער לויה שטארק פערטראכט און פער־זארגט, איז קעגען זיי אָנגעפאָהרען א פוהר, אויף וועלכער עס

זיינען געזעסען צוויי אידען. דער עלטערער — א איד פון א יאָהר 50, דער צווייטער א יונגער מאן פון א יאָהר 28 מיט א דאַר גער פנים, אויף וועלכען עס האָבען לוסטיג געטאַנצט א פּאָר לאנגע געקרייזעלטע פּאות.

— וואָס זיינען דאָס פאר אורחים? — האָט נחמן דער קצב א פרעג געטהאָן.

— וועד קען וויסען? — האָט אייזיק דער שמיד געענט־פערט — מען דארף צוגעהן און א פרעג טהאָן.

באלד אבער איז פון וואָגען אראָבגעקראכען דער עלטערער איד איז צוגענאנגען צו דעם איבערגעבליעבענעם עולם און גע־פרעגט:

— וואו קען מען ביי אייך פערפּאָהרען ערגעץ אויף אן אכסניא?

— וועד זייט איהר? — האָט נחמן דער קצב געפרעגט און בעטראכט די צוויי פּארשוינען פון קאָפּ ביז די פיס.

—איך אליין בין א איד פון א גאנץ יאָהר — האָט דער איד עניו'דיג געענטפערט, — נאָר דער יונגערמאן איז א רב, דאָס הייסט שוין, א פּאָר יאָהר, אז ער האָט סמיכה שוין, מיי־נער אן איידים טאקי...

— אידען, ס'איז שוין דאָ א רב! — האָט נחמן דער קצב פרעהליך אָנגעזאָגט. נאָר כדי דער שוועד זאָל זיך ניט אי־בערנעהמען צו פיעל, האָט ער קאלט און טרוקען געענטפערט:

— איך פערשטעה ניט, וואס איז דאָ די בייזע אייליגניש,

— מיר געהען דאָך ערשט פון דער לויה...

— מיין איידים וועט איהם טאקי מספּיד זיין, — האָט דער שוועד הארציג געערדט — ער איז טאקי צוליעב דעם גע־קומען. דערהערט, אז אייער רב האלט ביים שטארבען...

— נו, נו, מיר וויסען... — האָט נחמן דער קצב שטרענג זיך געוועדעט. — איהר פערפּאָהרט דערווייל צו יענקעל ארענ־

ראר און איך דארף נאך נעהן אבשינדען א פאר קעלבער...
און צום שמיד האט ער זיך נעווענדעט:
— נו, זעהסטו, אבי מורא נעהאט... מען קריגט די כוותל...

אין א וואך ארום זיינען נעזעסען ביי יענקעל דעם אויגע־ראר פיער רבנים. די קהילה האט זיך אבער ניט נעאויילט מיט'ן אויסקלייבען. נהמן דער קצב האט נעוואלטנט, אז מען זאל זיך ניט אויילען, ווארום מיט א רב אז מען פאלט אריין, איז ערגער ווי מיט א ווייב...

— א רב, ברידער, — האט ער נעוואלטנט — איז ניט קיין קליינינקייט.

דער פּוילישער נלח.

נאָך מנחה, וועז דער שבת פלעגט זיך פּאקען אין וועג אריין, און די אידען פון שטעדטעל פלעגען ארוים אויפ'ן נאס. וויי זיי וואלטען וועלען איהם בעגלייטען, פלעגען די גלעקער פון די צוויי קלויסטערס — פון'ם רוסישען און פון פּוילישען — אנהויבען צו קלינגען אויף חנא.

דאס קלינגען פלעגט די שטעדטעלשע אידען דערמאהנען דעם מאַרגענדיגען מארק־טאג און אנדערע, מיט מינעם פון שטערנזעהער, פלעגען פערריסען די אויגען צום הימעל אוז נביאות זאגען, וואס פאר א וועטער מארגען וועט זיין, צי עס וועט זיין א „גרויסער מארק" צי ניט.

און דעם „מארק" האבען די שטעדטעלשע אידען געוארפט האבען נויטיג ווי דאס לעבען. דאס נאנצע שטעדטעל האט נעוועזען די חיונה פון דעם זונטאגדיגען מארק. נישט נאר קרעמער און הענדלער, אפילו שניידער. שוסטער און אנדערע בעלי־מלאכות פלעגען אהן דעם מארק ניט קענען אויסקומען. שטיינם נעזאגט, וואס מען קען פון א אידען פערדיענען.

און די מערק זיינען טאקי גרויסע געווען. אויסער אין רעגנדיגע אדער שנייעדינע טעג פלעגען פון ווייטע דערפער נוים ניט קומען צו פאהרען. און די אידען פון שטעדטעל פלעגען מוזען פאר ליעב אננעהמען א קליינעם מארק. האפענדיג אויף רער קומענדיגער וואך.

אמת, ביז 12 א זייגער פלעגען די קראָמען און די שענקען מוזען זיי פערמאכט. „די „מאָליטוע" געהט אָן אין קלויס־טער", פלעגט דער בעקאנטער סאטסקי ערקלערען זיינע אונ־טערטעניגע — „מען טאָר נישט !"... נאָר קיין גרויס ביז פלעגט ניט זיין, וועז א קרעמער, צי א שיינקער פלעגען אויך ביז צוועלף חאפען לייזען עטליכע גראָשען, דען חאָטש דער סטאָם־קי איז א פרומער גוי געווען, האָט ער אבער געוויכערט א ליול־קע און געטרונקען, און פלעגט צוליעב די ביידע שוואקזייטען זינדיגען אמאל קענען דער אמונה און קוקען ווי דורך די פינגער אויף דעם פדיון, וואס עס פלעגט בשעת „מאָליטוע" פארקו־מען.

וואָס טהוט ניט א סאָטסקי צוליעב א פעקעל מאכארקע און א ביסעל בראָנפען ?

און די אידען פון שטעדטעל זיינען געווען צופריעדען מיט דעם סאָסטקי און מיט דעם זונטאג און האָבען גאָט געראנקט. וואָס ער האָט בעשאפען א סך פעלקער, ווי פראָווינציאלאָווע און קאטאָליקען, וואָס האָבען צו בעזונדערע קלויסטער, וואוהין זיי קומען אלע זונטאג צו פאָרען „מאָליען" זיך, אנקויפען נוטיגע זאכען און טרינקען.

איינמאל שבת נאָך מנחה וועז די שטעדטעלשע אידען זיינען געשטאנען אין דרויסען, און אנדערע, ווי שטערענזעהער, האָבען געקוקט אויפ'ן הימעל, צי עס וועט זיין מאָרגען א שענער טאג, און האָבען בעשלאָסען אויף יא, און האָבען פאר צופריע־דענהייט גאריבען א האנד אָן א האנד, און פרום געגאָצט די אויגען, און הארציג אונטערגעזונגען, — האָט זיך פלוצלונג איין איד, חיים דער קרעמער, אָנגערופען מיט א געלעכטער! :

— דער פוילישער קלויסטער, וואָלט איך שווערען, קלינגט היינט ניט.

— פארוואס זאל ער עפעס ניט, קלינגען ? — האט נע־
פרעגט נאך א קרעמער.

אייניגע פונ׳ם רעדעל אידען וואס זיינען אויף דער גאס גע־
שטאנען, האבען אנגעשטרענגט דעם חוש השמיעה, און אין א
ווייל ארום האט איינער בעשטעטיגט :

— יא, דער רוסישער קלינגט און דער פוילישער נישט.

און ווירקליך האט זיך געהערט א שטאלץ קלינגען פון רו־
סישען קלויסטער אליין, ווי ער וואלט זיין צופריעדען, וואס זיין
ריין־רוסישער „בים־באם" צומישט זיך ניט מיט דעם פוילישען,
וועלכען ער האט ניט בעזאנדערס ליעב.

— דאס איז ניט קיין גלאטע מעשה ! — האט איינער פון
דעם רעדעל, וואס האט אלץ געקוקט אויפ׳ן הימעל און גאר
אנגעקוואלען פון דעם שענעם קומענדיגען טאג, זיך אנגערופען
— איך בין א בעלן אריבערצוגעהן צום קלויסטער און געוואהר
ווערען.

— וואס דארפסטו געהן. אט געהט אנופרי, ער איז א
קאטאליק, וועלען מיר איהם פרעגען.

אנופרי, א הויכער קריסט, מיט גרויסע וואנצעס איז פער־
בייגעגאנגען.

—דאברי וועטשער ! — האט איהם איינער פון רעדעל
פערהאלטען.

— נאר רייד ניט קיין נארישקייטען, — האט מען דעם
אידען געווארענט — דו ווייסט דאך, זיי זיינען האנארוואטע,
די פוילישע...

— אויף מיר מעגסטו זיך פערלאזען... — האט יענער
מיט גדלות נעענטפערט, און האט זיך ווידער געוענדעט צו
אנופרי׳ען :

— וואוהין געהט דער יענאמישטש ? אודאי אין קלויס־
טער ?

אנופרי האָט א זיפץ געטהאָן און האָט יאוש'דיג א מאָל געטהון מיט דער האנד.

דאָס רערעל האָט זיך גלייך דורכגערדונגען מיט אָנופרי'ס שטימונג און האָט נעוואָרט אויף אַ'ערקלערונג, אונטערזיפצענדיג.

— נישטאָ קיין קלויסטער . . . נישטאָ קיין גלח . . . האָט ער ווי אַ'אבל נערעדט.

— וואָס, וואָס ? האָבען זיך די אידען אלע אויפגעאפט ווי פון א בים.

— מען האָט היינט ביינאכט צוגענומען דעם גלח אח פער'חתמ'עט דעם קלויסטער, — האָט אנופרי מיט אַ'אבלדערגען קול דערצעהלט.

— סטייטש, פאוואָס ? האָבען די אידען אין איין קול אויסגעשרינען.

— פארוואָס ? דערפאר, וואָס מען דריקט אונז, — האָט דעיר פאָליאק נעענטפערט, — דער גלח האָט געפיהרט די תפלה אויף אונזער לשון, האָט מען איהם גע'מסר'ט...

— אי־אי־אי ! — האָבען די אידען מיטנעפיהלט. און האָבען ניט נעוואוסט, ווי אזוי צו טרייסטען איהם.

אָנופרי איז מיט אן אראָבנעלאָזטען קאָפ אוועקגענאנגען. און די אידען האָבען זיך נענומען קראצען אין די פאָטילניצעס, שווייגענדיג א קורצע צייט.

— איהר ווייסט, אידען, אז דער גלח וועט א ו נ ז מעהר פעהלען ווי זיי . . — האָט זיך אויגער פלוצלונג אָנגערופען :

— וואָס הייסט ?

—דאָס הייסט אז זונטאָג וועלען זיין קליינע מערק. די קאטאָליקען וועלען פאָהרען ערנעץ אנדערש . . .

— דער איד איז נערעכט, ווי איך בין א איד ! — האָט אויגער פאָטאָקעוועט און געבויסען די צונג.

— א מאום'ע מעשה ! — האָט נאָך איינער אונטערגע־ברומט.

— א היבשע חתונה ! — האָט א דריטער געזאגט, — סטייטש, ווי אזוי איז ער אזא נאר און „זאגט" די מאָליטוועס אויף א לשון, וואָס איז על פי זאקאן פערבאָטען ?

—איהר ווייסט ! — האָט איין איד פלוצים זיך אנגערו־פען ווי מיט שמחה, — אונז איז שוין כמעט בעסער פאר זיי — מיר מעגען דאוונען, ווי מיר ווילען. מיר איז דאָס טאקע א חידוש . . .

— נו, נו . . . האָט א צווייטער בייז איראָניזירט — מיר וועלען זעהן, וואָס וועסטו מאָרגען זאָגען, אז די קאטאָליקען וע־לען פאָהרען צום מארק אין אנ'אנדער שטעדטעל, און דו וועסט א גראָשען ניט לייזען . . .

— יאָ, יאָ, דאָס ביזטו געוועכט !

אין דערזעלבער צייט האָט די דאָזיגע קהלה געפיהרט א מחלוקת וועגען א מתנגדישען רב. דער קלענערער חלק מתנגדים אין שטעדטעל האָט געוואָלט נעהמען עקסטרא נאָך א רב, א מתנגדישען, און עס האָט שוין געהאָלטען ביי פעטש אין בית־המדרש. אָבער די פאסירונג מיט'ן פוילישען גלח האָט אזוי פער־דרעהט די קעפ ביי די שטעדטעלשע אידען, אז זיי האָבען פער־געסען וועד עס איז א מתנגד.

פעראייניגט האָט זיי יעצט איין ציעל : א פוילישער גלח. זיי מוזען זעהן ארָאבערענגען א פוילישען גלח ! וועז ניט וועס דאָס שטעדטעל אינטערגעהן. וואָס א זונטאג איז דער „מארק" אלץ קלענער און קלענער געוואָרען, אלע קאטאָליקען פאָהרען ער ניץ אנדערש צום מארק.

— וואָס וועט זיין, אידען ! — האָט אוינמאָל אייגער פון די מתנגדים, וואָס האָט ניט אנדערש אמאָל געוואָלט נאָר בע־זונדער א מתנגדישען רב, זיך אויפגעשטעלט שבת נאכ'ן דאוי־

נען אין בית־המדרש, — עס איז דאָך ניט קיין שבל... מען מוז דאָך זעהן זיך ארומקוקען וועגען א פּוילישען גלח . . . עס איז דאָך געקומען ער הנפש. מען לייזט ניט א זונטאג קיין צעהנט־חלק, וואָס מען האָט געלייזט.

— ער איז געראָבט ! — האָט נאָך אייגער אונטערגעהאַלטען, — איך זאָג אייך, אז איך וואָר בדלות, זיגט דער פּוילישער גלח איז ניטא. א קלייניגקייט ! אַלע קאָטאַליקעז פּאָהרען ערגיץ אַנדערש. מען מוז דאָך זעהן עפּעס טוהן !

— א „פּראָשענייע" צום גובערנאַטאָר ! — האָט איינער אויסגעשריען.

— צום „אַלחירוי" ! — האָט נאָך איינער געדונערט.

— אין סענאט ! — האָט א דריטער געהילכט.

— מען דארף זיך לאָזען קאָסטען. עס איז ניט קיין תירוץ, עלעהיי א רעוויזאָר, צי א פּריסטאַוו, — האָט שוין א בעל־הבית פון מזרח־וואַנד בעל־הבתיש נעוועגדט זיך צום רב, — ווי מיינט איהר, רבי ?

—די מעשה איז אזוי . . . — האָט דער רב פּרום געזיפּצט. און דאָס שטעדטעל האָט נעקריגען א שנעוז: א פּוילישען גלח.

קומט צופּאָהרען וועד אין שטעדטעל, שטעלט אָב א איידען, שטעקט איהם אָב שלום, און פּרעגט : — וואָס מאכען עפּעס אידען ? בעקומט דער אורח גלייך אנ'ענטוועד :

— זעהר ניט גוט, — מיר האָבען קיין פּוילישען גלח ניט!

—וואָס דארפט איהר דעם פּוילישען גלח? פּרעגט יענער פּערוואָנדערט און גלאָבט די אויגען.

— וואָס רעדט איהר ? וואָנדערט זיך צוריק דער שטעטעלשער. עס איז צוליעב דעם קיין מערק ניטא! מען לייזט ניט!

— אהא ! — בעגרייפט גלייך דער אורח און ענטפערט :

— טאקי ניט גוט. וואָס־זשע טהוט איהר דערצו ?

— אָט דאָס_איז דאָך דאָס אומגליק, וואָס מען טהוט ניט!

אט דאס טענה איך דאך, אז מען טהוט ניט, — צוקאכט זיך דער שטערטעלשער איד און ווערט אש להבה אויף דער נאנצער קהלה.

און די קהלה האט געזיפצט, געקרעכצט און געבענקט נאך א פוילישען גלח . . .

וועגען צווייטען רב האט מען לחלוטין פערגעסען....

א פוילישער גלח איז זיי גויטיגער געווען...

דער אלטער מניד.

מיט א פעקעל אויף די דארע פלייצעס און מיט די זעקס דרשות אין קאפ, פלענט ער נעהן פון שטעדטעל צו שטעדטעל און בעשענקען יערע אידישע קהלה מיט א פאר דרשות פין די זעקס, פאר וואס דער שמש פון יערען שטעדטעלשען בית־המדרש פלענט בייס טיר פון בית המדרש אוועקשטעלען א קערה אוז יער דער צוהערער פלענט אהין א גראשען, א קאפיקע אוז א הרייצר אריינוואַרפען.

אין אזא קערה פלענט ער שטענדיג נעפינען צוויי־דריי פלאטע מטבעות. זיין דאר פנים פלענט זיך פערקרימען, דער שטערען פלענט זיך קנייטשען אוז די לאנגע באַרד פלענט זיך וואונדערן: כטייטש! פאר תורה זאל מען מיט נלאטע מטבעות צאהלען! ער פלענט זיי נאך מעריב דעם שמש בעווייזען, אפשר וועט יענער אויסנעפינען, אז זיי זיינען נוטע, נאר זעלטען וועט עם פלענט זיך טרעפען אזא נס. דאס רוב זיינען די שמשים נעווען נרויסע מחמירים און פלענען קיין נלאטע מטבע ניט וועלען כשר מאכען. דעמאלט פלענט דער מניד א טיעפען זיפץ נעבען, וואס אידען זיינען אין נלות אזוי צולאזען נעווארען, פלענט צונעהמען צוריק די מטבעות פון שמש, אריינלענען זיי אין א בעזאנדער בייטעלע, וואו אלע נלאטע מטבעות האבען זיך נעקליבען, כדי זיי זאלען זיך ניט צומישען מיט נוטע מטבעות און ער זאל חלילה ניט נכשל ווערען אליין. נעבענדיג אזא מטבע וועמען עם איז. די נוטע מטבעות פלענט ער אין

א צווייטען בייטעלע אריינלענען, טיפֿ בייזע בייטעלעך איין בזועם־קעשענע בעהאלטען און זיך נעהמען זיס אידישליך אונ־טערזיפצען, ביז ער פלענט טאקע אזוי אויסשלאפען אויף רער באנק.

ווי נעזאגט, האט ער נעהאט אין קאפ נאר זעקס דרשות, אבער זעלטען ווען ער פלענט די נאנצע סחורה זיינע אין איין שטעדטעל אויספאקען. דאס איז ניט, חלילה, ווייל ער איז נע־ווען א שלעכטער סוחר און האט ניט נעוואלט פאר זיין סחורת לייזען. ער וואלט אודאי אין יעדען שטעדטעל זיין נאנצע סחורה אויספערקויפט. פערקעהרט, עס וואלט פאר איהם א נרויס גליק נעווען. פאר זעקס דרשות וואלט ער א רובל צוועלף נעלייזט. נאך אזא פדיון וואלט ער שוין אין צווייטען שטעדטעל ניט דארפען נעהן צו פוס, ער וואלט זיך נעדונגען א פוהר און צונעפאהרען מיט א ברייטקייט צום בית־המדרש פון דעם צווייי־טען שטעדטעל, און אפשר נאך אויף אנ'אכסניא פערפאהרען און ווען ער וואלט זיך אזא מותרות ערלויבט, וואלט ער אין דעם צווייטען שטעדטעל פאר יעדער דרשה טייערער נענומען. עס איז פארט א נפקא־מינא פון א מגיד א פוס נעהער ביז א פערר־מגיד. וואס העלפט עס אבער ? די שטעדטלאך, וואוהין ער פלענט קומען צו פוס, זיינען אלע ארימע קהלות נעווען און האבען מעהר ווי פאר איינע, העכסטענס פאר צוויי דרשות ניט נעקאנט בעצאהלען, און אויפ'ן דריטען טאג פלענט ער נעהמען זיין פעקעל אויפ'ן פלייצע, א טאפ נעבען דעם שטערן. צי עס ליענט דארטען אלע זעקס דרשות, צי האט ער די צוויי חלילה אין שטעדטעל ניט פערנעסען, און פלענט זיך לאזען פאמעלעך נעהן איבער פעלדער און וועלדער. זומער ביי שען ווועטער טאקע ערגיץ אין פעלד אדער אין וואלד איבערנעכטי־נען; ווינטער אבער — אין א אידשער קרעטשמע, וואו ער פלענט אויסער א גוטער ישובה'שער וועטשערע אויך א נוטע נדבה קריגען.

אין דעם צווייטען שטעדטל פלעגט ער אנדערע צווי דרשות אויספאקען. ערשטענס, האָט ער צוליעב פערשיערענ־ ארטינקייט אליין געוואָלט איבערבייטען די דרשות און צווי־ טענס, האָט ער מורא געהאט, טאָמער געפינט זיך נראָד אין בית־המדרש א איר פון יענעם שטעדטל, וואו ער האָט ערשט פריהער גע׳דרשנ׳ט. אין פערלויף פון פיעל יאָהרען האָט ער זיך אזוי אייננעוועהנט אין די זעקס דרשות, אז ער פלעגט זיי זאָגען ווי אן אויטאָמאט. ער פלעגט אָפט אויפ׳ן בימה שטעהן און קלערען פון דער היים, פון זיין ווייב, פון דער עלטערער טאָכטער, וואָס עס איז שוין לאנג צייט זי חתונה צו מאכען, און די דרשות פלעגט זיך, ווי אָהן זיין וויסען, גיסען, גיסען בי׳ן סוף, ביז ובא לציון גואל. אמאל פלעגט זיך נאָך טרעפען, אז ער פלעגט די דרשה ענדיגען, און זייענדיג שטארק פער־ טיעפט אין אייגענע מחשבות, פלעגט ער ניט וויסען, אז ער האָט שוין געענדיגט, און פלעגט בלייבען שטעהן אזוי פערטראכט אויפ׳ן בימה — וואָס ביים עולם איז דאָס זעהר משונה׳דיג אויסגעקומען, ביז וואנען די יתומים פון בית־מדרש פלעגען איהם ניט אויפוועקען פון זיינע מחשבות מיט זייערע קלינ־ נענדע קרישים. דאן פלעגט ער זיך דערשראָקען א חאפ טהון, א קוש געבען דעם פרוכת פון ארון־קודש און שטיל ארָאבגעהן און נאָך שטילער הינטערן בימה זיך אוועקזעצען.

* * *

צייטענווייז פלעגט איהם אריינפאלען א געדאנק אין קאָפ, אויסצולערנען נאָך א פאָר דרשות. איבערהויפט האָט דאָס פא־ סירט אין די לעצטע יאָהרען, וועו ער האָט שוין צו עטליכע מאל יעדעם שטעדטל בעזוכט און אלע זיינע דרשות צו צוויי־דריי מאל איבערגעזאָגט. אמת, ער האָט געוואוסט, אז די קלייג־ שטעדטלדיגע אידען, וואָס האָבען גרויס קאָפ־דרעהעניש פון דאנות פרנסה, וועלען געווים ניט געדענקען, וואָס ער האָט דאָ מיט א יאָהר אדער צווי יאָהר צוריק געזאָגט. אבער אויך

א נס פערלאזען זיך קען מען ניט. אויסערדעם האבען אין אנ־דערע שטעדטלעך צוויי פון זיינע דרשות שוואך געגומען גילטען. דאם זיינען געווען די דרשות וועגען פאלשע וואג און מאס, וויל דאָרט האבען די אוריאדניקעם — זעהר בייזע גוים — אליין שטארק דערוויך אכטונג געגעבען, האבען פיעל אקטען די ארימע קרעמער געמאכט און די וואג איז דאָרט געווען ג׳חתם׳עט. און פאר יענע שטעדטלעך וואלט מאקע אודאי זעהר צייטיג געווען צוויי, נייע דרשות, אנשטאט די צוויי דרשות וועגען פאל־שע וואג און מאס...

אבער ברענגען זיין רעיון בפועל איז איהם זעהר שווער גע־ווען. א מיעדער, א פערמאטערטער פלעגט ער אריינפאלען אין אן שטעדטל, פלעגט קומענדיג אין בית־המדרש, וואו זיין אכסניא איז שטענדיג געווען, זיך מוזען ארומוואשען; זומער — אבריניגען דעם שטויב פון זיין לאסטענער קאפאטע, פון זיין היטל, יארמאלקע און שטיוועל, אסיען־צייט — טרי־קענען די קליידער און ווינטער — ווארימען זיך ביים אויוועז.

נאך אזא שווערען וועג פון איין שטעדטל אין צווייטען אוז נאך אזא רעפעראציע אין בית־המדרש פלעגט ער זיך מוזען אויסציהען אויפ׳ן באנק אוז אברוהען, אמאל טאקע כאפען א דרעמל אוז אנשלאפען ווערען, ביז דער שמש פלעגט איהם ניט גאר איידל א וועק טהאן:

— ר׳ מניד! איהר דארפט זיך שוין מכין זיין, — דער עולם קומט שוין באלד דאוונען אוז איהר שלאפט.

אוז אזוי האט ער זיך געמוזט מיאש זיין פון אויסלערנען נייע דרשות, טראכטענדיג: איך וועל שוין מיין וועלטל אויספיהרען מיט די אלטע דרשות, פערפאלען!

עס איז אבער געקומען א צייט ווען דער ארימער אלטער מניד האט זיך אויף דער עלטער געמוזט לערנען א נייע דרשה, א דרשה, וועלכע האט זיך איהם קיינמאל ניט ג׳חלום׳ט, וועל־

כע איז איהם נעווען שווערער ווי אנהויבען שטודירען דאקטאר אין אנ'אוניווערזיטעט.

וואס זאל מען אבער טהון מיט דער היינטיגער וועלט! אלץ ווי זי נייעס, מאדעס, אפילע אין מגידות, — א זינ־דיגע וועלט.

דערנאנגען איז ער פון דער נייער סארט דרשה. קומענדיג אין א קליין שטעדטעל, און טרעפענדיג אויף די טירען פון בית־מדרש א מאלנעם צעטעל אויפגעקלעפט. עפעס איז דאס יא וועל־נען א מניד און ניט וועגען א מגיד. הויבען הויבט זיך אן ווי דער שטענדיגער נוסח: היום, אבער אנשטאט ידרוש שטעהט יטוף, אנשטאט המגיד שטעהט המטיף. עפעס טערקיש . . . „אודות ציון". וואס הייסט עס אודות ציון? ווידער, צום סוף צעטעל, ווא עס דארף שטעהן: ולהשומע ינעם ותבוא עליו ברכה טוב, שטעהט נאר א מנוחה און א חתימה מיט א פאר־נאמען און פאמיליע־נאמען. עפעס נארנישט אידישליך.

איהם איז בעפאלען א שרעק. ער האט דערפיהלט א שאר־פען קאנקורענט; קאנקורענטען מגידים פלענט זיך איהם אפילו אפט טרעפען. ביים טרעפען זיך מיט נאך א מניד פלע־נען זיי ביידע ווארפען גורל, ווער עס זאל דער ערשטער „זאגען" און דערויף איז ער נעווען א שטיקעל בר־מזל; דער גורל פלענט שטענדיג אויספאלען אויף איהם. מיט דעם נייעם סארט מגיד, האט ער אבער נעפיהלט, וועלען אזוינע קונצען ניט אנגעהן: ער וועט איהם מוזען אבטרעטען די בימה אהן א גורל.. — דאס הארץ זאגט איהם.

און דאס אומגליק וואלט ניט אזוי נרויס נעווען, וועו ער זאל נאר דאסמאל דארפען איהם די בימה איבערלאזען. וע־ניג שטעדטלעך איז דען דא אין דער נרויסער וועלט? מילא, האט ער אנגעלענט אימזיסט עטליכע וויארסט. דער אלטער מגיד האט אבער דערפיהלט, אז ער וועט דעם נייעם סארט מגיד, אדער ווי ער הייסט, „מטיף" מוזען אבטרעטען אלע

בימות און וועט מוזען אנטהון א פשוטע טאַרבע און געהן פון שטוב צו שטוב . . . א שוידער איז איהם דורכגענאנגען, אין קאַפּ זיינען איהם דורכגעפלויגען שטיקלאַך פון זיינע זעקס דרשות און האַבען, דאכט זיך, געלאכט פון איהם, געלאכט און געשטעלט איהם ציננער און גערייסען זיך פון איהם, ווי זיי וואַלטען איהם וועלען פערלאַזען אליין . . .

מנחה־צייט איז זיין שרעק גרעסער געוואַרען. אין בית־מדרש האַבען זיך געזומען קלויבען אידען איינער נאַך דעם אנדערען, אין א פיערטעל שעה איז אין בת־מדרש ענג געוואַרען. ער אליין האַט אזא עולם קיינמאל ניט געהאט, און אלע זעהען אזוי ערנסט אוים. קענטיג זיי זיינען נעקומען עפעס הערן וויכטיגע זאכען.

און אַט הערט דער מניד, ווי עס ווערט א נערוויש. דאַס איז דער נייער מניד אריינגעקומען. דער עולם מאכט איהם א וועג. דער אלטער מגיד אליין רוקט זיך אויף אַב מיט דרך־ארץ און לאַזט איהם דורכגעהן, בעגלייטענדיג איהם מיט פארשענדע בליקען, און וואַס זעהט ער? א יונגערמאן פון א יאַהר דרייסיג מיט א שווארצען בערדעל, א ביסעל צוגעפוצט (ער וואלט שוועךען, אז נעשאַרען), אין א וויסער מאנישקע, מיט א האלב־לענגליכען ראַק... הוא האלהים! וויל ער א געשריי טהאַן: אַט דער וועט דאַס דרש'נען? איהם וועט מען עס אויפ'ן בימה ארויפלאַזען? ער קען עס ניט פערשטעהען, עס קאַכט אין איהם זיין כעס. „אפיקורס!" ווילט זיך איהם אויסשרייען. נאַר ער האלט זיך איין, ער וועט הערען, וואַס וועט ער זאַגען...

און אַט זעהט ער, ווי דער נייער מניד גענט ארויף אויפ'ן בימה, בעטראכט שטאַלץ דעם עולם, און הויבט אן צו שטעלען פונקען פייער. און וואונדערליך, ער רעדט אויף פון ארץ־ישראל. שא! — טראכט דער מגיד, עס איז דאַך נאַך אהן סכנה. וועגען ארץ־ישראל האַט ער דאַך אויף זעהר א פייגע דרשה; ער זאַגט זי שטענדיג אין שטערטעל רעבזעוויטש.

ווייל צוויי דאָרטיגע אלטע אידען זיינען אוועקגעפאָהרען אהין שטאַרבען איז עס דאָרטען מעגיני־דיומא. ער הערט אבער ווייטער זיך צו און פיהלט, אז עס איז גאָר אן אנדער מין דרשה.

„דער חלף ליעגט אויפ'ן האלז, און איהר וואָרט אויף משיח'ן . . .“

אי, ער איז דאָך אן אפיקורס! וואָס שווייגט איהם דער עולם, סטייטש? ער מערקט אָבער, ווי דער עולם שטעהט צוגעשמידט צו די ערטער און הערט צו מיט התפעלות, מיט בעגייסטערונג.

„שטאַרבען פאָהרט איהר אין ארץ־ישראל — נייז, ארץ־ישראל איז פאר אונז צום לעבען נעגעבען געוואָרען. לעבען ווילען מיר!“

און דער נייער מגיד רעדט אָהן משלים, אָהן פסוקים, אָהן בן־מלכ'ם און בת־מלכה'ס, נאָר אזוי ריכטיג, אזוי אמת, אז מען קען איהם ניט אבלייקענען. און דער אלטער מגיד פיהלט, ווי זיין וועלט איז אויס. ער האָט ניט די יכולת אזא דרשה קיינמאל אויסצולערנען, און עס דריקט איהם דאָס הארץ.

א דערשלאָגענער איז ער אויף מאָרגען פריה צו פוס אין א צוויים שטעדטעל אוועק. דאָרט האָט ער אפילו קיינעם פון די „נייע“ ניט געטראָפען, און ער וואָלט אפשר יענעם נייעם מגיד אינגאנצען פערגעסען און וואָלט ווייטער געגלויבט, אז די וועלט איז נאָך א וועלט און אידען זיינען נאָך א פאָלק, ווי גאָט האָט געבאָטען, זיינען איהם אָבער, סאמע מנחה־צייט, וועז ער האָט זיך מכין געווען א דרשה צו זאָגען, זייע האָפענונגען ווידער צוגרונד שלאָגען געוואָרען. צו איהם איז צוגעגאנגען א יונגערמאן, געגעבען איהם א ברייטען שלום און געפרעגט:

— איהר זענט א ציוניסט?

— א וואָס? — האָט ער דערשראָקען אויסגעשטעלט די אויגען.

— איך מיין, צי קאָנט איהר עפעס זאָגען וועגען ציוניזם?

— האָט דער יונגערמאן שמייכלענדיג ווידער געפרעגט.

— ציוניזם... — האָט ער זיך קריינקליך פערקרימט. וואָס? אן אפיקורס בין איך? איך זאָג תורה, ניט קיין אפי־קורסות.

ער האָט אבער אין זיינע אייגענע ווערטער ניט גענלויבט.

ער וואלט זעהר וועלען זאגען עפעס פון ציוניזם. מהיכא תיתי, אז עס געהט אן בעסער ווי די אלטע דרשות, פאר וואס גיט? נאָר ווי אזוי לערנט מען זיך אויס? יענער יונגער מגיד האָט אזוי שעהן גערעדט, אזוי בעהארצט... ער וועט אזוי רעדען קיינמאל ניט קענען! קיינמאל!

און ער האָט געמוזט זיך נעהמען וויעדער צו זיינע אלטע דרשות, און האָט זיך געטומעלט פאר שרעק. איהם האָט זיך אלץ נעדאכט, אז דער יונגערמאן, וואס האָט איהם געפרעגט, צי ער איז א ציוניסט, שטעהט איהם אנטקעגען און לאכט פון איהם...

וואס ווייטער זיינען אידען אלץ צולאָזענער געווארען און האָבען אלץ מעהר זיך אָנגעהויבען צוצוהערען צו די נייע מגידים, צו די ציוניסטען, און איהם דעם אלטען מגיד וויל אפילו קיינער ניט הערען. איהם האָט זיך שוין געטראָפען צו בלייבען אליין אויפ'ן בימה און זאָגען נאָר פאר'ן שמש, וועל־כער האָט געגענאיבער איהם געדרעמעלט און פאר'ן רב, וועל־כער האלט זיך פאר א למדן און האלט בכלל ניט פון קיין דרשות און קוקט דעמאלט אין א ספר אריין. אין די קערות האָט מען וואס ווייטער אלץ וועניגער מטבעות געווארפען, און דעם אלטען מגיד איז פאַרגעשטאַנען מאכען אויף זיינע זעקס דרשות אן אויספערקויף און לאָזען זיך איבער דער וועלט מיט א טאַרבע.

נאָר ניט אזוי גיך האָט זיך דער מגיד אונטערגענעבען. זיין לאנגע בארד מיט די שוין פיעלע ווייסע האָהר וואס האָט איהם צוגענעבען דאָס אויסזעהן פון א תלמיד־חכם און די

שווארצע אטלעסענע, חאטש שוין צוהאקטע קאפאטע. האבען איהם דערפון אבנעהאלטען. ער האט נעווכט אנדערש מיטלען. דאס ערשטע מיטל איז נעווען אויסלערנען זיך, עס מעג די וועלט אונטערגעהן, א נייע דרשה וועגען ציון. ער האט זיך שוין עטליכע מאל נעפרובט פאר זיך אין דער שטיל א פראבע מאכען און זאגען אזא דרשה. נאר ביי איהם איז עס ניט נענאנגען; עס האבען איהם, ערשטענס, די פיעל נייע ווערטער פון די נייע מנידים נעפעהלט. צווייטענס, האט ער קיין נעהערינען נינח ניט נעפונען — און דער אלטער נינון האט אהער ניט נעפאכט און דריטענס, האט ער אליין ניט נענלויבט אין דער נייער דרשה... איהם האט זיך נעדאכט, אז שטעלענדיג זיך אויף דער בימה און אנהויבענדיג דרשה'נען, וועט דער עולם זיך גליך האפען, אז ער זאגט ליגען, אז ער אליין גלויבט ניט אין דעם, וואס ער זאגט.

און א פערצווייפלונג, נעמישט מיט א ברענענדיגען כעס, האט אנגעצונדען זיין ברוסט. וועז ער וואלט אימשטאנד נעווען, וואלט ער די אלע נייע מנידים, די ציוניסטען, אבגעמעקט פון דער וועלט און וואלט פון זיי קיין זכר ניט לאזען. נאר ער איז קענען זיי אלט, שוואך, זיין נעווהר, די זעקס דרשות, זיי נען טעמפ נעווארען, און ער קען שוין מיט זיי ניט מלחמה האלטען.

ער מוז זיך דאך אבער ראטעווען, ער מוז קרינען א נייי נע־ווהר. צום גליק איז ער דערנאנגען, אז נאט צו דאנקען ניט אלע אידען זיינען נאך פערפיהרט נעווארען פון די שקצים, די ציר־ניסטען. עס זיינען נאך דא פיעל שטעדטלעך, איבערהויפט אין פוילען, וואו די אידען רופען זיי אן אפיקורסים און ווילען זיי מחרים זיין. און דער אלטער מניד האט זיך אן די נייע קהלות אנגעהאפט, ווי אייגער, וואס טרינקט זיך, פאר א שטרוי. די שאנה, דער כעס אויף די נייע מנידים, וואס ווילען איהם זיין ברויט אוועקנעהמען, האבען איהם ענדליך נעהאלפען זיך אויס־

לאירעזן א זיעבעטע נייע דרשה, וועלכע ער האָט נענומען זאָגען אין פּיעל שטערמ׳דיק, בייזערענדיג זיך אויף די נייע מנידים, אויף די אפּיקורסות, וואָס זיי פערשפּרייטען צווישען אידען.

אפּמכאל האָט אים אפּילו וועה נעטהאָן דאָס הארץ, ווער זייסט, צי פערשפּיעלט ער ניט יענע וועלט מיט אזא דרשה? סטייטש! ער רעדט קענען ארץ־ישראל, קענען בעזעצען אידען אין הויליגען לאנד, ואו יעדער וועט זיצען אונטער זיין פייגענ־בוים אוּן ביישיסאָק אוּן רוהיג לעבען, ניט דארפען דרעהען דעם קאָפּ, ניט דארפען זוכען קיין נייע דרשות צו פערדיענען א שמיקעל בראָיט... ער האָט זיך אבער בערוהיגט מיט דעם נע־דאנק, אז ביעל רבּים זיינען אויך אין כעס אויף די ציונים־טען; מסתמא וויסען זיי דאָך פון דער גמרא, אז אידען דארפען נאָך זיין אין גלות, אוּן ער האָט זיין דרשה ווידער געהאלטען. ניט לאנג אבער איז די זיעבעטע דרשה אנגענאנגען, אריינפאלענדיג עפּעס ערגעץ אין א שטעדטעל אוּן שטעלענדיג זיך נאָך מנחה אויף דער ביימה אוּן אנהויבענדיג די זיעבעטע דרשה זיינע. האָט ער בעמערקט, ווי דער ביה־המדרש רוּדערט זיך. ער האָט דער־פיהלט, אז דאָ איז זיין סוף געקומען. דער עולם איז ניט צר־פריעדען פון זיין זיעבעטער דרשה. אוּן מיט דעם לעצטען ביסעל לידאוש, וואָס איהם איז נאָך געבליבען, האָט ער א נעשריי נע־טהאָן מיט א ניגון, מיט וועלכען ער פלעגט אלעמאל מסביר זיין דעם נהינום:

„די היינטיגע הולטייעם וויל׳ן משיח׳ן מיט נוואלד ארא־ברענגען; זיי נעהען אין מאנישקעם, שערען די בערד"...

נאָר ער האָט ניט געענדיגט. דער שמש איז צו איהם צר־נענאנגען אוּן האָט בייז ארויסגעזאָגט: רב מגיד! דער עולם פערלאנגט, אז איהר זאלט אויפהערען זאָגען.

ער איז בלייך געווארען, די צונג האָט איהם ווי אבגענומען. ער האָט מיט א פערקלעמט הארץ זיך אומגעקעהרט צום ארוך קודש, א קוש געטהאָן דעם פרכות אוּן איז א דערשלאָגענער

אראָב פון בימה, פערלאָזענדיג אויף שטענדיג די זעקס אלטע און די זיבעטע נייע דרשה...

און מיט דער צייט איז איהם דער כעם אויך פערשוואונדען. ער האָט זיך מישב געווען, אז צוליעב דעם, וואָס ער דארף האָבען ברויט, זאָלען אידען זיצען אין גלות, איז ניט קיין יושר... אמת, ער דארף חתונה מאכען די יונגסטע טאָכטער, וועו זיי וואָלטען נאָך ווארטען מיט די נייע דרשות עטליכע יאָהר !... אָבער מסתמא וועט נאָט העלפען, און אידען זיינען, חאָטש זיי הערען נייע דרשות, נאָך אלץ א גאנץ גוט פאָלק; וואו ער געהט אריין, זאָגט מען איהם ניט אָב, יערער גיט א גראָשען, א קאָפיקע. אדרבא, אין א פרט איז עס נאָך בעסער! אונטער די אויגען אין קערה פלעגט מען איהם פיעל גלאָטע מטבעות אריינווארפען, און איצט, אז ער גענהט אליין איבער די הייזער, גיט ער גוט אכטונג, און זעלטען וועו מען רוקט איהם אריין א שלעכטע מטבע.

דער ברית חדשה.

אויסער דער אידישער אמונה, האָט אהרן־לייב נעוואוסט, זיינען דאָ נאָך צוויי אמונות: די גוי'אישע און די טאָטרשע. נע־וואוסט האָט ער דאָס, ווייל אין שטעדטל האָבען נעוואוינט גויים און טאָטערן. פון דער גויאישער אמונה האָט ער נאָר נע־וואוסט, אז שבת איז ביי זיי פרייטאג. ניט נעהאלטען האָט אהרן־לייב פון בוידע אמונות. נאָר די טאָטערשע אמונה איז, דאָכט זיך, מיט מעהר שכל... ערשטענס זיינען זיי מל זייערע קינדער, אמת צו דרייצעהן יאָהר, און צווייטענס עסען זיי ניט קיין חזיר. דאָס אליין איז שוין גענוג, אז די טאָטערשע אמונה זאָל שטעהן העכער פאר דער גוי'אישער. און אהרן־לייב האָט טאָקע צו די טאָטערן נעפיהלט מעהר אכטונג, ווי צו די גויים, האָטש פרעמר זיינען בוידע פעלקער איהם נעווען.

אהרן־לייב איז נעווען א איד א למדן. ווייבער פון נאָם פלעגען אפילו קומען צו איהם פרעגען א גרינגע שאלה; ער האָט זיך געמאכט כלומרשט. אז ער האָט ניט קיין רעכט צו ענט־פערן, אבער ער פלעגט יאָ פסק'ענען, ווייל נעוואוסט האָט ער טאָקע ניט ערגער פאר'ן רב... אבער וועגען די אנדערע אמונות האָט ער גאָרנישט נעוואוסט. וועגען נוצרי וערט עפעס יא דערמאָהנט אין גמרא, נאָר אזוי וועניג, אז ער האָט ניט נעהאט פון איהם מעהר השגה ווי זיין ווייב ציפע, וואס

האָט דערצעהלט איהרע קינדער, אז דעם „יוזעל" האָט טעג פערוואָרפען מיט קעפּלעך קרויט.

אהרן־לייב האָט נאָר נעוואוסט, אז נויים זיינען אידען די גרעסטע שונאים, און אידען זיינען ביי גויים אין גלות, און אז משיח וועט קומען וועלען אלע פעלקער ווערען אידען.

צווישען די גוי'אישע שכנים האָט אפילו אהרן־לייב נעקענט איניגע אנופרי, וואָס האָט נעהאט א ידיעה אין זייערע שווארצע פינטלעך. אנופרי פלענט אמאל וועלען פערפיהרען א שמועס מיט אהרן־לייב'ן וועגען אמונות, וועגען דער אידישער און זייערער, הייסט עס. אבער אהרן־לייב פלענט זיך אין אזא שמועס ניט וועלען אריינלאָזען. ערשטענס האָט ער דעם לשון ניט נעקענט און צווייטענס איז טאקי א מורא: ווי וועט ער נעהן דערצעהלען מעשיות וועגען „יוזעל"! אנופרי איז אפילו א גוטער גוי, אבער א גוי בלייבט אלעמאל א גוי. אהרן־לייב וועט זיך ארויסחאפען מיט א שלעכט וואָרט, קען דער גוי איהם נאָך מסר'ן און ער וועט נאָך, חלילה, פערפוילט ווערען אין טורמע.

האָט אהרן־לייב אזוי אבנעלענט ביז א יאָהר עטליכע און פערציג, ניט האָבענדיג קיין שום ידיעה וועגען דער גוי'אישער אמונה.

טשיקאוע איז ער אבער אלעמאל געווען צו וויסען, וואָס איז דאָס אזוינס פאר אן אמונה. „מען קען דאָך ניט זאָגען, אז א וועלט מענשען איז אזוי משוגע" — פלענט ער אמאל א טראכט טהאָן. און כאטש דער נעדאנק האָט געשמעקט מיט גרויס אפיקורסות, פון וואָס אהרן־לייב איז זעהר וויט נעווען, פלענט ער, ווי אויף צו להבעים, זיך אריינטראכטען אין דעם דאָזיגען ענין טיעפער און טיעפער... איבערהויפט אין זייערע אן ערב־הגא, וועו די גלעקער פון שטאָדטישען קלויסטער פלע־

נען מרה־שחורה'דיג קלינגען און פלעגען אויפוועקען מאדנע פראגען ביי אהרן־לייב'ן אין קאפ.

קומט איינמאל אהרן־לייב אין בית־מדרש אינדערפריה, ווי זיין שטייגער איז, — קיין מנין איז נאך ניט נעווען — הערט ער נאר ווי א פאר אידען און דער שמש אין מיטען שטעהען ביים בימה און שמועסען עפעס. נעהט ער צו און הערט זיך איין. ערשט טען רעדט וועגען א גוואלדיג ניים.

— נעקומען עפעס איינער נעכטען פארנאכט אין שטעטל און האט נעבראכט א נאנצען קאסטען מיט תנכ'ן, אין שווארצען אייגבונד, און טיילט עס אומזיסט...

דערהערט תנכ'ן אומזיסט, דערמאהנט זיך אהרן־לייב, אז ער דארף טאקי האבען א תנ"ך. ער וואלט זיין א בעלן צו נעהמען אזא תנ"ך. און אהרן־לייב פרעגט נאך:

— ווען איז דער דאזיגער איד?...

לאכט דער שמש:

— ער איז אזא איד, ווי איך בין א גוי...

— וואס דען איז ער? — פרעגט אהרן־לייב, שטארק פער'חדושט.

— א משומד... אן אמת'ער משומד, ימח שמו.

— צו וואס־זשע טיילט ער די תנכ'ן?... — פרעגט אהרן־לייב פערחדושט און האהר און נעגעל שטעלען זיך איהם אויף...

— חי־חי־חי! — לאכט דער שמש — איהר, ר' אהרן־לייב, זאלט עס ניט ווייסען! דאס זיינען מיסיאנערישע תנכ'ן... איהר פערשטעהט? אלץ איז דארטען ווי אין אמת'ן תנ"ך, נאר איין פסוק איז אביסעלע אנדערש און אט אין יענעם פסוק שטעקט די נאנצע קונץ...

און דער שמש נעהמט ארויס פון אלמער אן אלטען צוזאמענעם תנ"ך, בלעטערט און בלעטערט און געפינט דעם פסוק

— והנה העלמה הרה... איהר זעהט, אט אין דעם פסוק מאכען זיי דעם גאנצען שווינדעל... איהר פערשטעהט. היינט נעה נעהם אזעלכע תנכ'ן...

אהרן־לייב קען ניט רעכט בעגרייפען, וואס פאר א שווינדעל קענען זיי מאכען אין דעם פסוק, אז עס זאל שטעקען דערין אזא סכנה, נאר ניט וועלענדיג ארויסווייזען זיין עם־הארצות אין דעם דאזיגען ענין, שווייגט ער און ענדליך מורמעלט ער ארוים:

— אזא מעשה, אזא מעשה...

— וואס פרעגט איהר, — זאגט דער שמש צופריידען פון זיין טיעפער ידיעה אין דעם דאזיגען ענין — זיי האבען אויך קעפ... נאר אלץ להכעיס...

— איז ער, הייסט עס, א משומד?... — פרעגט אהרן־לייב, און הענד און פיס ציטערן איהם פאר נייגיריגקייט...

— וואס דען איז ער? — ענטפערט דער שמש, — א איד וועט דען טייל תנכ'ן אומזיסט?... און דוקא תנכ'ן?... ער טייל נאך עפעס, זאגט מען, אומזיסט...

— וואס נאך? — וועדט אהרן־לייב שטארק פעראינטערעסירט.

— אך, זאל נאט שומר ומציל זיין! יענם ספר'ל איז סכנות... דאס איז דער ברית חדשה... אלץ וועגען „יוזעל".

— טע־טע־טע! — פערוואונדערט זיך אהרן־לייב, — זאגט זשע מיר, איך בעט אייך, טאקי אלץ אויף לשון־קודש?...

— מען זאגט, — ענטפערט דער שמש, — וועדליג דער נאמען, איז עס אויף לשון־קודש...

דער בית־מדרש וועדט דערווייל פולער מיט נייע אריינגעקומענע דאוונער. דער שמועס וועדט ברייטער און טיעפער. אייניגער א יונגערמאן, וואס איז געווען אין א גרויסער שטאדט א מלמד, איז מסביר דעם ענין אינגאנצען: — דאס איז נאר א פשוטע זאך. עס איז דא אזא חברה, וואס לאזט זיך קאסטען

נאָלד אויף אוים׳שמד׳ן אלע אידען, אלע אידען ביז אייגעם... זיי האָבען מיליאָנען מיליאסען געלד... מען זאָגט, אז די מלוכה גיט אויך דערויף געלד... נו, קודם וויליען זיי פערנארען מיט׳ן תנ״ך... עס איז דאָך עפעס א אידישע זאך... אבער דער תנ״ך איז געפעלשט... איהר פערשטעהט? אין ישעיה האָבען זיי אָנגעמאכט צרות, איבערהויפט ביי דער העלמה הרה... נאָר אין תהלים אויך; זיי ווילען דאָרט אויפווייזען, אז „ער״ שטאמט פון דוד המלך...

— אוש פון דוד המלך!... — פערחדושט זיך אהרן־לייב.

דערווייל קומט אָן דער רב.

דער עולם מאכט א וואַרע. דער רב, א הויכער מאָגער איד, אויך וועלכען די זופיצע הענגט ווי א שווארצער זאק, געהט דורך, שעפטשענדיג דעם פסוק „מה טובו״ און וועגדט זיך ענדליך צום עולם.

— וואָס, אידען, מען איז געקומען אונז אבשמד׳ן?... — זאָגט ער אין א געלעכטער.

— חי־חי־חי! — לאכט צוריק דער שמש, — יא, אבשמד׳ן...

און דער גאנצער עולם לאכט פון רב׳ס וויץ...

— זאָגט עס ניט, — וועדט דער רב ערנסט — א סכנה איז דאָס... היינטיגע צייטען, די אמונה איז שוואך... דאָס אפיקורסות איז נתרבה געוואָרען... איך רעכען אויסרופען א חרם, אז מען זאל ניט נעהמען די תנכ׳ן, וואָס ער טיילט אומזיסט...

— דאָס איז זעהר גוטיג, — רופט זיך אָן אהרן־לייב — א קשיא אויך א מעשה...

און נאָכ׳ן דאוונען איז אויסגערופען געוואָרען א חרם...

אהרן־לייב איז געקומען אהיים אינגאנצען צודולט... דער

מיסיאנער האָט איהם שטארק פּראַיעקטירט. וואָר וויים וואָס ער וואָלט נעקענט דערנעהן ביי איהם, וועלן נים דער תּרם...

אויף מאָרגען איז ער נעקומען אין בית־כּנסת פריהער ווי אַלעמאַל. ער האָט נעוואָלט דערנעהן וועגען דעם מיסיאָנער פון איבערהויפּט וועגען דעם „ברית חדשה"... וואָס קען דאָרט אַזויגס שטעהן, וואָס זאָל איהם, אהרן־לייב'ן, קאָליע מאכען.

אין ווינקעל פון מזרח־זייט איז געזעסען הגן דער פּרוש, איד אין די מיטעלע יאָהרען, מיט שטרענגע קלוגע אויגען און נעקוקט שטום אין א גמרא.

אהרן־לייב איז צו איהם צוגענאַנגען.

— וואָס זאָגט איהר, ר' חנן, אויפ'ן מיסיאָנער? — האָט אהרן־לייב געפרעגט מיט א הארץ־קלאפונג.

— וואָס איז דאָ צו זאָגען? — האָט דער פּרוש קאָלט נעענטפערט — א נאַר גיט און א קלוגער נעהמט...

— וואָס הייסט א קלוגער נעהמט? — האָט אהרן־לייב אויסגעשטעלט די אויגען.

— אָט איך האָב געזומען א תנ"ך און א „ברית חדשה".

— וואָס רעדט איהר?... — האָט אהרן־לייב זיך אָננעזאפט, — איהר?

— וואָס, איהר האָט מורא, איך וועל מיך שמד'ן... שטותים!

אהרן־לייב איז צו זיך נעקומען:

— נערעכט זייט איהר... אדרבה, איך מיין מאקי פשר קעהרט... ס'הייסט, מען דארף וויסען, וואָס און וועגן...

ער האָט זיך אָבגעהאקט און ציטערענדיג מיט'ן נאָנצען קערפער האָט ער שטיל נעבעטען:

— קענט איהר מיר גיט נעבען אריינקוקען דערין, איך מיין, אין „ברית חדשה". עס איז א טשיקאַווע זאך...

— איך קען אייך נעבען... איך האָב עס אינדערהויים. קומט

אריין צו מיר פארנאכט... נאָר פויקט עס ניט אויס פאר קיר־נעם. דאָס זיינען דאָך בהמות. זיי מיינען, אז מען לויפט זיך נלייך שמד'ן....

נאָך מעריב איז אהרן־לייב נענאנגען פון חנן דעם פרוש און אין טאָש האָט ער נעהאט דאָס קלייגע שווארצע ביכעלע...

הענד און פיס האָבען איהם געציטערט נעהענדיג. קר־מענדיג אנטקעגען דעם קלויסטער, וועלכער איז נעשטאַנען הויך אוף ריזיג און נעקוקט מיט זיינע גאָלדענע צלמים אין הימעל אריין, האָט אהרן־לייב'ן דער שרעק שטארקער אָנגענומען. נע־דאכט האָט זיך איהם, אז פון די קלייגע קלויסטער־פונקטער לעך קוקען ארוים שווארצע נעשטאלטען און ווילען איהם פער־לאָקען אין דער נעדיכטער פינסטערניש אריין.

ער האָט שוין נעוואלט דאָס ביכעלע ארויסווארפען פון טאָש, נאָר די הענד האָבען איהם דערצו ניט נעדיענט און ער איז קוים דערנאנגען אהיים.

אריינגעהענדיג אין שטוב, איז ער נעווען בלאָס ווי קרייד. דאָס ווייב, א שוואכע און א קרענקליכע, האָט איהם אָנגעקוקט פערוואונדערט:

— אהרן־לייב, וואָס איז מיט דיר?...

— נאָרנישט... איך האָב מיך דערשראָקען... א הונד...

— שטענדיג אבער דערשרעקט ער זיך פאר א הונד! — האָט זי זיך נעמאכט בייזערן ווי א מאמע אויף א קינד, — וואָס טהוט דען א הונד... שוטה... א הונד בילט און הערט אויף...

„היינט נעה דערצעהל איהר, אז עס איז ניט קיין הונד"...

— האָט אהרן־לייב, שוין רוהינער ווערענדיג, נעטראכט. — „וואָס וויים א אידענע פון אזוינע ענינים"...

אין א פאָר שעה ארום, אז אלע אין שטוב זיינען שוין נעשלאָפען, האָט אהרן־לייב ארויסנענומען מיט ציטערנדע הענד דאָס שווארצע ביכעלע פון טאָש, נעמאכט נרעסער דאָס פייער

אין לאמפ, אוועקגעוועצט זיך ביים טיש און זיך געגומען לייענען...

ער האט געלייענט ווארט ביי ווארט, געזוכט דארט עפעס א טיעפען סוד און ניט געקענט פערשטעהן.

און מעהר פאר אלץ האט איהם געוואונדערט:

— וויבאלד דאס איז די גוי'אישע אמונה, היינט צו וואס דארף מען קלויסטערס און צו וואס דארף מען די אלע נאריש-קייטען, און פארוואס האבען די גוים פיינט אידען?...

ער האט עס געוואלט פרעגען אנופרי'ן, זיין שכן דעם גוי, אבער ער האט מורא געהאט:

אנופרי קען איהם זיכער מסר'ן, און ער וועט נאך פערפוילט ווערען אין טורמע...

די ערציהונג

די סדרה איז געווען אן אומעטיגע, איבערהויפט די הפטורה. חנה האָט זיך ביים טייטש־חומש גוט אויסגעווייניט. אז זי האָט געענדיגט די סדרה, איז געווען דריי א זייגער. חיים איז שוין אוועק אין שוהל הערען דעם מגיד, די עלטערע קינדער אויפ'ן שפאציר, נאָר די זיעבעצהן־יעהריגע טאָכטער, בייל̈קע איז געזעסען ביי א פענסטעריל̈, וואס האָט ארויסגעקוקט צום הויף, און האָט געל̈ייענט א מעשה־ביכעל̈, פאר וועל̈כעם זי האָט בעצאָהל̈ט פראָקאָט־געל̈ד צוויי קאָפיקעס. דער פינפטהאל̈בען־יעהריגער חאצקעל̈ע, וועל̈כען מען האָט שוין אויף ווינטער גערעכענט אב־צוגעבען אין חדר, איז געזעסען אויף דער ערד און האָט זיך געשפיעל̈ט מיט א בל̈וי שטיקעל̈ פאָפיר.

— בייל̈קע! גיב אכטונג אויף דער שטוב! איך וועל̈ א ווייל̈ע אריינגעהן צו דאָבע־ריוועז.

און איידער בייל̈קע האָט בעוויזען צו ענטפערן, האָט זיך דער קל̈יינער חאצקעל̈ע, ווי א שפארבריל̈, א הויב געטהאָן. אוועקגעשטעל̈ט זיך אויף די צוויי דינע פיסל̈עך און מיט א ג־ווין אויסגעברומט:

— איך אויך גערן...

— ניין, דו בל̈וייב דא! — האָט חנה אנגעשריען, — ניטא וואוהין צו גערן.

חאצקעלע אבער האָט זיך איינגעוויקעלט אין דער מאַמעס קלייד, ווי ער וואלט זיך וועלען צוקלעפּען, און געשריען:

— איך אויך נעהן...

— נעהם איהם אויך! — האָט ביילקע פּאַרנעשלאָגען.

— נעהם איהם אויך! — האָט חנה איבערנעקרימט — מיינע שונאים זאָלען אזוי לעבען, ווי מען קאָן מיט איהם אין א שטוב אריין! ווי נאָר מען נעהט מיט איהם ערגעץ אריין. נלייך — מאמע עסען! דאָס פּנים פּלאַמט מיר.

— ניט בעטען, מיינע נאמנות! — האָט האצקעלע שטאַרקער פערזיכערט.

— נעדענק זשע! — האָט חנה נעסטראשעט מיט'ן פינגער — טאַמער בעטסטו דאַרט עסען, וועל איך דיך דער'הרג'עגען...

— ניט בעטען, מיינע נאמנות! — האָט חאצקעלע פערזיכערט.

שבועה, האָט חנה אַבנעשניטען א קלייטע „המוציא" פון דעם שבועה, האָט חנה אַבנעשניטען א קלייטע „הומציא" פון דעם איבערגעבליבענעם שטיקעל חלה פון שבת'דיגען וואַרעמס און האָט איהם דערלאַנגט:

— עס א שטיקעל חלה, וועסטו ניט זיין הונגעריג. עס אויך ניך, איך וועל וואַרטען.

א פּרעהליכער פון דעם, וואָס ער נעהט צו דאַבע־רייוועז. וואו עס זיינען דאָ א סך קינדערלעך, לויט ער נעדענקט נאָך פון אמאָל, וועז ער איז דאַרט נעווען, און טאָקע פון דער „המוציא חלה", וואָס ניט אזוי אַפט בעקומט ער עס, איז חאצקעלע אוש אונטערגעשפּרונגען.

פּאַרטיג נעוואָרען מיט דער „המוציא", — האָט איהם די מאַמע אַבגעווישט די ברעקלעך פון מויל, אויסגעשנייצט דאָס נעזעל, פּערזאָנט און ווידער פערזאָנט איהם, אז ער זאָל ניט

כעטען עסען און אפילו, אז מען וועט איהם דאָרטען עפעס נע־
כען, זאָל ער אויך ניט נעהמען.

— ניט נעהמען! — האָט חאצקעלע פערזיכערט.
און זיי זיינען ארויס.

דאָבע־רייוע, א יוסטע בעל־הבית'טע, אין א נעדיכטען
פּארוק אויפ'ן קאָפּ, אונטער וועלכען עס האָבען ארויסגעקוקט
צוויי נרויסע, שווארצע אידישע אויגען, מיט א פול פּנים, איז
נעזעסען אויך איבער'ן טייטש־חומש און ניט האָבענדיג קיין
צובראָכען האַרץ, ווי חנה, האָט זי ניט געווויינט, נאָר אויס
פרומקייט נעזונגען מיט א נעמאכטען טרויעריגען נגון.

איבערנעריסען האָט איהר חנה'ס ברייטער נוט־שבת!

— נוט־שבת! נוט־שבת! — האָט דאָבע־רייוע זיך נלייך
אויפנעהויבען פון אָרט און איז נעגאנגען חנה'ן אנטקעגען —
אקוראט ענדיג איך די הפטורה... נו, אביסעל א הפטורה היינט!
א שטיין קאָן צוגעהן! האָט זי צוגעגעבען מיט א מינע פון א
רביצין, וויסענדיג, אז חנה איז א נרויסע נעלערנטע.

— היינטיגע נאנצע סדרה איז וועלט נאָלד! — האָט חנה
ארויסנעזאָנט איהרע מבינות מיט אן אויטאָריטעטען־טאָן. נאָר
באלד האָט זי זיך פערחאפט:

— דוקא היינטיגע? און פּאראכטאָגינע און פּארצווייוואָ־
בערינע?....

— אבי די מאנסביל'ען לאכען פון אונזער טייטש־חומש...
האָט דאָבע־רייוע נוטהערציג נעשמייכעלט...

— היינט לאכען שוין ברוך השם ניט נאָר די מאנסביל'ען.
די מיידלעך לאכען שוין אויך... — האָט חנה זיך ערנסט נע־
קלאָנט. מיין בייליקע זאָל נעזונד זיין, וועט קיינמאָל ניט נעהמען
דעם טייטש־חומש אין האנד אריין, אלץ די מעשה־ביכלעך, און
די מעשה־ביכלעך!

— איך וויים טאקע ניט, וואס פאר א מין כשוף שטעקט

אין די מעשה־ביכלעך, — האָט דאָבע־רייוע געדריקט מיט די פּליצעס — מיין גאָלדע איז אויך אזוי — אלע פרייטאג מוז זי נעהמען א ביכעל אויף שבת אוז ווייניט איבער איהם פּונקט ווי אויף א תחינה... „מיינער" וואלט זי אויפגענעסען דערפאר. מיר ארט דאָס שוין ניט אזוי — מילא, זאל זי לייענען...

— יא — האָט חנה מודה נעווען — קיין אומגליק איז דאָס ניט. היינטיגע צייטען מוז מען דאָס אויך...

נאָכדעם ווי דער פּאָדים פון דעם דאָזיגען שמועס האָט זיך צוריסען, האָט דאָבע־רייוע שבת'דיג א ענניץ נעטהאָן, ווי איהר שטייגער איז נעווען, אוז א קוק טהוענדיג אויף חאצקעלען, האָט זי נענעצענדיג צוגענעבען:

— דאָס איז, דאכט זיך, דיין חאצקעלע... שוין א בחור! חאצקעלע האָט זיך פערשעמט, האָט ארָאבגעלאָזט די אויגעלעך אוז זיך געטוליעט צו דער מאמען...

— א צולאָזענער! — האָט חנה פער'מסר'ט...

— א קינד! — האָט דאָבע־רייוע פערטיידיגט...

— ווילסט אפשר, חאצקעלע, עסען? — האָט דאָבע־רייוע פרייגדליך זיך נעווענדעט צו חאצקעלען...

חאצקעלע האָט אויפגעהויבען די אויגעלעך אויף דער מאמען ווי פערגעסענדיג זיין „ווארט". די מאמע האָט איהם בגנבה א קניף געטהאָן אוז אנשטאָט איהם נעענטפערט:

— זאל ער אזוי זיין הונגעריג דאָס גאנצע לעבען! — פאר אוועקגאנג האָט ער אבגענעסען א שטיק חלה מיט אן איי.

חאצקעלע האָט געוואלט א נעשריי טהאָן בייז: א ליגען: אָהן אן איי! די מאמע האָט איהם אָבער מיט איין האנד אזוי שטארק געקניפען, אז ער האָט פערשטאנען, אז מען טאר דאָס איי ניט אבלייקענען, אז א מאמע זאגט, איז געזאגט, אוז ער האָט נעביף געשוויגען, אין הארצען בייז טראכטענדיג: די מאמע איז א ליגנערין...

דאָבע־רייוע האָט זיך אָבער געהאלטען ביי איהר שיטה,

אז א קינד, אז עס נעהט זיך דורך אביסעל, וויל עס באלד עסען, און ניט ווארטענדיג אויף חנה'ס מיינונג וועגען דעם, איז זי צוגענאנגען צום שפיז־אלמעריל.

חנה האָט זיך אָנגעצונדען:

— אסור זאל אייך זיין, דאבע־רייוע, אויב איהר וועט איהם עפעס נעבען...

און גלייך האָט זי זיך אומגעקעהרט צו חאצקעלען, שי־פענדיג:

— זאלסט ניט נעהמען! איך וועל דיך ממית'ן.

חאצקעלע האָט געשוויגען. עס האָט געהייסען, אז ער וועט זיך נאָך מיישב זיין...

דערווייל האָט דאבע־רייוע אָנגעשמירט א שטיק חלה מיט אזא מין סאָק, וואָס צייט חאצקעלע לעבט האָט ער אזוינס ניט געזעהן... ער האָט אויסגעשטעלט זיינע גרויסע אוינעלעך, בע־טענדיג צו דער מאמען, ווי געזאָגט:

— היים נעהמען!...

נאָר דאבע־רייוע האָט אָנשטאָט איהם, זיך אליין צו חנה'ן געוועגדעט און פריינדליך געזאָגט:

—היים איהם, חנה, נעהמען . . .

חנה איז געווען רויט ווי צונטער, איהרע ווינקלען ביי די ליפען האָבען געציטערט:

— אויב ער וויל .. .

— ווילסט, חאצקעלע? — האָט דאבע־רייוע אויסשטע־קענדיג די „המוציא", אָנגעשמירט מיט דעם סאָק, געפרעגט.

— וויל . . . — האָט חאצקעלע אויסגעשטאמעלט און גע־קוקט אויף דער מאמען, צונעהמענדיג די „המוציא" . . .

— זעהסט — האָט דאבע־רייוע ווי א זיעגערין געזאָגט— א קינד. אז עס נעהט זיך דורך, וויל עס באלד עסען...

זאג חאטש א דאנק ! — האט חנה זיך ווייטער געוואַרפן צו חאצקעלעך.

נאר חאצקעלעם מויל איז צו פערנומען געווען און אפילו קיין דאנק האט ער אויך ניט געזאגט.

און חנה איז געזעסען ביי דאבע־ריווען, ווי א בענראבענע מראכטענדיג :

— ער פערשווארצט מיר די אויגען, דער בעטלער ! . . .

די כלי־זמר

ביי חנה־דאבען אין קליינעם שטיבעל האט געהערשט א נע־רויש און א נערודער. עס איז געווען א פרייטאגדיגער פריה־מארגען, און חנה־דאבע, וואס איז גראד שפעט אויפגעשטאנען, איז געווען שרעקליך פערהאוועט ביים אויוועז, וואו זי האט נע־באקט חלה: באלד קומט שוין לייזער פון בית־המדרש און די בולקעס זיינען נאך ניט פארטיג.

אין שטיבעל זיינען נאך די בעטען ניט געווען פערבעט. די טירלעך פון אלמער, וואס מען נעהמט אלע נאכט אראב צו אימפראוויזירען א בעט פאר די קלענערע קינדער, זיינען נאך צוריק ניט אויפגעהאנגען געווארען, און חנה־דאבע פלענט זיך פאר נרוים אייליניש אן זיי אלע וויילע פערטשעפען און שיער ניט נע'מזיק'ט ווערען:

— א ניכפה זאל אייך חאפען! — האט זי אלע וויילע נע־שאלטען, מיינענדיג די צוויי קליינע קינדער, א אינגעלע און א מיידעלע פון זעקס און אכט יאהר, וואס האבען זיך גערדעהט אונטער די פיס, און אלע וויילע ארייננעקוקט אין אויוועז זע־הען, צי עס איז שוין פארטיג די חלה, — א ניכפה זאל אייך חאפען! דרעהט זיך ניט ארום, וואריס איך וועל אייך ממית'ן!

נאר די קינדער, ניט האבענדיג זיך וואוהין צו טהאן, זיינען ארומגעשפרונגען, און חנה־דאבע איז נעווארען אלץ בייז־

זער, ביז זי האָט זיי אויפ'ן הויף ארויסגעטריבען.

— געהט אין דער ערד !

נאָר אָט איז פון דאוונען געקומען לייזער, א הויכער מאָ־נערער איד, מיט איינגעפאַלענע באקען, מיט גרויסע פייכטע קעלבערנע אויגען און מיט א קליין ציגען־בערדעל. ער האָט שווער אָבגעאָטעמט פון דער גרויסער משא, וואָס ער האָט נע־טראָגען פון בית־המדרש ביז אהיים — דעם טלית־און־תפילין מיט'ן סדור „עץ־חיים", וואָס איז באמת געווען ניט נאָך זיינע כחות, — האָט אויסגעזוכט א טאָבורעטקעלע, וואָס איז געשטא־נען העט הינטערן אלמער, זיך פאַוואָלירט אוועקגעזעצט אוז, אויסהוסטענדיג זיך, האָט ער שטיל געזאָגט :

— חנה־דאָבע, שוין פארטיג דער אָנבייסען ? מיר ציהט אין הארצען !

— האָסט קיין צייט ניט ? — האָט זיך חנה־דאָבע אָנגע־צונדען, וויל איהר האָט זיך נעדאכט, אז די צווויי בולקעס, וואָס זיצען פון פאַרנענט האָבען זיך אונטען צונעבערענט. זי האָט גלייך געבאפט די לאָפעטע און פערצווייפעלטע זיי ארויס־נעחאפט קונציג שנעל. זי האָט זיי בעטראכט מיט גרויס זאָרג־פעלטיגקייט און דערזעהענדיג, אז זיי זיינען ניט פערברענט, איז זי ווייכער געוואָרען, האָט א נוטמוטיגען זיפץ געטאָן און נעוועגדט זיך צו לייזערן.

— קענסט זיך נעהן וואשען ; צווויי בולקעס איז שוין פארטיג.

לייזער האָט זיך שוין אויפגעהויבען פון ארט און איז נע־ווען גרייט צו נעהן וואשען זיך, נאָר דא האָט חנה־דאָבע זיך מישב געווען, אז זי וועט שוין וואַרטען ביז די חלות וועלען אויך פארטיג ווערען.

— איך וועל זיך פערדרעהען מיט דיין אָנבייסען אוז וועל נאָך חלילה פערזעהען די חלות, אוז זיי וועלען פערשרפה'ט ווערען.

און אזוי ווי לייזער איז ניט נשוועז קיין גרויסער זולל וסובא, האָט ער מסכים געווען צו ווארטען.

און כדי צו פערטרייבען דעם הונגער, האָט ער געמאכט א שמועס מיט חנה־דאָבען :

— וועסט האָבען מיט וואָס צו קאָנטשען דעם שבת ? — האָט ער זי ווייך געפרעגט.

חנה־דאָבע האָט א זיפּץ געטאָן און געענטפערט :

— ווייס איך... עס איז נאָך דאָ צוויי גילדען, וועט איין גילדען אוועקגעהן פאר די שמשים און אנדערע צדקה און א גילדען וועט זיין געגנוג אויף קליניקויט....

נאָר דאָ האָט זי זיך פערטראכט א ווילע און באלד זיך געוואנדט צו לייזערן :

— איך ווייס נאר ניט, וואָס מען טהוט מיר דער היינטיגער חתונה ?

— וועלכע חתונה ? — האָט זיך לייזער דערשראָקען.

— האָסט שוין פערגעסען ? מיר האָבען דאָך היינט א חתונה; זלמן דער נארבער מאכט היינט חתונה די טאָכטער.

— א שיינדעל אין דער משפּחה ! — האָט זיך לייזער, וואָס איז געווען א יחסן, פערקרימט.

— נו, וואָס זאָל מען טהאָן ? — האָט חנה־דאָבע געזיפּצט — פּאָרט אייגענע מענשען; זלמן דעם נארבערס באָבע מיט מיין זיידען, עליו השלום, זיינען געווען לייבליכע שוועסטער און ברידער.

—איז וואָס איז ער דיינער ? — האָט לייזער פערקנייטשט דעם שטערן און זיך נענומען אויסצורעכענען מאטעמאטיש דעם יחוס.

און אבטומלענדיג זיך עטליכע מינוט, האָט ער אויסגערעכענט, אז די כלה, דאָס היימט זלמ׳ס טאָכטער, איז חנה־דאָבעס א גליער־גליער־שוועסטער־קינד.

— א ווייטע קרובה! — האָט ער ענדליך מבטל געווען די נאנצע חתונה.

— פונדעסטוועגן דארף מען שיקען א טאָרט! — האָט חנה־דאָבע פערזארגט נעענטפערט, — זיי האַלטען זיך פאר נאָהענטע קרובים.

— וואָס קאָסט א טאָרט? — האָט לייזער, ניט זייענדיג אלס מאנסביל קיין בקי אין די זאכען, געפרענט.

— א נעפילטער טאָרט דארף קאָסטען א גילדען.

— און ניט קיין נעפילטער?

— א גרוונע!

— טו שיק טאָקע ניט קיין נעפילטען! — האָט לייזער בעפוילען — די מחותנים וועלען אויפעסען ניט קיין נעפילטען.

— עס פאסט ניט! — האָט חנה־דאָבע ניט געוואלט מסכים זיין.

— נו, מ'וועט זעהן, מ'וועט זעהן! — האָט לייזער נאָר ברומט בייז אויף דער איבערינער הוצאה — גיב שוין עסען!

חנה־דאָבע האָט זיך אָנגעהויבען מכין זיין ארויסצונעה־מען פון אויוועז די חלה מיט די בולקעס.

— נאָלדעלע! — האָט זי נעשריען דורכ'ן פענסטער צו דעם אכט־יעהרינען מיידעלע — נעה אריין צו דוואשען און נעהם אויף גיך די נרויסע לאָפעטע; מיינע איז צו קורץ פאר די חלות.

נאָלדעלע, וואָס האָט זיך נעשפיעלט אויפ'ן הויף מיט'ן זעקס־יעהרינען ברודערל חיימ'ל און האָבען נעבאקט אויף דער זון חלות פון זאמד, האָט זיך א לוסטינע גליך אויפנעהויבען און לויפענדיג צוגערופען צום ברודערל:

— זעה, די חלות זאָלען ניט פערברענט ווערען! איך נעה נאָך א לאָפעטע.

אין א ווייל ארום איז זי א פרעהליכע אריין אין שטוב מיט א נרויסער לאָפעטע און אויסנעשאָסען אין איין אָטעם:

— מאמע, קלעזמער געהען! זאל איך אזוי געזונד זיין! קלעזמער!...

דער קליינער חיימ'ל איז אויך אריינגעלאפען און, פרעה־ליך פאטשענדיג מיט די הענטלעך, האט ער זיך צוזונגען:

— מאמע, טלעזמער! טלעזמער געהען! טלעזמער!

— וואו? וואו? — האט זיך חנה־דאבע דערשראקען און צוגעלאפען צום פענסטער.

— אוי, וועה איז מיר! — האט זי פערצווייפעלט פער־בראכען מיט די הענד, — זיי האבען דאך אונז געשיקט די כלי־זמר, א „גוט־מארגען" שפיעלען!

— וואו זיינען זיי? — האט לייזער נאך פערצווייפעלטער אויסגעשריען.

ער איז צוגעלאפען צום פענסטער און האט דערזעהן געהן די נאנצע קאפעליע שטעדטעלשע כלי־זמר מיט בעניע דעם בדחן בראש!

און איידער ער האט געהאט צייט עפעס פארצונעהמען, איז שוין דער בדחן, א לוסטיג אידעל מיט לויפענדיגע אייגע־לעך, געשטאנען ביים טיר און, וועגדעגדיג זיך צו דער קאפעליע, האט ער הויך אויסגערופען:

— לכבוד דעם מחותן א פיינם נערעטש!

חנה־דאבע איז געשטאנען מיט דער לאפעטע און גע־שריען:

— לאזט מיך די חלה ארויסנעהמען!

נאר איהרע וועלטער האט פערדעקט א חוואליע מויז, מיט וועלכער די קאפעליע האט אנגעפילט דאס קליינע שטי־בעל.

— אוי, א וועהטאג איז מיר! — האט חנה־דאבע געבראכ־כען מיט די הענד, — די חלות וועלען פערברענט וועריען.

און מיט גרויס אימפעט האט זי זיך גענומען ארויסנעה־

מען די חלות פון אויוועז. און ביי יעדע חלה ארויסנעהמען האָט זי מיט דער לאָפעטע דערלאַנגט דעם קאַנטראבאס.

— די אידענע לאָזט ניט שפּיעלען! — האָט דער קאַנטראַבאסיסט, א בייז פערשלאָפען אידעל, נעווארטשעט, רייבענדיג די סטרונעס.

נעענדיגט דעם „מארש", האָט דער בדחן נאָך לוסטיגער ווי פריהער, זיך צוזונגען:

— און איצט א פיינעם צושפּיעל לכבוד דעם מחותן ר' אליעזר ברבי...

לייזער האָט מיט א טרויעריגען קול, ווי צו אל מלא רחמים, אונטערגעזאָגט זיין טאָטענס נאָמען:

— ברבי יצחק!

און די כלי־זמר האָבען זיך ווידער נענומען צו די כלים, נאָר שוין אָהן דעם קאַנטראבאס, ווייל חנה־דאָבעס לאָפעטע האָט איהם איננאנצען חרוב געמאכט, און ער האָט געדארפט האָבען א גרויסען תיקון...

— לאָזען זיי שוין נעהן, — האָט לייזער געוואונקען צו חנה־דאָבען...

— גע'ה אין דר'ערד מיט זיי אינאיינעם! — האָט חנה־דאָבע שרעקליך אויפגערעגט אבגעענטפערט און האָט זיך שיער ניט צעוויינט באר עצמת־נפש.

די מוזיק איז אנטשווינען געוואָרען, דער בדחן האָט ווידער זיך צוזונגען:

— מזל טוב! גאָט זאל נעבען אויף אייערע קינדערס חתונות...

און ער איז געבליבען שטעהן ווי א נענערל, די קאפעליע מיט די אינסטרומענטען — ווי זיינע חילות.

לייזער האָט א שושקע געטהאָן חנה־דאָבען:

— דו מוזט זיי בעצאָהלען!

חנה־דאבע איז מיט א פערדריקט האַרץ צוגעגאַנגען צום קוימען, ארויסגענומען פון א פערשאוועדטער קאַסט צוויי גילדעז און האָט דערלאַנגט דעם ברחן...

דער ברחן האָט זיך ווידער צוזונגען און אין גראָבען אַנגעוואונשען אלדאָם נוטם...

— מיט דעם רעכטען פוס! — האָט ער לוסטיג צו דער קאַפּעליע א קאַמאנדעווע געטהאָן.

די כלי־זמר זיינען לאַכעדיגע ארויס. דער קאַנטראַבאַס האָט זיך ביים ארויסגעהן פערטשעפּעט אָן דער קאַפּעטע; זי איז אומגעפאַלען מיט א געוויש און טומעל...

— אָט איז דיר א התונה! — האָט הנה־דאבע געבראַכען מיט די הענד.

— דיינע קרובים! — האָט לייזער געברומט, — כען זאָל האָבען א העזה שיקען די כלי־זמר! האָם גראָבע יונגען קענען..

הנה־דאבע איז נעשטאַנען א פערצווייפעלטע און געבראַכען מיט די הענד.

— צוויי בלוטיגע גילדען און די חלות זיינען פערברענט געוואָרען! — האָט זי זיך צעווויינט אויפ'ן קול...

די צוויי קינדער, חיים'קע און גאַלדעלע, זיינען געשטאַנען און פערוואונדערט אָנגעקוקט די מאמע:

— מען האָט אזוי שהען נעשפּיעלט, און די מאמע ווייגט...

און חיים'קע האָט זיך צוזונגען:

— שעהנע טלעזמער, שעהנע טלעזמער....

— שווייג, ממזר! — האָט לייזער זיך נעווארפען אויפ'ן קליינעם חיים'ל, וועלכער איז אזא נאריש קינד און פערשטעהט ניט דאָס אומגליק. ער איז א פערצווייפעלטער ארוים אויפ'ן הויף. דער הויף איז געווען בעלאַנגערט פון א מחנה קינדער און עלטערע אידען.

דערזעהענדיג לייזער'ן, איז חנן דער תבואה־הענדלער צו איהם בריטליך צוגעגאַנגען און געזאָגט:

— איהר זענט, חייסט עס, היינט א מחותן? מזל־טוב אייך!

און ניט בעקומענדיג קיין ענטפער פון לייזערן, איז ער ניט נתפעל געוואָרען און ווידער זיך געוענדעט צו איהם:

— וואָס איז מיט אייך זלמן דער גארבער, אפנים א נאָר העגטער קרוב?

לייזערן איז דאָס גאנצין בלוט אריין אין פנים, און ער האָט פאר כעס אויסגעשאָסען:

— זלמן דער גארבער איז מיינער אן עלטער־פעטער. איהר פערשטעהט — אן עלטערפעטער!

און בייז פאר שאנדע, איז ער אריין צוריק אין שטיבעל, זיך אוועקגעזעצט מיט אן ארָבגעלָאָזענעם קאָפּ אין א ווינקעל, פונקט ווי ער וואָלט געהאלטען ביים אויסטאָן די שיך און זעצען זיך שבעה...

אין א צווייטען ווינקעל איז געזעסען חנה־דאָבע און שטיל אהן כחות געקרעכצט:

— נא דיר נאָר כלי־זמר, וועה איז מיר!...

טעכטער

1.

טעכטער סתם זיינען א קללה פון נאַט, בפרט אזוינע טעכטער, ווי לייבע דעם שניידערס.

און אין ווענען האבען זיי זיך „איינגענעבען", קען לייבע מיט זיין שניידערשען שכל ניט משיג זיין. ער אליין איז דאך ניט שיך — א איד, וואס האט קיינמאל א פליג אויף דער וואנד ניט פערטשעפעט, און וועז ניט די אלטע נייה־מאשין, אויף וועלכער ער פלענט אמאל אבשטעפען א נאט, וואלט מען קיינמאל איהם ניט געהערט.

די מאשין איז טאקע אן אלטע שרייערין, נאר וואס איז ער שולדיג? ער האט זי דען אויסגעטראכט?

נאר צוליעב דער מאשין וואלט אין שטוב די רוה זעלטען געשטערט געוואָרען. לייבע איז פון יענעם סארט שניידער, וואס האבען ארבייט איינמאל אין א שמיטה, און דאס ביסעל ארבייט, וואס ער בעקומט, איז אויך מעהר האנד־ארבייט, ווי מאשין־ארבייט; ניט אלע לאטעם לאזען זיך שטעפען, און אפילו אז ער בעקומט א נייעם בגד ביי א רייכען בעל־הגוף, איז דאס נעוואנד אזוי דיק, אז די מאשין וועט עס קיינמאל ניט בייקומען; ער קען נאך די נאדעל צוברעכען, און קויפען א נייע מאשין־נאדעל איז ניט פאר לייבעם מצב

טבער אין פערגלייך מיט דעם טומעל וואס זיינע דריי טעבטער מאכען אין שבת, איז די נייה־מאשין, וועו אפילו זי ארבייט, נאר א פלייט קעגען צעהן בארבאנעס....

אוו דער טומעל הויבט זיך צו אין דער פריה, ווי זיי הויבען זיך אויף בין די בעטען. די ערשטע הויבט זיך אויף לאה, וואס האט א צונאמען „די קאץ", דערפאר וואס אין א שטובנעשלעג דראפעט זי זיך מיט די נעגעל אוו לאזט וויבטינע קמנים אויף די צוויי שויעסטערס פנים'ער. אז לאה, די יונגערע, הויבט זיך אויף, פערדרייסט איהר, וואס האשע, אדער מיט איהר צונאמען „דער מענה־לשון", לייגט נאך: נעהט זי צו צו איהר אוו שלעפט זי פאר די צעפ. האפט זיך אויף יענטע, די עלטערע, מיט'ן צונאמען „די פערזעסענע" (האטש זי איז נאך ניט אזוי אלט). אין איין העמד אוו מיט צופודעלטע האהר ווארפט זי זיך ארויף אויף די צוויי שוועסטער. זי ווילן, הייבט עס, א שלום מאכען. אוו דער שלום קומט ערשט, וועו די „קאץ" צודראפעט ביידע פנים'ער ביז בלוט אוו זי אליין בעקומט טרוקענע קלעפ מיט די האנד, אדער מיט די שטעקענס, וואס נעפינען זיך אין שטוב נאך לרוב.

דער שלום געדויערט אבער ניט לאנג. באלד הויבט זיך אן א מחלוקת וועגען בולבעם שיילען. די „פערזעסענע" הייסט, אז דער „מענה־לשון" זאל שיילען, דער מענה־לשון" הייסט, די „קאץ" זאל שיילען, אוו די „קאץ" זאגט:

— זאלט איהר אזוי ביידע דערלעבען גרהן צו דער חופה ווי איהר וועט עס דערלעבען, אז איך וועל שיילען.

ביז זיי נעהמען זיך אלע שיילען. די פשרה מאכט די מאמע: האטש קיין גרויסע דעה האט זי ביי זיי ניט, נאר זיי דערזעהען, אז באלד הייצט זיך אויס דאס אויוועלע, אוו זיי וועלען בלייבען הונגעריג.

אוו פאר הונגער ציטערן די דריי שוועסטער מעהר ווי פאר דראפענישי, קללות אוו קלעפ...

און אזוי נעהט אריבער דער גאנצער טאג, און אזוי איז דער מאָרגען, דער איבערמאָרגען, דער פרייטאג, דער שבת.

און לייבע, וואס הערט אלע טאג בין מנחה למעריב „עין יעקב" און איז דערפאר ניט קיין עם־הארץ, זיפצט אויף לשון־קודש:

— צרת הבת! צרת הבת!...

און די מאמע, גרונע, א אידענע פון טייטש־חומש, זיפצט אויף עברי־טייטש:

— א פערשאלטענער בויך ביי מיר געווען...

2.

אז עס איז דאָ א גן־עדן אויף יענער וועלט, גלויבט לייבע זיכער ווי גאָלד. שייך א גן־עדן! צי וועט ער ווען עס איז נרייכען אהין, וויים ער נישט. „עין יעקב" הערט ער אפילו אלע טאג. וועגען תהלים שמועסט מען דאָך נישט, — אלע טאג א יום, שבת — דעם נאנצען, און ראש השנה — זעקס מאל הין און צוריק! נאָר וואר וויים, צי דאָס אליין קלעקט! מען דארף האבען נאָך מעשים טובים, — האָט ער זיי? נאָט וויים!

אבער אז עס איז דאָ א גן־עדן אויף ד ע ר וועלט, וויים לייב נאָך זיכערער; ער פיהלט איהם, ער זעהט איהם, ער האָט איהם א הודש אין יאָהר. ווי אזוי? — הערט א מעשה!

קיין „טאלענט" האָט ער ניט געקענט אויסלערנען די טעכ־טער; שניידעריי איז אין שטערטעל אין דר'ערד. אין א קראם אבנעבען וואלט אודאי גוט נעווען, נאָר זיינע טעכטער האבען א שם פאר צולאזענע, ווילדע, און קיין בעל־הבתי־שער קרעמער וואלט זיי נישט נענומען.

אבער איינס — וועלנערן האבען זיי געקענט.

ווי לייבע איז ארים נעווען, האָט ער דאָך „אויף שבת" ווי עס איז „נעקריגען", און אלע דאנערשטאג פלענט מען ביי איהם אין שטוב וועלנערן א בלאט לאקשען. און א דאנק אט דעם

בלאט לאקשען האט לייבע זוכה נעווען צו נעניסען דעם גן־עדן אויף ד ע ר וועלט.

וועלגערינס זיינען זיינע טעכטער איינע אין א מדינה, און פאר אזוינע גערעטענע וועלגערינס איז דאס שטערטעל צו קליין; זיי דארפען א כרך, וואו זייער ארבייט פערשטעהט מען און וואו זייער ארבייט ווערט גוט בעצאהלט.

און גלייך אויף מארגען נאך פורים לאזען זיך די דריי שוועסטער אין דער נאהענטער גרויסער שטאדט אריין וועלכער נארן מצה.

און דא הויבט זיך אן פאר לייבען דער גן־עדן...

ער בלייבט איינער אליין אין שטוב. אפילו דאס ווייב איז אויך נישטא אינדערהיים; זי קנעט אין א פאדריאד אין שטערטעל גופא.

און לייבע זיצט ביי דעם ביסעל גוי'אישע ארבייט, וואס ער האט אויף זייער „פסח" בעקומען, און טראכט: ווי גוט איז אויף דער וועלט, אז מען האט ניט קיין ווייב און קיין דריי מעכטער.

א גן־עדן, א גן־עדן!

3.

א צוויי טאג פאר פסח קומען די טעכטער צוריק. הערענדיג זייערע שטימען נאך אויף די וועגענס, בלייבט לייבע דערשראקען. אוים גן־עדן! דער נהינום איז געקומען.

ער איז זיך אבער טועה. עס לאזען זיך אריין די דריי שוועסטער, פרעהליכע, ליעבליכע און גוטע, — טראגענדיג יעדע אין די הענד צו פעקלעך.

לייבע דערקענט זיי, דאכט זיך, ניט: זיינען דאס זיינע טעכטער?

— נו, וואס מאכסטו, טאטע, — רופט זיך אן מיט א ליעבען שמייבעל „די קאץ".

די פראגע איז אזוי אונערוואַרטעט ווייך, אזוי בנעימות־דיג, אז לייבע פערשעמט זיך, און א טרערהר שטעלט זיך איהם אין אויג.

— יענטע! — רופט זיך אָן ווידער „די קאץ" — די פסח'דינע שמאלץ האָסטו אראָבגעטראָגען?

— יאָ! — ענטפערט יענטע.

— ווער איז דאָס די יענטע? — פערקלערט זיך לייבע.

א גאנץ יאָהר הערט ער ניט דעם נאָמען.

— אהא, דערמאָנט ער זיך, דאָס איז „די פערזעסענע!"

— חאשע, לאָמיר אויספאקען די טוקעווע שמאלץ! — רופט זיך אָן יענטע.

— ווער איז די חאשע? — פערקלערט זיך לייבע.

— אהא! דערמאָהנט ער זיך — דאָס איז דער „מענה לשון".

לייבע וואָלט זיך ניט געשעמט, וואלט ער געגומען אלע דריי טעכטער, צונויפדריקען זיי אין זיינע שוואכע אָרימס און קושען זיי.

אין א שעה ארום נעהמט יעדע טאָכטער ארויס איהר פערמענען.

ביינאכט קומט אויך די מאמע פון פאָדריאד אן אָבנע־דעבענטע.

מען בע'חשבונ'ט דעם אייגענם — איבער פיערציג רובל.

— עס וועט זיין א פסח כיד המלכות! — זאָגט די מו־טער.

די טעכטער זיצען מיט דרך־ארץ און שווייגען.

— איך האָב אויך עפעס פערדיענט! — זאָגט לייבע ארויס מעט א שוואכען קול און קראצט אויס פון בייטעלע צעהן ג'ילדען.

— און א רובל קומט מיר נאָך פון סטעפאנען פאר דעם קאפטאן, ס'איז גוט געלד! — ניט ער צו.

— נבירים! — לאכט לאה.

— יענטע! — רופט זיך אָן האשע — לאָמיר, מיין נאָלד, זיך נעהמען צו וואשען אויף פסח.

— נו־נו! — שטימט איין יענטע.

— איך וועל אייך אויך העלפען! — זאָגט לאה.

און די דריי שוועסטער נעהמען זיך ראמען די שטוב און דערצעהלען מעשיות פון דער גרויסער שטאָדט און קוועלען אָן... פון לייבע קוקט, הערט און פערשטעהט נאָרנישט...

4.

פסח מאכט מען ביי לייבען פון דער פולער האנד. די טעכטער זיינען זאט און בעקלייַדט, נעהען זיי ארוים רעם ערשטען טאָג נאָכ'ן נוטען מיטאג אלע דריי שפאציירען.

— וואר זיינען דאָס די דריי מיידלעך? — פרעגט איינע פון א קופקעלע וווייבער, דערזעהענדיג זיי אין גאס.

— דאָס זיינען דאך לייבעס „מיילער".

— וואָס זאָגט מען צו זיי? — וואונדערט זיך די ערשטע.

— כ'האָב נאר זיי נישט דערקענט!

— זיי האָבען זיך אין פאָדריאר אויסגעאיידעלט! —לאכט אן אנדערע אידענע.

— זיי האָבען פסח וואָס צו עסען, זיינען זיי שטיל! — לאכט נאָך אייַנע.

— און וואָס מיינט איהר, — זאָגט שוין ערנסט ווידער די ערשטע, — אז מען האָט וואָס צו עסען, קריענט מען זיך ניט, שעלט מען זיך ניט. א גאנץ יאָהר איז דאָרט א דלות, או נאָט זאָל רחמנות האָבען.

— אלץ קומט פון אַרימקייט! — זיפצט נאָך א אידענע. און די שוועסטער זיינען שוין אונטער'ן שטערטעל, זיצען

אוי־ב'ז גרינעם גראָז, דערמאָהנען זיך די שׂהנע, גרויסע שטאָדט און שמועסען ווי דריי טייבעלעך.

אזוי געדויערט ביז נאָך פסח.

אבער מיט דעם עושׂטען פערדאַרטען שטיקעל המץ, וואס מען טראָגט אַראָב פון בוידים צוריק, קומען די קללות און קריעג צו לייבען וויעדער אין שטוב אַריין.

און „די קאַץ" און דער „מענה־לשון" און די „פערזעסע־נע" קענען זיך ווידער ניט צוטיילען, און מען שעלט זיך און מען דראָפעט זיך...

און לייבע זיפצט ווידער אויף לשון־קודש:

— אוי, צרת הבת!...

חתן־כלה בריעף

חיים איז ענדליך געוואָרען א חתן.

ער איז זעהר צופריעדען. — „א סוף זאָגט ער, נעפֿטר'ט אנ'עסק, עס איז מיר נמאס געוואָרען ארומצושלעפּען זיך אַנ־קוקען כלות!" צוויי יאָהר איז ער זעלטען אין דער היים געוועזן, ער איז מעהר געלעגען אין בויד ביי יענקעל בעל־עגלה, וועלכער פֿלעגט איהם פּיהרען אין פּיעל ארומיגע שטעדטלעך, וואו לייבעל דער שדכן פֿלעגט נאָר אָנשמעקען א שטיקעל כלה... איצטער וועט ער זיך ערשט אָברוהען! —

דער שדוך איז איהם אפילו ניט נאָר אינגאנצען געפֿעלען: עס איז צו וועניג געלר — דריי הונדערט רובל. אמת, די כלה איז א „מענש", וועט טוינען צו א געשעפט, און דאָס איז דער עיקר...

— קיין מאוסע, דאכט זיך, איז זי ניט, — טראכט ער און ער וויל פארשטעלען איהר געשטאלט פאר זיך אליין, ווי ער וואָלט זי וועלען נאָך אמאל זעהען, נאָר עס געהט ניט ארוים בולט; ער געדענקט עפּעס ניט, וואס פאר א פּנים זי האָט, ער האָט זי טאקע גאר וועניג אָנגעקוקט. דאָס ערשטע מאל ביים „קנין" איז מיט איהם מעהר געזעסען און גערעדט דער מחותן אליין. האָט איהם געוואָלט נעהנטער בעטראכטען און אויבערהויפּט אָנטאָפּען איהם, צי איז

ער קיין עם ־ הארץ ניט. ווייל ער האָט אלץ געווארפען פסוקים, און נאָך יעדען פסוק פלעגט ער טיף אין די אויגען איהם אריינקוקען, ווי ער וואלט געפרעגט: פער־שטעהסט, חתן־לעב, פירוש המלות? ביי די תנאים, ווידער, איז נאָך וועניגער צייט געווען צו רעדען מיט דער כלה און אנצו־קוקען זי, ווי עס געהער צו זיין. דאָס דינגען זיך ווענגען נדן, וועג־גען מתנות און ווענגען „גארדעראָבע" האָט צוגענומען די גאנצע נאכט. עס איז איהם קוים געבליבען אויניג מינוטען לייזינג צייט דורכצוגעהן זיך מיט „איהר" אין גאס, וואו עס איז ג־ווען זעהר פינסטער. דאָך, אז ער שטרענגט אָן שטארק זיין כח הדמיון, שטעלט זי זיך פאר איהם פאָר און זי קומט ארוים „א גאנץ שעהנע". ער גערענקט נאָר ניט, וואָסערע אויגען זי האָט.

ער זידעלט זיך אליין: ווי זעה איך דאָס ניט איהרע אוי־גען! א קליניגקייט אויגען!...

„דאכט זיך שווארצע" — פרובט ער צו טרעפען. ער דער־מאָנט זיך אָבער, אז ביים מחותן, איהר טאטען, זיינען גרויע (אָ, דעם מחותנ'ס אויגען האָט ער נאָך צו פיעל געזעהן!) מסתמא איז ביי איהר אויך אזעלכע. ער וואלט שוין ווועלען, עס זאל שוין וואָס גיכער קומען די צייט, אויף וועלכע מען האָט אבגעלעגט די חתונה.

„אָ, דאמאָלס, טראכט ער, ווען איך זי ריכטיג אנקוקען, איך ווען זעהען אפילו, ווען־כע ברעמען זי האָט!"

און וואָס מעהר ער טראכט ווענגען איהר, אלץ מעהר ווערט ער צופריעדען פון דעם שדוך.

— א גאנץ גוטער שדוך — לויבט ער פאר זיך אליין — בעסערס וואלט איך ניט געפונגען, אז איך וואלט זוכען נאָך דריי יאָהר...

ער הויבט אָן צו בענקען, עס פערווילט זיך איהם רעדען מיט דער כלה.

און אז עס נעהט איבער די ערשטע וואָך נאָך די תנאים, בעשלוסן ער זיך צו שרייבען איהר א בריעף.

זיי האָבען זיך מאקע פערשפראכען ביז דער חתונה זיך דורכצושרייבען, און דער רעיון וועגען בריעף בעהערשט איהם אינגאנצען. אָבער עס איז פאר איהם א שווערע אויפנאבע; שרייבען אפילו, קען ער נאָר גוט, זיין „האנדשריפט" איז נאָר א פיינע, זיין טאָטע פלעגט זיך שטענדיג בעריהמען מיט זיין חיים'ס שרייבען: איהר זעהט א כתב! — פלעגט ער אָפט אנווייזען אויפ'ן זהנם א שטיקעל אָנגעשריבענעם פאָפיר, — איהר זעהט אותיות — נעדרוקט! אמת, פלעגט דער טאָטע אויסלאָזען מיט נדלות, — ער האָט מיר געגעבן געקאָכט: דרוי „זשנים" איז ער געגאנגען צו משה טשערטאק — דער בעסטער לעהרער!...

וואָס העלפט עס אָבער: כתב אליין איז וועניג, מען דארף האָבען וועדטער — א „געהאנק". צו א כלה שרייבען קען מען דאָך ניט שרייבען ווי צו א קרעמער א צעטעלע: „ידידי, שיקט מיר צעהן פונט קמח לבן"... מען דארף דאָך וויסען, וואס צו שרייבען, דער שכן און דער טאָטע האָבען איהם אָבגעגעבען פאר א וואויל געלערנטען: — „וואָס וויסט איהר, וואָס פאר א „קענער" דאָס איז! — האָט דער שרכן געלויבט פאר'ן מחותן. א קלייניגקייט! — האָט דער טאָטע אונטערגעהאלפען, — מיין חיים שרייבט אויסגעצייכענט, זיינע בריעף געהען קיין אמעריקא"... און וואָס צו שרייבען וויסט חיים ניט.

דאָך פרובט ער זיך. ער זעצט זיך אוועק שפעט ביינאכט וועז אלע שלאָפען שוין און הויבט אָן צו שרייבען:

„צו מיין טייערסטע כלה"...

ער שטעלט זיך אָב און שפייט אוים: פוי, וואס איז דאָס פאר א מין שרייבען — „צו"! א מיידעל שרייבט אזוי. „כלה" נעפעלט איהם אויך ניט.

א דאנק וואָס ער האָט אמאל געלעזען שמר'ס ראָמאנען. דערמאָהנט ער זיך, אז כלה קאָן מען פערבייטען אויך „ברויטע".

מיט דעם ניי־געפונענעם וואָרט איז ער העכסט צופרידען.

וואָס איז אָבער די פּועלה, אז ער וויים ניט ווי צו טי־טולירען.

„טייערסטע", ווייסט ער זיבער, איז ניט שעהן. נאָך א סך קלערעניש, נאָך א סך אומגעהן איבער'ן צימער, קנייטשענדיג דעם שטערן, צומאכענדיג די אויגען און ברומענדיג „ברויטע, ברויטע, ברויטע", — געלינגט איהם צו דערמאָהנען זיך א נאנצע פּראָזע. ער זעצט זיך בערוהיגט אוועק און שרייבט:

„אדעל געבוירענע און האָכגעשעצטע ברויטע".

ער לעזט עס דורך און עס געפעלט איהם: — אמת'ע דייטשעשע ווערטער! ער הויבט אָן ווייטער צו קלערען, נאָר קיין שום ניי ווארט קומט איהם ניט ארויף אויפ'ן געדאנק, ווי ער וואָלט אין א פרעמדער שפראך געדאַרפט שרייבען.

פונדעסטוועגען שרייבט ער צו נאָך א נאנצע שורה: „אין אָנפאנג קום איך אייך צו בענאכריכטען, אז איך בין פאָלקאָם נעזונד, גיעבע גאָט דאָס נעמליכע פון איהנען צו בעקאָממען".

ער הויבט עס אָן איבערצולעזען. די ווערטער געפעלען איהם, כמעט אלע דייטשעשע, נאָר צו א כלה שרייבט מען ניט אזוי: אזוי שרייבען וייבער צו מאנען, קינדער צו עלטערן. אָבער ניט חתנים צו כלות...

ער פערמעקט עס מיט צוויי גראָבע שטריכען, נעהמט א צווייטען בויגען פּאָפּיר און הויבט אָן ווייטער צו טראכטען. עס פליהען איהם דורך אין מח אלערליי ווערטער, אלערליי רעיונות, דאָך דער רעיון, וואָס זאָל האָבען שייכות צו א כלה, פעהלט איהם.

עס פּלאַצט איהם ענדליך די געדולד, ער ניט מיט כעס א וואַרף די פּערער.

— וואָס נעהסטו ניט שלאָפען, חיים? — פרעגט דער טאַטע הוסטענדיג אין בעט.

— שלאָף, שלאָף, ניט דיין דאגה! — ענטפערט חיים צו־

רייצט. — ער איז אין כעס, וואָס דער טאַטע האָט איהם ניט געגעבען לערנען נאָך צו א בעסערן לעהרער.

— שלעכט! — ברומט ער מיט פערדראָס, — איך וועל קיין בריף ניט אַנשרייבען — איך וויים אפילו ניט ווי אזוי מען הויבט אָן.

„אפשר עמיצען בעטען? — לויפט איהם דורך אין מח.

מיט גרויס שמחה פאלט ער ארויף אויפ'ן פלאן. איצט איז זיין מח אינגאנצען פערנומען מיט דער פראגע: וועמען בעט מען?...

— גרינפעלד! גרינפעלד! — שרייט ער כמעט אויס.

— ווי אזוי האָב איך דאָס פערגעסען אָן גרינפעלד'ן, איך וואָלט דאָך פערשפּאָרט אזוי פיעל דעם קאָפּ צו ברעכען!

גרינפעלד איז א יונגער לעהרער. א פרעהליכער יונג, שפּיעלט מיט בעלי־בתישע טעכטער אין „לייבעם", לייענט א סך ראָמאנען און שרייבט אמאל אין בלאט וועגען א „שרפה"... אויף מאָרגען געהט חיים אוועק צו איהם.

— עס איז מאוס צו דערצעהלען, — קלאָגט זיך, כלומרשט שמייכלענדיג, חיים פאר איהם — איך דארף אַנשרייבען צו דער כלה א בריף און איך האָב עפעס ניט קיין רעכטען גע־דאנק.

— נישקשה! — טרייסט איהם דער לעהרער, ווי א דאק־טאָר זיין פּאציענט — דאָס איז חלילה ניט קיין סכנה, דאָס טרעפט אפט ביי חתנים. אָט האָב איך יענע וואָך אויך פאר א חתן אַנגעשריבען א בריף, ער נעהמט דריי מויזענד רובל נדן...

— וואָס וועט איהר פאָרט שרייבען? — האָט חיים ני־גיריג געפרעגט.

— דאָס וועט איהר שוין הערען! — האָט גרינפעלד מיט גדלות געענטפערט. ער איז צוגענאנגען צום טיש־קעסטעל,

ארויסגענומען פאפיר און א נייע פעדער און ער איז שוין גע־ווען גרייט צו שרייבען.

— זאגט מיר נאר, ווי הייסט די כלה? — האט ער גע־פרעגט מיט א טאן פון א דאקטאר, וואס וועגדט זיך צום חולה, ער זאל בעוויזען די צונג.

— רייזעלע, — האט חיים שעמעודיג געענטפערט.

— ראזע! — האט פערריכט גרינפעלד — אך, זעהר גוט, זעהר גוט! אזא נאמען גיט שטאף צום שרייבען. א נאמען אין א בריעף צו א כלה איז ניט קיין קליניגקייט, דאס איז דער הויפט־העלד אין א ראמאן, איהר פערשטעהט?

חיים האט אפילו געלעזען אמאל ראמאנען, נאר די לעצ־טע צוויי יאהר, זייענדיג פערדרעהט מיט שדוכים, זיינען איהם ארויס די נאנצע ראמאנען פון קאפ. דאך האט ער געענט־פערט:

— איך פערשטעה.

גרינפעלד האט אנגעהויבען צו שרייבען און אין א האלבע שעה ארום איז געווען פארטיג א לאנגער בריעף.

גרינפעלד האט דעם בריעף הויך געלייענט פאר חיימען און יעדען דייטשען וואס האט ער שטארק צוגעדריקט, ווי ער וואלט וועלען געבען אנצוהערעניש, אז אזוינע דיי־טשע וועדטער קאסטען ניט בילליג... חיים האט עס געפיהלט און ער האט די נאנצע צייט, בשעת גרינפעלד האט דעם בריעף געלעזען, געהאלטען די האנד אין טאש, וואו דאס געלד איז גע־לעגען.

— „מאנד" איז, דאכט זיך, דער הימעל אויף דייטש?— האט חיים געפרעגט, וען גרינפעלד האט געענדיגט לעזען דעם בריעף.

— ניין! מאנד איז די לבנה! — האט גרינפעלד ער־קלערט. אין יעדען בריעף צו א כלה מוז זיין מאנד.

— עס איז א דין, צי א מנהג? — האָט חיים כלומרשט געלאכט.

ער האָט איהם בעצאהלט פאר דעם בריעף און איז נעשווינד ארויס.

אז ער האָט דעם בריעף ביינאכט איבערנעשריבען מיט זיין אייגענער האנד, האָט ער איהם פארגעלעזען פאר דעם טאטען און דער מאמען. דער טאטע האָט מיט נרויס מבינות געלויבט די דייטשע ווערטער און האָט זיך נעווואונדערט, וואו האָט עס זיין חיים זיך אויסגעלערנט. די מאמע האָט זיך נעקרימט און געמורמעלט:

— אזא בריעף, אזא בריעף! נעראַרפט נעהמען פינף הונדערט רובל נדן!... נישקשה, זיי וואלטען געגעבען די חזרים!...

א שטעדטעל אהי וויבער

(דערצעהלט פון א רייזענדען).

איך בין דאמאלס נעווען אן אנגענט פון א נעוויסער פירמע — עס איז נעווען א קורצע צייט נאך מיין חתונה. מיין ווייב, וועלכע איך האב אויך איצט נענוג ליעב, האב איך דאן נאך ליעבער נעהאט און האב נעוואלט וואס מעהר פערדיענען. אין אויסזוכען נייע ווינקלען פאר מיין סחורה בין איך נעווען זעהר ערפינדעריש — אן אמת'ער קאלומבוס! און אט בין איך אייגנטליך אויך אזא אופן אריינגעפאלען אין א פערוואנדרפען קלייגשטעדטעלע אין דער ליטא.

אנגעקומען בין איך אהין א זיינער איינם בייגאכט. דער פוהרמאן, א פויער, וועלכען איך האב נענומען ביי דער באהנסטאציע, האט מיך צוגעפיהרט צו עפעס א הייזעל, וואס לויט איהר גאניק מיט די סלופעס, וועלכע האבען ארויסגעקוקט פון דער פינסטערניש, האט נעזאלט זיין די שטערטעלשע קרעטשע.

דער פויער האט אנגעקלאפט אין טיר, איינמאל, צוויי מאל — קיינער האט זיך נית אנגערופען. א דריטען מאל האב איך שוין אנגעקלאפט פיעל שטארקער. עס האט זיך דערהערט א שארכן, און באלד האט א הייזעריגע, פערשלאפענע מענשטימע געפרעגט אויף גוי'אוש:

— חטא העטא?

— עפענט! — האָב איך געענטפערט אויף אידיש.

די טיר האָט זיך באלד אויפגעעפענט און א איד אין די מיטעלע יאָהרען, מיט א צושויבערטען קאָפּ געדיבטע האָהר, מיט א צופּלאָנטערטער באָרד, האָט זיך בעוויזען און ווי מיט א גע־ווייַן געפרעגט:

— וואָס דארפט איהר? וועד זענט איהר?

— איך ווייל בלייבען א פּאָר טעג ביי אייך אין שטעד־טעל. קען איך ביי אייך איינשטעהן?

דער איד האָט מיך אָנגעקוקט פון קאָפּ ביז די פים און, ניט געפינענדיג אין מיר קיין שום פּסול, האָט ער, נאָך אלץ פערשלאָפען, געענטפערט:

— מילא, קומט אריין. מהכא תיתי...

איך בין אריין אין א גרויסער שטוב, וועלכע איז געווען בעלויכטען פון א קליין לעמפּל, וואס האָט מעהר געריכערט, ווי געברענט. אויסער דעם גרויסען הילצערנעם טיש מיט צוויי הילצערנע לאנגע בענק ארום די טונקעלע וועגד, איז געשטא־נען אין א ווינקעל א ווייסע הילצערנע קאנאפּע.

— אָט דאָ וועט איהר קענען שלאָפען, — האָט דער איד מיר געמאלדען. — איך וועל אייך באלד אויסבעטען.

איך האָב בעצאהלט דעם פוהרמאן, וועלכער האָט מיך זעהר שטארק בעדאנקט און איז ארויס.

איך האָב בעטראכט מיין גרויסען חדר, און עס איז מיר געפעלען געוואָרען. „געבענשט זיינען די קליינשטעדטעלדיגע! — האָב איך געטראכט, — ס'ארא רחבות! א שאד וואס שוין צו ווענig מעבעל". איך האָב געבענקט נאָך א גרויס־שטאָדטי־שען ווייכען שטוהל.

דערווייל האָט זיך דער בעל־הבית געמומען פּאָרען אין א דערנעבענדיגען חדר. באלד האָט ער זיך נעוויזען מיט צוויי גרויסע קישענס, א לייליך און א קאלדרע.

— אט בעט איך אייך שוין אויס, טאקי אויפ'ן קאנאפע, און אין זיין שטימע האט עפעס מוטערליכעס געקלונגען.

— וואס עפעס איהר? — האב איך איהם פרייגדליך געפרעגט, — פארוואס ניט די בעל־הבית'טע?

— די בעל־הבית'טע? הם... — האט ער איבערגעפרעגט — וואס מאכט עס אויס. אט בין איך די בעל־הבית'טע... אז מען דארף, איז דער בעל־הבית די בעל־הבית'טע... עס איז אלץ איינס...

זיין חקירה איז מיר מאדנע געפאלען געווארען. א וואויל אידעל! — האב איך געטראכט און געוואלט איהם עפעס זאגען. נאר באלד האט זיך דערהערט פון א דערבייאיגען חדר א פישטשען פון א קליין עופעלע...

דער איד האט געלאזען אין מיטען בעטען די קאנאפע און איז מיט א ניגון פון מאמע, וואס פערוויגט א קינד, אוועקגעלאפען:

— א־א־א... ליו־ליו־ליו...

און באלד האב איך דערהערט א סקריפען פון א וויגעלע... אין א פאר מינוט ארום איז ער אריין צוריק, געמאכט דאס בעט און געזאגט:

— איהר קענט נעהן שלאפען...

איך האב דערשפירט הונגער, און מורא האבענדיג ניט צו קענען א הונגעריגער איינשלאפען, האב איך נאנץ איידעל און ניט אהן אינערליכען פחד געפרעגט:

— אפשר קריענט מען עפעס עסען?

— עסען? — האט ער איבערגעפרעגט, און האט נענומען גלעטען די באָרד... — עסען? וואס קען איך אייך איצט אזוי שפעט געבען?... סיידען אן אייער־שפייז מאכען?...

— זאל זיין אן אייער־שפייז! — האב איך מסכים געווען. דער איד איז שנעל, ווי א בריה א בעל־הבית'טע, אוועק־

נעלאפען אין קיך אריין. איך האָב דערהערט א קלייננעז פון א טעלער אוו א פאז.

באלד איז ער אריין צוריק אוו נעבריים דעם טיש.

— איהר קענט זיך געהן ווישען, — האָט ער בתמימות נעמאלדעז.

איך האָב א שמייכעל נעטהאז, אוו בין זיך נעגאנגען ווישען אין קיך אריין. ער איז נאָך מיר נאכגענאנגען אוו כאר איינוועגס מיטגענומען די אייער־שפייז.

איך האָב זיך נעזעצט עסען, אוו אזוי ווי עס האָט מיר ווירקליך גוט געשמעקט, האָב איך איהם נעריהמט:

— איהר זענט ווירקליך א בריה...

— כוען לערנט זיך אוים! — האָט ער ווי מיט א זיפץ נעענטפערט.

„אן אלמן נעבעך!" — האָב איך איהם טיף אין האַרצען בעדויערט... „שוין לאנג?" — האָב איך איהם נעוואלט פרעגען, נאר דערמאהנעדיג זיך אן דעם ווייננעדיגען קינד, האָב איך פערשטאנען, אז דאָס אומגליק האָט איהם ניט לאנג נעטראפען. פון קינפעט — האָב איך מיך משער נעווען.

איך האָב אויך א זיפץ געטאָן אוו פון אנ'ארומינען ווינ נענומען רעידען:

— מילא, וואָס קען מען העלפען. עס טרעפט . . .

— יא, ביי אונז אין שטעדטעל איז עס ניט קיין נייעס — אלע אזוי... אָט ווי איהר זעהט א הויז — איז נישטאָ קיין בעל־הבית'טע....

„וועה איז מיר!" בין איך פערציטערט נעווארען: „א שטעדטעל מיט אלמנ'ס! אלע ווייבער אויסגעשטאָרבען — א מגפה, היסט עס, אויף ווייבער... דאָס איז דאָך שוין מאקי אינטערעסאנט... פארוואָס־זשע איז דאָס אין די צייטוננען ניט נעשטאנען?

— ווי אזוי איז דאָס נעשעהן — אזא אומגליק? האָב

איך שטיל נעפרענט און עס האָט מיך נעשוידערט . . .

— אַנ׳אומגליק ? — האָט דער איד א מאָך געטאָן מיט דער האנד — אז מען וויל, איז דאָס נאָר קיין אומגליק ניט.

איך בין א פערציטערטער געבליבען. וואָס הייסט ניט קיין אומגליק? — א שטערטל מיט ווייבער שטארבען אוים, און ביי דעם אידען איז עס גאָרנישט...

— פארוואָס איז דאָס, אז מען וויל, קיין אומגליק ניט ?

— דאָס שטערטלע איז ארים, קיין פרנסה איז נישטא... איהר פערשטעהט, צי ניין ? — האָט דער איד מיר קאָלטבלוטיג מסביר נעווען...

„הייסט עס, זיינען זיי פון הונגער אויסגעשטאָרבען"... האָב איך מיר נעווואָלט ערקלערען דאָס אומגליק. נאָר באלד איז מיר קשה נעווואָרען: וואָס עפעס דוקא די ווייבער, פארוואָס ניט די מאנסבילען אויך ?... איך האָב נאנץ דיפלאָמאטיש א פרעג נעטאָן :

— און פאר וואָס ניט די מאנסבילען ?....

— די מאנסבילען ? האָט ער נעלאכט, — וואָס רערט איהר? ערשטענס וויל ניט די מאנסבילען, עס פאכט ניט פאר אונז, און צווייטענס וויל זיי דער „מלאך־המות" ניט נעהמען...

איך בין פאר ערשטוינען און שרעק שיער ניט אומגעפאלען. העגד און פיס האָבען מיר אבגעהויבען ציטערן : „נאָט מיינער ! —האָב איך נעטראכט — וואו בין איך דאָס אריינגעפאלען?"

איך האָב מיך אומגעקוקט — א שטוב ווי אלע שטיבער אין א קליינשטערטל. דער איד אליין, אבווהל די צושויבערטע האָהר פון קאָפ און בארד איז א ביסל אבשרעקענדיג, אבער די אויגען און דער נאנצער אויסדרוק פון פנים איז זעהר מילד און ווייך... ניין ! דא מוז עפעס שטעקען וואָס אנדערש.

— זאָגט מיר. איך בעט אייך, — האָב איך צוטומעלט נעפרענט, — א סך ווייבער ?...

— וואָס הייסט א סך ? — אלע, אויסער צוויי אלטע אידינעם; זיי האָבען אויך געוואָלט געהן, נאָר דער „מלאך־המות" האָט זיי ניט געוואָלט נעהמען...

עס האָט מיך א שוידער געטאָן און איך האָב מיט שרעק אויסגערופען :

— וועלכער מלאך־המות ? ... אום נאָטעם וויל‌ען — איהר שרעקט דאָך מיך ביז טויט איבער !

—אך, האָט ניט קיין פאַראיבעל, — האָט דער איד גוטמוטיג געלאכט, — איך האָב נאָר פערגעסען, אז איהר וווייסט ניט פון קיין מעשה. דער „מלאך־המות" — דאָס הייסט ביי אונז דער פאבריקאנט פון דעם „גוט", וואָס געפינט זיך ניט וווייט... זעהר א שלעכטער מענש, און די וויבער אונזערע רו־פען איהם דער „מלאך־המות"...

— הייסט עס אייערע וויבער לעבען ? — האָב איך ווי מיט פרייד אויסגעשריען.

— וואָס הייסט ? אודאי לעבען זיי... וואָס פאר א קשיא, צי זיי לעבען ?... זיי ארבייטען דאָך טאקע א גאנצע וואָך אין פאבריק.. איהר פערשטעהט...

איך האָב פרייער אָבגעאָטעמט ; די געהיימנים האָט זיך פאר מיר אזוי אויפאך בענטפלעקט.

ניט וויט פון שטעדטעל האָט זיך מיט א פאָר יאָהר צוריק א פאבריק געעפענט. מען האָט געדארפט האָבען ביליגער ארבייטער, האָט מען דערצו נענומען וויבער, ווייל פאר די מאנסבילען האָט עס ניט געפאסט. ארבייטען אלע וויבער אין פאבריק א גאנצע וואָך, און די מאנסבילען פיהרען די הייזער און ניאנטשען די קינדער...

אויף מארגען בין איך ארויס אין שטעדטל. בענעגענט האָב איך בלויז מאנסבילען. זיי זיינען געגאנגען וועך מיט קינ־דער אויף די הענד, וועך האָט א מולטער געטראָגען, וועך א

דייזשע געקייקע‌לט... איך האָב מיט אויניגע גערעדט און גע־פרעגט, ווי אזוי זיי פיהל‌ען זיך.

—נאָט צו דאנקען ! — האָט מיר א גע‌ל אידע‌ל נעענט־פערט, — מען קומט אוים. שבת מאכען אין אפילו שוועך פאר אונז, אָבער מען טרעפט... פרייטאָג צו ליכט־בענשען קומען זיי דאָך... חי־חי־חי ! היינט וואָס מאכט עס אוים . . . מען קומט דורך....

איך האָב זיך ארומגערעהט אין דעם דאָזיגען קלייני־שטעדטע‌ל א פּאָר שעה און בין אוועקגעפאָהרען.

זאָגט אייך וואָס איהר ווי‌לט, איך האָב ניט ליעב קיין שטעדטע‌ל אָהן ווייבער. איך האָב שוין געזעהען א סך אָרימע, טרויעריגע שטעדטע‌ל‌עך אין דער ליטא, נאָר אזא אומעט, ווי אין יענעם שטעדטע‌ל האָט געהערשט, האָב איך נאָך אין ערגעץ ניט געפיהל‌ט...

אידישע מטבעות

די גרויסע אידישע נעלעהרטע און היסטאריקער ברעכען זיך די קעפ וועגען די אידישע מטבעות פון דער צייט, וועו דאס אידישע פאלק איז נעווען זעלבסטשטענדיג אין זיין איינעו לאנד. ס'איז דא סברות אוו השערות, אז נאך אין אברהם אבינו'ס צייטען האבען שוין די „עברים" נעהאט זייערע מטבעות. איך וויל אזוי ווייט ניט נעהו. איך בין ניט קיין היסטאריקער אין ריין ארכעאלאג אודאי ניט. אבער אז די אידען האבען נעהאט אירע נענע מטבעות אוו דוקא אין גלות, דערויף קען איך אליין עדות זאגען. אזוינע מטבעות האבען עקזיסטירט ביז מיט א יאהר צוואנציג צוריק אין פיעלע אידישע שטעדטלעך אוו זיי זיינען „נענאננען" ווי די מטבעות פון א רעגיערונגס־קאזנאטשיי, האבען נעהאט דיזעלבע מאכט אוו דעם זעלבען ווערט, אזוי אז עס פלעגען זיך נעפינען אפילו אזוינע לייט, וואס פלעגען די מטבעות נאכמאכען, פאר וואס די קהילה פלעגט זיי זעהר הארט בעשטראפען.

ערפונדען די מטבעות האט מען א דאנק די פיעלע מחנות ארימע־לייט, וואס פלעגען בעפאלען דאס שטעדטעל אין א יקרות־יאהר. ברויט איז דאמאלס נעווען א שאד צו נעבען. דאס קלענסטע שטיקעל ברויט איז ווערט נעווען א קאפיקע; נעבען ווידער די ארימע־לייט אנשטאט ברויט נעלד, — איז די קלעג־

סטע מטבע געווען א האלבער נראשען, און אין שווערע צייטען איז דאס פאר די שטעדטעלשע אידען א צו גרויסע מטבע געווען. אט ביי די דאזיגע שווערע עקאנאמישע אומשטענדען, ווי מען דריקט זיך היינט אויס ווייסענשאפטליך, איז ערפונדען געווארען די מטבע — די פרוטה.

א פרוטה האט געהאט דעם ווערטה פון אן אכטעל קאפיקע. א פיערטעל נראשען, הייסט עס. בעשטאנען איז זי פון א קליין פיערקאנטיג שטיקעל בלעכעל, אויף וועלכען עס איז געווען אויסגעקריצט צווי בוכשטאבען, א „צ" מיט א „ל": דאס האט געהייסען צדקה לעניים, צדקה פאר די ארימע־לייט.

די ערשטע צייט, אז די דאזיגע מטבע איז ערפינדען געווארען, האבען די ארימע־לייט געמאכט א ויצעקו: עס האט זיי, הייסט עס, ניט נעטוינט דער עסק; זיי האבען דוקא נעוואלט ברויט, ווייל ברויט, ווי נעזאגט, איז דאמאלס געווען נראד טייער, עס זיינען געווען יקרות־יאהרען. טייל ארימע־לייט. עקשנים, האבען זיך איינגעשפארט און קיין פרוטה ניט נעוואלט נעהמען, און וועז די גאנצע האפטע ארימע־לייט וואלט געמאכט יד־אחת, קען זיין, וואלטען זיי אויסגעפיהרט; מען קען מיט א וועלט ארימע־לייט ניט איינרייסען. זיינען אבער צווישען די ארימע־לייט נעווען אויך אריסטאקראטען, וואס האבען ניט ליעב געהאט צו שלעפען די טארבע, — אריסטאקראטען זיינען, ווי עס איז ידוע, תמיד פויל, — און אט די דאזיגע אריסטאקראטען זיינען דוקא מיט די פרוטות געווען צופריידען: עס איז פארט שענער — א רייכערע פרנסה, הייסט עס: אהן א טארבע !...

די קאזנאטשייסטווע, וואו די פרוטות זיינען געמאכט געווארען, האט זיך געפונען אויפ'ן שוהל־הויף. דער קאזנאטשיי איז געווען זרח דער מלמד, וואס האט צוליעב זיין אלטקייט פערלארען דאס קנעלונג, און די קהילה האט איהם געמווזט פערזארגען מיט פרנסה... ביי דעם דאזיגען אלטען מלמד איז געווען שטענדיג פול דאס שטיבעל מיט ארימע־לייט און בעלי־בתים:

די ערשטע פלענער קומען אויסבייטען די פרוטות אויף מזומנים, און די צווייטע — קויפען פאר מזומנים פרוטות... דער אלטער זרח, א בייזער איד, פלענט אפט וועלען א פרוטה קאנפיסקירען: —דער „צדיק" — פלענט ער הייזעריג טענה'ן — איז ניט דערזעלבער „צדיק" פון זיין פורים! ער וואלט שווערען, אז דאס איז א פאלשע פרוטה... כף־הקלע וועט איהר אוועק־גיהן! — פלענט ער דראהען די ארימע־לייט.

נאר אויספיהרען פלענט ער ניט. ער פלענט אויך די דאזיגע כלומרשט געפעלשטע, מוזען אננעהמען, כדי ניט ארייג־רייסען צופיעל מיט די ארימע־לייט, וועלכע האבען אין יענער צייט געהאט א גרויסע מאכט און האבען געקענט איהם מאכען פאר אוים קאזאטשיי...

אסיען־צייט, אז אין שטעדטעל פלענט זיך „אוועקשטעלען" די גרויסע בלאטע און צום מלמד איז שווער געווען צוצוקומען, פלענען פיעל בעל־הבתים און בעלי־הבית'טעס קויפען די פרוטות ביי די ארימע־לייט אליין: פאר א קאפיקע אכט פרוטות.

נאך שפעטער, אז די פרוטות האבען זיך שטארק פער־שפרייט און זיינען געווארען מעהר ווי דאס געלד, וואס טייל בעלי־בתים האבען פערמענט, האט מען די פרוטות נענוצט אנ־שטאט געלד: פאר צוויי פרוטות פלענט א בעל־הבית'טע קוי־פען א פאר ציבעלע, אביסעל זאלץ אין קרעמעל און שאר ירקות. און וואס איז געווען טאקע די נפקא מינה? — וויבאלד אז עס געהט ווי געלד ניט נאר ביי די ארימע־לייט, וואס געהען איבער די הייזער, נאר אויך ביי די קרעמער.

איבער דעם לאנגען אסיען פלענט זיך אויף אזא אופן אנקלייבען ביי די בעלי־הבתים א סך פרוטות. און אזוי ווי די ארימע־לייט פלענען אין א קורצע צייט ארום אבציהען אין אנ־דערע מקומות, אויסבייטענדיג די פרוטות אויף מזומנים, איז וואס ווייטער אלץ וועניגער מזומן געלד געווארען אין שטעדטעל. און אין איין העלען פריהמארגען האבען זיך פיעל בעלי־

בתים ארומגעזעהן, אז ביי זיי האָט זיך אָנגעזאמלט צו גרויסע סומען פֿרוטות. עס איז שוין געווען אין אָנהויב פֿריהלינג, דער שניי האָט געלאָזט, און דער וועג איז געווען זעהר א שלעכטער; קיין ארימע לייט האָבען זיך ניט געוויזען. מען איז געלאָפֿען צו זרח דעם קאָנאטשיי אויסצובייטען די פֿרוטות אויף מזומנים, נאָר דאָ האָט זיך ארויסגעוויזען, אז דער חשבון שטימט ניט: זרח דער מלמד האָט לויט'ן חשבון נעקענט אויסטוישען קוים די העלפט; אין דער אנדער העלפט איז ער געבליבען הינטער־שטעליג: מעהר איז קיין גאָלד אין קאָנאטשייסטוע ניט געווען.

די בעל־הבית'טעס זיינען געשטאָנען מיט אראָבגעלאָזטע קעפּ און ניט געוואוסט וואָס צו טאָן.

דאָ האָט זרח דער מלמד זיי געטרייסט: —

— איהר ווייבעלעך, דערצעהלט קיינעם קיין מעשיות ניט: איהר קענט פֿאר די פֿרוטות קויפען אין אלע קראָמען, וואָס איהר דאַרפֿט, און אם ירצה השם נאָך פּסח וועט דער וועג ווערען בע־סער, ארימע־לייט וועלען זיך מיט גאָטס הילף ווייזען, וועט אלץ זיין גוט, מיט גאָטס הילף, פֿרוטות זיינען גוט גענוג. הלואי זאָלט איהר זיי נאָר האָבען א סך, וואָלט איהר שוין ניט געדארפֿט זאָרגען, וואו אויסצוגעבען זיי... בפֿרט, אז אם ירצה השם נאָך פּסח קומען צוריק די ארימע־לייט, מיט גאָטס הילף.

און געטרייסטע זיינען די בעל־הבית'טעס אוועק אהיים.

און די פֿרוטות זיינען געגאנגען פון האנד צו האנד ווי געלעהרט. פֿאר אכט פֿרוטות האָט מען געקויפט א בינטעל חריין אויף פּסח און דוקא ביי די שטעדטעלשע פּויערטעס — אויך זיי האָבען די פֿרוטות אָנגענומען פֿאר געלט.

און וואס איז געווען מאקע די נפקא מינה — וויבאלד אז געגומען האט עס יעדערער, און פון דעם, וואס די קאנאטשיים־טויע איז באקראפט, האבען ניט אלע געוואוסט, און עטליבע וויבער, וואס האבען יא געוואוסט, האבען עס געהאלטען בסוד.

קאַלט

די צוויי פענסטער מיט די זעקס שויבען, וואָס קוקען ארויס אין גאָס, זיינען פערפרוירען, פערדעקט גראָב מיט אייז און קוקענדיג אויף די פאנטאסטישע קאַלטע בלומען, וואָס זיינען אויסגעמאַלט אויף די שויבען, דאכט זיך, אז דער פראָסט האָט דאָ זיין גאנצען טאַלאַנט אוועקגעלעגט. — אין דעם קלייניעם שטיבעלע איז קאַלט און די קעלט איז א דריקענדע, עס נאָגט און שרעקט דאָס הארץ פון די, וואָס געפינען זיך אין שטיבעלע. פרוידע, די ווירטהין פון שטיבעלע האָט אפילו אין דער פריה געהייצט, דער פראָסט איז אָבער צו שטאַרק, אז פאר די עטלעכע דינע שייטלאך האַלץ, וואָס פרוידע האָט אויסגעברענט, זאַל ער זיך דערשרעקען, און אריינלעגען מעהר האַלץ האָט זי ניט געקענט — פערשוועכען די האַלץ טאָר זי ניט. איהר רעכנונג וויים זי גאנץ גוט : זי האָט נעכטען פריה איבערגעצאהלט, איז געווען 25 שייטלאך (אייגענטליך איז געווען 23 נאָר 2 זיינען געווען אזוי דין, אז פרוידע האָט זיי גערעכענט פאר אייר) האָט זי נעכטען אין דער פריה אריינגעלעגט 5 שייט, דאָס הארץ האָט איהר אזוי וועה געטון. היינט פריה אז דער פראָסט האָט זיך געשטארקט, האָט זי אריינגעלעגט 6 שייטלאך און צוגעוואַרפען שפעטער מיט א טיעפען זיפץ נאָך א דין שייטל, טאקע איינע פון די צוויי דינע, און היינט איז ערשט מיטוואָך.

דאָרף זי נאָך דאָנערשטאָג פריה הייצען, פרייטאָג חלה באקען און ביי טאָג הייצען אויף טשאָלענט....

גאָט וויים, צי עס וועט אפילו קארגענדיגערהייט קלעקען. וועגען הייצען אויף דער נאָכט איז גאָר ניטאָ וואָס צו רעדען.

און חיים דער בעל־הבית פון שטיבעלע, איז א איד א „צער־בראָכענער", אָהן לייב און אָהן לעבען. פאר א וואַרעם אויוועלע וואָלט ער דאָס חיות אוועקגעגעבען. און צו וואַרעמקייט איז ער שטארק געוואָהנט. אמאָל, אז ער איז נאָך אינגער, געזונטער געווען און מען האָט נאָך אזוי ניט געוואוסט פון זיין „שלים־מזל", האָבען איהם קרובים „אריינגעמאכט" צו ר׳ בערע וואָלפזאָהן אין וואלד פאר א „מענשען". און דאמאָלס פלעגט ער ערשט האָבען וואַרימקייט! די „מענשען" פלעגען דאָרט קיין האָלץ ניט זשאלע־וועז! מען פלעגט אָנ־„קאטעווען" אן אויוועז מיט האָלץ, אז מען פלעגט זיך נאָכ׳ן הייצען צום אויוועז ניט קענען צושטעקען — דאָס איז שוין געווען אָבער לאנג, מיט יאָהרען צוריק... אויף דער שטעלע האָט מען איהם לאנג ניט געהאלטען. דער סוחר האָט אלץ געוואָרטשעט, אז חיים איז צו עהרליך און וואַרטשענ־דיג האָט ער איהם ענטזאגט. חיים האָט דעם סוחר מיט דער שטעלע לאנג שוין פארגעסען, ער האָט שוין עטליכע שטע־לעם אנדערע געהאט און ער האָט זיי אויך פערגעסען, איצטער זיצט ער גאָר אָהן א שטעלע און פערגעסט דאָס אויך . . . דאָס אויוועלע אָבער דאָרט אין וואלד קען ער ניט פערגעסען, דעם גאנצען קאלטען ווינטער שטעהט זי איהם פאר די אויגען; א וואַרעמע, א פרעהליכע שמייכעלט זי דאכט זיך...

און זיצענדיג בייס טישעל און ציטערנדיג פאר קעלט, מאָלט זיך פאר זיינע אויגען יענעם אוויוועלע. ער פער־טיעפט זיך אין אלטע דמיונות און מורמעלט ניט וויילענדיג ארויס:

— איצטער האָבען יענע אויוועלע! א דערקוויקענויש! פריידע דערהערט דאָס מורמלען. זי וויים שוין וועלכע

אויוועלע ער מיינט. ניט איין מאל האט זי שוין געהערט פון איהם, ווינטער צייט זיינע התפעלות פון איהר, פריידע פערדריסט זיין לעדיג זיצען און זי קרימט איהם איבער:

— יענע אויוועלע, יענע אויוועלע!... וואלסט בעסער האבען יענע שטעלע, וואלטען מיר דא געהאט א וואַרעם־אויוועלע...

חיים מאכט זיך, ווי ער הערט ניט, ער גיט נאר שטיל א זיפץ און ענטפערט ניט. ער האט ניט וואס צו ענטפערן. זי איז אפשר נערעכט! באלד אבער הויבט ער זיך אויף, רייבט די פערפרוירענע הענט און רעדט ארויס פעסט מיט בטחון:

— דער פראסט וועט לאנג ניט האלטען! ער טאר לאנג ניט האלטען! ער וועט אין גיכען פלאצען, צום מולד מ ו ז ער פלאטצען...

—יא, פלאצען וועט ער! ווייל פריידע ניט איינשטימען— ער קען נאך האלטען און האלטען.

אייגענטליך האפט פריידע אויך, אז דער פראסט וועט אין גיכען פלאצען; טאמער אבער, א קשיא אויף א מעשה, וועט דער אויבערשטער קיין רחמנות ניט האבען און ער וועט נאך יא האלטען, ווייל זי זיך שוין צוגעוואהנען צום טרויעריגען געדאנק.

אין שטיבעל ווערט ווידער שטיל, עס הערט זיך נאר דאס קנאקען פון פראסט. חיים קוקט צום קאלטען אויוועו, נעבען וועלכען עס שטעהט א קליין־אינגעלע, דאס מוזינקעל.

— וואו ביזט דו, בערעלע? — פרעגט דער טאטע.

— איך שטעה בייס אויוועו — קלינגט אוים א הייזעריג־קינדערש קול׳כעל.

— ביים אויוועו? — פרעגט איבער חיים, ווי ער וואלט זיך בעלעקט. נו, וואס? עפעס א וואַרעמער אויוועו?

— א י י ן שטיקעלע נאר, אין מיטען, איז וואַרעם...— אט דא ביים פלייצע...

דער טאטע הויבט זיך אויף פון טיש, שטעלט זיך אויף און קוקט דערשטיג אין יענער זייט וואו דער אוויוען שטעהט.

— דיר איז קאלט, טאטע? — פרענט דאס קינד — נעה ווארעם זיך!

— ניין, — זאגט דער טאטע פערשעמט ווערענדיג — איך וויל נאר זעהן, צי עס איז ווארעם...

ער מאכט א טריט נעהנטער, ביז ער נעהט צו צום אויווע־לע, טאפט אן דאס שטיקעלע ווארעמע ארט און רעדט ארוים מיט התפעלות:

— טאקע ווארעם... וואס זאגט איהר דערצו?... אויב דו ווילסט, מיין זוהן, לאז דער מאמען זיך אביסעל אנווארעמען.

— איך בין דיר מוחל! — ענטפערט פרייד ביז, ווי זי טהוט אלע מאל, ווען חיים איז גוט צו איהר — איך בין דיר מוחל, איך ווער ניט דערפרוירען.

— נעה, מאמע, נעה! — לענט בערעלע פאר דאס ארט.

— שטעה מיין זוהן שטעה. דיר איז נעבעך קאלט.

חיים נעהט אוועק אומעטיג צום טיש און לאזט ארוים א טיעפען זיפץ צוזאמען מיט א קאלטער פארע פון מויל...

* * *

אין א שעה ארום איז דאס קינד שלאפען נענאנגען. פרייד עד איז ארוים ערנעץ צו א שכנה, וועגען א טעפעל און חיים האט זיך מיט אן אימפעט צוגעהאפט צום אויווען. ער האט געטאפט, נעטאפט מיט די פערפרוירענע פינגער, געזוכט דאס שטיקעלע ווארעמע ארט, נאר ער האט איהם שוין ניט געפונען. דאס אויווע־לע איז שוין נעווען איננאנצען קאלט, ווי אייז..

— שוין ק א א ל ט!... — האט ער פערצווייפעלט ארויסגערעדט. ווארפענדיג א צומישטען בליק אויף די פער־פרוירענע פענסטער...

איוב

ער האָט נעהייסען חיים דער מלמד און זיין „צונעמענישׂ" איז נעווען איוב.

זיין ווייב איז נעווען א שטענדיגע קראנקע; איהר הוסט פלעגט זיך הערען, ווי אן אבקלאנג פון א לעדיגען פאס. ווען אן אומבעקאנטער, פרישער מענש זאל אמאל שטעהן דערבייַ, ווען זי פערהוסט זיך, וואלט ער זיך זיכער דערשראקען און וואלט נעמיינט, אז אט, אט עקט זיך איהר שוין דאס לעבען. אבער חיים אליין פלעגט גאנץ רוהיג און קאלט־בלוטיג אויס־הערען איהר „הארץ־מוזיק": ער איז שוין נעווען נעניט — זינט ער נערענקט הוסט זי אזוי און נאָכ'ן אויסהוסטען זיך ווערט זי וויעדער „נעזונד" און האָט נאָך נענוג כח צו שרייען און צו שעלטען, ווען ער ברענגט איהר קיין נעלד ניט אויף דער הוצאה.

ער אליין איז אפילו אויך א „חלוש", ווי ער דריקט זיך אליין אוים; נאָר א מאנסביל איז ניט קיין אידענע — איז דאס ניט אזוי קענטיג, אבר האָט ער צו זיין הוסט א רפואה: די ליולקע... „די ליולקע — זאָגט ער — צעשלאָגט מיר די ליחות און איך ווער נענעזונ".

א קראנקער מאטע, א קראנקע מוטער, — זיינען די קינ־דער אודאי קראנק; נאָר די הויפט חולה איז די עלטערע טאָכ־

טער, ג ע ל ע , א הויכע, א דארע, דאָס פנים איהרס איז ווי א וואקס און די אויגען זיינען מיט א טויטען טרויער פערצוי־גען. אויף דער טאָכטער איז חיים אליין מודה, אז זי איז ניט „אין גאנצען" און האָטש ער גלויבט ניט אין „חכמת הרפואה", דאָך זיפצט ער אמאל אונטער, קוקענדיג אויף איהר טויטען נע־זיכט: „געלע האָט טאקע בעראפט האָבען א דאקטאר" !.. נאָר דאָס זאָגט ער סתם אין דער וועלט אריין, פונקט ווי ער זאָגט אמאל, וועז עס איז ניטא קיין ברויט אין שטוב: איצט האָט מען געראפט האָבען אין שטוב א דריירובעלדיגע...

אזעלכע „גוזמאות" פלעגען ארויסרופען א ביטערן שמיי־כעל ביי די הויזיגע און דאָס ווייב, אויב זי פלעגט אין דער מי־נוט ניט פערהוסטען זיך, פלעגט זיך צעבייזערן:

— ער הויבט שוין אָן זיינע חכמה'לעך !... עס איז גאָר ניט אזוי פרעהליך אויפ'ן הארצען...

תלמידים האָט ער געהאט אכט — אלע ארעמע קינדער. די רייכע עלטערן האָבען איהם זייערע קינדער ניט געוואלט אָבגעבען, אוים מורא, זיי זאָלען זיך ניט „אָנשטעקען", און אזוי איז חיים זיין גאנץ־לעבען אין א רייכען הויז ניט אריינגעגאנ־גען און האָט שטענדיג פאר זיינע אויגען געזעהן נאָר ארעמ־קייט, דחקות און קראנקהייט !...

— דאָס לעבען איז ניט ווערטה קיין ביטערע ציבע־לע ! פלעגט ער אפט זאגען פאר זיין איינציגען נאָהנטען מענ־שען — פאר'ן פרוש פון בית־המדרש, מיט וועלכען ער פלעגט ליעב האָבען אריינלאָזען זיך אמאל אין א שמועס וועגען הויכע ענינים. פאר דעם זעלבען פרוש האָט ער אמאל אויסדערצעהלט זיין גאנצען לעבען, ווי אזוי ער האָט זיך צו 12 יאָהר אוועקגע־לאָזט אין ישיבות „לערנען", ווי אזוי ער האָט זיך געוואלגערט אין אלערליי קליזלעך, געשלאָפען אויף הארטע בענק און געלי־טען הונגער, קעלט און קלעפ, אומזיסטע ניט־פערדיענטע קלעפ...

— עט, האָט ער אויסגעלאָזט זיין לעבענס בעשרייבונג— ס'איז דאָס נאנצע לעבען א נארישקייט, הבל הבלים!... אוו צייט איך בין שוין פאר זיך אַ בעל־הבית מיינט איהר לעב איך? פרעגט מיך ווען האָב איך פון נאָך מיין חתונה אָן אמאָל זאט אָבגענעסען — וועל איך ניט געדענקען... היינט מיין דירה... איהר זענט ווען ביי מיר געווען?...

זיין דירה איז געווען אין א „זעמליאנקע"; דאָרט האָט ער זיך גענעצט אוו געפרוירען צייט נאָך דער חתונה. אלע נאָך סוכות אפילו בעשלעסט ער זיך פעסט ארויסציהען פון דעם „קבר", אבער נאָכ'ן פעסטען בעשלוס דערמאָהנט ער זיך אָן זיינע „מעבעל" אוו ער האָט זיך מורא צו ריהרען פון אָרט מיט זיי: ווען מען זאָל די צוויי בעטען, דעם טיש אוו דעם קאסטען ריהרען פון אָרט וועלען זיי גלייך צעפאלען אויף שטיקלעך. „די סבֿרא איז מחייב, אז זיי וועלען צעפאלען — פלעגט ער אויסווייזען זיין ווייב — פערשטעהסטו מיך, האלץ, אז עס נעצט זיך צוואנציג יאָהר מוז צעפוילט ווערען.. דאָס האָט שוין אזא טבע"...

זיין לעבען וואלט קיין ביטערע ציבעלע אויך ניט ווערטה נעווען ווען ער וואלט ניט נעהאט קיין צוויי תענוגים, וואס ער האָט זיי נעקענט גרייכען...

דער ערשטער תענוג איז די ליולקע. אלע וואָך נעהט ביי איהם אוועק א פעקעל מאחאָרקע פאר אכט גראשען; דאָס איז ביי איהם א מין שכרות רחמנה ליצלן, אוו דאָס ווייב וואלט איהם טאקי פאָר: דו פער'שכורסט אויף דער ליולקע דיין נאנצע פרנסה. ער פיהלט אליין, אז די ליולקע איז ביי איהם טאקע א מין כשוף: עס האָט איהם אמאָל ביי נאכט פערפעהלט אין ליולקע אביסעל מאחאָרקע האָט ער נעמיינט, אז ער ווערט משוגע אוו צו א נוי א שכן איז ער אריין בעטען לייהען אביסעל מאחאָרקע... ער זאָגט, אז דער רויך, אויסער וואס ער צושלאָגט איהם די ליחות, צעשלאָגט איהם אויך די רעיונות... אוו רעיונות

האָט ער זעהר שווערע. ער קלעהרט וועגען גאָט, וועגען זיין „השגחה", „מדוע דרך רשעים צלחה" און דער גוטער מענש. דער עהרליכער מאן וועלט אזוי אויסנערישען. לוידט אזוי פיעל!... קלאהרענדיג אזוי פאלט ער אמאל אריין אין ספקות, אין מוח גיט איהם א קלאפ, ווי מיט א האמער, א פראזע פון אן אפיקורס: עס איז אלץ על פי דרך הטבע און עס איז שוין ניטא קיין קשיות... ביי דעם רעיון פערלירט ער זיך אין נאכנעגן. אין קאפ הויבט זיך אן מישען, אין די אויגען פינסטערלט... ער כאכט מיט די הענד, ווי ער וואלט זיך נעראנגעלט מיט עטוצעגן, טרייבט די בייזע נעראנקעגן און... פערוויכערט די ליולקע, און גלייך מיט'ן ערשטען רינגעלע רויך פון דער ליולקע פערשווינדען די מחשבות זרות, די נשמה בערוהיגט זיך און ער פיהלט, אז ער ווערט וויעדער א מענש, ווי גאָט האָט נעבאָטען...

דער צווייטער תענוג זיינער איז צו לערנען מיט זיינע תלמידים „איוב" און דאָס אין זיין העכסטעם, ערהאבענסטעם פערנעניגען, זיין ליכטינער גן־עדן אין דעם פינסטערן גהינום...

וועג אנהויב זמן יקומט צו איהם אן א נייער תלמיד אין חדר אריין, פרענט איהם חיים די ערשטע זאך:

— וואו האלטסטו שוין, איננעלע, אין תנ"ך?

— ישעיהו, — ענטפערט דער נייער תלמיד.

— און ביי מיר וועסטו אנהויבען „איוב"... פערשטעהסט. איוב... א פיינער תנ"ך איוב... גאר א פיינער...

דאָס איננעלע דערשרעקט זיך לכתחילה; ער האָט נעהערט פון עלטערע איינגלעך, חברים, אז דאָס שווערסטע פון תנ"ך איז איוב און חיים־„איוב" „רעדט אויס" דאָרט זעהר א סך. ווי אבער עס קומט צום לערנען פערלירט זיך דעם איננעלס שרעק: אנשטאָט שרעק נעהמט איהם דורך א נעפיהל פון א זיסען טרויער, פון רחמנות אויף איוב'ן און אויף דעם רבי'ן, וואָס ווייזט אוים, לערנענדיג, ווי איוב אליין!... דעם ערשטען קאָפיטעל לערנט דורך חיים אייגענדיג, אזוי ווי אן הקדמה, וואָס

איז עפעס ניט אזוי נויטהויב. איוב'ס עשירות, איוב'ס הצלחה אין די ערשטע יאָהרען ווייזען איהם אויס, ווי א ניט געשטוי־נענע, ניט געפלויגענע מעשה, ווי א בייקע, וואס עס קאן נאָר קיינמאָל ניט טרעפען... ווי ער קומט אבער צום שטן, צו איוב'ס יסורים, ווי אזוי איוב קראצט זיך מיט א שארבען, דאמאָלס נעהט ערשט חיים אריין אין זיין אמת'ער ראָליע און אין א פלאָם־פייערדיגע התלהבות נעהט ער אריין אין קאפיטעל ג':

— אחר כן פתח איוב את פיהו ויקלל את יומו — און חיים טייטשט עס אַב מיט נעפיהל: און נאָך דעם האָט איוב נע־עפענט זיין מויל און האָט נעשאָלטען דעם טאָג פון זיין נעבוי־רען...

און אָט אזוי צעבייזערט ער זיך און לערנט א פסוק נאָך א פסוק. זיין טרויעריג הייזעריגער ניגון ניעסט זיך, גיבט זיך און פילט אן דעם ענגען חדר מיט שוידערהאפטע קלאנגען, מיט „קלאָג־ליעדער" אויף דעם קראנקען ארעמען לעבען, אויף דעם אייבינען צער און וועהטאָג... חיים'ען ארט ניט בשעת לערנען, צי די תלמידים זאָגען־נאָך גוט, צי מיט גרייזען, — עס דאכט זיך, אז ער איז נאָר קיין מלמר ניט: דאָס לערנט ער נאָר איוב פאר זיך... און ער קלאָגט און יאָמערט, בייזערט זיך און פרא־טעסטירט... ער לערנט א קאפיטעל נאָך א קאפיטעל: ער הערט אויס קאלטבלוטיג די טרייסט־רעד פון איוב'ס גוטען פרייונד אליפז התימני, וואס איז איהם נעקומען דולען א קאָפ מיט זיינע נארישע נחמות, און ענטפערט וויעדער בייז, קרעבצענדיג, פראָטעסטירענדיג....

אזוי לערנט ער אָב עטליכע קאפיטלעך. ביז ער ווערט מיעד. די זיסקייט פון ניגון, דאָס טיעפע נעפיהל, נעמט איהם דאָס חיות ארויס.

ער רוהט זיך אָב, פערריכערט די ליולקע און פערטראכט זיך... און ארויסלאָזענדיג נעריכטע שטיקער רויך פון מויל נעהט דורך אין זיין מוח זיין נאנץ ביטער־פערשאָלטען־לעבען.

דאָס ווייב איז קראנק, די קינדער קראנק, פּיער, פּינף קינדער (ער נעדענקט שוין אליין ניט) זיינען פּאר קעלט און הונגער אויסגענאנגען, שוין לאנג... ער אליין קוים, קוים וואָס ער לעבט, די ברוסט טהוט איהם אזוי וועה, די ביינער דאָרעז שוין, האָבען שוין קיין זאפט ניט... א טיעפער טרויער נעהמט דורך זיין קראנקע נשמה, שרייען ווילט זיך איהם, שרייען און שעלטען אזא לעבען...

און ער הויבט אָן אויף דאָס נייע איבערצו׳חזר׳ן פון קאָפּיטעל ג׳: אחר כן פּתח איוב את פּיהו ויקלל את יומו, און נאָך דעם האָט איוב געעפענט זיין מויל און האָט געשאָלטען דעם טאָג פון זיין געבוירען!...

צוריק אויף דער שטעל

דרויי יאָהר איז יענקעל ליעבערמאן געווען אין וואַרשוי; אין זיין שטעדטעל האָט מען איהם כמעט שוין פערגעסען. נאָהנטע בעקאַנטע האָבען נאָר געוואוסט, אז ער איז אין וואר־שוי און לויט ווי מען זאָגט „מאכט" ער דאָרטען גאַנץ גוט.

אָט איז ער געקומען א היים צו זיינע עלטערן, אַרעמע בעלי־בתים אין א קליין שטעדטעל.

— איז וואָס מאכסטו פאָרט? — האָט איהם געפרעגט דער טאַטע, אז ער האָט זיך בערוהיגט אביסעל נאָך זיין זוהן'ס פלוצלינגען קומען.

— נישקשה... — האָט זיך יענקיל געשטאַרקט מיט שטאַלץ צו ענטפערן — גאַנץ גוט!...

דער טאַטע האָט אויף איהם אויסגעשטעלט די אויגען און יענקלען האָט זיך געדאַכט, אז דער טאַטע וויים שוין אלץ, אז דער טאַטע קלערט: אי, ביזטו א גאַרנישט! און יענקעל האָט געפיהלט, אז אויב ער וועט ניט אַנערדען עטליכע שטאַרקע ליגענס, וועט ער זיין זעהר ניט קיין שעהנער גאסט, וועט דער טאַטע איהם זאָגען מיט א שמייכעלע פון א חכם: „וואָס האָב איך דיר פאר דריי יאָהרען געזאָגט? — פאָהר ניט! סדנא דארעא חד הוא, אומעטום איז תהו ובהו, אומעטום זיינען גע־שעפטען אין דער ערד, וואָס איז מיר וואַרשוי, וואוהין

פֿליהסטו"? און איידער צו הערען די וועדטער פון טאטען איז יענקלען לויעבער דער טויט און ער הויבט אָן, נאָך דעם טאָטנס אלערלעי שאלות, געמאכטערהייט זיך צו היטצען:

— עט, טאטינקע... וואָס דערצעהלט מען דיר און ווי דערצעהלט מען דיר, עס איז דאָך וואַרשוי... פערשטעהסטו מיך, עס איז דאָך וואַרשוי... דאָרטען איז...

און יענקעל ווילֿ פארשטעלען וואָס וואַרשוי איז, ווי גליקליך מען איז, אז מען פאלט אריין אהין: בולוואַרען, טעאטערן, גערטנער, קאנדיטאריייען, קאָרעטען, ווי אזוי מען לעבט דאָרטען א גוטען טאָג... נאָר די נאָוואָליפּיע נאָס מיט זיין פינסטערן ציפער'ל, וואו ער האָט נעוואָהנט, לויפט איהם דורך פאר זיינע אויגען און די צונג קען זיך ניט קערעווען אויסצורעדען ווייטער א וואָרט...

— נו, דערצעהל, דערצעהל! — טרייבט איהם דער טאָטע.

נאָר יענקעל שטאמעלט נאָך א פאָר ניט דייטליכע ווערטער און ווערט ענדליך ענטשלויסען.

די מוטער שטעהט אין א ווינקעל און בעטראכט איהר יענקלען מיט אומעטינע בליקען. עפּעס נעפֿעלט איהר ניט זיין נאנצער הילוך: דער הוט איז משונה הויך און ערטערווייז צובויגען, דער סורדוט העננט אויף איהם ווי ניט פאר איהם נענעהט... איהר ווילט זיך זעהר פרעגען איהם, צי איז אין וואַרשוי ביליג אלעס קלייידען? זי פיהלט אבער, אז דער זוהן קען זיך דערפון בעליידיגען און ניט־ווילענדיג רייסט זיך ביי איהר ארויס נאָר א בעמערקונג:

— יענקעל איז נעבעך חשך, ווי די ערד!...

— א מת... — פערריכט דער טאָטע.

יענקעל ווערט פון די בעמערקונגען נאָך מעהר חשך. די אויגען ווערען איינגעגראבענער. צום אָנפאנג פערליערט ער זיך, נאָר באלד ענטפערט ער:

— דאָס איז פון דער רייזע. דרײַ טעג אַז מען פֿאָהרט אין ענגשאפט — א קלייניגקייט ווארשוי — א וועלט פֿאָהרט!..

— ס'טייטש, פון ווארשוי געדויערט דאָך נאָר א טאָג דאָס פֿאָהרען? — בעמערקט דער טאַטע פערוואונדערט.

יענקעל ווערט רויט, אין קאָפּ גיט איהם א קלאַפּ: מיאום ארײַנגעפאלען! עס געלינגט איהם אבער גליך צו פערבעסערן:

— יאָ, דאָס פֿאָהרען געדויערט טאַקע נאָר איין טאָג, אבער דאָס צוקלויבען זיך...

אין שטיבעל ווערט שטיל. אלע פיהלען זיך ווי פערשול־דיגט, ווי זיי וואָלטען א מיאוסע זינד בעגאנגען, וואָס איינער וויים פון דעם צוויטען און מען שעמט זיך אויפצוהויבען די אויגען איינע אויף די אנדערע.

— בתי מדרשים זיינען דאָרטען פארהאן עפעס א סך? — פרענט פלוצים דער טאַטע, ווי ער וואָלט וועלען צעשטערען די שטילקייט, וואָס דריקט אזוי.

יענקעל ווערט פרעהליכער און שטאָלצער. דאָ וועט ער קענען רעדען דעם רייגעם אמת און איהם זאָל עס גיט שא־דען... ער גלייכט זיך אויס, מאכט א טריט צום טאַטען נעהנ־טער און צעהיצט זיך:

די מעשה איז אזוי... שוהלען איז דאָרטען א סך פאר־האן... א קלייניגקייט ווארשוי! נאָר זייערע שוהלען זיינען גיט ווי ביי אונז. ביי זיי איז „שטיבלעך", חסידישע שטיבלעך; דאָרטען זיינען דורכאויס חסידים, משוגעים, מכוש משוגעים! נעהען אין לאַנגע קאפּאָטעס, אין שטריימלעך און אין נאָרט־לעך.

און יענקעל רעדט א סך; ער דערצעהלט, ווי אזוי מען רעדט דאָרטען און ברענגט לדוגמא א פּאָר ווערטער: „ענקער", „יאָך", „סארנע", „עטץ"; ער דערפיהלט אבער ענדליך, אז דער טאַטע הערט נאָר גיט, אז דער טאַטע וויל נאָר וויסען דעם עיקר, צי האָט ער פערדיענט דאָרטען גענוג, צי האָט ער געבראכט

געלד און וועגען די בתי מדרשים, די חסידים און וועגען דאר־
טיגען לישון איז א שפּעטערינג זאך...

נאר רעדען וועגען זיך אליין האט יענקעל ווי מורא, און אין
שטיבעל וועדט ווידער שטיל... אלע פיהלען זיך ניט גוט, נאר
ערגער פאר אלעמען פיהלט זיך די מוטער. זי וואלט וועלען צו־
גהען צו יענקלען נאר נאהנט, אריינקוקען איהם טיף אין די
אויגען און פרעגען: וואס מאכסטו? דערצעהל! זי מערקט
אבער אז יענקעל בעהאלט זיך עפעס, ווייל עפעס ניט אויסזא־
גען; און איהר מוטערליך הארץ שרעקט זיך: פערשיידענע
מיאוסע פרנסות אין א גרויסער שטאדט לויפען איהר דורך אין
קאפּ; און קוקענדיג לאנג אויף יענקעל'ס משונה'דיגען הוט
דאכט זיך איהר, אז ער איז געווען דארטען א קאטערינטשיק...

אויף מארגען, נאכ'ן ארעמען פריהשטיק, איז יענקעל
ארויסגענאנגען אין גאס, און געהענדיג האט ער ניט געוואוסט
וואס צו טהאן. צי זאל ער פערשפּילען דעם פאלטאָ און דער
ראק זאל זיך ניט זעהן, אדער פערקעהרט; ער האט ניט געקענט
משער זיין, וואס קומט אויס מעהר נייי — דער ראק, צי דער
פאלטאָ. ער האט זיך פערשפּילעט און אבגעשפּילעט, ווייטער
פערשפּילעט און וויעדער אבגעשפּילעט, ביז ער איז געקומען צו
דער איבערצייגונג, אז ביידע, סיי דער ראק, סיי דער פאלטאָ
זעהען אויס אלט און אבגעטראגען און ער זעהט אין זיי אויס
ווי אן ארעמער פראנט, וואס ווערט אזוי אויסגעלאכט ביי זיי
אין שטעדטעל. דעם נאנצען וועג האט ער אויף זיך געכעס'ט
דערפאר, וואס ער איז געקומען אהיים אין אזוינע בגדים און
אז דער שווארץ יאהר האט איהם שוין אהער געטראגען, טאָ
וואס איז ער אזוי שוואך און קען ניט גובר זיין זיך אליין: ער
וויים דאכט זיך נאנץ גוט, אז ארעמקייט איז קיין שאנד ניט,—
פערקעהרט א כבוד! אלע עהרליכע מענשען זיינען ארעם. ער
האט זיך ניט געוואלט פערקויפען פאר געלד, און דאך ווי געפא־

איז ער און קנייפט די באקען מען זאל מיינען, אז ער האט דאַרטען גליקליך געלעבט. וואס טהוט ער דאָס? צוליעב וואס?

און געהענדיג אזוי און זידלענדיג זיך אליין, האט ער דערזעהן, ווי קענען איהם געהט פערריסען דעם קאפ א ל י ה ל י י ב ע ס א „בעל־הבתישער בחור" זיינער אן אמאליגער חבר. יענקעל האט איהם אלע מאל פיינד געהאט פאר זיין פוסטקייט, פאר זיין נארישען פראנטעווען, און דערזעהענדיג איהם איצטער אין א נייעם שווארצען הוט, אין א שווארצען פאלטאָ, האט ער צו איהם נאך מעהר פעראכטונג געשפירט און ער האט איהם געוואלט אויסווייכען, נאר יענער האט איהם גלייך בעמערקט, האט איהם אבגעשטעלט און אויסשטרעקענדיג איהם די האנד, האט ער פרעהליך אויסגעשריען:

— א סאר א גאסט! יענקעל, וואס מאכסטו?

נאכהער האט ער יענקלען בעקוקט פון קאפ ביז די פיס, ווי ער וואלט איהם געוואלט אבשאצען, וויפיעל ער איז ווערט. און דערזעהענדיג, אז די בגדים זיינען אלט און יענקעל אליין איז חושך, האט ער איהם טיף אין די אויגען, ווי א „סלעדאווא־טיעל" אריינגעקוקט און ניט ערווארטענדיג פון יענקלען קיין ענטפער, האט ער מיט א רחמנות־פנים אליין געענטפערט:

—א פנים ניט אזוי גוט... הא?...

יענקעל איז רויט געווארען, ער האט זיך דאָך געשטארקט צו ענטפערן:

— נ נ נ... נישקשה... גאנץ גוט!...

דער חבר האט א קוועטש געטהאן מיט די פלייצעס, ווי ער וואלט געזאגט: עפעס ניט קענטיג, און ער האט ווייטער געפרענט:

— זאג מיר, גוטער ברודער, וואס טהוסטו דאָרטען?

— „אי, זאל ער ליענען אין דר'ערד", האט יענקעל איז הארצען געשאלטען און האט קוים, צווישען די צייהנער, ארויס־געזאגט:

— אין א פאבריק פון חיט.

— ווי קומסטו אהין? — האָט דער חבר מיט פּאַרשׂענדע בליקען געפרעגט. — יענקל האָט שוין מעהר ניט געקענט אויסהאלטען און האָט צורייצט געענטפערט:

—איך קום! וואָס מאכט עס אויס ווי אזוי.

דער חבר איז געבליבען שטעהן, ניט געפינענדיג מעהר קיין ווערטער. ער האָט נאָר א קוק געגעבען אויף יענקל'ס פאלטאָ, נאכהער אויף זיין איינענעם. אין מח צוגעלייכט וועלכער איז בעסער, א שמייכל געהאָלן, און שמייכלענדיג צוריעדען, האָט ער יענקל'ען אויסגעצוינען די האנד און קאלט געזאָגט:

— א גוטען! מיר וועלען זיך נאָך זעהן!...

— אדיע, אדיע! — האָט יענקל הכנעהדיג זיך פערניגט און פרייער אבגעאָטהעמט...

וויפיעל בעקאנטע יענקל האָט דעם טאָג ניט בעגענענט האָט ער יעדערן אויף זיין פראָגע, וואָס מאכסטו? געענטפערט:

— „נישקשה... גאנץ גוט". און פאר יעדער'ן א בעזונדער ליגען אויסגעקלערט.

— נו, אביסעל ליגענס פאר א טאָג אָנגעזאָגט! — האָט ער צוריקגעהענדיג געטראכט — פוי, האָט ער אויסגעשפּיים, דערמאָהנענדיג זיך, ווי פאר איינעם האָט ער זיך אזוי צעהיצט מיט זיין נלילקיקייט דאָרטען, אז ער האָט זיך אַרויסגעהאפט, אז ער איז דאָרט בוכהאלטער ביים נרעסטען נביר י ש ע י ה ו ק א ט ל א ו ו ע ר. צום אונגליק האָט יענער געהערט פון דעם ישעיה קאָטלאָווער, אז ער לאָזט צו זיך קיין ליטוואק אויפ'ן שוועל ניט אַרויף... „ווי מיאום, ווי מיאום!"

האָט איהם נעקלאפט אין קאָפ — „איך קען אפילו קיין גלאטען לייגען ניט זאגען!"...

און נעהענדיג האָט ער זיך נעפיהלט ווי שווערע שטיינער וואלטען זיין הארץ צופרעסען. איהם האָט זיך נעוואלט נעפי־נען האָטש איין מענשען און דערצעהלען איהם דעם א מ ת, אז ער האָט דאָרט קיין שטעלע נאָר קיינמאל ניט נעהאט, אז ער האָט די נאנצע דריי יאָהר זעהר שלעכט נעלעבט, אז ער האָט דאָרט נעהונגערט און נעפראָרען, ניט נעהאט צייטענווייס וואו צו נעכטיגען און פלעגט בלאָנזשען דאן א נאנצע נאכט איבער די גרויסע לאנגע נאסען... אז פאר די דריי יאָהר איז ער אפילו איינמאל אין טעאטער ניט נעווען, אפילו אין נאָרטען ניט, וועו די מוזיק פלעגט שפיעלען און מען פלעגט דארפען צאָהלען פאר'ן ארייננאנג; אז דאָרטען זיינען פארהאן א סך אזעלכע, ווי ער, און מיט זיי פלעגט ער זיך נעפינען און צוזאמען ליידען, טהיילען זיך מיט'ן לעצטען ביסען... אז ער האָט אזוי פיעל צרות צו דערצעהלען! ער האָט זיך אזוי פיעל אָנגעזוהן — נוט, הונגער, עלענד!... נאָר ווי אזוי דערצעהלט מען דאָס? יעדער, וואָס פרעגט איהם: וואָס מאכסטו, ווי לעבסטו? דאכט זיך איהם, ווייל הערען נאָר א נוטען ענטפער, אז ער לעבט דאָר־טען גליקליך, ניט חלילה פאר נוטע פריינדשאפט וועגען, נאָר ווייל מיט א גליקליכען מענשען איז פרעהליכער צו רעדען, לייע־בער צו פערברענגען און אן אונגליקליכער מענש אָרט קיינעם ניט און איז קיינעם ניט אינטערעסאנט, אפילו די אייגענע טאטע־מאמען ניט...

און קלערענדיג אזוי איז ער אין כעס געוואָרען: אין כעס געוואָרען אויף זיך, אויף די בעקאנטע און אויף די עלטערן, וואָס האָבען איהם נעפרעגט וועגען זיין לעבען. „וואָס ווילען זיי פון איהם, וואָס איז זייער דאנה?... און פאר כעס האָט ער זיך בעשלאָסען צו דערצעהלען פון היינט אן דעם אמת.

וואָס האָט ער זיך וואָס צו שעמען? ער וועט אלץ דער־

צעהלען ! ער וועט זאגען, ווי דער טאטע האט איהם טאקע אמאל געזאגט : אז „סדנא דארעא חד הוא" אז אומעטום איז תהו ובהו, נויט, דלות, עלענד; אז אומעטום זיינען די שלעכטע רייך און גליקליך, און די נוטע — ארעם און אומגליקליך.... אז ער וועט שוין צוריק ניט פאהרען — ער וועט בלייבען דא און וועט שלום ווערען מיט'ן לעבען און רוהיג טראגען דעם יאך פון ארעמקייט... עס וועט פון איהם א בארג אראב !...

אז ער איז אבער אהיים געקומען און דער טאטע האט איהם נאך א לאנגען שווייגען געפרעגט: „נו, וואס קלערסטו, יענקעל, דו בלייבסט שוין אפשר א היגער? — האט ער גליך ניט געקלערטערהייט, ווי ארויסגעריסען די ווערטער פון מויל:

— ניין, איך פאהר צוריק אויף דער שטעלע... אין וואר־שוי...

און אין קאפ האט איהם געקלאפט און דאס הארץ האט אין איהם געווייגט, און א קול האט אין איהם געשריען:

— געוואלד, וואס שעהם איך מיך? וואס דערצעהל איך ניט דעם אמת? חאטש פאר א י י ן מענשען, חאטש פאר'ן אייגענעם טאטען?...

די חברה כלי־זמר

די חברה כלי־זמר אינ׳ם שטעדטעלע ביעלינאווקע האָט געהאט זעהר ניט קיין שעהנעם „נאָמען", און א שטעדטעלשער בעל־הבית פלעגט צו זיי נאָר אָנקומען אין אן עת צרה, ד. ה. וועז ער פלעגט חתונה מאכען א טאָכטער. איז אויך ניט צו אבי וועמען פון דער חברה, נאָר צו לייזער דעם צימבלער — שוין א מענש אין די יאָהרען מיט א וויים־ליכער באָרד, וואס האָט איהם צוגעגעבען אן אויסזעהן פון א געזעצטען אידען... די איבריגע פון דער „קאָפּעליע" זיינען אלע געווען יונגע־חברה און האָבען זיך געפיהרט אזוי, אז די שטעדטעלשע בעלי־בתים האָבען מיט די שטרענגסטע אזהרות פערבאָטען זייערע קינדער צו האָבען מיט זיי חלילה א מגע ומשא. די כלי־זמר האָבען אלע געשטאָמט פון זעהר נידריגען שטאַנד. בערעל דער ערשטער פידלער, למשל, אן אויסגעוויקטער בחור אין א שווארצען האר־טען קראָנען, וואס האָט שטאָלץ אונטערגעשפּאָרט זיין לאנגען גאָרגעל,—איז געווען יענקעל דעם טשעפלער׳ס א זוהן און יענ־קעל דער טשעפלער, וויים א מינדסט־קינד אין שטעדטעל, בויט הייזער און שלעפט די שווערע בריוסעם, ווי אן אמת׳ער גוי... אודאי איז דאָס ניט קיין גרויסער יחוס... לוי, דער צווייטער פידלער, א הויכער און א דאָרער בחור אין א בלאה העמרעל, פערגאָרטעלט מיט א רויטען שנור, איז געווען חיים־לייב דעם

שניידערס א זוהן, און חיים־לייב דער שניידער, ווייסט א מינדסט קינד, אז ער נעהט קלייד־ער אפילו פאר פּראָסטע גוים און שעמט זיך ניט ארָאבנצהמען א מאָס פון א שיקסע... גרונם באס איז געווען חנן דעם בעדער׳ס א זוהן און חנן דער בעדער האלט שוין 20 יאָהר די באָד און ער האָט שוין פערגעסען דעם טעם פון א שבת׳דינער שלישי און פון א רעכטען פּסוק אין אתה הראית...

אהרציק קלארענטיסט האָט נעהאט א טאטען, וואָס איז גאָר מיאוס אויפ׳ן מויל ארויפצוברענגען — אן ערדגרעבער און א מאמען — א וועשערין, וואָס פלעגט זיך ניט שעמען שלעפּען דעם גרויסען פּאק גרעט סיי זומער, סיי ווינטער צום טייך אוּן נאָכדעם פאנאנדער טראגען עס די שהנע בעלי הבית׳טעס, וועכע פלעגען אליין, פערשטעהט זיך, ניט וואשען קיין גרעט.

אויסער וואס די חברה כלי־זמר האָבען געשטאָמט פון אזוינע נידרינע עלטערן, זיינען זיי אליין געווען אָהן א ברעקעל שטאָט און דרך־ארץ, האָבען ניט געמאכט קיין חילוק פון עלטער ביז יונגער, פון אָרעם ביז רייך... זיי זיינען געווען נרוי־סע עזות־פנים׳ער, נבול־פה׳ניקעס, וואס אויפ׳ן לונג, דאָס אויפ׳ן צונג; דערצו פלעגען זיי אין די לעדינע צייט, ווי ספירה, דרי וואָכען, ווען מען טאָר ניט שפּיעלען קיין חתונות, זיך ארומשלעפּען מיט מיידלעך הינטער׳ן שטעדטעל... פערשטעהט זיך, די מיידלעך זיינען אויך ניט געווען בעסער פון זיי און פון קיין שהנערעו יחוס האָבען זיי אויך ניט געשטאָמט. יענקעל דעם וואוכערניקס טאָכטער, צי לייבע, פון בקור חולים, דעם נאמן׳ס טאָכטער, וועט מיט זיי אודאי ניט ארומשפּאציערען. איבערהויפט האָט זיך די חברה כלי־זמר ארויסגעוויעזען, ווי ניט לייטיש זי איז, אויף א חתונה: זיי פלעגען שפּאָטען און חוזק מאכען פון די שהנסטע בעלי בתים, פון בעלי־בתישע זיהן און טעכטער, און גרונם באס האָט גלאט לייבע נעהאט אויף יעדער חתונה זאָגען דעם מחותן א שטאָך וואָרט, וואָס דאָס האָט אויף

כלי־זמר לשון נעהייסען: ארויסלאזען א שפילקע: פערשטעהט זיך, אז אזא יחוס, אזא אויפפיהרונג האט שטארק אויפגעריצט די רוהיגע סטאטשנע קליינשטעדטעלדיגע בעלי־בתים און גיט אומזיסט האט קיינער מיט זיי ניט נעוואלט האבען קיין מגע ומשא...

בעקאנט און אפילו שטארק אויפגעטראגען מיט זיי, איז געווען נאר איינער פון שטעדטעל. דאס איז געווען יאסעל דער „שרייבער". מען דארף איהם ניט פערבייטען מיט דעם שרייבער פון דער „דומע", וואס איז אין שטעדטעל אויך געווען א איד, און איז געווען שטארק אנגענומען ביי די בעלי־בתים. אנגענומען אזוי, אז מען פלעגט פאר איהם אזש מורא האבען. יאסעל דער שרייבער אבער האט זיך נאר בעשעפטיגט מיט לערנען די שטעדטעלדיגע מיידלעך שרייבען א אידישען בריוועל, א חשבון ביז כפל און אין די היזער וואו די ציוויליזאציע האט שוין אריינגעשיינט, האט ער אויך געלערנט אן אדרעס שרייבען.

ער אליין איז געווען כמעט פון איין יהום מיט די כלי־זמר! זיין מוטער איז געווען אן ארעמע ענונה. זיין טאטע, א שניידער, האט נאך אין די ערשטע יאהרען, וועו דער פראסטער עולם האט אנגעהויבען פאהרען אין אמעריקע, זיך אהין אוועקגעלאזט. לויט ווי מען האט דערצעהלט איז ער אין דער „דריטער אמעריקע" און האט דארט א דייטשקע נענומען און פון דער ווייב און זיין קינד האט ער ניט גע־וואלט הערען.

עס פערשטעהט זיך, אז יאסעל האט קיין גרויסע געלדער ניט פערדיענט פון זיינע שטונדען וואס ער האט גענעבען. דאס רוב האט ער געלעהרנט די ארעמע מיידלעך און ער האט זיך קיום דורכגעלעבט מיט זיין ארעמער מוטער.

ער איז געווען פון איין וואוקס מיט די כלי־זמר, א הויכער פון א דארער, מיט א לאנגליכע שמאלע נאז. זיינע שוואר־צע אויגען זייגען איהם געווען טיעף אין שטערן אריינגעגראבען

און פון דאָרט האָבען זיי געקוקט טרויעריג, פער׳חלום׳ט און פערטראכט, ווי ביי אן אמת׳ן פאָעט.

און ער האָט טאקע ליעדער געשריעבען, אָדער ווי אין שטעדטע׳ל האָט עס געהייסען: ער מאכט ליעדער און דאָס האָט איהם ביי די בעל־בתים אין די אויגען נאָך חוזק׳דיגער געמאכט.

— עס איז א וויל׳דע בריאה! האָבען זיי וועגען איהם גערעדט. דערפאר אָבער האָבען די נעהטאָרינס, שניידערינס און דיענסט־מיידל׳ך שטארק גענאל׳טען פון זיינע ליעדער און פל׳עגען זיי ביי דער ארבייט שטענדיג זינגען, צומאכענדיג אויי־נענע טרויעריגע מעל׳אָדיען... שטארק בעוואוסט און בעריהמט איז געווען ביי זיי דאָס ליעד פון דער ליעבע, וועל׳כעם זיי פל׳עגען זינגען מיט גרויס געפיהל, דאָס ליעד האָט זיך אָנגע־הויבען אזוי...

איך וועל׳ גענהן א קוק טהאָן
וואָס מיין מירע׳ל מאכט,
אין דער ל׳אנגער, שווארצער,
ווייסטער ווינטער־נאכט.

פערשפרייטען זיינע ליעדער צווישען די מיידל׳ך פל׳עגען די „כל׳י־זמר", וועל׳כע ער פל׳עגט יעדעם ליעד גל׳יך טראגען און פאָר׳ל׳עזען, וועראנדיג דערביי דאָ רויט דאָ בל׳אָם פון אויפרע־גונג, וואס וועל׳ען „זיי" זאָגען דארויף. די כל׳י־זמר זיינען ג׳ע־ווען גוטע קריטיקער, פאָעזיע האָבען זיי זעהר ליעב גענהאט, זיי זיינען גענוען שטארק בעל׳עזען אין דער אידישער ליטעראָ־טור: מיכ׳ל גאָרדאָן, גאָל׳דפאדען, בערנשטיין און אנדערעע האָבען זיי גענוואוסט אויף אויסענוועניג און די מעל׳אָדיען פל׳ע־גען זיי אויסשפיעל׳ען אויף זייערע אינסטרומענטען. די חברה האָט שטארק גענהאל׳טען פון יאָסע׳ל׳ס טאל׳אנט און זיי פל׳עגען איהם זאָגען, אז מיט דער צייט וועט פון איהם ארויסוואקסען א גרויסער ל׳ייט.

און יאָסע׳ל׳ם הארץ פל׳עגט פאר שמחה אָנהויבען שטארק

קלאפען, זיינע באקען פלעגען בלייך ווערען, די אויגען פייכט און מיט א ציטריגען קול פלעגט ער זיך וועגדען צום ערשטען פידלער:

— בערעל, שפיעלט עפעס!

בערעל פלעגט א שמייכעל טהאָן; יאָסעל'ס קוק איז אבער געווען אזוי דורכגעדרונגען מיט בקשה, אז בערעל פלעגט ערנסט ווערען, אראָבנעהמען די פידעל פון וואנט, אָנשטעלען זי און פרעגען:

— וואָס זאָל איך דיר שפיעלען, יאָסעל? וואָס וויל‌סטו?

— איך וויל — פלעגט יאָסעל ענטפערן, געריהרט פון בערעל'ס גוטסקייט, איך וויל עפעס אן אומעטיגע זאך, אויף דער גראָבער סטרונע. טהי־טהי... איהר וויסט דאָך וואָס איך מיין.

— אויף דער גראָבער סטרונע?... טהי־טהי־טהי?... וואָס מיינט ער דאָס אזוינס? — פלעגט זיך בערעל פערטראכטען זוכענדיג דעם ניגון אויפ'ן באלקען.

— ער מיינט דעם וואָלאך! — פלעגט אהרציק דער קלארנעטיסט ערקלעהרען.

— ער איז ניט קיין נאר, ער וויסט וואָס גוט איז! — פלעגט דער ערשטער פידלער גוטהערציג שמייכלען.

—ער איז א מבין אויף מוזיקע, פלעגט אהרציק לאכען און א קלאפ געבען יאָסלען איבער'ן פלייצע.

און די גאנצע חברה כלי־זמר וועלכע פלעגט זיך ביים ערשטען פידלער פערזאמלען, אויסער דער עלטערער צימבלער, פלעגען אנהויבען שפיעלען, געבען קאָנצערט פאר דעם איינ־ציגען פערהערר אין שטערטעל — פאר יאָסעל דעם שרייבער...

יאָסעל פלעגט אריינלאָזען די אויגען זיינע אין בערעל'ס פידעל, פון וואנען עם האָבען זיך געגאָסען ריהרענדע וווייכע טענער, תחנונים ובקשות... ער פלעגט קוקען אין די שפאלטען

פון פידעל אזוי ווי ער וואלט וועלען זעהן, צי זיצט דאָרטען ניט עפעס א מענש און וויינט אזוי זיס...

אז די חברה פלעגט אבשפיעלען, פלעגט יאָסעל וועלען בעניסטערט, פלעגט אויסשטעלען ווי פערוואונדערט די אויגען, פערטראכטען זיך און קנייטשענדיג זיין שטערן ווי ער פלעגט זיך עפעס דערמאהנען, פלעגט ער מיט פייער אויסשיסען:

— הערט ברידער, לאכט זיך אויס פון זיי! פאלגט מיך, לאכט זיך אויס!...

— פון וועמען? — פרעגען די כלי־זמר.

—אט פון אלע בעלי־בתים, אט פון אלע יחסנים, אט פון אלע רייכע! פון דאם נאנצע שטעדטעל!... איך וועל ניט בייטען אייער נאָגעל אויף זיי אין נאנצען. דאם זיינען נאר קיין מענשען ניט! נאר קיין מענשען ניט!! — פלעגט ער שוין העכער שרייען — דאם זיינען חיות, מיאוסע חיות!... אוי, האב איך זיי פיינט! טפו!

די חברה כלי־זמר פלעגען נאך אזא „דרשה" שמייכלען צופריעדען און אהרציק קלארנעטיסט, ווערט צוקאכט אויף גלייך מיט יאָסלען, גיט א קלאפ איבער'ן טיש און שרייט אויס:

— ווי איך בין א כלי־זמר — ער איז נערעכט! יאָסעל! דו ביזט איינער אין שטעדטעל... זיי זיינען אלע וויילדע פראים. כהמות! יאָלדעם!...

— ווער שטעהט אן זיי? — רופען זיך אן די איבריגע פת דער חברה...

— ניין! עס ברענט מיר ווי א פייער, שרייט אויס יאָסעל — מענשען זאָלען ניט האבען קיין ברעקעל נעפיהל אין קיין זאך. א כלי־זמר זאל ביי זיי זיין טריף! — פאר וואס, פאר וועז?... וואס ווילען זיי פון אייך, פרעג איך, וואס ווילען זיי? וועז ניט איהר וואלט דאך אין שטעדטעל אן אומעט נעווען.

— לאמיר איהם נאך עפעס שפיעלען! — פלענט אהרציק קלארנעטיסט שמייכלען, קלאפענדיג יאָסלען איבער'ן פלייצע.

ער איז ווערטה, ער פערשטעהט מוזיק.

— ווייל ער שרייבט לידער, פערשטעהט ער מוזיקע — ערקלעהרט ערנסט בערל פידלער. מוזיקע און פאעזיע איז אלץ איינס — דאס איז טענער און יענס אין ווערטער. דער וואס איז אבער א מבין, הערט אין פידעל אויך ווערטער. דאס פידעלע רעדט...

— אוי, אמת! — כאפט זיך יאסעל אן. — ביי אייך בעט זיך עפעס די פידל: האט רחמנות, ווייניט וי...

די כלי־זמר לאכען און הויבע זאן שפיעלען נאך א זאך, אן אומעטיגע, א ריהרענדע. יאסעל לאזט אראב דעם קאפ און הערט מיט גרויס נעפיהל, און אז די חברה ענדיגט קאן ער זיך וויעדער ניט איינהאלטען און שרייט אויס:

— כאלגט מיר, ברידער, לאכט זיך אויס פון זיי — איהר האט נשמות און זיי ניט...

און יאסעל בלייבט שוין ביי די כלי־זמר ביז שפעט אין דער נאכט. די חברה לעגט זיך צונויף און מען שיקט נאך א ביספל בראנפען און מען פערבייסט מיט שווארץ ברויט מיט זאלץ... נעהמענדיג אביסעל בראנפען, נאר צו די ליפען, ווערט יאסעל מוטהיגער און דרייסטער צו טהאן דאס, וואס עס ווילט זיך איהם די נאכצע צייט, זיצענדיג ביי די כלי־זמר. ער נעהמט יעדען ארום מיט גרויס ליעבשאפט און קושט יעדען שטארק, שטארק... די חברה פיהלט איהם מיט, פערשטעהט איהם, און עס ווערט ביי זיי אן אמת'ע ברידערשאפט. אהן קנאה, אהן שנאה, אהן רכילות און לשון הרע און ווען די שטעד־מעלשע בעלי בתים וואלטען עס צוגעזעהן, וואלטען זיי זיך ווער וויים, אפשר פערטראכט און ארויסגערעדט:

— וואס וויל מען פון זיי טאקע האבען? גאנץ וואויל מענשען, די חברה כלי־זמר, מיט יאסעל שרייבער!... גאנץ גוטע, גאנץ עהרליכע מענשען...

נאר די בעלי־בתים שלאפען שוין לאנג...

די געשיכטע פון א קראָם

די קראָם, וואָס האָט זיך געפונען אין דער מיט פון דעם פיערטען קלייגעם ציילֿ קראָמען אין מארק, איז געווען געבויט אויף דעם זעלבען שטייגער, ווי די אלע אנדערע. דער זעלבער גאניק פון דריי שטיינער, אויסגעלֿעגט ווי א סגלֿ, א שטיקעלֿ סנולֿה צו דער שטענדיגער בלֿאָטע, וואס האָט זיך ניט געווואָלט פאר קיין פאלֿ אין דער וועלֿט טריקענען. דיזעלֿבע אויסגעהאק־טע לאָך, וואָס האָט געהייסען „טהיר" און זיך פערמאכט ביי נאכט מיט גרויסע קונצען און געעפענט זיך מיט נאָך גרעסערע; דיזעלֿבע שווארצע פֿאַליצעס, וואָס קיינער נעדענקט ניט ווען און ווער האָט זיי געמאכט, און אפילו דיזעלֿבע גרויס. און דאָך האָט די דאָזיגע קראָם געהאט א טרויעריגען אויסזעהן און האָט געשראָקען. אז מען פלֿעגט אריינקוקען אין דער דאָזיגער קראם און דערזעהענדיג דעם קרעמער, צי די קרעמערין אינווענ־, פלֿעגט זיך דאכטען, אז ניט מיט זייער גוטען ווילֿען זיצען זיי דאָ, דאָס האָט עפעס א ניט־גוטער זיי פער'משפט צו זיצען א צייט פאר עפעס זעהר א הארבע עבירה...

אָבגעשיידט האָט זי זיך פון אלֿע אנדערע קראָמען אויף מיט איהר נאָמען. אין שטעדטעלֿ האָט אלֿץ און יעדערער געהאט א נאָמען, קראָמען אבער ניט. דער נאָמען פון א קראם איז געוואנגען אויפ'ן בעלֿ הבית פון קראָם. למשלֿ: אברהם יוסף'ס

קראָם, זלאטע באשע׳ם קראָם, מאטלע ניטעל׳ם קראָם. די דאָ־
זיגע קראָם אבער האָט געהאט א נאָמען — „די מזל׳דיגע" האָט
זי געהייסען.

דאָם איז געווען א בייסענדיגער „סגי נהור"־לשון, א אי־
דאָניע, וואס האָט א סך איהרע אלטע לעבעדיגע בעלי־בתים
דערמאָהנט זיהר אומעטיגע, לאנגע טעג און נאָך אומעטיגערע.
לענגערע אוועטען...

און די „מזל׳דיגע קראָם" האָט געהאט א סך בעלי־בתים.
וועו מען וואָלט וויסען ווי אלט די קראָם איז, וואָלט מען בערך
געקענט אויסרעכענען וויפיעל קעפ זיינען אין איהר געווען.
וויפיעל אויגען האָבען דורך איהר טהיר ארויסגעקוקט אויף א
קונה און שיער ניט בלינד געווארען קוקענדיג און שיער ניט
צופלאצט געווארען וואָרטענדיג. אויסרעכענען וואָלט מען עס
געקענט דערפאָר, ווייל דורכשניטליך איז דאָרט קיין קרעמער
ניט געזעסען מעהר ווי א האלב יאָהר, און אויב די קראָם איז
אלט געווען צוויי הונדערט יאָהר, האָבען זיך אין איהר
אכט הונדערט אויגען געמוטשעט... עס איז אבער א סברא
אז די קראָם איז נאָך עלטער פאר צוויי הונדערט יאָהר, עס
דאכט זיך, אז זי איז בעשאפען געווארען מששת ימי בראשית,
און דער גרעסטער סטאטיסטיקער וועט ניט ביכולת זיין אויסרע־
כענען וויפיעל בעלי־בתים זי האָט געהאט.

די, וואָס מען געדענקט, איז אבער אויך גענוג.

פון די ערשטע, וואָס מען געדענקט זיי און מען זעהט
זיי נאָך אין שטעדטעל, איז — חיים דער אלטער. ער
האָט זי געדונגען ביי דער אופראווע, צו וועמען זי געהערט,
פאר 20 רובעל א יאָהר און בעטראכטענדיג מיט שכל דעם
פלאץ, וואס ארום דער קראָם נעפינט זיך, האָט ער בעשלאָסען,
אז די קראָם דארף זיין גוט פאר דזיענאכטס מיט מאזש.

און א נאנץ האלב יאָהר איז געשטאנען אויפ׳ן צו־
פויל־טען פאל פון קראָם, ארויסגערוקט צום טהיר, אלס שילד,

א שווארצער עמער מיט דזיענאכטס, מיט שווארצע קווארטען, האלבע קווארטען און קווארטירלעך. און א קעסטעל מיט שווארצע שטיקער מאוש, מיט א שווארצען מעסער, צו שניידען עם. חיים אליין, אויסגעשמירט אין נאכצען אין זיין סחורה מיט אן אויסזוכן פון א זומערדינגען פארנאכטיגען שטען, איז געשטאנען פארביי די טהיר, די הענד צוואמענגענומען אין די ארבעל און האט נעקוקט...

א וואך האט ער אזוי געקוקט, און איינמאל אין א רעגענדיגען זונטאג איז נעקומען א אבגעריסענער מוזשיק אין א פאר צוריסענע שטיוועל, האט געקויפט א קווארטירל דזיענאכטס פאר פיער גראשען און האט טאקע אין קראם נופא מיט זייגע אייגענע פינגער אויסגעשמירט די שטיוועל פון אויבען ביז אראב. חיים'ן איז אביסעל פרעהליכער געווארען. די האפנונג מיט די חנ'עוודינע אויגלעך האט איהם א ווינק געטהאן: ניט געזארנט, חיים, וועסט לייזען נעלר! און חיים, ניט קיין נארישער איד, דאכט זיך, פערשטעהט נוט א שטיקעל רש"י מ'ט תוספות, האט זיך איינגעהערט און געשמייכעלט, ווי נערעדט: איך גלויב דיר!

אין א האלב יאהר איז דער עמער מיט דזיענאכטס נעווארען אביסעל וועניגער. חיים האט פאר הארצוועהטאג פערנעסען פיעל קווארט ער האט פערקויפט. פון די מאוש האט נעפעהלט נאר א קליין שטיקעל, דאכט זיך א האלב פונט. ער האט אויף דעם עמער דזיענאכטס מיט דעם מאוש געמאכט אן „אויספערקויף", נעלאזען פאר א דריטעל פון קרן, צוגענומען די שליסלען און מיט א קללה אנטלאפען נעווארען אהיים און געמאכט אויף זומער א קנעלונג...

די קראם איז געבליעבען אן אפענע. עלעדע הינד און ציגען האבען דארט נעפונען א בעשיצונג פון שלעכטען וועטער. אבער ניט לאנג. די שטארטיגע בעלי־בתים האבען נעווארען

פעז אויגען אויף דער קראָם, אויפ'ן נעשעפט וואָס מען קען דאָ מאכען, אוז אייגער, לייבע טעוויעס, א איד מיט א קאפּ־טאל פון הונדערט רובל, וואס האָט ניט נעוואלט עס קיינעם פערלייהען, האָט זי געדונגען פאר אכצעהן רובל.

— איהר וועט זעהן, אידען, — האָט לייבע טעוויעס גע־זאגט: אז איך וועל פון דער קראָם מאכען א „לייט", זי וועט מ י ר מראָגען צוויי־דריי רובל א וואָך.

— דהיינו, וואס פאר א מין סחורה רעכענט איהר צו האלטען? — האָט מען ביי איהם געפרעגט.

נאָר לייבע טעוויעס האָט ניט אזוי גיך ענטרעקט דעם מין סחורה. צי דערפאר וויל ער האָט מורא געהאט מען זאָל ביי איהם דאָס ניט אויסחאפען, אדער ער האָט מורא געהאט, אז מען זאָל פון איהם ניט לאכען, — דאָס האָט ער אליין ניט נעוואוסט.

אין א וואָך ארום איז דער סוד ענטפלעקט נעוואָרען. לייב־כע טעוויעס האָט נעמאכט א קראָם פון מילכיגס, איבערהויפּט איז דאָרט נעווען א סך „שאָטען־קעז".

וויסענדיג גוט דעם אָנגאנג פון שאָטען־קעז אין שטעדטעל, האָט לייבע טעוויעס ניט אומזיסט געהאט האָפענונגען. ביז אהער, ר. ה. ביז איהם איז אין שטעדטעל ספעציעל אזא קראָם ניט נעווען אוז שאָטען־קעז האָט נאָר געהאט יענע בעל־הבית'טע, וואָס האָט פערמאָגט אז איינענע בהמה. די אָרעמע לייט אָבער האָבען געמוזט אָנקומען צו די בעל־הבית'טעס פון די בהמות. דעריבער האָט לייבע טעוויעס נערעכענט, אז ווען ער וועט אויפקויפען ביי אלע בעל־הבית'טעס פון די בהמות די מילכיגס, אוז דער עיקר טאקי די שאָטען־קעז, — וועט ער לעזען פיין געלד.

אוז באלד האָט מען די קראָם אויסגעריינינט מיט א גרוי־סען בעראָזווען בעזעם, מיט וועלכען מען האָט אויך די ציי־גען אריינגעטריבען, אוז מען האָט צוגעקליבען די קראָם ווי גע־

הריג איז, מען האָט אוועקגעשטעלט צווויי נרויסע קריג זויער־מילך, א קריגל סמעטענע, צווויי גרויסע קעז, אנשטאָט א שילד, אויף א ברעט, האלב ארויסגערוקט אין דרויסען, און א גרויסען צעבער מיט שאָטען־קעז.

נעזעסען אין קראָם זיינען די ערשטע טעג ביידע: אי ליי־בע טעוויעס אי זיין ווייב שיינע. דעם ערשטען טאָג האָבען זיי נעלעזט פאר א האלב פונט שאָטען־קעז — צווויי נראשען, דעם אנדערן טאָג, פאר א קווארטירל זויער מילך — א גרא־שען, און אויפ'ן דריטען טאג האָבען זיי ערשט פארנאכט נע־לעזט פון א תלמוד־תורה אינגעל פאר א גראשען ווייסען קעז.

— נעהם בעסער שאָטען־קעז, — האָט לייבע טעוויעס פארנעלענט: שאָטען־קעז וועסטו האָבען מעהר, נארעלע. ביזט דאָך אן אָרעם אינגעל, ווייסער קעז איז פאר דיר צו טייער.

נאָר דער תלמוד־תורה אינגעל איז נעווען ניט זעהר קיין ארעמער; זיין טאטע איז נעווען א שוסטער, וואס האָט פער־דיענט דריי רובל די וואָך, און ער האָט זיך פערגונען צו עסען ווייסען קעז.

— פע, שאָטען־קעז! — האָט ער זיך נעקרימט.

— נעה, שנץ! — האָט לייבע טעוויעס נע'כעס'ט — ווי זאָגט מען עס אויף שאָטען־קעז „פע"?

נאָר דער תלמוד־תורה אינגעל איז ניט נתפעל נעווארעו. וואָס לייבע טעוויעס האָט נעביך א גאנצען צעבער מיט שאָטען־קעז, און ער האָט ווידער נעזאָנט:

— פע, שאָטען־קעז...

און לייבע טעוויעס האָט נאָכ'ן אינגעלס אוועקנאכנ נע־זאָנט צום ווייב:

— איז דער אמת'ן, וואָס דארף מען האלטען אזוי פיעל שאָטען־קעז?

— איך ווייס? — האָט דאָס ווייב נעענטפערט: וואָס דען וועסטו האלטען?

* * *

און אז לייבע טעוויעס האָט אין א האלב יאָהר ארום אויף פערמאכט די קראָם, ארויסגעהענדיג מיט 40 רובעל היזק, האָט די קראָם זיך פערצווייפעלט, זי איז דאכט זיך נידריגער, אייניגעבויגענער געוואָרען און האָט אויסגעזעהן, ווי א חורבה.

די שטעדטעלדיגע בעלי־בתים אָבער האָבען געזוכט געשעפט און האָבען געוואָרפען אויגען אויף דער קראָם, טראכטענדיג אלץ פון נייע מינים סחורות.

— דאָ וואָלט גוט געווען צו האלטען מעהל, און נאָר מעהל! אזוי האָט זיך משער געווען חייקעל דער תבואה הענדלער, וואס פון תבואה־האנדעל אליין האָט ער ניט געקענט האָבען חיונה און האָט געזוכט נאָך געשעפטען.

ער האָט זיך געוואָלט מכח דעם מיט וועמען עס איז אן עצה האלטען, נאָר ער האָט מורא געהאט: טאָמער איז עס טאקע גוט און מען חאפט זי איהם אויס!

און חייקעל האָט גערויזקירט און האָט נעדונגען די קראָם און אריינגעשטעלט אין איהר פינף זעקלעך וויסע מעהל, דריי — קאָרענע מעהל און א זעקעל גרויפען. שפעטער, האָט ער געריעכענט, וועט ער דאָ האלטען באָב און ארבעס.

נאָר צו באָב און ארבעס האָט די קראָם ניט זוכה געווען. און חייקעל האָט מיט חרטה, וואָס ער האָט זיך ניט נעהאלטען פריהער קיין עצה מיט קיינעם, פערלאָזען די קראָם, און האָט פערקויפט די זעקלעך מעהל צו א גרעסערן מעהל־קרעמער מיט פינף רובעל היזק און האָט געגומען זוכען צום תבואה־האנדעל אן אנדער געשעפט.

און די קראָם איז וויעדער נעבליעבען פוסט, און וויעדער ניט אויף לאנג. זרח דער סופר האָט חתונה געמאכט א טאכטער און האט זיך מתחייב געווען צו געבען דעם יונגען פאָרפאלק א יאָהר קעסט מיט א געשעפט, און דאָס יונגע פאָר פאלק

האָט מען טאקע אריינגעזעצט אין דער קראָם. — נעהאלטן האבען זיי דאָרטען שניט.

און אין א האלב יאָהר ארום האָט דאָס יונגע פּאָר־פּאָלק אבנעשניטען מיט די שניט און דער יונגער־מאן האָט זיך אויס־געלערנט סופרות, שרייבען תפילין און מזוזות, און די קראָם איז ווייטער נעבליעבען אן ענונה...

און אזוי האָט זיך עס לאנגע, לאנגע יאָהרען נעצויגען אָט די קראָם האָט צוגעצויגען בעלי־בתים און אוועקגעמריבען, צר־נעצויגען און אוועקגעטריבען, ביז מען האָט איהר א נאָכען נע־נעבען די „מזלדינע" קראָם, און נרונם שניידער א שטאָרטי־שער חכם, פלענט קוקענדיג אויף איהר זאָגען:

— נערענקט, איידן, מיינע ווערטער: די קראָם איז טאקע א מזל'דינע, נאָר ניט פאר אידען; א גוי דארף זיך אין איהר אריינזעצען, נאָר א גוי, אזוי זאָגט מיר עפעס דאָס הארץ.

און ער האָט טאקע נעטראָפען. שוין עטליכע יאָהר, אז די דאָזיגע קראָם איז העכער נעוואָרען, נרעסער און ליכטיגער, אין קראָם זיצט א גוי מיט גרויסע בלאָנדע בייזע וואָנסען, רערט מיעף רוסיש, און לייט אפשר הונדערט רובל א טאָג. איידן נע־הען פערבי, קוקען נעביך אריין אינווענינ אן ווערען צר־פּלאצט: „אָט איז א מין מזל! מיר האבען דאָ נעפינסטערט אן נעפינסטערט... ברלות נעווארען"...

נאָר ווער קען זיך גלייכען צו א גוי'ס מזל?... בפרט אז די קראָם איז די „מאנאפאל" און מען פערקויפט דאָרט ברא־נען. א קלייניקייט א קראָם פון בראנפען... א נרויסער קונץ צו לייזען נעלד...

אינהאלט:

פערלאָרען דעם קול — — — — — — — 7
ווייבערשער שרעק — — — — — — — 18
אויף מבינות — — — — — — — — — 29
דער קוש — — — — — — — — — — — 36
דער גמילות חסד — — — — — — — — 44
ביים דאוונען — — — — — — — — — 59
שכר למוד — — — — — — — — — — 65
די גרויסע סוכה — — — — — — — — 75
די צוויי ברידערלעך — — — — — — — 93
דער אריסטאקראט — — — — — — — 103
אין סאד — — — — — — — — — — 111
זאל שטעהן ווי געשטאנען — — — — — 117
אין קריעג — — — — — — — — — — 121
פערשפעטיגט — — — — — — — — — 129
דער רב און זיינע ספרים — — — — — 139
א פארגרעבט שטעדטעל — — — — — 149
דער פוילישער גלח — — — — — — — 157
דער אלטער מגיד — — — — — — — 164
דער ברית חדשה — — — — — — — — 175
די ערציהונג — — — — — — — — — 183
די כלי־זמר — — — — — — — — — 189
טעכטער — — — — — — — — — — 197
אתן־כלה בריעף — — — — — — — — 204
א שטעדטעל אהן ווייבער — — — — — — 211

אידישע מטבעות — — — — — — — — 218
קאלט — — — — — — — — — — 223
איוב — — — — — — — — — — — 227
צוריק אויף דער שטעל — — — — — — 233
די חברה כלי־זמר — — — — — — — — 241
די געשיכטע פון א קארב — — — — — — 250